

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

**INSTITUTE OF MARKET PROBLEMS AND ECONOMIC & ECOLOGICAL RESEARCH
OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE**

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

ECONOMIC INNOVATIONS

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS**

Засновано у жовтні 1998 року
Series founded in October, 1998

За наук. редакцією
академіка НАН України, д.е.н., проф. Буркинського Б.В.

**ВИПУСК 63
ISSUE 63**

**Одеса
2017**

Засновник і видавець:

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України

*Рекомендовано до друку та публікацію у мережі Інтернет Вченою Радою Інституту
проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України
(протокол № 3 від 24.04.2017р.)*

Редакційна колегія:

Головний редактор: Буркинський Б.В., акад. НАН України, д-р екон. наук, проф.

Відповідальний секретар редколегії: Хумарова Н.І., д.е.н., с.н.с.

Члени редакційної колегії:

Амоша О.І., акад. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Андрєєва Н.М.**, д-р екон. наук;
Бутенко А.І., д-р екон. наук, проф.; **Всжбенець В.**, проф. надзв., докт. габіліт. (м. Ярослав, Польща); **Громова О.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Жихарєва В.В.**, д-р екон. наук, проф.;
Зверяков М.І., чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Ковальов А.І.**, д-р екон. наук, проф.; **Котлубай О.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Купінець Л.Є.**, д-р екон. наук, проф.; **Лисюк В.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Макаренко М.В.**, д-р екон. наук, проф.; **Манцуров І.Г.**, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Осипов В.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Пирожков С.І.**, акад. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Прокопюк А.**, докт. габіліт. (м. Бялимсток, Польща); **Рейман К.**, проф. надзв., докт. габіліт. (м. Ярослав, Польща); **Сатанова А.**, проф. надзв., к.е.н.; **Симоненко В.К.**, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Степанов В.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Туниця Ю.Ю.**, акад. НАН України, д-р екон. наук, проф.; **Філіппова С.В.**, д-р екон. наук, проф.; **Черчик Л.М.**, д-р екон. наук, проф.; **Шапар А.Г.**, чл.-кор. НАН України, д-р тех. наук, проф.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 15485-4057 ПР від 13.07.2009 р.

Відповідно до наказу МОН України від 09.03.2016 р. № 241 «Економічні інновації» внесено у перелік наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата економічних наук.

©Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2017

Publishers and founders:

Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches NAS of Ukraine

*Approved for publishing and Internet publications
by the Scientific Council the Institute of Market Problems and Economic&Ecological
Research, NAS Ukraine
(April 24, 2017, protocol №3)*

Editorial Board:

Editor: Burkynskiy B.V., Academician of National Academy of Sciences of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.

Executive secretary: Khumarova N.I., Grand PhD in (Economic) sciences, Senior researcher

Editorial Board:

Amosha A.I., Academician of National Academy of Sciences of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Andreeva N.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences; **Butenko A.I.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Wierzbieniec W.**, Prof.nadzw. dr. hab., (Yaroslav, Poland); **Gromova O.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Zhikhareva V.V.**, Grand PhD in (Economic) sciences Prof.; **Zveryakov M.I.**, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Kovalev A.I.** Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Kotlubay A.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Kupynetc L.E.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Lysiuk V.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Makarenko M.V.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Mantsurov I.G.**, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Osipov V.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Pirozhkov S.I.**, Academician of National Academy of Sciences of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Prokopiuk A.**, Prof. nadzw. dr. hab., (Białystok Poland); **Rejman K.**, Prof. nadzw. dr. hab., (Yaroslav, Poland); **Satanova A.**, Prof. nadzw. dr.; **Simonenko V.K.**, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Stepanov V.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Tunytsya Yu.Yu.**, Academician of National Academy of Sciences of Ukraine, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Filippova S.V.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Cherchyk L.M.**, Grand PhD in (Economic) sciences, Prof.; **Shapar A.G.**, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Grand PhD in (Engineering) sciences, Prof.

The Certificate of State Registration as of 13.07.2009 Series KB № 15485-4057 PR

«Economic Innovations» is updated in the new list of scientific professional editions, which can publish the results of PhD theses in Economics by Order Ministry of Education and Science of Ukraine № 241 of 09.03.2016

©Institute of Market Problems and Economic-
Ecological Research NAS of Ukraine, 2017

ЗМІСТ

<i>АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ</i> <i>Андрєєва Н.М., Зіньковська Д.В.</i>	10
<i>ПРОБЛЕМА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ</i> <i>Арафтеній А.М.</i>	18
<i>СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОГО БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГАЛУЗІ</i> <i>Береза І.В.</i>	23
<i>МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИНОРІБНИХ ПІДПРИЄМСТВ</i> <i>Бондаренко С.А.</i>	29
<i>ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ УКРАЇНИ</i> <i>Булишева Д.В.</i>	37
<i>НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ И ИНТЕРЕСЫ УКРАИНЫ (МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ)</i> <i>Буркинский Б.В., Степанов В.Н.</i>	45
<i>НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ У ПІДВИЩЕННІ РИНКОВОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ</i> <i>Волчков О.Є.</i>	53
<i>ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ - ГОЛОВНА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ</i> <i>Горячук В.Ф.</i>	59
<i>КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ</i> <i>Єрмакова О.А.</i>	65
<i>ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i> <i>Ільченко С.В., Глушко Г.М.</i>	73
<i>ІНВЕСТИЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ</i> <i>Грималюк А.В., Квач І.Я., Бойко О.В.</i>	82
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ СПРОЩЕНИХ МЕТОДІВ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МАЛОДІЯЛЬНИХ ЛІНІЙ ТА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТРАНСПОРТУ</i> <i>Кириленко О.М., Міщенко М.І.</i>	90

<i>ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКІВ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ</i>	
<i>Коваль В.В., Колеснікова К.С., Бурлаченко Д.М.</i>	96
<i>ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК АГЕНТІВ ВАНТАЖОВЛАСНИКА</i>	
<i>Котлубай О.М. Липинська О.А.</i>	103
<i>ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕЦІАЛУ РЕГІОНУ</i>	
<i>Кукош М.С.</i>	110
<i>ЯКІСТЬ ҐРУНТІВ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ</i>	
<i>Купінець Л.Є., Тютюнник Г.О.</i>	116
<i>РЕГІОНАЛЬНА АСИМЕТРІЯ РИНКУ ПРАЦІ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ</i>	
<i>Кухарчик В.Г.</i>	126
<i>СТВОРЕННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО КЛАСТЕРУ</i>	
<i>Кухарчик О.Г.</i>	132
<i>ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСЕРВНОГО ПІДПРИЄМСТВА</i>	
<i>Лайко О.І., Іванченков В.С., Струтинська І.В.</i>	139
<i>ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я</i>	
<i>Лайко О.І., Чехович З.В., Науменко Ж.Г.</i>	145
<i>ІНТЕГРАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В ТОВАРНИХ РИНКАХ: КОНЦЕПТУАЛЬНА СУТНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНА ДІЯ</i>	
<i>Лисюк В. М., Нікішина О. В., Зарудна О. П.</i>	155
<i>ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ</i>	
<i>Мартинюк О.М.</i>	165
<i>ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ З УРАХУВАННЯМ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ</i>	
<i>Мартієнко А.І., Хумарова Н.І.</i>	174
<i>ОРГАНІЗАЦІОННО-ЕКОНОМІЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТИМУЛІРОВАНИЯ ЕКОЛОГООРИЕНТИРОВАННОГО БИЗНЕСА</i>	
<i>Никола С.О.</i>	183
<i>КАДАСТРИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ ФАКТОРИ ВИРОБНИЦТВА</i>	
<i>Нічітайлова М.С.</i>	190
<i>КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ТОВАРНОГО РИНКУ</i>	
<i>Нікішина О. В.</i>	196

<i>НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІНИ РИНКУ</i>	
<i>Осипов В. М., Паламарчук Н.С.</i>	205
<i>ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ</i>	
<i>Осипов В.М., Солдаткіна А.В.</i>	216
<i>СУБРЕГІОНАЛЬНІ УТВОРЕННЯ ЯК ОДИН З СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖМУНІЦИПАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РЕГІОНІ</i>	
<i>Осипов В.Н., Шевченко Д.І.</i>	224
<i>ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ</i>	
<i>Познанська І.В.</i>	231
<i>ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОСТІЙНИХ УСТРОЇВ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРИВАТИЗАЦІЇ</i>	
<i>Ремзіна Н.А.</i>	237
<i>ОБГРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ</i>	
<i>Рябкова О.В.</i>	244
<i>МИГРАЦІЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ</i>	
<i>Садченко Е.В.</i>	252
<i>ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ</i>	
<i>Сараєва І.М., Носова Н.І.</i>	260
<i>МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МСФЗ</i>	
<i>Тихонова І.М.</i>	268
<i>ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА</i>	
<i>Черчик А. О.</i>	275

CONTENTS

<i>ANALYTICAL TOOLS OF ASSESSMENT OF THE MARKETING POLICY IN RISK-MANAGEMENT SPHERE AT AGROINDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE</i> <i>Andryeyeva N.M., Zinkovska D.V.</i>	10
<i>PROBLEM OF INSTITUTIONAL PROVISION OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE</i> <i>Araftenii A.M.</i>	18
<i>STRATEGIC REFERENCE POINTS OF DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES OF TRANSPORT BUILDING IN THE CONDITIONS OF BRANCH TRANSFORMATION</i> <i>Bereza I.V.</i>	23
<i>THE MARKETING ASPECT OF INNOVATIVE WINERIES</i> <i>Bondarenko S.A.</i>	29
<i>INSTITUTIONAL ASPECTS OF TRANSFORMATION OF PROPERTY RELATIONS IN THE RECREATIONAL LAND USE TOWARDS ECOLOGIZATION OF UKRAINE'S URBAN AGGLOMERATIONS</i> <i>Bulysheva D.V.</i>	37
<i>NATIONAL INTERESTS AND VALUES OF UKRAINE (APPLIED AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH)</i> <i>Burkinsky B. V., Stepanov V. N.</i>	45
<i>DIRECTIONS OF ALTERNATIVE STOCK MARKET INCREASE OF MARKET CAPITALIZATION OF DOMESTIC COMPANIES</i> <i>Volchkov O.Ye.</i>	53
<i>HUMAN CAPITAL - THE MAIN COMPETITIVE ADVANTAGE UKRAINE: PROBLEMS THE WAY ITS IMPLEMENTATION</i> <i>Goryachuk V.F.</i>	59
<i>CONCEPTUAL AND THEORETICAL BASIS OF REGIONAL INNOVATION POLICY</i> <i>Iermakova O.A.</i>	65
<i>DEFINITION OF THE COMPETITIVENESS TAKING INTO ACCOUNT THE SPECIFICATION OF PORT ACTIVITY</i> <i>Ilchenko S.V., Glushko G.M.</i>	73
<i>INVESTMENT MODEL OF DEVELOPMENT UNDER UNCERTAINTY</i> <i>Grimalyuk A.V., Kvach I.Ya, Boiko O.V.</i>	82
<i>THE EFFECTIVENESS OF SIMPLIFIED METHODS OF OPERATING LINES WITH A SMALL AMOUNT OF WORK AND THE MAIN MEANS OF TRANSPORT</i> <i>Kypylenko, O.M., Mishchenko, M.I.</i>	90
<i>INNOVATIVE MARKET DEVELOPMENT PRIORITIES INTENSIFICATION OF PROCESSING INDUSTRY</i> <i>Koval V.V., Kolesnikova K.S., Burlachenko D.M.</i>	96

<i>ECONOMIC AND LEGAL PRINCIPLES OF FORWARDING COMPANIES AS CARGO AGENTS</i> <i>Kotlubay O., Lypynska O.</i>	103
<i>INSTITUTIONAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE REGION'S INVESTMENT POTENTIAL</i> <i>Kukosh M.S.</i>	110
<i>QUALITY OF SOIL IN THE SYSTEM OF AGRO ECONOMIC NATURAL USE SUPPLYING</i> <i>Kupinets L.Ye, Tiutiunnyk H.O.</i>	116
<i>REGIONAL ASYMMETRY OF TRANSPORT COMPLEX LABOR MARKET UKRAINE</i> <i>Kukharchyk V.G.</i>	126
<i>MULTIMODAL CREATE CLUSTER</i> <i>Kukharchyk A.G.</i>	132
<i>THEORETICAL BASES OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE CANNING ENTERPRISE RESEARCH</i> <i>Laiko O.I., Ivanchenkov V.S., Strutynska I.V.</i>	139
<i>INSTITUTIONAL SUPPORT OF INVESTMENT CLIMATE FORMATION IN UKRAINIAN BLACK SEA REGIONS</i> <i>Laiko O.I., Chechowich Z.V., Naumenko ZH.H.</i>	145
<i>INTEGRATION MECHANISMS IN COMMODITY MARKETS: CONCEPTUAL ESSENCE AND PRACTICAL ACTION</i> <i>Lysiuk V. M., Nikishyna O. V., Zarudna O. P.</i>	155
<i>IMPLEMENTATION MECHANISM OF ECOLOGIZATION OF THE UKRAINIAN INNOVATION ACTIVITY: STATE AND REGIONAL DIMENSION OF DEVELOPMENT</i> <i>Martyniuk O.M.</i>	165
<i>INSTITUTIONAL BASIS OF STATE MANAGEMENT IMPROVING TOURISM DEVELOPMENT IN CONNECTION WITH PROPERTY REALIZATION ON NATURAL RESOURCES</i> <i>Martienko A., Khymarova N.</i>	174
<i>INVENTORIES RECREATION AND TOURISM RESOURCES AS THE INFORMATION BASE IMPROVING RELATIONS OWNERSHIP OF NATURAL FACTORS OF PRODUCTION</i> <i>Nichitailova M.S.</i>	183
<i>THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF STATE STIMULATION OF ECO-ORIENTED BUSINESS</i> <i>Nicola S.O.</i>	190
<i>CONCEPTUAL APPROACH TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INTEGRATED COMMODITY MARKET</i> <i>Nikishyna O. V.</i>	196
<i>DIRECTIONS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF MARKET CHANGE</i> <i>Osipov V.M., Palamarchuk N. S.</i>	205

<i>STRATEGIC PLANNING OF INFORMATION SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE</i> <i>Osipov V.N., Soldatkina A.V.</i>	216
<i>SUBREGIONAL ENTITIES AS ONE OF THE METHODS OF INTERMUNICIPAL COOPERATION IN THE REGION</i> <i>Osipov V.M., Shevchenko D.I.</i>	224
<i>PROBLEMS EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE SHIPPING COMPANIES</i> <i>Poznanska I.V.</i>	231
<i>THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FUNCTIONING OF THE PERMANENT DEVICES OF THE TRANSPORT SYSTEMS IN UKRAINE IN THE TERMS OF PRIVATIZATION</i> <i>Remzina N.A.</i>	237
<i>GROUND OF BASIC ECONOMIC INDICATORS OF EFFECTIVENESS OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES</i> <i>Riabkova O.V.</i>	244
<i>MIGRATION AS A SOCIAL AND ECONOMIC FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT</i> <i>Sadchenko E.V.</i>	252
<i>PRECONDITIONS FOR DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE</i> <i>Sarajeva I.N., Nosova N.I.</i>	260
<i>METHODICAL APPROACHES TO THE PROVISION OF INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT BASED ON IMPLEMENTATION OF IFRS</i> <i>Tikhonova I.M.</i>	268
<i>FACTORS AFFECTING ECOLOGICAL AND ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE</i> <i>Cherchyk A.O.</i>	275

УДК 334.716 + 631.27: 330.131.7

JEL: Q13, M11, M31

АНДРЕЄВА Н.М.

д-р екон. наук, головн. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: andreevann@ukr.net

ЗИНЬКОВСЬКА Д.В.

аспірант кафедри маркетингу

Одеський національний економічний університет

вул. Преображенська 8, м. Одеса, Україна, 65082

E-mail: dasha.zinkovskaya@gmail.com

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті визначені особливості проведення маркетингової політики на агропромислових підприємствах. Досліджено основні переваги застосування маркетингового аудиту та діагностики у якості аналітичного інструментарію маркетингової політики у сфері ризик-менеджменту вітчизняних агропромислових підприємств.

Ключові слова: аналітичний інструментарій, маркетинговий аудит, діагностика маркетингової політики, ризик-менеджмент агропродовольча сфера, агропромисловий комплекс

ANDRYEYeva N.M.

Dr.Sc. (Economics),

Institute of Market Problems and Economic-Ecological Researches of the

National Academy of Science of Ukraine

Frantsuz'kyj boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: andreevann@ukr.net

ZINKOVSKA D.V.

Postgraduate student of marketing department of the

Odessa National Economic University,

Preobrazhenskaia st., 8, Odessa, Ukraine

E-mail: dasha.zinkovskaya@gmail.com

ANALYTICAL TOOLS OF ASSESSMENT OF THE MARKETING POLICY IN RISK- MANAGEMENT SPHERE AT AGROINDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

The article defined the importance of agroindustrial sphere for the Ukrainian economy in general. The main features of marketing in this area, namely seasonal functioning of agribusiness enterprises; dependence of production on natural conditions; The factor that the products of agroindustrial sphere produce the first necessity products; domination of relations of type B2B; high competition level because of the low differentiation lever of goods; a small number of specialists engaged in agromarketing; uneven marketing introduction in various branches of agroindustrial complex; higher level of sensitivity, adaptability, self-regulation of the marketing system in comparison with marketing in other industries were highlighted. The definition of the term «marketing audit» and «diagnostics of marketing policy of the enterprise» were proposed by authors. The main advantages of using marketing audit and diagnostics as analytical tools of marketing policy of agroindustry enterprises were investigated. The authors considered marketing audit and marketing diagnostics and found its high efficiency for analyze of the firm's functioning environment (both external and internal), studying competitors and determining the level of competitiveness of the enterprise, identifying favorable and unfavorable factors that influence to the work of producers and development a plan of measures for optimization of activity and increase of profitability on the basis of received information. There are 3 main groups of approaches to the definition of understand «economical risk». The author's interpretation of this term was proposed. The basic influence factors that provide emergence of marketing risks were determined. The author's definition of «marketing risk» was proposed. The place of marketing audit and diagnostics in the field of risk management was considered.

Key words: analytical tools, marketing audit, diagnostics of marketing policy, risk-management, agro-food sphere, agro-industrial complex

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Сучасна економіка України потребує розвитку та удосконалення діяльності усіх галузей. Це пов'язане з тим, що був змінений вектор зовнішньоекономічної співпраці із СНД на торгові відносини із Європейським союзом. Однак ринок ЄС характеризується більш високими вимогами споживачів до продукції, а також жорсткішими стандартами та нормами якості.

Окрім цього, на економіку України впливають такі світові тенденції як глобалізація, посилення інтеграційних процесів, а також процеси інформатизації, екологізації та соціалізації виробництва. Для підтримання вигідних конкурентних позицій на міжнародному ринку та європейському ринку зокрема, українським товаровиробникам необхідно імплементувати міжнародні стандарти та норми у власне виробництво, а також просувати свою продукцію за допомогою маркетингових інструментів. Важливим є вибір правильного аналітичного інструментарію маркетингової політики як складової ризик-менеджменту на вітчизняних підприємствах. Необхідно обрати ефективні засоби які б дозволили урахувати динамічність зовнішнього середовища, положення на ринку відносно конкурентів, внутрішніх слабких сторін виробництва та збуту, а також на основі отриманої інформації розробити план заходів щодо удосконалення маркетингової діяльності. Таким аналітичним інструментарієм можуть бути маркетинговий аудит та маркетингова діагностика.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання визначення сутності поняття «маркетинговий аудит» висвітлено у працях низки авторів. До них відносяться як зарубіжні науковці такі як Ф.Котлер, М.Мак-Дональд, О. Уілсон, Г.Шилдже, а також вчені країн СНД – Є.П. Голубков, Б.А. Соловйов, В.Д.Шкардун та інші. Поняття діагностики розглядало також багато вчених таких як А.І. Муравйов, В.Ш. Рапопорт, О.О.Гетьман і В.М. Шапова, А.П.Міщенко, Лафта Дж.К., В.А. Верба та Т.І. Решетняк та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість досліджень у сфері визначення сутності та сфер маркетингової політики, лише незначна кількість авторів вивчали особливості застосування маркетингового аудиту та діагностики у різних сферах економіки. Також мало вивченим є застосування даного аналітичного інструментарію у сфері ризик-менеджменту та антикризового управління підприємствами.

Формулювання цілей дослідження. Розробка теоретичних положень щодо формування аналітичного інструментарію оцінки маркетингової політики у сфері ризик-менеджменту агропромислових підприємств України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Однак, необхідно зазначити, що кожна галузь економіки має свої специфічні риси. Від урахування цих особливостей при розробці та впровадженні маркетингової політики напряду залежить показник її результативності та ефективності.

Нами пропонується розглянути особливості маркетингової діяльності, а також застосування маркетингового аудиту на прикладі агропромислового комплексу України. Вибір даної галузі виробництва обумовлюється рядом факторів:

- 1) *Стратегічне значення* галузі для економіки держави в цілому, так як основним результатом діяльності підприємств є харчові продукти, які відносяться до товарів першої необхідності.
- 2) *Значний експортний потенціал.* Продукція даної галузі складає більше третини усього українського експорту. Для збільшення обсягу експорту необхідно удосконалювати виробничу та маркетингову діяльність вітчизняних підприємств, покращувати якість у відповідності для міжнародних стандартів.
- 3) *Недостатнє охоплення внутрішнього ринку.* Імпорт агропромислової продукції є незначним, але вказує на необхідність додаткового освоєння внутрішнього ринку вітчизняними товаровиробниками.

Особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділити питанню просування вітчизняної продукції на міжнародні ринки. Використання маркетингових інструментів з цією метою може забезпечити збільшення кількості споживачів, а як наслідок і збільшення обсягів експорту. Проте при виборі ефективних заходів для просування, необхідно враховувати особливості цієї галузі, а саме: сезонність функціонування підприємств АПК; залежність виробництва від природних умов; фактор того, що продукти АПК є продукцією першої необхідності; домінування відносин типу В2В; наявність високої конкуренції через невелику диференціацію товарів; невелика кількість фахівців, які займаються агромаркетингом; нерівномірність впровадження маркетингу у різних галузях АПК; більш висока чутливість, адаптивність, саморегуляція системи маркетингу у порівнянні із маркетингом інших галузей [1]. Розглянемо, як впливає кожен із факторів на проведення маркетингової діяльності та на процедуру маркетингового аудиту.

Сезонність функціонування підприємств відображається у періодах підвищеної активності підприємств, пов'язаної із сезоном збору урожаю, які чергуються із періодами спаду у діяльності. Однак це здебільшого стосується сільськогосподарських підприємств, які займаються переробкою власної сировини. Великі підприємства компенсують зменшення кількості вітчизняної сировини імпортними продуктами. При проведенні маркетингової діяльності важливо врахувати та синхронізувати ці періоди підвищення та спаду активності. За допомогою маркетингового аудиту можливо проаналізувати дії конкурентів у аналогічних ситуаціях, знайти найбільш оптимальних постачальників сировини під час зниження активності і т.д.

Залежність виробництва від природних умов – урожай сільськогосподарських культур напряму залежить від кліматичних змін. Це впливатиме на можливий обсяг сировини для переробної промисловості, а також на ціни. Основним завданням маркетингу в даній ситуації є закупівля достатнього обсягу сировини для виробництва запланованого обсягу продукції. За допомогою проведення маркетингового аудиту можна порівняти якість, обсяги і вартість сировини, яку пропонуються вітчизняні та зарубіжні підприємства та обрати найбільш оптимальний варіант, оптимізувати програму виробництва у відповідності до наявних ресурсів тощо.

Продукти АПК – продукція першої необхідності. Цей фактор вимагає від підприємства проявлення власної соціальної відповідальності у ціноутворенні для того, щоб придбати необхідні для життя продукти могли дозволити навіть малозабезпечені споживачі. Основним завданням маркетингу є виявлення шляхів встановлення ціни товару на рівні, який відповідає купівельній спроможності споживачів. За допомогою маркетингового аудиту можна оптимізувати виробництво і зменшити собівартість продукції, провести дослідження з метою виявлення ціни товару, оптимальної для більшої частини населення, укласти вигідну для обох сторін угоду з державними органами про торгівлю співпрацю.

Домінування відносин типу B2B – пояснюється тим, що виробники працюють з великими партіями товару та здебільшого спеціалізуються на вирощуванні сировини та/або її переробці. Підприємства в основному продають продукцію торгівельним посередникам, які доводять товар до необхідного стану (сортують, пакують), та продають кінцевим споживачам, або продукція слугує складовою для інших продуктів харчування (наприклад, олія для підприємств харчової промисловості). Основним завданням маркетингу є розробка заходів маркетингової взаємодії з відповідними споживачами, якими є посередники та підприємства-споживачі. За допомогою маркетингового аудиту може бути розроблена програма маркетингових комунікацій, в залежності від характеристики цільової аудиторії; розрахунку оптимальних знижок для посередників і споживачів та обсягів оптимальної партії тощо.

Висока конкуренція через невелику диференціацію товарів – сільськогосподарська продукція та продукти її переробки є майже однаковими, різняться лише за якістю та сортом. Це призводить до загострення конкуренції серед виробників. Основне завдання маркетингу – забезпечити вигідне конкурентне становище підприємства. За допомогою маркетингового аудиту можна проаналізувати усіх можливих конкурентів та їх продукцію, визначити власні конкурентні переваги та розробити програму для максимально прибуткового їх використання.

Невелика кількість фахівців, які займаються агромаркетингом – необхідно сформувати відділ маркетингу із фахівців, які знають специфіку функціонування підприємств агропромислової сфери. Для усунення цього недоліку можна відправляти працівників відділу маркетингу на стажування та додаткове навчання до спеціалізованих установ.

Нерівномірність впровадження маркетингу у різних галузях АПК. Процес виробництва агропромислової продукції включає виробництво, переробку та доведення товару до кінцевого споживача має супроводжуватись впровадженням на кожному рівні маркетингових інструментів. Якщо на якомусь з рівнів буде недостатнє маркетингове забезпечення це відобразиться на інших процесах. За допомогою маркетингового аудиту можна побудувати найбільш оптимальний ланцюг виробництва агропромислової продукції, обрати партнерів, які забезпечать найбільшу економічну ефективність.

Більш висока чутливість, адаптивність, саморегуляція системи маркетингу в порівнянні із маркетингом інших галузей. Це обумовлюється наступними факторами:

- ✓ високий рівень конкуренції серед виробників через ідентичність продукції передбачає необхідність випускати продукцію, яка буде конкурентоспроможною як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку;
- ✓ прямиий вплив природних умов на виробництво агропромислової продукції, результативність агропромислового виробництва залежить від здатності системи маркетингу до

самоорганізації та адаптації;

✓ необхідність адаптування системи до постійних змін у законодавчому забезпеченні галузі.

Таблиця 1

Урахування особливостей маркетингу в АПК за допомогою маркетингового аудиту та діагностики

Особливість маркетингу в АПК	Головне завдання маркетингу	Урахування особливостей маркетингу в АПК за допомогою маркетингового аудиту та діагностики
Сезонність функціонування підприємств АПК	Врахувати та синхронізувати періоди підвищення та спаду активності підприємств	1) Забезпечення аналізу дій конкурентів у аналогічній ситуації; 2) Оптимізація постачальників сировини під час зниження активності і т.д.
Залежність виробництва від природних умов	Закупівля достатнього обсягу сировини для виробництва запланованого обсягу продукції	1) Порівняння якості, обсягів і вартості сировини, яка пропонується вітчизняними та зарубіжними підприємства та обрати оптимальніший варіант; 2) Оптимізація програми виробництва у відповідності до наявних ресурсів тощо.
Продукти АПК – продукція першої необхідності	Виявлення шляхів встановлення ціни товару на рівні, який відповідає купівельній спроможності споживачів	1) Оптимізація виробництва і зменшення собівартості продукції; 2) Дослідження для виявлення оптимальної для більшої частини населення ціни товару 3) Укладення вигідних угод з державними органами про торгівлю співпрацю.
Домінування відносин типу B2B	Розробка заходів маркетингової взаємодії зі споживачами (якими є посередники та підприємства-споживачі)	1) Розробка програми маркетингових комунікацій, в залежності від характеристики цільової аудиторії; 2) Розрахунок оптимальних знижок для посередників і споживачів та обсягів оптимальної партії тощо.
Висока конкуренція через невелику диференціацію товарів.	Забезпечення вигідного конкурентного становища підприємства.	1) Аналіз усіх можливих конкурентів та їх продукції, 2) Визначення власних конкурентних переваг 3) Розробка програми для максимально прибуткового використання виявлених переваг.
Невелика кількість фахівців, які займаються агромаркетингом.	Формування відділу маркетингу із фахівців, які знають специфіку функціонування підприємств агропромислової сфери	Додаткове навчання та стажування працівників відділу маркетингу .
Нерівномірність впровадження маркетингу у різних галузях АПК.	Вирівнювання рівня впровадження маркетингу у сферах АПК	1) Побудова найбільш оптимального ланцюгу виробництва агропромислової продукції; 2) Обрання партнерів, які забезпечать найбільшу економічну ефективність.
Більш висока чутливість, адаптивність, саморегуляція системи маркетингу в порівнянні із маркетингом інших галузей	Підвищення адаптивності та самоорганізації системи маркетингу	Аналіз ситуації та розробка заходів: 1) Підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку; 2) Адаптування виробничої системи для зменшення впливу шкідливих природних умов та законодавчих змін.

Основним завданням маркетингу на цьому етапі є забезпечення гнучкої маркетингової політики та самоорганізації, а також впроваджуючи заходи із підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку, для зменшення впливу шкідливих природних умов та законодавчих змін. Таким чином, агропромисловий комплекс має специфічні особливості, що вимагають від маркетингової діяльності підприємства адаптаційних заходів та застосування відповідних маркетингових інструментів. Одним із інструментів маркетингу, який може підвищити конкурентоспроможність продукції підприємств агропромислового комплексу, а також удосконалити їх діяльність з урахуванням усіх особливостей цієї галузі є маркетинговий аудит та діагностика маркетингової політики.

Маркетинговий аудит – це систематичний процес комплексного аналізу та об'єктивної оцінки діяльності підприємства на основі сукупності фінансових, соціальних, екологічних і ринкових показників, який забезпечує визначення місця фірми на ринку, виявлення маркетингових можливостей і слабких сторін фірми, формування найбільш ефективної стратегії маркетингу для повного задоволення потреб споживачів, одержання максимального рівня прибутку і задоволення суспільних потреб [2, с. 15]. *Діагностика маркетингової політики підприємства* – це комплексне та систематичне вивчення зовнішнього та внутрішнього маркетингового середовища підприємства, визначення відповідності маркетингової політики потребам ринку та споживачів, аналіз діяльності конкурентів, а також розробка плану заходів із максимального використання сприятливих факторів та мінімізації впливу несприятливих умов середовища для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, вигідних конкурентних позицій та стабільно великого прибутку [3, с. 487].

Саме маркетинговий аудит та діагностика маркетингової політики можуть бути використані в якості аналітичного інструментарію просування продукції агропромислових виробників на світових ринках, бо вони найбільш цілісно розглядають процес формування стратегії підприємства (від аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища фірми до планування конкретних заходів) і враховують всі особливості галузі (таблиця 1).

З таблиці видно, що маркетинговий аудит та діагностика маркетингової політики можуть вирішити усі проблеми у формуванні маркетингової стратегії підприємства, пов'язані із особливостями агропродовольчої сфери. Це свідчить про те, що при просуванні продукції АПК на світовий ринок доцільно використовувати їх як основний інструментарій маркетингової політики виробників.

Важливо зазначити, що агропромислова галузь характеризується великою кількістю різноманітних ризиків як при веденні діяльності, так і при впровадженні нових проектів або товарних груп. Можна виділити наступні фактори виникнення маркетингових ризиків:

- *природні умови* – через нестабільність клімату урожай сільськогосподарських культур може бути знищений, пошкоджений або ж навпаки – бути надмірно великим. Це позначатиметься на вартості сировини для переробної промисловості і як наслідок – на ціні кінцевої продукції;

- *законодавство* – постійні зміни у регулюванні агропродовольчої сфери потребують від підприємств постійної адаптації до них;

- *екологічні фактори* – постійні зміни у нормах шкідливих викидів та вимог до готової продукції потребують своєчасної реакції з боку виробників для забезпечення відповідного рівня товару;

- *економічні* – рівень купівельної спроможності впливає на переваги споживачів у якості і кількості товарів, що вони купують;

- *технологічні* – зміни у технологіях переробки впливають на продуктивність та собівартість виробництва, однак потребують значних інвестицій.

Таким чином для ефективного функціонування підприємств даної галузі необхідно враховувати всі можливі ризики та зменшити їх негативний вплив на діяльність фірми. Маркетинговий аудит дозволяє виявити їх та розробити програму заходів із їх мінімізації.

Для використання маркетингового аудиту з метою мінімізації не тільки маркетингових, а й економічних ризиків, перш за все необхідно зрозуміти сутність поняття «економічні ризики» (таблиця 2). Нами було проаналізовано підходи різноманітних вчених до трактування цього поняття. В сучасній економічній теорії виділяють два підходи до визначення терміну «економічні ризики» [4, с. 14]:

- ✓ *класична теорія* (сформульована Дж. Міллем, І. У. Сенсором) – яка полягає в тому, що ризик розглядається з позиції втрат, які можуть виникнути у разі прийняття того чи іншого рішення. З метою врахування потенційного збитку (внаслідок реалізації ризику) представники теорії пропонували виокремлювати в структурі підприємницького доходу поряд з процентом (платою за вкладений капітал), заробітною платою тощо, також і плату за ризик. Західний економіст Дж. М. Кейнс також пропонував враховувати ризики під час прийняття економічних рішень, зокрема це стосувалося формування вартості товару. Так, класик виокремлював три види ризику для врахування: ризик позичальника, ризик кредитора та ризик інфляції.

- ✓ *неокласична теорія* (сформульовано А. Маршалом та А. Пігу) - визначали ризик через величину можливих коливань розміру очікуваного прибутку. Згідно з неокласичною теорією процес прийняття рішень обумовлено концепцією граничної корисності, а тому підприємець обере той варіант рішення, який характеризується найменшим коливанням очікуваного прибутку.

- ✓ *інші теорії* – окрім основних теорій, які визначають поняття ризику, існують і інші

підходи, наприклад, угорські автори пропонують трактування цього терміну із акцентом на поняття «ухвалення рішення» і «можливість відхилення від мети»; Альгін А.П. розглядає ризик як якісну категорію не виключаючи можливості його кількісного вимірювання, та концентрується на ролі ризику у суспільному житті.

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «економічний ризик»

Автор	Визначення
<i>Представники класичної теорії</i>	
В.В. Вітлінський, П.І. Верченко	це об'єктивно-суб'єктивна категорія у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру відхилення від цілей, від бажаного результату, міру невдачі з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування [5, с. 9].
Д.Х. Джонс	це загроза того, що яка-небудь подія, дія або нездатність до дії несприятливо позначаються на спроможності організації ефективно реалізувати її бізнес-завдання та стратегічні плани[6]
Г.Б. Поляк	це потенційна, чисельно вимірна можливість втрати. Поняттям ризику характеризується невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків[7, с. 125]
Б.А. Райзберг	це вартісний вираз імовірнісної події, що веде до втрат [8, с. 51]
І.Пфефер	це поєднання елементів азартних ігор і вимірюється ймовірністю, невизначеність вимірюється рівнем довіри. Ризик є стан світу, невизначеність є стан розуму
А.Х. Віллет	ризик втілюється у невизначеності будь-яких несприятливих подій, ризик змінюється в залежності від невизначеності, а не зі ступенем ймовірності
Б. Гілард	це несподівана подія або сукупність умов, яка значно знижує здатність реалізації запланованої стратегії
<i>Представники неокласичної теорії</i>	
Г.Л. Вербицька	це не тільки імовірність небезпеки або невдачі, зняття суб'єктом господарювання невизначеності за конкретних обставин, подолання непевності і конфлікту в ситуації неминучого вибору, але й поєднання можливості досягнення як небажаних, так і особливо сприятливих відхилень від запланованих результатів [9, с. 5].
В.В. Глущенко	це можливість позитивного (шанс) або негативного (збиток) відхилення в процесі діяльності від очікуваних або планованих значень [10, с. 102]
<i>Представники інших підходів</i>	
Т.Бачкай, Д.Месена,	це збиток, що наноситься реалізацією рішення, а можливість відхилення від мети, ради досягнення якої ухвалювалося рішення» [9, с. 82].
А.П. Альгін	це діяльність суб'єктів господарського життя, що пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в рамках якого є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вибраних альтернативах [11, с.58].
Р.М.Качалов	це не процес і не діяльність, це явище, яке, будучи зведено в ранг економічної категорії, дозволяє характеризувати якість схвалюваних господарських рішень в діяльності підприємства з погляду ступеня досягнення поставленої мети [12, с.67].

На основі аналізу існуючих підходів до визначення поняття економічного ризику, ми пропонуємо власне трактування даного терміну:

Економічний ризик – це комплексна категорія яка з одного боку може бути визначена як небезпека для підприємства недоотримання прибутку або навіть отримання збитків у разі розвитку ситуації не згідно із прогнозами, а з іншого боку можливість отримання додаткових прибутків в результаті незапланованих відхилень від сценарію розвитку діяльності фірми. Виникає при прийнятті будь-яких управлінських рішень. Дуже важливим є визначення взаємозв'язку маркетингового та економічного ризиків. На нашу думку, *маркетинговий ризик* – це сукупність ризиків, що виникають у сфері маркетингової діяльності підприємства та можуть призвести до збитків або недоотримання прибутків в результаті прийняття певних управлінських рішень щодо маркетингової політики компанії. Маркетинговий ризик є підгрунтям економічного ризику.

Існує величезна кількість різноманітних видів ризиків, з якими зустрічається фірма під час свого функціонування. Для максимально ефективного функціонування підприємству необхідно врахувати найбільшу кількість із них для майбутнього уникнення втрат. Для ведення максимально ефективної і прибуткової діяльності, керівництву підприємств необхідно:

– проаналізувати усі можливі зовнішні ризики (зміни у економічних, політичних, технологічних, екологічних умовах функціонування підприємства);

- проаналізувати усі можливі внутрішні ризики (міни у процесі виробництва, якісному та кількісному складі персоналу, стану обладнання та інше);
- спрогнозувати можливий вплив ризиків на функціонування підприємства та можливі збитки/прибутки;
- розробити план заходів із мінімізації ризиків, які можуть завдати найбільших збитків підприємству.

Саме це є сферою ризик-менеджменту на підприємстві.

Ризик-менеджмент – це комплексна система управління ризиками підприємства, яка включає виявлення усіх можливих ризиків, що виникають в процесі діяльності підприємства, оцінка можливих збитків або недоотримання прибутків, розробка стратегічних та тактичних заходів із протидії виявлених ризиків для мінімізації їх негативного впливу та максимально точного прогнозування результатів прийняття управлінських рішень на підприємстві.

Найбільш ефективним засобом для мінімізації ризиків є виявлення факторів, які можуть його спричинити. Оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства може забезпечити виявлення та попередження ризиків. Однак дуже важко виявити усі фактори, які можуть спричинити ризики для діяльності підприємства. Тому важливо проводити систематичний аналіз середовища функціонування фірми. Саме цим напрямком досліджень займаються маркетинговий аудит та діагностика маркетингової політики підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене нами дослідження дозволило виділити основні особливості агропродовольчої сфери, які впливають на функціонування та маркетингову діяльність підприємств цієї галузі: сезонність функціонування підприємств АПК; залежність виробництва від природних умов; віднесення продуктів АПК до продукція першої необхідності; домінування відносин типу В2В; висока конкуренція через невелику диференціацію товарів; невелика кількість фахівців, які займаються агромаркетингом ;нерівномірність впровадження маркетингу у різних галузях АПК; більш висока чутливість, адаптивність, саморегуляція системи маркетингу в порівнянні із маркетингом інших галузей

Велика кількість особливостей галузі має бути врахована при виборі аналітичного інструментарію маркетингової політики у системі ризик-менеджменту. Нами було розглянуто маркетинговий аудит та маркетингову діагностику та виявлено її високу ефективність для аналізу середовища функціонування фірми (як зовнішнього, так і внутрішнього), вивчення конкурентів та визначення рівня конкурентоспроможності підприємства, виявлення сприятливих та несприятливих факторів, які впливають на роботу товаровиробників, а також розробки плану заходів із оптимізації діяльності та збільшення прибутковості на основі отриманої інформації.

Окрім цього, маркетинговий аудит та діагностика можуть бути застосовані для отримання інформації відносно економічних ризиків та шляхів мінімізації їх негативного впливу та максимального використання усіх маркетингових можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подольникова Е. М. Особенности маркетинга в аграрном секторе [Електронний ресурс] / Е. М. Подольникова // Вестник Брянской государственной сельскохозяйственной академии. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-marketinga-v-agrarnom-sektore>.
2. Андреева Н. М. Роль маркетингу в системі аудиторської діяльності підприємства: сучасний погляд на проблематику / Н. М. Андреева, Д. В. Зінковська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2015. – №56. – С. 11–18.
3. Андреева Н.М. Діагностика маркетингової політики як інструмент антикризового управління підприємствами України / Н. М. Андреева, Д. В. Зінковська // Управлінська, фінансова та маркетингова діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки: монографія / за заг. ред. К.Ф.Ковальчука – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – С.472 - 480
4. Васильєва Т. А. Економічний ризик: методи оцінки та управління / Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 208 с.
5. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – Київ: КНЕУ, 2000. – 292 с.
6. Джонс Д. Х. Руководство для директоров / Д. Х. Джонс. – Великобритания: Ассоциация Корпоративных Казначеев, 1998. – 348 с.
7. Поляк Г. Б. Финансовый менеджмент / Г. Б. Поляк. – Москва: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 421 с.

8. Райзберг Б. А. Предпринимательство и риск / Б. А. Райзберг. – Москва: ЭКМОС, 1996. – 350 с
9. Вербицька Г. Л. Методичні основи оцінки економічного ризику в діяльності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / Вербицька Г. Л. – Київ, 2005. – 19 с.
10. Глущенко В. В. Управление рисками. Страхование / В. В. Глущенко. – г. Железнодорожный Моск. обл: ТОО НПЦ "Крылья", 1999. – 336 с.
11. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – Москва: Мысль, 1989. – 191 с.
12. Качалов. Р.М. Управление хозяйственным риском / Р.М. Качалов.– Москва: Наука, 2002. – 192 с.

REFERENCES

1. Podolnikova E. M. Osobennosti marketinga v agrarnom sektore *Vestnik Bryanskoy gosudarstvennoy selskohozyaystvennoy akademii - Bulletin of the Bryansk State Agricultural Academy*. Retrieved from: <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-marketinga-v-agrarnom-sektore> [in Russian].
2. Andrieieva N. M., Zinkovska D. V. (2015) Rol marketynhu v systemi audytorskoj diialnosti pidpriemstva: suchasnyi pohliad na problematyku [The role of marketing in the system of audit activity of the company: modern view on issues]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen - Bulletin of the Social and Economic Research*, 56, 11-18 [in Ukrainian].
3. Andrieieva N. M., Zinkovska D. V. (2016) Diahnostyka marketynhovoї polityky yak instrument antykrizovoho upravlinnia pidpriemstvamy Ukrainy [Diagnostics of marketing policy as a tool of crisis management enterprises of Ukraine]. *Upravlinska, finansova ta marketynhova diialnist pidpriemstv v umovakh nestiikoi ekonomiky: monohrafiia [Managerial, financial and marketing activities of enterprises in the unstable economic conditions]; Kovalchuk K.F. (Eds.) Dnipropetrovsk: Porohy.* [in Ukrainian].
4. Vasyliieva T. A., Lieonov S. V., Kryvyeh Ia. M. (2015) Ekonomichnyi ryzyk: metody otsinky ta upravlinnia [Economic risk: methods of assessment and management]. Sumy: DVNZ "UABS NBU" [in Ukrainian].
5. Vitlinskyi V. V., Verchenko P. I. (2000) Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom [Analysis, modeling and management of economic risk]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Dzhons D. Kh. (1998) Rukovodstvo dlia dyrektorov [Guidelines for Directors]. Velykobrytaniya: Assotsyatsiya Korporatyvnykh Kaznacheev [in Russian].
7. Polyak G. B. (1997) Finansovyy menedzhment [Financial management]. Moskva: Finansy, YuNITI [in Russian].
8. Rayzberg B. A. (1996) Predprinimatelstvo i risk [Entrepreneurship and risk]. Moskva: ЭКМОС [in Russian].
9. Verbytska H. L. (2005) Metodychni osnovy otsinky ekonomichnoho ryzyku v diialnosti pidpriemstv [Methodical bases of assessment of economic risk in the enterprise]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Glushchenko V. V. (1999) Upravleniye riskami. Strakhovaniye [Management of risks. Insurance]. g. Zheleznodorozhnyy Mosk. obl: TOO NPTs «Krylia» [in Russian].
11. Algin A. P. (1989) Risk i ego rol v obshchestvennoy zhizni [Risk and its role in public life]. Moskva: Mysl' [in Russian].
12. Kachalov. R.M. (2002) Upravleniye khozyaystvennym riskom [Economic risk management]. Moskva: Nauka [in Russian].

АРАФТЕНІЙ А.М.

аспірант

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ar_92@ukr.net

ПРОБЛЕМА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Дана стаття присвячена проблемі інституціонального забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні, аналізу особливостей проведення адміністративно-територіальної модернізації на регіональному рівні, упорядкування системи та структури органів місцевої влади, а також обґрунтуванню базових принципів, що покликані забезпечити ефективність інституціональної модернізації територіальних громад в Україні.

Ключові слова: інституціоналізація, соціально-економічний розвиток громад, модернізація, територіальні громади.

АРАФТЕНІЙ А.М.

graduate student

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: ar_92@ukr.net

PROBLEM OF INSTITUTIONAL PROVISION OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

This article is devoted to the problem of institutional provision of socio-economic development of territorial communities in Ukraine, analysis of the peculiarities of administrative and territorial modernization at the regional level, streamlining of the system and structure of local authorities, as well as substantiation of the basic principles that are intended to ensure the effectiveness of institutional modernization of territorial communities in Ukraine . The system of local self-government does not meet the needs of society. Local governments do not have the necessary levers of influence, properly fulfill their functions in most of the territorial communities, do not ensure the creation and maintenance of a suitable living environment, which is necessary for the full development of the person, the protection of his rights, self-realization and providing the population with local self-government available administrative, social And other services in certain areas. The formation of self-sufficient, active and active territorial communities in Ukraine is a determining factor in the democratization of Ukrainian society and the realization of the constitutionally enshrined right of the people as the only source of power in our state. It is important for communities to create appropriate government institutions that are accountable to them and are in control, and which are actually effective. A territorial community is a collection of citizens of Ukraine who live together in a rural or urban settlement, have their collective interests and legal status, which is determined by law. Unlike a simple territorial unit, a settlement that has the status of a territorial community is given certain rights. First of all, this is the right to self-government. The united territorial communities will become a territorial unit of regional subordination. The institutional provision of territorial communities in Ukraine requires not only theoretical reflection and substantiation. Any theories are only worth something when they are tested in practice.

Key words: institutionalization, socio-economic development of communities, modernisation, territorial communities

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В Україні триває процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Законом «Про добровільне об'єднання територіальних громад», розробленим урядом та прийнятим Верховною Радою 2 лютого 2015 року, передбачене кардинальне реформування системи місцевого самоврядування в Україні [2]. Пропозиції щодо об'єднання територіальних громад, розроблені обласними адміністраціями, не сприймаються більшістю місцевого населення, оскільки достатнього методичного забезпечення, інституціональної бази, яка б роз'яснювала основні положення Закону. Це призводить до дискредитації ідеї проведення реформи та нівелює зусилля багатьох людей, які доклали значних старань, щоб цей процес все ж таки розпочався.

На сьогодні, система місцевого самоврядування не задовольняє потребам суспільства. Органи місцевого самоврядування не мають потрібних важелів впливу, на належне виконання своїх функцій у більшості територіальних громад, не забезпечують створення та підтримку придатного життєвого середовища, яке необхідне для всебічного розвитку людини, захисту її прав, самореалізації та надання населенню органами місцевого самоврядування доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на певних територіях [3].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Вивченню проблеми інституціонального забезпечення розвитку територіальних громад в Україні присвячені роботи таких учених, як: Д.Норт [7], Дж.Стігліц, Т.Веблен, А.Чухно [10] та ін. Крім того, аналіз особливостей функціонування окремих аспектів життєдіяльності владних інститутів у нашій державі можемо знайти в наукових розвідках В.Баркова, Е.Гансової, А.Єрмоленка, Г.Зеленько, А.Карася, С.Кириченка, І.Кресіної, А.Кудряченка, В.Рєбкала, Т.Розової, А.Сіленко, М.Степика та ін. Досить цікавими з позиції дослідження процесу інституціоналізації влади є праці таких зарубіжних учених, як: П.Бурдє, Ю.Габермас, Р.Даль, Р.Дарендорф, Т. Парсонс, Дж.Бінгем, Дж.Сарторі, О.Тофлер, М.Фуко та Ф.Фукуяма. Проте у більшості наукових публікацій громадянське суспільство й органи місцевого самоврядування розглядаються переважно через протиставлення, а їхня взаємодія досліджується виключно в галузевому контексті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До невирішених раніше частин загальної проблеми слід віднести гостру необхідність розробки й впровадження конкретних пропозицій щодо покращення інституціонального забезпечення розвитку територіальної громади в Україні як невід'ємної складової проголошеної модернізації країни, досягнення конкретних позитивних результатів діяльності української влади на місцях. Попри те, що існує достатньо велика кількість теоретичних робіт, присвячених проблематиці модернізації влади, все ще недостатньо вивчена ефективність інституціонального забезпечення територіальних громад й не окреслені перспективи його розвитку.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розробка концептуального підходу до формування інституціонального забезпечення розвитку територіальних громад, висвітлення основних принципів адміністративно-територіальної модернізації на регіональному рівні, визначення заходів із вдосконалення системи локального управління економічним розвитком, а також обґрунтування базових принципів, які забезпечують ефективність інституціональної модернізації територіальних громад в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Формування самодостатніх, дійових й активних територіальних громад в Україні – визначальний чинник демократизації українського суспільства і реалізації конституційно закріпленого права народу як єдиного джерела влади в нашій державі. Важливо, щоб громади створювали відповідні владні інституції, які їм підзвітні й підконтрольні, і які є фактично дієвими. Побудова громадянського суспільства в Україні неможлива без формування активної громадської позиції населення, трансформування його з простої сукупності жителів на певній території у спільноту, яка має схожі інтереси та здатна об'єднати ресурси задля досягнення загальної мети розвитку територіальної громади [5].

Територіальна громада - це сукупність громадян України, які спільно проживають у сільському чи міському поселенні, мають свої колективні інтереси і правовий статус, який визначений законом. На відміну від простої територіальної одиниці, поселення, яке має статус територіальної громади, наділяється певними правами. У першу чергу, це право на самоврядування. Об'єднані територіальні громади стануть територіальною одиницею обласного підпорядкування. Це дасть як нові можливості громадам так і більше відповідальності за прийняті ними рішення.

У разі прийняття рішення про необ'єднання з будь-якою громадою, надходження до бюджету не будуть збільшені, громада не перейде на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, не отримуватиме субвенцій. Повноваження місцевої влади залишаються незмінними, але втрачається можливість отримання додаткових повноважень (в галузі пожежної охорони, медицини, муніципальної поліції та інше).

Із позиції науки державне управління, місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [3]. При цьому політичним центром виступають органи місцевого самоврядування, навколо яких діють місцеві партійні й громадські організації, засоби масової інформації, лобістські угруповання, політичні лідери тощо. Місцеве самоврядування як елемент

політичної системи громадянського суспільства, який організовує діяльність людей зі здійснення контролю над ресурсами місцевого співтовариства, переданими йому державою й населенням, стає інститутом політичної системи суспільства, адже воно є простором для спільного інтересу держави й громадянського суспільства. А для держави місцеве самоврядування – це спосіб поширення державної політики й державних інтересів на місцевий рівень. Це є відносини співробітництва між державною владою (урядом) і місцевим самоврядуванням, що включають переговори, компроміси, обмін інформацією та інші неконфронтаційні засоби. Для громадянського суспільства – це відображення інтересів жителів територіальної громади і можливість відстоювати її інтереси перед державною владою [9].

Ще одним кроком на шляху модернізації системи місцевого самоврядування в Україні є продовження скорочення загальної кількості управлінців на місцях. Безперечно, скорочення державних видатків на утримання бюрократичного апарату – це один із швидких шляхів економії бюджетних коштів. Але при цьому слід пам'ятати, що з наукової точки зору під час реформування управлінського апарату на першому місці має стояти не негайне «повернення до бюджету» зарплат посадових осіб, а структурна модернізація, оптимізація надання управлінських послуг, підвищення професіоналізму та компетентності органів місцевого самоврядування.

Визначальним кроком на шляху інституціональної модернізації територіальних громад є упорядкування системи та структури органів місцевої влади за функціональним принципом. Цей процес надзвичайно складний за своїми соціальними наслідками: очікування звільнення для посадовців, невпевненість у завтрашньому дні, а відтак страх і протидія з їхнього боку. Але досвід країн розвиненої демократії доводить, що зволікання з оптимізацією управління на місцевому рівні – це лише більші проблеми і суттєве збільшення собівартості адміністративно- територіального реформування в майбутньому.

Головна мета модернізації місцевого самоврядування в Україні має відповідати стратегічному завданню – створенню та підтримці сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, наданню жителям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Конкретні заходи з інституціонального вдосконалення системи місцевого управління мають ґрунтуватися на вироблених світовою практикою принципових засадах функціонування владних інституцій у демократичній, соціальній, правовій державі, серед яких ключове значення мають такі [2] :

- конституційності та законності;
- пріоритетність законодавчої регламентації функцій, повноважень та порядку діяльності органів місцевого самоврядування;
- добровільність, незалежність здійснення їхніх функцій та повноважень від виконавчої, законодавчої і судової влади у межах, визначених Конституцією і законами України;
- здійснення внутрішнього та судового контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, насамперед, з позиції забезпечення поваги до особи та справедливості, а також постійного підвищення ефективності управлінської діяльності на місцях;
- відповідальність органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб за свої рішення, дії чи бездіяльність перед громадою та окремими громадянами, права яких були порушені;
- запровадження механізму контролю за функціонуванням місцевої влади з боку суспільства через громадянські інститути та засобами прямої демократії;
- принципи ефективності, відкритості та добросовісності в роботі органів та посадових осіб місцевого самоврядування [8] .

Успіх інституціонального реформування місцевого самоврядування неможливий без активної участі самих місцевих посадовців у цьому процесі. З метою ефективного залучення усіх посадовців до процесу модернізації системи місцевої влади необхідно, насамперед, забезпечити реалізацію конституційного права громадян щодо рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування. Існуюча непрозорість під час призначення на керівні посади у виконавчі органи влади на місцях вкрай негативно впливає на загальний морально-психологічний стан в органах місцевого самоврядування. А можливість конкурсного відбору на посади керівників державних адміністрацій взагалі не передбачена чинним законодавством.

На нашу думку, базовими напрямками, що покликані забезпечити ефективність інституціональної модернізації територіальних громад в Україні, є [6]:

- створення мережі регіональних агентств (служб) територіального економічного розвитку як територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що на регіональному рівні вживають

заходів щодо впровадження державної політики регіонального розвитку, адміністративної реформи та підтримки місцевого, регіонального самоврядування;

- виключення конкуренції компетенцій місцевих державних адміністрацій та органів самоврядування, розмежування компетенції між органами публічної влади на місцях на основі принципу субсидіарності, перерозподіл повноважень між органами самоврядування та місцевими органами державної виконавчої влади, органами самоврядування на засадах децентралізації та деконцентрації;

- асоціація органів місцевого самоврядування (координація реалізації масштабних інвестиційних проектів та допомога в провадженні поточного економічного розвитку, об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування щодо захисту прав і законних інтересів відповідних територіальних громад, розв'язання спільних для територіальних громад проблем, обміну досвідом, створення умов для більш ефективного здійснення повноважень місцевого самоврядування, узагальнення та поширення досвіду діяльності органів місцевого самоврядування з питань соціально-економічного розвитку);

- запровадження принципово нової системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб органів самоврядування, працівників комунальних підприємств і установ на засадах використання новітніх технологій муніципального менеджменту;

- ужиття реальних та ефективних заходів щодо зростання престижу служби в органах самоврядування, підвищення соціального статусу службовців; розв'язання комплексу проблем щодо матеріального та соціально-побутового забезпечення посадових осіб органів місцевого самоврядування, вдосконалення системи оплати праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначальним для розбудови в Україні ефективної системи державного регіонального управління, здатної забезпечити динамічний поступ країни до європейського співтовариства, є подальше інституціональне вдосконалення територіальних громад за напрямом розширення прав місцевих громад щодо вирішення питань власної життєдіяльності, збільшення економічної самостійності та розширення можливостей впливу громадянського суспільства на формування і діяльність органів влади не лише на місцях, а й у центрі.

Інституціональне забезпечення територіальних громад в Україні потребує не лише теоретичного осмислення й обґрунтування. Будь-які теорії тільки тоді чогось варті, коли вони перевірені на практиці. Наступним напрямом опрацювання проблеми інституціонального забезпечення територіальних громад є розробка практичного інструментарію, методик його застосування, а також обґрунтування матеріально-фінансового забезпечення діяльності органів влади на місцях в умовах адміністративно-територіальних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rhodes R. A.W. Control and power in central-local government relations /Rhodes R. A.W. – Farnborough ; Cover, 1981. – С. 90 – 107.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Зінченко В.В. Інституалізація демократичного самоврядування в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні//Віче. Журнал Верховної Ради України. – 2009. – № 19. – С. 34-37.
5. Калашнікова О. Статuti територіальних громад як інструменти забезпечення дієздатності цих громад: Аналітична записка – Одеса, 2015. – Режим доступу: <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti.pdf>
6. Майстро С.В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / С.В.Майстро.- Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/4/05.pdf>
7. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д.Норт // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 3-16.
8. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
9. Сторощук Б.Д. Економічні інтереси регіону в умовах трансформаційної економіки: автореф.

дис. канд. екон. наук: 08.01.01/ Б.Д. Сторощук; – [Київський національний університет ім. Т. Шевченка], К., 2004. – 20 с.

10. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4-11.

REFERENCES

1. Rhodes R. A.W. Control and power in central-local government relations /Rhodes R. A.W. – Farnborough ; Cover, 1981. – Q. 90 – 107 [in English].

2. Zakon Ukrainy «Pro dobroviline obiednannia terytorialnykh hromad» [Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities"].(n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» [The Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine"] (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

4. Zinchenko V.V. (2009). Instytualizatsiia demokratychnoho samovriaduvannia v konteksti rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Institutionalization of democratic self-government in the context of civil society development in Ukraine]. Viche. Zhurnal Verkhovnoi Rady Ukrainy - The veche Journal of the Verkhovna Rada of Ukraine, 19, 34-37 [in Ukrainian].

5. Kalashnikova O. (2015). Statuty terytorialnykh hromad yak instrumenty zabezpechennia diiezdatnosti tsykh hromad: Analitychna zapyska [Statutes of territorial communities as tools for ensuring the capacity of these communities: An analytical note].Odessa. samoorg.com.ua. Retrieved from <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti.pdf> [in Ukrainian].

6. Maistro S.V. Rozmezhuvannia povnovazhen orhaniv derzhavnoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [The division of powers between state authorities and local self-government bodies]. (n.d.). www.kbuapa.kharkov.ua. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/4/05.pdf> [in Ukrainian].

7. Nort D. (1997) Institutsionalnyie izmeneniya: ramki analiza [Institutional changes: framework for analysis]. Voprosyi ekonomiki- Issues of economics,3,3-16 [in Russian].

8. Ukaz Prezydenta Ukrainy: Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini [On measures to implement the Concept of administrative reform in Ukraine: Decree of the President of Ukraine] (1998), 810. rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98> [in Ukrainian].

9. Storoshchuk B.D. (2004) Ekonomichni interesy rehionu v umovakh transformatsiinoi ekonomiky [Economic interests of the region in a transformational economy]. Extended abstract of candidate's thesis [in Ukrainian].

10.Chukhno A. (2008) Instytutsionalizm: teoriia, metodolohiia, znachennia [Institutionalism: theory, methodology, meaning] . Ekonomika Ukrainy- Ukraine economy , 6, 4-11 [in Ukrainian].

УДК: 338.47:656.2
JEL: O18, L74

БЕРЕЗА І.В.

аспірант відділу ринку транспортних послуг

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: mmi@ua.fm

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОГО БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГАЛУЗІ

Представлено результати дослідження динаміки розвитку ринкових взаємовідношень в секторі транспортного будівництва та впливу ефективності функціонування підприємств транспортного будівництва на діяльність транспортної галузі, як найважливішого елемента національної економіки України. Виходячи з поточного стану розроблено та запропоновано стратегічні напрямки ефективного розвитку підприємств транспортного будівництва з урахуванням особливостей перехідного періоду транспортної галузі.

Ключові слова: транспортне будівництво, стратегічні орієнтири, транспортна інфраструктура, конкуренція, будівельна галузь.

BEREZA I.V.

postgraduate student of the department of transport services market

Institute Of Market Problems And Economic & Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: mmi@ua.fm

STRATEGIC REFERENCE POINTS OF DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES OF TRANSPORT BUILDING IN THE CONDITIONS OF BRANCH TRANSFORMATION

Results of research of dynamics of development of market mutual relations in sector of transport building and influence of efficiency of functioning of the enterprises of transport building on activity of transport area, as major element of national economy of Ukraine are presented.

At application of the developed complex toolkit as a whole, the transportno-building organisation will provide increase of economic efficiency of the activity at the expense of increase of degree of validity of the offers under the price and terms of building of object in mutual relations with the customer at the turnkey contract conclusion. Increase of validity of indicators which pay off, in the course of preparation of offers allows to represent accurately to a contract organisation the planned costs on building of object which in turn, gives the chance to guarantee to the customer of data of object under the given price, to the specified term. Performance of the obligations taken on strengthens competitiveness of the building organisation in the market of contract works. The customer, taking into consideration offers of the contractor, really represents the size of investments on building. As a result, the performed works are paid by the building organisation in due time, that allows to work to it(her) more stably. Besides, reception by the building organisation of the size of profit according to the proved calculations, allows to conduct to it(her) necessary building of objects of non-productive appointment, to expand manufacture.

Besides, use of separate positions of toolkit at formation of strategic reference points of development of the enterprises of transport building allows to do(make) the analysis of the caused aspects of activity, calculation of the size of necessary financial assets for timely elimination of bottlenecks in is industrial-economic activities.

Key words: transport building, strategic reference points, a transport infrastructure, a competition, building area.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Нинішня ситуація в національній економіці в результаті фундаментальних змін у процесі трансформації, як господарського механізму в цілому, так і галузі, зокрема, виходячи з [1, стор. 229; 10], характеризується глибокою соціально-економічною кризою.

В результаті має місце скорочення обсягів виробництва транспортної, будівельно-монтажної, ремонтно-будівельної продукції, порушуються процеси техніко-економічної взаємодії між господарюючими суб'єктами [2, стор. 419]. Дефіцит бюджету і низька платоспроможність держави досягли критичних величин. Стан національної економіки не стабільний. Таким чином, з кризового

становища нашої економіки в період формування ринкових відносин впливають і специфічні труднощі функціонування транспортного будівництва, як галузі національної економіки. До них відносяться труднощі, пов'язані з: по-перше, соціальною переорієнтацією будівництва, спрямованою на скорочення виробничого процесу; по-друге, кардинальними змінами в області інвестиційної діяльності; по-третє, дестабілізацією стану матеріально-технічного забезпечення будівничого процесу; по-четверте, слабкою дисципліною виконання договірних зобов'язань; по-п'яте, демонополізацією будівництва.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Значний вклад у вирішення питань особливостей функціонування будівельного комплексу залізничного транспорту України внесли Ю.Т. Боровик, А.Г. Дрожжина [4, стор. 235], перспектив функціонування підприємств колійної інфраструктури в умовах реформування галузі – М.І. Міщенко [8, стор. 172], проблем ціноутворення у будівництві – А.В. Беркута [3, стор. 11], Т.В. Машошина [7, стор. 82] та багато інш.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однією з центральних проблем, пов'язаних з поглибленням кризового стану будівельної галузі, є дестабілізація матеріально-технічного забезпечення будівництв. На даний момент постачання матеріальними ресурсами будівельного призначення здійснюється не на основі централізованого фондового розподілення, а самостійного придбання будівельними організаціями відповідно до потреб будівництва на основі прямих договорів з підприємствами-виробниками або через товарні біржі.

Труднощі із забезпеченням сировинними ресурсами виникають через розпад традиційних господарських зв'язків, зростання цін на основні будівельні ресурси і зниження випуску багатьох видів будівельних матеріалів і конструкцій. У результаті зростання цін, інфляційних тенденцій, ціни на матеріальні ресурси будівництва настільки високі, що у підрядній організації не вистачає оборотних коштів для їх придбання, а так як господарські зв'язки руйнуються, то будівництво багатьох об'єктів призупиняється та консервується.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є дослідження сучасного стану та розробка стратегічних орієнтирів розвитку підприємств транспортного будівництва в сучасних умовах.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У зв'язку із соціальною переорієнтацією будівництва зростає частка коштів, спрямована на спорудження об'єктів соціальної сфери в загальному обсязі капітальних вкладень. При цьому структурна перебудова будівельного комплексу здійснюється на тлі подальшого спаду обсягів будівництва.

Так, за даними Державної служби статистики України, обсяги капітальних інвестицій і будівельно-монтажних робіт у 2015 р. склали 273116 млн.грн. З них тільки 2,5% коштів Державного бюджету. Кількість незавершених будівель та інженерних споруд склала 14915 од., з них 56,6% - будівництво тимчасово припинено, 2,3% - об'єктів законсервовано [10]. У 2016 р. виконано будівельних робіт в Україні на суму 70,9 млрд. грн. (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції). Індекс будівельної продукції склав 113,1 %, в порівнянні до 2015 р. Нове будівництво, реконструкція та технічне переоснащення склали 80,9 % від загального обсягу виконаних будівельних робіт, капітальний і поточний ремонт – 10,8 % та 8,3 % відповідно. На загальну тенденцію в 2016 році порівняно з 2015 роком вплинуло зростання обсягів будівництва нежитлових будівель на 17,4 %, житлового будівництва на 13 % та інженерних споруд на 11 % [9].

В результаті зниження обсягу капітальних інвестицій зменшилися інвестиції на будівництво об'єктів виробничого призначення. Спад інвестиційної активності в поєднанні з соціальною переорієнтацією капітального будівництва може призвести до згорання будівництва в ключових галузях національної економіки, транспорту і промисловості. І тривалого спаду процесів відтворення основних засобів. Скорочення інвестицій на невиробниче будівництво веде до зриву реалізації всіх соціальних програм через зменшення обсягів житлового, транспортного будівництва, інших найважливіших об'єктів національної економіки.

В умовах директивно-планової системи господарювання будівництво фінансувалося, в основному, за рахунок централізованих капітальних вкладень. В даний час будь-яке підприємство, незалежно від форм власності, стає потенційним інвестором. В результаті була втрачена керованість будівельним комплексом внаслідок різкого зростання інвестиційного попиту, в першу чергу за рахунок коштів підприємств, незбалансованого ні з ресурсним забезпеченням, ні з можливостями підрядних організацій. Ця негативна тенденція привела до збільшення фронту робіт, розпорошеності будівельного потенціалу на великій кількості одночасно споруджуваних об'єктів, до зростання незавершеного будівництва, до загального зниження показників по введенню об'єктів в експлуатацію.

На цьому етапі виникла проблема скорочення інвестиційного попиту. Однак, інфляція, хаотичне зростання цін на матеріально-технічні ресурси будівельної галузі спрямування, поглиблюючи кризову ситуацію в області капітального будівництва, привели на сьогодні до різкого спаду інвестиційної активності. Це свідчить про перевагу споживання засобів перед накопиченням, що прискорює процес старіння основних засобів. Дана негативна тенденція посилюється ще і тим, що в умовах трансформації галузі має місце багаторазове зростання цін на будівельно-монтажні роботи [9]. Підприємства (замовники) не мають достатніх засобів не тільки для відкриття фінансування нового будівництва, але і для сплати за вже виконані роботи.

У період трансформації галузі та переходу до ринкових відносин кардинальним змінам піддаються також і договірні відносини, і, у першу чергу, відношення до виконання договірних зобов'язань. В умовах адміністративної системи управління договір підряду відігравав другорядну роль стосовно планового завдання й, по суті, завершував юридичне оформлення прийнятого планового рішення. Звідси й формальне відношення до виконання зобов'язань, по укладених договорах підряду. У рамках ринкової економіки укладений договір (контракт) стає єдиним юридичним документом у взаєминах договірних сторін і виконання передбачених їм зобов'язань якісно й у строк є невід'ємною умовою конкурентоспроможності будівельних організацій на ринку транспортно-будівельних робіт. У зв'язку із цим почате формування нового підходу до процесу висновку договорів, починаючи від видів контрактів, способів їх висновку й, кінчаючи ретельним проробленням змісту договору.

Остання з розглянутих проблем пов'язана з роздержавленням і демонополізацією будівельного комплексу. Необхідність процесу, що протікає в цей час, роздержавлення й демонополізації будівництва визначається тим, що ефективне функціонування ринкових відносин може бути забезпечено тільки при високому ступені розвитку конкуренції, що, у свою чергу, визначається наявністю певної кількості вільних товаровиробників. Так, роздержавлення спрямоване на перетворення державної власності в недержавні форми власності. Дане перетворення потрібно насамперед для того, щоб, взявши свою долю у свої руки, з'ясувати, устояти в сформованій надзвичайно складній обстановці, тому що держава більше не в змозі забезпечувати господарські зв'язки й підтримувати малорентабельні підприємства. Тому єдиною продуктивним шляхом - самостійний пошук у рамках прийнятого законодавства найбільш прийнятним для даного колективу варіанта виходу із кризи й успішної діяльності.

Процес ринкової адаптації транспортних будівельних організацій висувають питання посилення державного контролю в області будівництва з метою забезпечення високої якості будівельних робіт, недопущення аварій і ушкоджень будинків і споруд [5].

Він спрямований на усунення монопольного положення окремих будівельних структур на ринку будівельно-монтажних робіт. Монопольне положення дозволяє підрядникові маніпулювати цінами на будівельні роботи з власної вигоди, що в рамках національної економіки веде до нераціонального розподілу економічних ресурсів.

З розглянутих основних труднощій формування стратегічних орієнтирів розвитку підприємств транспортного будівництва в період трансформації галузі, проявляються головні риси, якими повинна володіти будівельна організація, щоб бути надійним учасником інвестиційного процесу як у нас у країні, так і за кордоном. Ці риси формуються вже зараз у період трансформації галузі, тому важливо їх виділити й проаналізувати. Аналіз вітчизняних і закордонних джерел дозволив зробити висновок про те, що в рамках ринкової економіки будівельна організація повинна самостійно визначати напрямки розвитку своєї діяльності. При цьому в ринковій економіці першорядним завданням стає розвиток не тільки традиційних видів діяльності будівельного профілю, але й диверсифікованість виробництва, що дозволяє будівельній організації більш стабільно функціонувати на ринку транспортно-будівельних робіт. Виходячи із прийнятих стратегічних орієнтирів розвитку підприємств транспортного будівництва вони мають самостійно обирати замовників і субпідрядників. Також названі організації мають нести економічну відповідальність за своєчасне і якісне виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором підряду. Враховуючи сучасні умови господарювання підприємства повинні вміти погоджувати планований річний обсяг робіт з наявною виробничою потужністю, передбачивши необхідні її резерви з метою зменшення впливу стохастичних факторів на процес виробництва будівельних робіт і для підтримки й посилення свого стратегічного позиціонування на ринку будівельних робіт, як надійного партнера в ділових відносинах. Також підприємства транспортного будівництва для забезпечення річного обсягу робіт, розмір якого визначається, виходячи з можливостей ефективного його виконання до вимог соціально-виробничого розвитку підприємства повинні підвищувати мобільність будівельної організації. Ця

вимога висувається ринковими відносинами в силу того, що розвиток конкуренції не гарантує одержання замовлення саме в районі дислокації будівельної організації. Тому тільки організації з досить високою мобільністю мають більші можливості для конкурентної боротьби й одержання контрактів у різних регіонів країни й, як наслідок, успішно працювати й розвиватися в умовах конкурентної боротьби за підряди на будівництво;

З метою покращення адаптивних можливостей транспортно-будівельні організації мають підсилити всю економічну діяльність, створити спеціальні служби, які б займалися питаннями маркетингу, дослідженнями кон'юнктури ринку транспортно-будівельних робіт, відстеженням динаміки цін по зведених об'єктах, по основних матеріальних ресурсах будівельного призначення, по застосовуваній будівельній техніці. При цьому повинна бути посилена, з огляду на велику кількість об'єктів, по яких будівельна організація буде брати участь у тендерах, фінансово-економічна робота з визначення ціни пропозиції будівельної організації по зведенню об'єкта. У цих умовах підрядник повинен досить точно визначити рівень своїх майбутніх витрат по будівництву транспортного об'єкта й розмір прибутку, який би він хотів одержати за виконані роботи, щоб з однієї сторони забезпечити джерелом фінансування свої витрати, здійснювані із прибутку, з іншого боку, щоб ціна його пропозиції була конкурентоспроможна. При цьому, як мета може виступати не максимізація прибутку, а одержання мінімального розміру прибутку, необхідного для рішення невідкладних проблем виживання організацій.

Таким чином, до складу стратегічних орієнтирів розвитку підприємств транспортного будівництва повинні входити такі: проведення аналізу ринку підрядних робіт і на його основі формування виробничої програми робіт (річний і на стратегічну перспективу). Аналіз ринку містить у собі розгляд наступних питань: місткість ринку або окремих сегментів, кон'юнктурні й прогностичні умови реалізації об'єктів, дослідження поведінки замовників, вивчення практичної діяльності конкурентів; обґрунтування ціни на будівництво передбачуваних об'єктів, за підряд на які береться транспортно-будівельна організація на тендерах. Для проведення цієї роботи, у будівельній організації повинен бути налагоджений облік цін на основні будівельні матеріали, виробы й конструкції, будівельну техніку і її комплектуючі, рівня оплати праці з метою одержання вихідних даних для прогнозування розмірів своїх витрат на період будівництва об'єкта; регулярний контроль за дотриманням норм витрат матеріалів, праці й машин при виробництві будівельно-монтажних робіт для підтримки надійної бази даних при розрахунках цін на будівництво об'єкта; проведення достовірного обліку й аналізу зроблених витрат по кожному об'єкту виробничої програми організації. Це пов'язане з необхідністю відстеження частки прибутку по організації в цілому, що доводиться на кожний об'єкт (укрупнений елемент, вид робіт). Ці дані також необхідні для одержання інформації при визначенні вартості нових об'єктів; проведення своєчасної політики простого відтворення основних засобів, заснованої на економічних розрахунках у потребі капітальних вкладень на заміну техніки, що вибуває, з урахуванням росту цін на неї; проведення довгострокової політики на збільшення частки нематеріального нагромадження в розподілі прибутку з метою підвищення зацікавленості працівників у результатах своєї праці що, в остаточному підсумку, веде до росту продуктивності праці й конкурентоспроможності організації на ринку підрядних робіт. Вміти грамотно розпоряджатися заробленими коштами, виходячи з потреб споживання й нагромадження. З огляду на те, що використання прибутку на споживання збільшує доходи працівників підприємства, тоді як нагромадження є основою економічного процвітання будівельної організації в майбутньому.

Таким чином, одержавши повну господарську самостійність, будівельна організація організовує свою виробничо-господарську діяльність так, щоб щонайкраще досягти мети свого розвитку, що полягає в одержанні максимального прибутку від своєї діяльності. А це можливо лише при високоефективному виробництві, що забезпечує високу якість кінцевого продукту й проектування, що опирається на інновації в галузі, технології ведення будівельно-монтажних робіт, застосовуваної техніки.

Тому, із усього різноманіття проблем, що виникають у підрядних організаціях у результаті їх діяльності в умовах формування ринкових відносин в інвестиційній сфері, необхідно, на нашу думку, виділити питання, що вимагають першочергового дослідження й теоретичного обґрунтування шляхів їх рішення. Виходячи з досвіду практичної діяльності підрядних підприємств транспортного будівництва, до таких питань відносять питання, пов'язані з договірними взаєминами замовника й підрядника. З огляду на сказане, можна зробити висновок, що основні вимоги замовника до будівельної організації при укладанні договору підряду на будівництво об'єкта є обґрунтована ціна, висока якість кінцевої продукції й завершення будівництва в строки, обумовлені в договорі підряду. Беручи до уваги ці вимоги підрядник, у свою чергу, повинен, виходячи зі своїх виробничих

можливостей, застосовуваних технологій, досвіду будівництва аналогічних транспортних об'єктів, обґрунтувати свої пропозиції за ціною, строкам будівництва. При цьому - якість продукції приймається відповідною вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил (ДСТУ) [6, стор. 5]. В умовах, коли державні кошторисні ціни й норми прийняли рекомендаційний характер, а метод визначення кошторисної ціни й строків будівництва об'єкта вибираються підрядником і погоджуються із замовником у кожному конкретному випадку індивідуально, виходячи з умов будівництва об'єкта, існує деяка невизначеність при їх обґрунтуванні, пов'язана з відсутністю єдиного методичного підходу.

Тому доцільно розробити комплексний механізм, що дозволяє будівельній організації обґрунтувати свої пропозиції за ціною будівельної продукції й строкам зведення об'єкта.

Висновки та перспективи подальших досліджень. При застосуванні розробленого комплексного інструментарію в цілому, транспортно-будівельна організація забезпечить підвищення економічної ефективності своєї діяльності за рахунок підвищення ступеня обґрунтованості своїх пропозицій за ціною й строками будівництва об'єкта у взаєминах із замовником при укладанні договору підряду. Підвищення обґрунтованості показників, що розраховуються, у процесі підготовки пропозицій дозволяє підрядній організації чітко представляти свої передбачувані витрати по будівництву об'єкта, що у свою чергу, дає можливість гарантувати замовникові зведення об'єкта за даною ціною, у зазначений термін. Виконання взятих на себе зобов'язань зміцнює конкурентоспроможність будівельної організації на ринку підрядних робіт. Замовник, беручи до уваги пропозиції підрядника, реально представляє розмір інвестицій на будівництво. У результаті, виконані роботи оплачуються будівельною організацією вчасно, що дозволяє їй працювати більш стабільно. Крім того, одержання будівельною організацією розміру прибутку відповідно до обґрунтованих розрахунків, дозволяє їй вести необхідне будівництво об'єктів не виробничого призначення, розширювати виробництво.

Крім цього, використання окремих положень інструментарію при формуванні стратегічних орієнтирів розвитку підприємств транспортного будівництва дозволяє робити аналіз обумовлених аспектів діяльності, розрахунок розміру необхідних фінансових засобів для своєчасного усунення вузьких місць у виробничо-господарській діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році» [Електронний ресурс] — К. : НІСД, 2016. — С. 688. — Режим доступу до журн.: — http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf.
2. Береза І. В. Ефективність функціонування підприємств транспортного будівництва в сучасних умовах / І. В. Береза // Економічні інновації. — 2016. — Вип. 62. — С. 417—423.
3. Беркута А. В. Система реформування ціноутворення у будівництві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.07.03 “Економіка будівництва” / А. В. Беркута. — Київ, 2002. — 20 с.
4. Боровик Ю. Т. Проблеми будівельного комплексу залізничного транспорту України [Електронний ресурс] / Ю. Т. Боровик, А. Г. Дрожжина // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2016. — Вип. 54. — С. 234—237. — Режим доступу до журн.: <http://vetp.kart.edu.ua/index.php/ua/2-uncategorised/107-problemi-budivelnogo-kompleksu-zaliznichnogo-transportu-ukrajini>
5. Державна цільова Програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки, за станом на 16 груд. 2009 р. № 1390 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п/print1465899408825257>
6. ДСТУ Б Д.1.1.-1.2013 Правила визначення вартості будівництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://fs180.www.ex.ua/get/bc5cb1b88b789b6be97c3395bc7fa933/86057186/1113__1.1-1-2013%5B1%5D.pdf
7. Машошина Т. В. Смета. Проектирование. Строительство / Т. В. Машошина. — К. : Центр учебной литературы, 2013. — 136 с.
8. Міщенко М. І. Економіко-організаційні основи функціонування підприємств колійної інфраструктури: монографія/ Міщенко М. І. — Одеса : ППРЕД НАН України, 2013. — 489 с.
9. Міністерство регіонального будівництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум. :

<http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/pricing/rozvitok-budivelnoyi-diyalnosti/pro-obsyagi-vikonanih-budivelnih-robot-za-2016-rik/>

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум. : <http://ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

1. Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy : Pro vnutrishne ta zovnishne stanovushche Ukrainy v 2016 rotsi [‘On the internal and external situation of Ukraine in 2016’ The analytical report to the annual President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine]. (2016). *The National Institute for Strategic Studies. Kyiv*. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf [in Ukrainian].

2. Bereza, I.V. (2016). Effectyvnist funktsionuvannia pidpnyemstv transportnogo budivnytstva v suchasnykh umovakh [Efficiency of functioning of the enterprises of transport building in modern conditions]. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovations*, 62, 417-423 [in Ukrainian].

3. Berkuta, A.V. (2002). Systema reformuvannia tsinoutvorennia u budivnytstvi Ukrainy [System of reforming of pricing in building of Ukraine]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Sumy [in Ukrainian].

4. Borovik, U.T. (2016). Problemy budivelnoho kompleksu zaliznychnoho transport Ukrainy [Problems of a building complex of railway transportation Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transport i promyslovosti – Herald of transport economy and industry*, Vol. 54, 234-237. Retrieved from <http://vetp.kart.edu.ua/index.php/ua/2-uncategorised/107-problemi-budivelnoho-kompleksu-zaliznchnogo-transportu-ukrajini> [in Ukrainian].

5. Derzhavna tsilova prohramma reformuvannia zaliznychnoho transportu na 2010-2019 roky [State Target Program railway reform in 2010-2019 years, № 1390]. Kyiv. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п/print1465899408825257> [in Ukrainian].

6. DSTU B D.1.1.-1.2013. Pravyla vyznachennia vartosti budivnutstva [State standard specifications B D.1.1.-1.2013. Rules of building cost definition]. Kyiv. Retrieved from http://fs180.www.ex.ua/get/bc5cb1b88b789b6be97c3395bc7fa933/86057186/1113____.1.1-1-2013%5B1%5D.pdf [in Ukrainian].

7. Maschoschina, T.V. (2013). *Smeta.Proektirovanie. Stroitelstvo [The estimate. Designing. Building]*. Kyiv: the Center of the educational literature [in Russian].

8. Mishchenko, M.I. (2013). Ekonomiko-orhanizatsiini osnovy funkcionuvannia pidpnyemstv koliinoi infrastruktury [Economic-organizational bases of functioning of the track infrastructure enterprises]. Odesa: IPREED NAN Ukraine [in Ukrainian].

9. Ministerstvo rehionalnoho budivnytstva [the Ministry of regional building]. Retrieved from <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/pricing/rozvitok-budivelnoyi-diyalnosti/pro-obsyagi-vikonanih-budivelnih-robot-za-2016-rik/> [in Ukrainian].

10. Derzhavna sluzhba statistiki Ukrainy [Public service of statistics of Ukraine]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

УДК 631.17.001.76:339.92
JEL L 660, M 310, O 310, Q 130

БОНДАРЕНКО С.А.

кандидат екон. наук,

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: lana.bond@ukr.net

МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано сутність маркетингового підходу до управління інноваційним розвитком виноробних підприємств. Проведений аналіз експортно-імпортової діяльності виноробних підприємств, досліджено ємність і ступінь відкритості ринку виноробної продукції України. Виділені можливі напрямки впровадження ефективного маркетингу для вирішення виявлених проблем та активізації інноваційного розвитку виноробних підприємств України.

Ключові слова: інноваційний розвиток, виноробне підприємство, виноробна галузь, маркетинг, бренд, брендинг, ринок виноробної продукції, ємність ринку, ступінь відкритості ринку.

BONDARENKO S.A.

PhD (Economics),

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: lana.bond@ukr.net

The article aims to study the theoretical and methodological principles and develop practical recommendations on the marketing aspect of innovative wineries. The paper studies the essence of marketing approach to the development of innovative wineries. The analysis of export-import activities wine industry, assess the dynamics of capacity and degree of market opening. It is proved that the regulatory impact on the development of viticulture and wine-making should focus on the one hand, the direct work with the consumer, creating its national consciousness and awareness of domestic production of the wine industry, on the other - Restructuring imports. Development of state support for the wine industry Ukraine, taking into account international experience is an important impetus for the formation of the market grape and its products, characterized by a tendency to loss. The observed trend of price advantage of imports over exports, of course, requires special measures to counter. It is proved that a necessary means of promoting national product of the wine industry both in domestic and foreign market is the innovative marketing tools, marketing concept, which is based on the formation of the latest image system views and beliefs, philosophy, politics, marketing wine production Ukraine, forming a brand the use of branding technology that is key to the successful implementation of enterprise development strategy wine industry. The central core of the strategy and implementation of marketing wine industry has become the only regulator. These actions must be integrated to be backed up appropriate mechanisms to ensure, so need attention, both from the state and winemakers interested in promoting the brand in the market through integration of related industries, such as wine tourism.

Keywords: innovative development, winemaking, wine industry, marketing, brand, branding, market of winemaking products, market capacity, degree of openness of the market.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Для України виноробство визнано стратегічною галуззю, соціально-направленою, розвиток якої в значній мірі залежить від державної політики. З огляду на євроінтеграційні процеси, які протікають наразі в Україні, особливої уваги потребує система комплексних заходів щодо розширення ринків збуту вітчизняної продукції, формування нових сегментів ринку, пошуку нових підходів до підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника. Конкурентоспроможність виноробної продукції можна забезпечити високим рівнем якості, формуванням відповідного іміджу, який має стає брендом як на національному, так і на міжнародному ринку. В умовах високої конкуренції підприємствам важливо орієнтуватися на маркетинговий підхід, який, спираючись на аналіз споживчих очікувань, стає підставою для визначення типу комерційної пропозиції.

Тому наразі актуальним є виявлення можливостей якісних змін для виноробних підприємств маркетинговими засобами завойовування ринків та підвищення конкурентоспроможності національного продукту.

Як показує практика, значною проблемою для України є відставання від вимог часу нормативно-правового забезпечення і інституціонального регулювання галузі. Так, Міністерство аграрної політики поставило перед собою завдання створити комфортні умови для розвитку виноробної галузі: забезпечити державну підтримку малим і середнім виробникам, зробити так, щоб земля як актив працювала на виноградаря. Розроблена концепція розвитку галузі «3+5». Вона базується на 3 ключових пріоритетах: завершенні земельної реформи, реформуванні системи державної підтримки і розвитку державних підприємств. З них витікають 5 супутніх напрямків: розвиток сільських територій, збільшення ринків збуту, органічне виробництво і нішеві культури, зрошення та безпека харчової продукції [1].

Проте нинішній етап розвитку галузі характеризується глибоким кризовим становищем, який носить системний характер, тому вимагає комплексної оцінки і дієвих заходів на усіх рівнях регулювання.

Особливе місце в умовах ринку займає маркетинговий аспект розвитку виноробства України. Важливо, щоб маркетингова політика інноваційного зразка виноробних підприємств була спрямована на досягнення та реалізацію конкурентних переваг – як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, які спираються на унікальні ресурси, нагромаджені активи та інноваційні надбання. Це, звичайно, потребує підтримки з боку держави і відповідних інституцій.

Все вище сказане підтверджує актуальність обраної теми для вітчизняних виноробних підприємств.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Ринок виноробної галузі, який є складовою агробізнесу, в значній мірі залежить від державного регулювання і тому потребує особливої уваги в умовах реформаторських трансформацій України. Проблеми ринкових механізмів регулювання галузей агробізнесу, маркетингової концепції, яка спирається на розуміння ринкової інфраструктури як сукупності видів діяльності з обслуговування всієї системи ринків, формування попиту на товари і послуги, що сприяють їхній реалізації на ринку, набули особливої актуальності [2-4]. В реаліях економіки України становлення й формування ринку в цілому та на регіональному галузевому рівні, зокрема у виноробній галузі, відбувається дуже повільно, зі значними відхиленнями від запланованих результатів [5].

Значеній проблематиці приділяють увагу чимало вчених, таких як О. Авласенко [6], Н. Басюркіна [7], І. Білоус [8], В. Осипов [9] та ін.

Дослідженням стану проблем виноробства займалися ряд вітчизняних учених, серед них: А. Авідзба [10], Б. Буркинський [11], В. Кучеренко [12], О. Гаркуша [13], Т. Мостенська [14] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значний інтерес науковців до проблем розвитку виноробної галузі, невирішеними залишаються питання щодо маркетингового аспекту інноваційного розвитку підприємств виноробної галузі, визначення можливостей і напрямків регулятивного впливу для забезпечення збалансованого розвитку ринків виноробної галузі України.

Тому актуальним є розгляд з позиції маркетингових аспектів питань формування ринку виноробної продукції, його балансування з ринком виноградарства, захист вітчизняного ринку від агресивної експансії зарубіжної продукції та ефективного розвитку виноробної галузі.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо маркетингового аспекту інноваційного розвитку виноробних підприємств.

Для досягнення виділеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- обґрунтувати сутність маркетингового підходу до управління інноваційним розвитком виноробних підприємств;
- дослідити ємність і ступінь відкритості ринку виноробної продукції України, указати на недоліки та сучасні ризики для вітчизняної виноробної галузі;
- виділити можливі напрямки впровадження ефективного маркетингу для вирішення виявлених проблем та активізації інноваційного розвитку виноробних підприємств України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Перехід на ринкову модель господарювання для галузі виноробства означає формування виноробного ринку покупця, в основі регулювання якого необхідно покладати принципи клієнтоорієнтованого підходу, на які спирається новітній маркетинг. Такий маркетинг виноробної продукції є, за своєю сутністю, комплексом цілеспрямованих дій, направлених на створення потреби споживача у виноробній продукції. В основі формування такої потреби лежить ключова ідея щодо цінності продукту, яка транслюється засобами комунікації, і формує у споживача відповідний рівень готовності бажати володіти ним. Маркетингове

середовище нової економіки основане на цифрових технологіях в управлінні інформацією про клієнтів, продукти, ціни, конкурентів. Це, з одного боку, вносить додаткові вимоги, оскільки вимагає набуття спеціальних знань і компетенцій, але, з іншого – значно прискорює швидкість обігу інформації, надає додаткові канали доступу до клієнтів. Задача набуває чітких меж: виявити потреби клієнтів, планомірно і чітко працювати у напрямку задоволення споживчих очікувань і потреб. Для виноробної галузі України цей напрямок діяльності досить новий і не розроблений.

У своїй дисертації В. Кучеренко [12] пропонує для досягнення ефективного маркетингу у виноробній галузі «Концепцію формування цільової інтегрованої організаційної структури маркетингової діяльності аграрної ринкової інституції виноробної галузі», яка охоплює підприємства різних рівнів як сукупність певним чином підпорядкованих і взаємопов'язаних служб, відділів, розділів, що здійснюють маркетингові функції та інтегровані в галузі щодо маркетингової діяльності, які пов'язані з товарними та грошовими потоками в системі споживання виноробної продукції. На думку автора [12] створені інтегровані маркетингові структури мають бути скоординованими у своєму впливі на споживача та здійснювати свою діяльність на підприємствах з вирощування винограду (сільськогосподарські, в тому числі фермерські), господарствах та підприємствах з переробки винограду (виробництво вина, харчове виробництво, косметичне виробництво); їхні дії необхідно узгоджувати з єдиним маркетинговим центром, яким може слугувати за відповідними ознаками організаційна структура виноробної галузі з функціями маркетингу на рівні дирекції корпорації «Укрвинпрому».

Така пропозиція є дуже своєчасною для українських виноробів, проте потребує детального опрацювання і розробки відповідних інституційних структур і інструментів. Важливим є формування галузевого трансферу інноваційних технологій, банку маркетингових досліджень ринків. На сьогодні маркетингові дослідження ринку коштують дуже дорого. Тому задачею галузевого єдиного маркетингового центру буде підготовка і надання виноробам результатів маркетингових досліджень. Першоджерелом отриманих даних є Державна служба статистики України. Проте, через відсутність в країні дієвого державного кадастру виноградників дуже важко відстежити, де і який виноград вирощують в Україні і площі його насаджень. Тільки коли запрацює контроль в широкому сенсі слова, тоді цифри будуть відповідати реальному стану речей.

Крім того, потрібна технологія доведення знань через посередника-консультанта, який в конкретних виробничих ситуаціях допоможе виробнику знайти найбільш раціональний шлях вирішення проблеми. У зв'язку з цим паралельно з формуванням ринку інноваційних продуктів триває розвиток сфери наукової та інформаційної діяльності – консультування. На сьогодні консультантів щодо галузевого маркетингу також дуже мало, тому є потреба і в такого рівня спеціалістах.

На сьогодні консультаційні служби існують більш ніж в 100 країнах світу. В Україні також створено такі консультаційні структури. Так, у 2001 році на базі ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова» створено Інформаційно-консультаційний Центр з питань виноградарства та виноробства [8]. Значно розширились горизонти завдяки можливостям Інтернет-ресурсів. Наприклад, інформаційним майданчиком для обміну інформацією і досвідом може бути створений на базі журналу «Напої. Технології та Інновації», який об'єднав різні галузі – виробництво напоїв і плодівництва (садівництво, вирощування ягід, виноградарство, хмелярство і горіхівництва), портал www.techdrinks.info. Крім того, для просування свого продукту сьогодні майже кожне підприємство має свій сайт, свої сторінки в соціальних мережах тощо. Нажаль, без єдиної маркетингової стратегії просування національного продукту виноробної галузі, успіхів годі й чекати. Це має бути галузева стратегія підвищення конкурентоспроможності українського бренду виноробної продукції.

Ринок виноробства України розділений на виноградарство і виробництво виноматеріалів, з одного боку, і виробництво вина з іншого. Тому практично всі виробники вина в Україні юридично і структурно поділяють процеси на виробництво сільськогосподарської продукції (виноград і виноматеріали) і виробництво вина.

В основі виноробного виробництва лежить вирощування і переробка винограду. Виноробство складається з виробничо-технологічних циклів, де сільськогосподарське і промислове виробництво є складовими ланцюга: виноградник-виноград-виноматеріали-виноробна продукція (рис. 1).

Трансформація виноробної галузі йде дуже повільно. Залишена від планової економіки спадщина (масштабність виробництва, широка спеціалізація) ще досі стримує розвиток галузі і стає причиною дисбалансів на усіх технологічних етапах виноробного виробництва. Розвиток виноградарства є, по суті, запорукою виробничого потенціалу виноробної галузі.

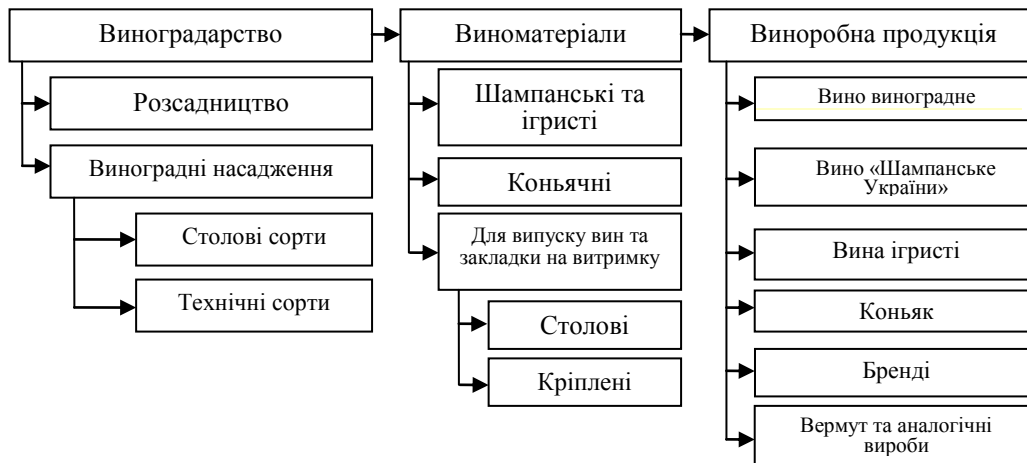

Рис. 1. Технологічні етапи виноробного виробництва

Джерело: [розроблено автором]

Сировинна проблема галузі накоплювалась останні 30 років. За цей період площі виноградників скоротились приблизно в три рази, а їх продуктивність – на одну третину. Розсадництво України працює переважно на великого товаровиробника, що віддзеркалює одну з проблем українського виноградарства та виноробства: існування нерівних умов для підприємництва та домінування на ринку великих виробників [17].

Інтегральним показником розвитку внутрішнього ринку вина є ємність, яка визначається обсягом виноробної продукції, що пропонується споживачам у межах ринкового простору України (у теорії ємність ринку прирівнюється до суми національного виробництва і обсягу імпорту мінус обсяг експортованої продукції).

Важливим показником для аналізу експортної спроможності виноробної галузі є ступінь відкритості ринку (надалі – СВР) щодо міжнародної, міжрегіональної торгівлі, який розраховується як відсоткове співвідношення суми загального обсягу ввезення (імпорту) товару на певний ринок з території інших регіонів держави (інших країн) до загального обсягу ринку (ємності ринку) [10].

Згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), виноробна галузь входить до групи 22 «Алкогольні і безалкогольні напої та оцет» [11]. Виноробна продукція включає вина виноградні натуральні, вина натуральні кріплені, шампанські, ігристі, газовані, вермути, бренді, сушло виноградне та інші виноматеріали, коньяки, інші алкогольні напої з винограду, плодів та ягід [12].

У таблиці 1 визначено ємність і ступінь відкритості ринку вина України за період 2012-2015 рр.

Таблиця 1

Ємність і ступінь відкритості ринку виноробної продукції України

Показники	Роки				2015 р. у % до:	
	2012	2013	2014	2015	2012	2014
1. Виробництво виноробної продукції, тис. дал	12510,60	11602,70	6061,90	6506,20	52,01	107,33
2. Експорт тис. дал./тис. дол. США	4816,80/ 66 432,70	6392,40/ 84152,70	4541,00/ 41 179,30	6123,40/ 44 923,50	127,13/ 67,62	134,85/ 109,09
у % до виробництва	38,50	55,09	74,91	94,12	X	X
3. Імпорт, тис. дал./тис. дол. США	3601,40/ 125302,2	3822,00/ 152465,7	2733,90/ 115014,7	2333,80/ 68 041,5	64,80/ 54,30	85,36/ 59,16
у % до виробництва	28,80	32,94	45,10	35,87	X	X
4. Сальдо тис. дал./тис. дол. США	1215,40/ -58869,5	2570,40/ -68313	1807,10/ -73835,4	3789,60/ -23118	311,80/ 39,27	209,70/ 31,31
5. Ємність ринку (1-2+3), тис. дал	11295,20	9032,30	4254,80	2716,60	24,05	63,85
6. СВР, % (3/5)	31,88	42,31	64,25	85,91	X	X

Джерело: розроблено на основі [18]

Згідно даних, обсяги виробництва виноробної продукції характеризуються чіткою тенденцією до скорочення. За даними Держкомстату України, за останні роки (2012-2015 рр.) виробництво виноградних вин знизилося майже вдвоє, досягнувши обсягу виробництва 2001 року.

У 2014 р. по відношенню до 2013 р. обсяг виробництва вина в Україні зменшився в два рази, що було обумовлено кризовим станом економіки країни та окупацією АР Крим. Дана ситуація негативно впливає на розвиток галузі, а також на соціальну політику. Негативною динамікою характеризується і експортно-імпортна діяльність у виноробстві (рис. 2).

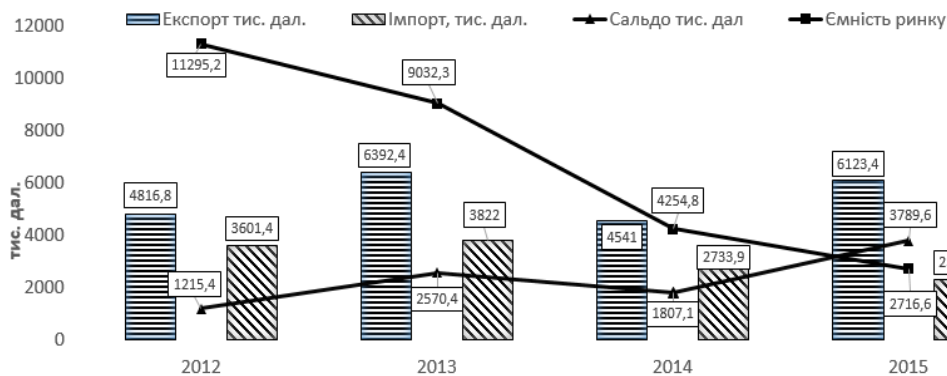

Рис. 2. Динаміка експортно-імпортної діяльності виноробної галузі України за період 2012-2015 рр.
Джерело: розроблено на основі [18]

Імпорт вина України у 2015 році скоротився на 40,84% – до 68,04 млн. дол. США. Найбільшими імпортерами української виноробної продукції в 2015 році були Російська Федерація – 29,4 млн дол., Грузія – 3,3 млн дол., Азербайджан – 1,3 млн дол., Німеччина – 1,3 млн дол., Китай – 0,7 млн дол. У 2015 році Україна експортувала натуральних виноградних вин (товарна позиція 2204) на 44,92 млн. дол., що на 9,09% більше, ніж у 2014 році. Дані таблиці показують отримання позитивного сальдо у 2012 р. в обсязі 1215,4 тис. дал. та одночасно від’ємне сальдо в грошовому вимірі – 58869,5 тис. дол. США. Ціна 1 дал. винопродукції імпорту в країні СНД у 2012 р. становила 12,37 дол. США проти ціни на експорт 11,21 дол. США, тобто маємо зменшення ціни на 10,3%. Одночасно можна простежити збереження динаміки зменшення позитивного сальдо до 1807,10 тис. дал. у 2014 р. та до 3789,60 тис. дал. за 2015 р. та одночасно від’ємного сальдо у грошовому вимірі. Ціна 1 дал. винопродукції всього по імпорту у 2014 р. становила 37,63 дол. США проти ціни на експорт 8,79 дол. США, тобто маємо зменшення ціни у 4,3 рази проти 2,5 рази у 2012 р. Позитивне сальдо за 2014-2015 рр. пояснюється перевагою обсягів експорту над імпортом. Ціна 1 дал. винопродукції всього за імпортом з Європи у 2014 р. становила 48,44 дол. США проти ціни на експорт 31,42 дол. США, тобто маємо зменшення ціни у 1,5 рази.

Зазначені тенденції указують на зниження ємності ринку виноробної галузі. У той же час підвищується показник ступеню відкритості ринку (рис. 3).

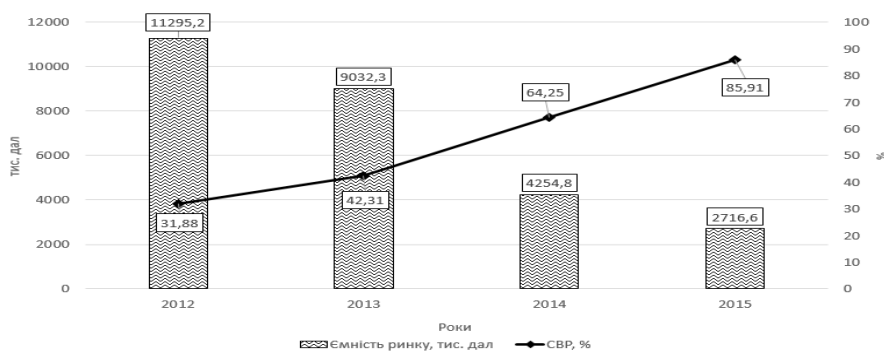

Рис. 3. Динаміка ємності і ступеню відкритості ринку вина України
Джерело: розроблено на основі [18]

Такий стан експортно-імпортної діяльності виноробної галузі потребує розробки заходів

протидії посиленню експансії закордонної винної продукції на внутрішній ринок, що створює реальну загрозу існуванню вітчизняного виноградарства й виноробства. Ситуація є ризиковою для вітчизняної виноробної галузі. Нажаль, при відкритості і незахищеності українського ринку європейські вина і надалі будуть більш доступними, отже частина покупців, які раніше не могли собі дозволити купити імпортне вино, будуть відмовлятися від вітчизняного на користь європейського. В результаті продажі українського продукту можуть впасти, що в свою чергу загострить боротьбу з європейськими виноробами за українського споживача. Засобами такої боротьби може стати підвищення якості, креатив, збільшення бюджетів на прямий доступ до покупця через фірмові дегустаційні зали, залучення туристів на виноградники та виробничі потужності, включення в туристичні маршрути.

Підприємства виноградно-виноробної галузі потребують захисту, допомоги в освоєнні нових ринків збуту та представленні своєї продукції за межами України, оскільки окремим із них дуже складно конкурувати на міжнародній арені. У нас же цілком відсутня державна підтримка виноградно-виноробної галузі, не кажучи вже про маркетингові стратегії, тому й складно конкурувати з європейськими виробниками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вище зазначеного, Український ринок винограду і вина знаходиться в застої із тенденцією до погіршення стану. Причиною цього є низький рівень рентабельності виробників, особливо малих і середніх підприємств, що пов'язано із підвищенням вартості ліцензій, низькою врожайністю виноградних насаджень, високою вартістю просування продукції на ринок, трансакційними витратами, які є наслідком недосконалості ринкових механізмів та недостатнього державного регулювання економічними процесами, що відбуваються на підприємствах України. До суттєвого зростання трансакційних витрат може привести відірваність підприємства від глобальних ринків і відсутність довгострокової стратегії розвитку, тому необхідно враховувати не тільки витрати безпосередньо підприємства, а і частину загальнодержавних трансакційних витрат, що забезпечують стійкість підприємств у їхній конкурентній боротьбі за ринки збуту продукції.

Інноваційні маркетингові інструменти в таких умовах є необхідним засобом просування національного продукту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Важливо формувати новітній образ української виноробної продукції. Для цього необхідно розробити концепцію маркетингу, сформувати систему поглядів і переконань, які будуть покладено в основу філософії, а далі, і політики маркетингу виноробної продукції України. Оскільки головною дійовою особою в умовах ринкової економіки є споживач, то необхідно зусилля направити в напрямках, по-перше, дослідження і ідентифікації уподобань і потреб сучасного споживача, а по-другу, формування культури вина, етики виноробства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністр аграрної політики України Тарас Кутовий: «Необхідно створити комфортні умови для подальшого розвитку виноградно-виноробної галузі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://techdrinks.info/ru/news/ministr-aharno-polityky-ukrany-taras-kutovyy-neobkhdno-stvoryty-komfortni-umovy-dlya-podalshoho-rozvytku-vynohradno-vynorobno-haluzi>
2. Бойчик І. М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика / І. М. Бойчик // Сталій розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – № 3. – 2013. – С. 34–41.
3. Березін О. В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: Монографія / О. В. Березін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
4. Мамчур В. А. Аграрний ринок як інститут розвитку аграрного бізнесу / В. А. Мамчур // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – № 9, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2342>.
5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/7644>
6. Авласенко О. А. Сучасні тенденції розвитку виноробства в Україні і її регіонах / О. А. Авласенко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». - № 6, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3128>.
7. Басюркіна Н. Й. Адаптація харчових підприємств України до нестабільних умов господарювання (розділ «Агропромислова інтеграція як засіб адаптації підприємств до ринкових

трансформацій») / Н. Й. Басюркіна, Т. В. Дудка, О. О. Меліх. – Одеса: ТЕС, 2013. – 160 с. – С. 45–93.

8. Білоус І.В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок: моногр. / І.В. Білоус. – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова», 2015. – 204 с.

9. Осипов В. М. Виноградарство та виноробство України. Сучасний стан, проблеми, тенденції розвитку [Текст] / Осипов В. М., Осипова Л. А. // Економіст. – Київ, Україна. – 2015. – № 5. – С. 28–31.

10. Авідзба А. М. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку виноградарсько-виноробного комплексу України [Текст] / А. М. Авідзба // Вісник аграрної науки : науково-теоретичний журнал української академії наук. – 2010. – № 4. – С. 5-8.

11. Экономические проблемы виноградарства и виноделия / Под ред. академика НАН Украины Б.В. Буркинського – О.: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2007. – 216 с.

12. Формування та розвиток аграрної ринкової інституції виноробної галузі: дис. канд. економ. наук: 08.00.03 / Кучеренко В.М. – К., 2016. – 257 с.

13. Гаркуша О. Ю. Комплексна оцінка збалансованості розвитку виноробних підприємств : науково-методичний аспект / О. Ю. Гаркуша, Є. М. Смирнов // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 95–103.

14. Мостенська Т.Л. Стратегічний аналіз виноробних підприємств: орієнтири та конкурентна позиція / Т.Л. Мостенська, В.М. Марченко, В.О. Новак, Ю.В. Печериця, Г.С. Гуріна. Монографія – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 306 с.

15. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

16. Сайт Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://od.ukrstat.gov.ua/>

17. Куди рухається українське виноградарство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infoindustria.com.ua/kudi-ruhayetsya-ukrayinske-vinogradarstvo/>

18. Державна служба статистики України. Збірник "Промисловість України у 2011-2015 роках" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

1. Ministr agrarnoy politiki Ukraini Taras Kutoviy: «Neobhidno stvoriti komfortni umovi dlya podalchoho rosvitku vinogradno-vinorobnoy galusi» [Minister of Agrarian Policy of Ukraine Taras Cutoviy: «It is necessary to create favorable conditions for further development of Wine industry»]. techdrinks.info. Retrieved from <http://techdrinks.info/ru/news/ministr-ahrarno-polityky-ukrany-taras-kutovyy-neobkhidnostvoryty-komfortni-umovy-dlya-podalshoho-rozvytku-vynohradno-vinorobno-haluzi> [in Ukrainian].

2. Boychuk, I.M. (2013). Rinkova infrastruktura: sutnist ta harakteristika [Market infrastructure: the nature and characteristics] Sustainable economic development. International scientific-industrial magazine. [in Ukrainian].

3. Berezin, A.V. (2008). Prodovolchiy rinek Ukraini: teoretiko-metodologichni zasady formuvannya i rosvitku [Food Market in Ukraine: theoretical and methodological principles of formation and development Kiev: Center of educational literature. [in Ukrainian].

4. Mamchur V.A. (2013). Agrarniy rinek yak institute rosvitku agrarnogo biznesu [Agricultural market as the Institute of Agribusiness]. Retrieved from «Efficient economy». [economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2342>. [in Ukrainian].

5. Strategiya rosvitku agrarnogo sektoru ekonomiki Ukraini na period do 2020 roku [The strategy of the agricultural sector in Ukraine until 2020]. minagro.gov.ua. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/7644>. [in Ukrainian].

6. Avlasenko O.A. (2014). Suchasni tendenzii rosvitku vinorobstva v Ukraini i ii regionah [Contemporary trends in winemaking Ukraine and its regions]. [economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3128>. [in Ukrainian].

7. Basyurkina N.Y. (2013). Adaptaziya charchovich pidpriyemstv Ukraini do nestabilnich umov gospodaryuvanya (rosdil «Agropromislova integriaziya yak zasib adaptazii pidpriyemstv do rinkovich transformaziy») [Adaptation food companies to Ukraine Unstable economic conditions (section

«Agroindustrial integration as a means of adapting businesses to market transformation»)]. Odessa: TES. [in Ukrainian].

8. Bilous I.V. (2015). Strategiya rosvitku vinogradarstva i vinirobstva Ukraini ta peredumovi vichodu ih produkzii na svitoviy rinhok [The strategy of viticulture and winemaking Ukraine and background release their products on the world market]. Odessa: NSC "IViV them. V.Ye.Tayirova ". [in Ukrainian].

9. Osipov V.M., Osipova L.A. (2015). Vinogradarstvo ta vinirobstvo Ukraini. Suchasniy stan, problem, tendenzii rozvitku [Viticulture and winemaking Ukraine. Current status, problems and trends]. Economist. - Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

10. Avidzba A.M. (2010). Udoskonalennya organizaciyno-ekonomichnogo mehanizmu rozvitku vinogradarsko-vinirobstvogo kompleksu Ukraini [Improving organizational and economic mechanism of development of viticulture, wine making complex of Ukraine] Journal of Agricultural Science: scientific-theoretical magazine Ukrainian Academy of Sciences. [in Ukrainian].

11. Burkynskyy B.V. (2007). Ekonomicheskiye problemi vinogradarstva i vinodeliya [Economic problems Viticulture and Winemaking]. Odessa: Institute of market problems and economic and environmental of research NAS Ukraine [in Russian].

12. Kucherenko V.M. (2016). Formuvannya ta rozvitok agrarnoy rinkovoy instituziyi vinorobnoyi galuzi [The formation and development of agricultural market institutions wine industry]: dissertation PhD in Economics. [in Ukrainian].

13. Harkusha O.Yu., Smirnov E.M. (2014). Kompleksna ozinka zbalansovanosti rosvitku vinorobnich pidpriyemstv : naukovo-metodichniy aspekt [Comprehensive assessment of the balance of wineries: scientific and methodological aspects]. Nobel Economic Journal. [in Ukrainian].

14. Mostenska T.L., Marchenko V.M., Novak V.O. Mushrooms J.V., Gurina G.S. (2012). Strategichniy analiz vinorobnich pidpriyemstv: oriyentiri ta konkurentna poziciya [Strategic analysis wineries, landmarks and competitive position]. – Kyiv: Condor-Publishing. [in Ukrainian].

15. Sayt derjavnoy slujbi statistiki Ukraini [Site State Statistics Service of Ukraine]. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

16. Sayt Golovnogo upravlinnya statistiki v Odoskiy oblasti [The site of the Central Statistical Office in the Odessa region]. od.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://od.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

17. Kudi ruchayetzya ukrainske vinogradarstvo [Where is the Ukrainian wine]. infoindustria.com.ua. Retrieved from <http://infoindustria.com.ua/kudi-ruhayetsya-ukrayinske-vinogradarstvo/> [in Ukrainian].

18. Derjavna slujba statistiki Ukraini. Zbirnik "Promislovist Ukraini u 2011-2015 rokach" [State Statistics Service of Ukraine. Collection "Industry of Ukraine in 2011-2015 years"]. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

УДК 332.365+ 502.4
JEL R52, Q57

БУЛИШЕВА Д.В.

к.е.н., м.н.с.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail:bu.dasha.bu@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено інституційних можливостей розвитку відносин власності на шляху до екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій. Доведено, що в умовах сучасного еколого-економічного стану земель рекреаційного призначення, існують певні перешкоди на шляху до сталого розвитку відповідних територій. Сформовано та систематизовано суб'єкти та інститути власності на земельні ресурси. Розроблені пропозиції щодо трансформаційних процесів відносин власності на шляху до екологізації рекреаційного землекористування за чотирма напрямками: базисному, нормативно-законодавчому, соціально-інформативному та ринковому.

Ключові слова: екологізація, відносини власності, рекреаційне землекористування, міські агломерації, інституційні можливості

BULYSHEVA D.V.

PhD in economics, junior researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail:bu.dasha.bu@gmail.com

INSTITUTIONAL ASPECTS OF TRANSFORMATION OF PROPERTY RELATIONS IN THE RECREATIONAL LAND USE TOWARDS ECOLOGIZATION OF UKRAINE'S URBAN AGGLOMERATIONS

Research is dedicated to institutional capacity development of property relations towards ecologization of economic relations in recreational land use of urban agglomerations. The priority task on the way of ecologization is formation of the perfect institutional basis for recreational land use. Analyzing the current trends in the institutional framework in the system of ecologization of recreational land use, one can conclude that its deeper character, which should be considered from a variety of aspects: natural resource systems, transaction transactions, contractual relations, legislative and regulatory frameworks and governance institutes. The purpose of the study is to substantiate the need and to develop proposals for transformation of the existing institutional basis for recreational land use, based on the formation of the principles of balanced ecological and economic development of these territories. It is proved that in the conditions of the current ecological and economic state of recreational lands, there are certain obstacles on the way to sustainable development of the respective territories. At the present stage of development, sufficiently tense economic relations have been formed and they require reorientation of the institutional basis of the land use process of urban agglomerations, taking into account the socio-ecological and economic aspects of the development of territories. In the article subjects and institutions of ownership of land resources were formed and systematized. Proposals on the transformation processes of property relations on the way to ecologization of recreational land use were made in four directions: basic, normative-legislative, social-informative and market-oriented. So, perfect institutional environment for recreational land use should be a mutually coordinated activity of state, business and public institutions regarding transactions and other types of land relations. This is the most important condition for balanced recreational land use.

Keywords: ecologization, property relations, recreational land use, urban agglomerations, institutional capacity

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Забезпечення процесу рекреаційного землекористування в Україні здійснюється через систему інституційно-правового підґрунтя, положення якого закріплені у Конституції, кодексах, законах України та інших нормативно-правових актах, притаманних правовому регулюванню відносин у

сфері земельних відносин, рекреаційної та містобудівної діяльності.

Першочерговим завданням на шляху екологізації є формування досконалої інституційної основи рекреаційного землекористування. Аналізуючи сучасні тенденції інституційного підґрунтя в системі екологізації рекреаційного землекористування, можна зробити висновок про його більш глибокий характер, що повинен розглядатися зі сторони різних аспектів: системи власності на природні ресурси, трансакційних операцій, договірних відносин, законодавчо-правового базису та інститутів управління.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню номративно-законодавчих та інституційних аспектів розвитку землекористування приділяється увага плеяди вчених - О.С. Дорош, Є.В. Мішеніна [5], І.К.Бистрякова, Б. М. Данилишина [2], В.С.Міщенко, А.М. Третяка, тощо. Питання розвитку інститутів природокористування в своїх працях розглядали такі науковці як Н.М.Андрєєва, В.А. Голян, Г.Колодко [3], Д. Норт[7], С.К. Харічков, М.А. Хвесик та інші представники різних наукових шкіл. Але в умовах сьогодення в науковій літературі поки що не склалося однозначного розуміння векторів трансформації інституційного підґрунтя рекреаційного землекористування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Центральною ланкою інституційних перетворень у сфері природокористування є реформування відносин власності на природні ресурси та комплексний розвиток інститутів управління та стейкхолдерів, адже проблема формування комплексний механізм розвитку рекреаційного землекористування досі залишається не вирішеною в той час коли інституційне підґрунтя та чітке розмежування державної, приватної та комунальної власності є основою прозорості, конкурентності та законності щодо їх використання.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є обґрунтування необхідності та розробка пропозицій щодо трансформації існуючого інституційного підґрунтя рекреаційного землекористування на основі формування засад збалансованого еколого-економічного розвитку відповідних земель.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для розгляду основних проблем формування інституційної моделі рекреаційного землекористування необхідним є уточнення дефініцій базових понять, таких як «інституціоналізація». Лауреат Нобелівської премії Д. Норт розглядає інститути, як структуру, яку люди накладають на свої взаємовідносини, визначаючи у такий спосіб стимули, а також певні обмеження, що окреслюють межі вибору, а останні, у свою чергу, визначають межі функціонування економіки і суспільства протягом певного періоду часу [7]. Польський економіст Г.Колодко під інститутами розуміє «правила гри», установлені законом і організаціями, які забезпечують дотримання цих «правил гри» економічними суб'єктами. Інституціоналізація – процес визначення і закріплення норм, правил, статусів і ролей, приведення їх в систему, здатну діяти у напрямі задоволення деякої суспільної потреби [4]. Отже можна дійти висновку, що тільки за умови сприяння інститутів ефективному функціонуванню та перегрупованню всіх стейкхолдерів в сфері рекреаційного землекористування, можливе забезпечення сталого розвитку відповідних територій.

Мішенін Є.В. [5] зауважує, що еколого-економічний ракурс відносин власності допомагає краще розкривати вплив економічної власності, її нових форм, реальних відносин користування, володіння і розпорядження землею, природними ресурсами, засобами виробництва, предметами і результатами праці на процеси раціонального природокористування. За таких умов система управління втрачає інертність, уникається дублювання функцій та повноважень (як то спостерігається у приміських зонах міських агломерацій), формується якісно нова модель регулювання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища.

Враховуючи, що в останній період дедалі більше розповсюджуються процеси приватизації земель, питання розроблення інструментальної бази приватизації земельних ресурсів особливо актуальні в наш час. Знані українські вчені Б.Данилишин та В.Міщенко у своїх дослідженнях на початку століття визнали, що вирішення проблем власності на природні ресурси (в тому числі земельні), а саме комплексу правовідносин, пов'язаних з реалізацією функції володіння, користування та розпорядження ними між рівнями і різними органами державного управління, а також підприємницькими суб'єктами, є однією з найважливіших передумов управління природокористуванням і підвищення на цій основі економіки держави в цілому [2].

Є.В. Мішенін наголошує, що реформування відносин власності на землю, природні ресурси вимагає створення еколого-економічного механізму трансформації відносин власності. При цьому, різні сторони відносин власності – користування, володіння і розпорядження – вимагають відповідної

екологізації цих складових на різних рівнях системи економічних відносин, і це вимагає розглядати природний ресурс як об'єкт нерухомості [5]. Враховуючи вищезазначене та те, що відносини власності є базисним інститутом ринкової економіки, а в сфері природокористування це взагалі чи не найголовніший фактор, актуальним вважається розглянути окремі аспекти відносин власності на земельні ресурси. Право власності на землю регулюється основними нормативно-правовими актами нашої держави. Так, Конституція України засвідчує, що «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави». Право власності на земельні ресурси реалізується відповідно до Земельного кодексу України. Глава 14 відповідного Закону регламентує відносини у сфері володіння, користування і розпорядження земельними ділянками. Земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності.

В системі права власності суб'єктами є юридичні та фізичні особи, територіальні громади та держава.

У державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності.

Наочно система власності на земельні ресурси зображена на рисунку 1 [3,7].

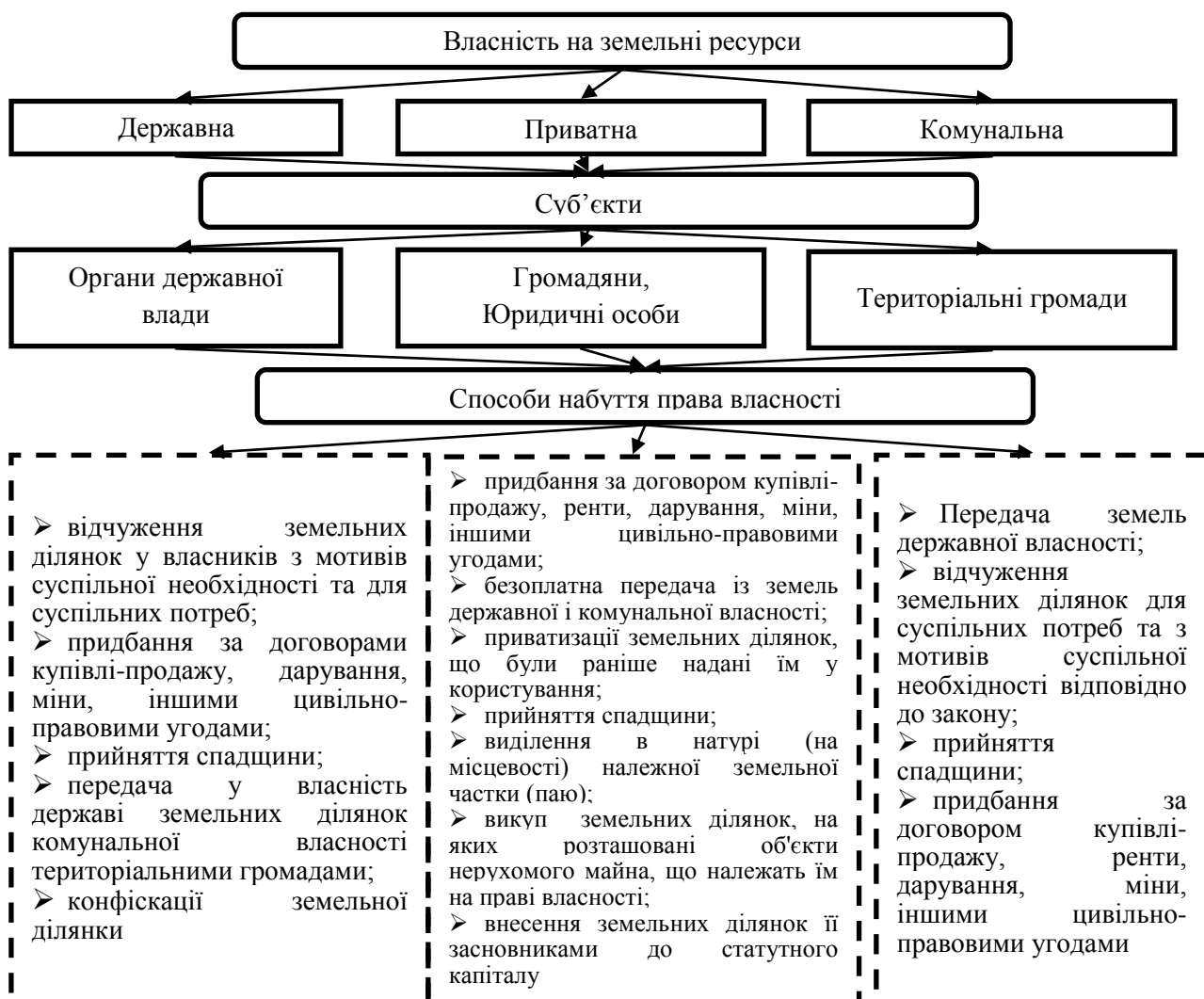

Рис. 1. Система відносин власності на земельні ресурси

Існують певні обмеження щодо передачі земель державної та комунальної власності у приватну, що визначені ст.83, 84 Земельного кодексу України. Щодо рекреаційних територій до таких територій можна віднести: землі комунальної власності загального користування населених пунктів; рекреаційні території на землях водного фонду та лісогосподарського призначення; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Національної

академії наук України, державних галузевих академії наук; земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами; земельні ділянки, закріплені за вищими навчальними закладами державної форми власності; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

Також важливим правом громадян України є те, що вони можуть безоплатно отримати земельну ділянку із земель державної або комунальної власності для індивідуального дачного будівництва (не більше 0,1 га), що фактично передбачає використання земельної ділянки для рекреаційних цілей. Тому за умов вдосконалення інституційного підґрунтя рекреаційного землекористування передбачається, що громадяни України можуть отримати безоплатно у власність земельну ділянку із земель рекреаційного призначення.

Аналізуючи стан земель по відношенню до розподілу за формами власності (табл. 1), варто відзначити, що більшість території Одеської міської агломерації знаходиться у державній та приватній власності.

Таблиця 1

Характеристика земель Одеської міської агломерації за формами власності*

№	Адміністративні одиниці	Загальна площа, га	Землі, які перебувають у власності						
			державній		Приватній		Комунальній		
			Загальна площа, га	Частка до загальної площі	Загальна площа, га	Частка до загальної площі	Кількість	Загальна площа, га	Частка до загальної площі
1	Біляївський район	15265,63	5784,58	37,89	9149,27	59,93	331,79	2,17	
2	Комінтернівський район	13179,83	5240,15	39,76	6612,42	50,17	1327,26	10,07	
3	Овідіопольський район**	15231,63	8773,89	57,60	6140,38	40,31	309,73	2,03	
	Всього земель	43677,09	19798,61		21902,07		1968,78		
Зовнішній пояс									
4	Білгород-Дністровський р-н	12687,98	3829,30	30,18	8796,21	69,33	62,47	0,49	
5	Іванівський район	14454,60	10867,41	75,18	3586,91	24,82	0,28	0,00	
6	Роздільнянський район	11664,32	4990,83	42,79	6610,19	56,67	63,30	0,54	
	Всього земель	38806,90	19687,55		18993,31		126,05		
Населені пункти агломерації									
7	м Білгород-Дністровський***	3174,30	2307,53	72,69	853,29	26,88	3,09	0,10	
8	м Чорноморськ****	2646,40	1925,17	72,75	601,37	22,72	119,48	4,51	
9	м Одеса	16242,00	15006,98	92,40	1235,02	7,60			
10	м Южне	1041,51	946,89	90,91	85,20	8,18	9,43	0,91	
11	смт Теплодар	773,72	591,59	76,46	138,09	17,85	44,04	5,69	
	Одеська область	282258,20	142697,43	50,56	136269,08	48,28	3258,56	1,15	

* розроблено автором на підставі даних Головного управління Держгеокадастру у Одеській області

** згідно з державними актами 7,63 га району станом на 01.01.2016 року перебувало у колективній власності

*** згідно з державними актами 10,385 га міста станом на 01.01.2016 року перебувало у колективній власності

**** згідно з державними актами 0,38 га міста станом на 01.01.2016 року перебувало у колективній власності

***** без врахування земель, переданих у тимчасове користування

В районах агломерації відповідний розподіл пропорційний та актуалізований згідно законодавства. Але у комунальній власності знаходиться вкрай малий відсоток території.

Тому враховуючи приморське положення населених пунктів (що повинні бути частково землями водного фонду) виникає незрозумілість щодо відповідного розподілу територій та вкрай великої частки земель державної і комунальної власності в межах населених пунктів.

Відповідна неузгодженість виникає із-за недосконалого інституційного підґрунтя розвитку землекористування населених пунктів та їх приміських зон.

Аналізуючи кількісний склад земель Одеської міської агломерації, переданих у тимчасове користування (табл. 2), у тому числі на умовах оренди, варто зазначити про те, що найбільше відповідних територій у населених пунктах агломерації – а саме у Білгород-Дністровському та Чорноморську. Частка територій, переданих у користування там втричі перевищує відповідний середній показник по Одеській області. Варто зазначити, що всі адміністративно-територіальні одиниці Одеської міської агломерації перевищують відповідний обласний середній показник (окрім Роздільнянського району).

Таблиця 2

Характеристика територій Одеської міської агломерації, що перебувають у тимчасовому користуванні*

№	Адміністративні утворення	Всього земель, га	Земель, переданих у тимчасове користування	Частка в структурі загальної площі	у тому числі по строках користування	
					Довгострокове	Короткострокове
Внутрішній пояс						
1	Біляївський район	15265,63	1099,96	7,21	119,38	980,58
2	Комінтернівський район	13179,83	893,08	6,78	803,31	89,77
3	Овідіопольський район	15231,63	1191,37	7,82	899,34	292,03
Зовнішній пояс						
4	Білгород-Дністровський район	12687,98	681,72	5,37	226,04	455,68
5	Іванівський район	14454,60	671,45	4,65	52,78	618,67
6	Роздільнянський район	11664,32	499,78	4,28	16,09	483,68
Населені пункти агломерації						
7	м Білгород-Дністровський	3174,30	505,90	15,94	417,32	88,58
8	м Чорноморськ	2646,40	416,77	15,75	355,75	61,02
9	м Одеса	16242,00	1008,61	6,21	517,18	491,42
10	м Южне	1041,51	98,66	9,47	76,61	22,05
11	смт Теплодар	773,72	59,12	7,64	45,78	13,35
	Одеська область	282258,2	12732,08	4,51	6055,69	6676,39

*Розроблено автором на підставі даних Головного управління Держгеокадастру у Одеській області

Перебування територій у користуванні унеможлиблює здійснення постійного та якісного контролю за їх цільовим, збалансованим використанням, надходженням коштів від їх використання,

мінімізує можливість здійснення заходів щодо екологізації розвитку територій тощо. Тому актуальним на нашу думку, вбачається зменшення площ орендованих територій та вдосконалення інституційного підґрунтя щодо їх використання [10].

Отже, за умов відсутності нормативно-правового регламентування поняття «міська агломерація» та відповідного розмежування земель, варто наголосити на переліку суперечностей у сфері розпорядження та функціонування відповідних земель.

Рекреаційні функції, частково, здійснюють землі, що мають інше цільове призначення. До таких слід віднести ліси та інші лісовкриті території, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, землі змішаного використання, землі з особливим рослинним покривом, а також території, що вкриті поверхневими водами. Це створює додаткові проблеми для проведення трансакційних операцій.

При дослідженні рекреаційних земельних ресурсів, як складової відповідного типу природокористування, варто відмітити, що важливою ознакою рекреаційного землекористування є його організаційне нормативно-правове регламентування, положення якого закріплені у відповідних нормативно-правових актах.

В сфері рекреаційного землекористування існують невирішені аспекти нормативно-законодавчого закріплення відмінностей у поняттях «рекреаційна зона» та «землі рекреаційного призначення». Відповідно до ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до рекреаційних зон належать ділянки суші та водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму. Земельний кодекс України у ст. 50 додав функцію рекреаційних зон, а саме: «для проведення спортивних заходів». Отже, рекреаційні зони - це території, призначені для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Аналіз законодавчих дефініцій «рекреаційні зони» та «землі рекреаційного призначення» у тому значенні, в якому вони визначаються у ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та у ст. 50 Земельного кодексу України, вказує на те, що поняття «рекреаційні зони» охоплює поняття «землі рекреаційного призначення», враховуючи їх однакове цільове призначення: для відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Отже, у главі 9 Земельного кодексу України закладені основи правового режиму як земель рекреаційного призначення, так і рекреаційних зон.

В цьому сенсі нагальною проблемою постає той факт, що єдиного для території України режиму використання рекреаційних зон не встановлено.

У ст. 413 Господарського кодексу України [1] визначається, що господарська діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територіях здійснюється відповідно до вимог правового режиму цих територій і об'єктів, встановлених законом та іншими законодавчими актами.

Податковий кодекс України визначає: певні особливості оподаткування рекреаційного землекористування; сплати зборів; поняття споруд рекреації тощо. Серед інших нормативно-правових актів, що регулюють процес рекреаційного землекористування варто відзначити Закони України «Про охорону земель», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року», «Про туризм», «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», державні будівельні норми та санітарні правила тощо.

Перед Україною постає проблема істотної корекції механізму управління та розвитку відповідних територій із врахуванням соціо-еколого-економічних аспектів розвитку. Прискорити процес інституціональних змін може розвинений ринок інновацій, тому інституціональні перетворення мають зосередитись на:

1) Базисній складовій, а саме:

➤ формуванні інноваційних структур, які забезпечать можливість розвитку для рекреаційних проектів на засадах державно-приватного партнерства, а саме створенні мережі недержавних національних та міжнародних інституцій рекреаційного землекористування (мережі Агентств рекреаційного розвитку, громадських організацій)

➤ створенні окремої структурної одиниці в обласних Департаментах екології та природних ресурсів

➤ централізації інститутів інформаційно-статистичної системи рекреаційного землекористування

2) Нормативно-законодавчій сфері, а саме:

➤ вдосконаленні нормативно-правового підґрунтя у сфері регламентування використання та розвитку рекреаційних земель (прийняття закону «Про землі рекреаційного призначення» з врахуванням інституційних змін, прийняття Містобудівного кодексу України із зазначенням чітких нормативів щодо використання рекреаційних земель тощо);

➤ Внесенні змін до існуючих нормативно-правових актів у сфері виокремлення рекреаційних земель та режиму їх використання;

➤ Формуванні нормативно-законодавчого базису для забезпечення реалізації «ланки» екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування: зонування рекреаційних територій – прогнозування просторового розвитку – стратегування землекористування – впровадження інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства;

3) Ринковій складовій, а саме:

➤ Залучення кредитних установ, консалтингових організацій, екологічних фондів до реалізації механізму земельного стратегування рекреаційних територій;

➤ Впровадження екологічних послуг (екологічна сертифікація, екологічна експертиза, екологічний аудит, екологічний маркетинг, екологічне нормування) в сферу рекреаційного землекористування;

4) Соціально-інформаційному напрямку, а саме:

➤ модернізації інформаційного підґрунтя оцінки кількісного та якісного стану рекреаційного землекористування та створення банку даних відповідних територій;

➤ вільний доступ громадськості до ГІС та іншої публічної інформації щодо стану та розташування рекреаційних територій

➤ забезпеченні зацікавленості в фінансуванні рекреаційних проектів основних стейкхолдерів, постійному інформаційному забезпеченні потенційних інвесторів;

➤ громадські слухання щодо стратегій рекреаційного землекористування на засадах екологоорієнтованого розвитку;

➤ створення інформаційного банку даних з правового, соціального, екологічного та економічного стану рекреаційних територій;

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дають підстави констатувати, що на сучасному етапі розвитку сформувались достатньо напружені економічні відносини і вони потребують переорієнтації інституційного підґрунтя процесу землекористування міських агломерацій та врахування соціо-еколого-економічних аспектів розвитку територій.

Адже досконале інституціональне середовище рекреаційного землекористування повинно являти собою взаємоузгоджену діяльність державних, бізнес і громадських інститутів з приводу трансакційних операцій та інших видів земельних відносин. Це є найголовнішою умовою збалансованого рекреаційного землекористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - ст.144.

2. Данилишин Б. Реформування відносин власності на природні ресурси / Б.Данилишин, В.Міщенко// Економіка України. – 2003. – №9. – С.34–42.

3. Колодко Г. Институты, политика и экономический рост/ Г.Колодко. – Вопросы экономики. – 2004. – №7. – С.35–50.

4. Конституция Украины: Принята на пятой сессии Верховной Рады Украины 28 июля 1996 г. // Голос Украины.-1996-№138 с (27 июля).-с.5-11

5. Мішенін Є. В. Розвиток відносин власності у форматі забезпечення збалансованого функціонування цілісного земельно-майнового комплексу / Є. В. Мішенін, І. Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2014. –№8 (61). – С. 14–20.

6. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикатори, показники / [Тихонов А. Г., Гребенюк Н. В., Тихоненко О. В., Федоренко В. П.] // Землевпорядкування. – 2002. – №2. – С. 13-21.

7. Норт Д. Институциональные измерения: рамки анализа/ Д.Норт – Вопросы экономики. –

1997. – №3. – С.6–17.

8. Нудельман, М. С. Социально–экономические проблемы рекреационного природопользования / М. С. Нудельман. – Киев : Наукова думка, 1987. – 132 с.

9. Рябчиков А.К. Економіка природокористування / А.К.Рябчиков. – М.: "Еліт – 2000», 2002. – 192 с.

10.Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму/ І.В. Смаль.– Ніжин: Вид–во НДПУ, 2004. – 264 с.

REFERENCES

1. Gospodarskiy kodeks Ukrayini: Zakon Ukrayini vid 16 sichnya 2003 roku № 436-IV/ Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini [Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine on January 16, 2003 № 436-IV / 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - st.144].(2003, 16 January). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini – Data of Supreme Council of Ukraine, 144* [in Ukrainian]

2. Danilishin, B. & Mishchenko V. (2003) Reformuvannya vidnosin vlasnosti na prirodni resursi [Reforming property relations in natural resources] *Ekonomika Ukrayini – Economics of Ukraine, Vol.9., 34–42.* [in Ukrainian]

3. Kolodko, G. (2004) Instituty, politika i ekonomicheskyy rost [Institutes, policy and economic growth]. *Voprosy ekonomiki – Questions of economy, Vol. №7, 35–50* [in Ukrainian]

4. Konstitutsiia Ukrainy: priniata na piatoi siessii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 iiulia 1996 (1996) [Constitution of Ukraine: Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on July 28, 1996]. No.138, 5-11 [in Ukrainian]

5. Mishenin, E. V. & Yarova, I. E. (2014) Rozvitok vidnosin vlasnosti u formati zabezpechennya zbalansovanogo funktsionuvannya tsilisnogo zemelno–maynovogo kompleksu [Development of property relations in the format of ensuring the balanced functioning of the integral land-property complex]. *Visnik Sumskogo natsionalnogo agrarnogo universitetu. Seriya «Ekonomika ta menedzhment» – Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series "Economics and Management", Vol. №8 (61), 14–20* [in Ukrainian].

6. Tykhonov A.H., Hrebenuk N.V., Tykhonenko O.V. & Fedorenko V.P. (2002) Naukovi zasady staloho rozvytku zemlekorystuvannya: pryntsypy, indykatory, pokaznyky [Scientific principles of sustainable land use: principles, indicators, indicators], 2, 13-21 [in Ukrainian].

7. Nort, D. (1997) Instituttsionalnye izmereniya: ramki analiza [Institutional Dimensions: Framework for Analysis], *Voprosy ekonomiki – Questions of economy, Vol №3, 6–17* [in Ukrainian].

8. Nudel'man, M. S. (1987) Sotsyal'no–ekonomycheskye problemi rekreatsyonnoho pryrodopol'zovanyya [Socio-economic problems of recreational nature management]. Kyev: Naukova dumka [in Russian].

9. Ryabchykov, A.K. (2002) Ekonomika pryrodokorystuvannya [Economy of nature usage]. М.: "Elit – 2000» [in Ukrainian].

10.Smal', I.V. (2004) Osnovy heohrafiyi rekreatsiyi i turyzmu [Basics of geography and tourism]. Nizhyn: Vyd–vo NDPU [in Ukrainian]

УДК 338.532(477)

JEL A 13, J 17

БУРКИНСКИЙ Б.В.

академік НАН України, д-р екон. наук, проф.

директор

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

СТЕПАНОВ В.Н.

д-р екон. наук, проф.

головний наук. співробітник

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ І ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ (МЕТОДОЛОГІЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті обговорюються питання теоретико-методологічного осмислення національних цінностей і інтересів як проблеми суспільно-управлінської імплементації. Розглядається фрактальна модель взаємодії сукупності національних цінностей з позицій їх системно-параметричної інтерпретації. В українському контексті національні цінності обговорюються як ключова проблема суб'єктності вільної і незалежної громадянської нації, і суверенної незалежної держави

Ключові слова: національні цінності, економічні інтереси, економічний аспект національних цінностей України

BURKINSKY B. V.

Dr.Sc. (Economics), Prof., Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

Director

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

STEPANOV V. N.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

NATIONAL INTERESTS AND VALUES OF UKRAINE (APPLIED AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH)

The article discusses theoretical and methodological issues of national values and interests as a problem of social and administrative implementation. Attention is drawn to the conditions, prerequisites and driving forces for the development of the most significant values of Ukraine. The issues of concretization and systematization of national values of various significance are discussed. A fractal model of interrelations of national values is considered from the point of view of the system-parametric interpretation. Particular attention is paid to the issue of «anti-values», that are considered as an important problem of national security. In the Ukrainian context, national values are discussed as a key issue of the subjectivity of a free and independent civil nation. On the basis of the study of certain problems of national values, which have been worked out on an expert level, from the standpoint of the parametric general theory of systems and the theory of fractals, some of the most important conclusions are formulated, which have a purposeful setting to receive answers to the modern challenges concerning the mission of the new Ukraine in the world. There are considered the senses, the existence of Ukraine and its peoples in the context of systemic crises, its present formation and future development, as well as taking into account the many factors, including the threatening nature, from which the survival and sustainable existence of Ukrainian are set. These synthesis conclusions are summarized as follows. National values, as a category of the theory of sustainable development and the theory of national security, are

extremely poorly developed, especially for countries such as Ukraine, which are in a long-term systemic crisis and under harsh conditions of the transition economy, which is complicated by the tendencies of increasing level of conflicts surrounding the world. One of the important issues of the theory of national values should be considered as the problem of antivalues as a permanent factor, which, in turn, should be regarded as a system of threats to the existence of Ukrainian statehood. Approval of values in the worldview of Ukrainians, the development of their value orientations today is an important task of science. At present, the necessity of setting of the task of forming of the theory and practice of managing of national values in relation to the conditions of great uncertainty of modern processes of transformation and the consequences of those or other decisions that are difficult to predict is actualized.

Keywords: National values, economic interests, economic aspect of national values of Ukraine

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Ціннісний підхід в наукових дослідженнях соціально-економічних, політичних й інших проблем, безперечно, займає особливе місце і має досить тривалу історію, яку пов'язують з розумінням природного, громадського та індивідуального буття, з розкриттям суті культури і т. д. Ціннісний підхід використовується у вивченні історії, економіки, психології, соціології, педагогіки, в освіті, в управлінні розвитком складних систем, у тому числі і в управлінні громадськими процесами.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Ще на початку XIX ст. класик німецької філософії І. Кант [1] запропонував суспільству "категоріальний імператив" як ціннісний загальний моральний закон, що відображає властивості матеріальних об'єктів і явищ суспільної свідомості, що характеризують значення для суспільства і людини. Ціннісні ідеологеми кантівського "категоріального імперативу" співзвучні добре відомому і знаменитому імперативу старогрецького філософа Протагора (485-410 рр. до н.е.) "людина - міра усіх речей". У XX ст. ціннісну (аксеологічну) тематику розробляли представники феноменології, теорії соціальних дій, марксистської філософії, багатьох природних, технічних і гуманітарних наук [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільних процесів співвіднесення їх з цінностями стає, по-перше, визначаючою світоглядною та методологічною позицією людини і суспільства, по-друге, гуманістичною ідейною основою руху по шляху творення і прогресу, раціональною організацією всієї життєдіяльності. Ціннісний підхід до дослідження сучасних проблем сталою розвитку таких складних систем як громадянська нація розроблений далеко недостатньо. Цей посыл в повній мірі відноситься до проблеми вивчення національних інтересів і цінностей України, розуміння яких має неоціненне значення для формування національної ідеології облаштування держави.

Ці питання в сучасних умовах становлення України, що ускладнюється актуалізуються у все більшій мірі і вимагають більш глибокого осмислювання теоретико-методологічного обґрунтування.

Постановка питань про необхідність розробки методологічних аспектів формування взаємопов'язаних національних інтересів і національних цінностей України ставилися в роботах [3 -6]

Формулювання цілей дослідження. Виходячи з умов необхідності розробки теоретичних і методологічних питань формування національних інтересів і цінностей в контексті суспільно-управлінських імплементацій, в даній роботі ставиться задача розробки базових методологічних основ і методичного підходу до деякої системної формалізації національних цінностей і інтересів як великої сукупності різнорівневих і різноспрямованих цінностей взаємопов'язаних з національними інтересами. Сформульована предметна область дослідження зорієнтована на конкретний об'єкт дослідження - національні цінності і інтереси України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Про національні цінності та інтереси України говорили, говорять і будуть говорити громадські та державні діячі аж до перших осіб держави. Проте, національні цінності та інтереси як категорія теорії розвитку, теорії управління та теорії національної безпеки розкрита вкрай слабо. В широкому розумінні національні цінності і інтереси пов'язуються з об'єктивно значущими цілями і завданнями національної держави як цілого. В Конституції України найвищою соціальною цінністю в Україні визнаються «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека» [7, ст. 3] ..

Проблему національних цінностей і інтересів України - нового незалежного суспільства, що відроджується, як правило, пов'язують з національною ідеєю, яка нині розуміється як формування і створення української вільної самостійної національної держави, в основу якої мають бути покладені українські національні цінності і, в першу чергу, українська культура і мова, які будуть грати головну роль у всіх сферах громадського життя на всій території України (Конституція України, ст. 10).

Зазначеними вище цінностями далеко не вичерпується повнота змісту національних цінностей.

Для довідки вкажемо на досвід визначення вищих інтересів і цінностей в деяких інших країнах. Зокрема:

в «Стратегії національної безпеки США» (1992 р) визначається що «вищими національними інтересами є ... виживання Сполучених Штатів як вільної і незалежної держави, захист її фундаментальних цінностей, інституцій та безпеки населення» (цитується по [4, с. 12]); в якості вищої цінності для деяких країн визначається «максимальна життєздатність країни» [8, с.3].

Надалі під час обговорення проблеми національних цінностей і інтересів нами будуть використовуватися насамперед такі ключові поняття як суб'єктність держави, громадянське суспільство, громадянська нація, які найбільшою мірою відображають концепт європейських цінностей, на які в даний час зорієнтована Україна

Звернемо увагу ще на один методологічний аспект вивчення сукупної безлічі різноманітних різнорівневих національних цінностей, яку (безліч) можна формалізувати як простір. Така аналогія широко використовується в математиці, фізиці, кібернетиці.

З математичної точки зору простір - це безліч об'єктів, які називаються його точками. Розглядаючи безліч таких точок в якості простору враховують тільки ті їх властивості, які, визначаються введеними відносинами, тобто «геометрією» простору. Фазові простори - це сукупність стану фізичної системи, які розглядаються як точки цього простору і можуть при цьому певним чином групуватися в траєкторії. Реальність введених аналогій для громадських (соціальних, економічних, політичних) процесів визначається зв'язком цих процесів у часі і в просторі в звичайному сенсі, тобто виявляються просторово-подібними за своєю структурою. У сучасній теорії оборотних і необоротних процесів розглядаються безлічі точок у фазовому просторі системи, до яких притягуються сусідні траєкторії. Ці безлічі називаються аттракторами. Необхідні аттрактори називають фракталами. Дотримуючись даної аналогії до числа фракталів можна віднести національні цінності, а до числа траєкторій, що змінюються в часі - національні інтереси. Для системної формалізації великої сукупності різнорівневих і різнозначимих національних цінностей можна вибрати відомо класичну модель "дерево цілей", яка дозволяє вирішити просту задачу ієрархічного візуального представлення набору цінностей, і проведення аналізу проблемної ситуації [3-7]. Системна конструкція типу "дерево цілей", відповідно Б.Мандельброту [9] може розглядатися як фрактал. Виходячи з фрактального концепту аналізу складних проблем запропоновано фрактальну модель системно-параметричного уявлення великої сукупності національних цінностей України. Конкретизація національних цінностей проводилась на основі аналізу робіт [3-6]. Сукупність обраних цінностей було згруповано в три системні блоки, що відображають такі параметри: «національний дух», «якість життя» і «творчі здібності». Змістовна сутність цих параметрів зводиться до наступного:

1) національний дух (національна духовність) як функція, з одного боку високоорганізованої матерії, результат суспільно-історичної практики людей, народу, а з іншого - стійкість народу (країни) у важкі періоди негараздів, криз, війни;

2) якість життя народу (країни) як основна концепція його (її) виживання і поступального, сталого розвитку (зазначимо, що якість життя - ключова мета розвитку світової спільноти, що знайшло відображення в новій версії міжнародних стандартів ISO серії 9000: 2000 [6, с. 268]).

3) творча здатність (креативність) нації - свідомо доцільна (цілеспрямована), творча діяльність людей на благо свого народу, суспільства, своєї країни Евристична модель узагальненої системи національних цінностей стосовно України, заснована на авторських неформальних, інтуїтивних міркуваннях, представлена на рис.1, передбачає 4-х рівневу ієрархію системи національних цінностей, а саме, найвища цінність, фундаментальні цінності, основоположні (базові) цінності, системоутворюючі цінності - субцінності.

Деяка (попередня) деталізація національних цінностей систематизована в табличній формі (табл. 1).

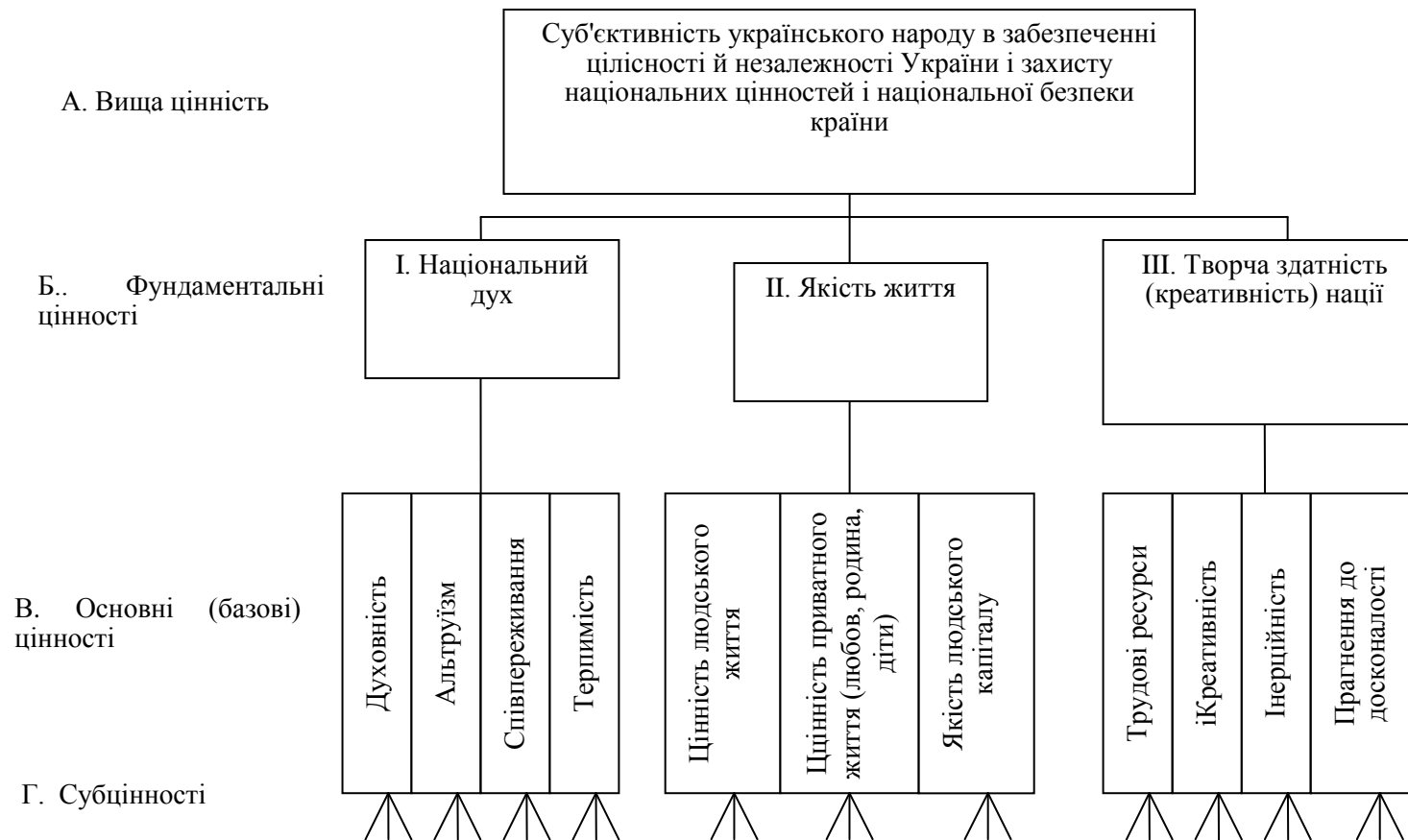

Рис. 1. Фрактальна модель системно-параметричного представлення національних цінностей України

Деяка системологія національних цінностей, що представлена на рис. 1 і в таблиці. 1 розглядається авторами в наступних контекстах: по-перше, в якості базової основи формування системи забезпечення найвищої цінності українського народу - це по-перше, суб'єктність української громадянської нації в забезпеченні захисту і реалізації національних цінностей і інтересів країни; по-друге в якості настановної, яка вимагає подальшого осмислення, розширення і уточнення в контексті нинішніх і майбутніх інтересів в становленні української громадянської нації і зміцненні економічної незалежності і суверенної України.

Таблиця 1

Системна деталізація національних цінностей України

Фундаментальні цінності	Основоположні (базові) цінності	Системотворюючі (елементні супідрядні цінності) - субцінності
1	2	3
I. Національний дух	1.1. Духовність («душа народу»)	Віра. Духовні основи. Совість. Нероздільність релігійного і мирського. Почуття сорому. Ідея колективного порятунку
	1.2. Альтруїзм	Соборна моральність. Безкорисливість, самопожертва. Месіанський компонент національної цінності.
	1.3. Співпереживання	Солідаризація. Чуйність. Заступництво за слабких. Етика допомоги
	1.4. Терпимість	Соціальна рівність. Соціальний патерналізм (захист слабких). Етноконфесійна компліментарність. Несуперечливість національного менталітету та існуючої моделі організації держави і суспільства. «Симфонія народів».
II. Якість життя	2.1. Цінність людського життя	Висока біосоціальна якість (фізичне здоров'я населення) колективна турбота про дітей і старих. Традиції громадської скорботи і допомоги при похоронах. Ухвалення заповіді «не убий»
	2.2. Цінність приватного життя (любов, родина, діти)	Сакралізація материнства. Сакралізація дитинства. Цінність багатодітності. Колективна турбота про сиріт. Шанування предків
	2.3. Якість людського капіталу	Накопичення знання. Сукупність природжених здібностей і накопичених знань. Навички (досвід), кваліфікація. Запас здоров'я
III. Творча здібність (креативність) нації	3.1. Колективізм	Наявність творчої національної ідеї. Етика громадського обов'язку. Наявність державотворчого народу: святенність військової служби, мобілізаційний потенціал суспільства. Традиції, ціннісне преемство.
	3.2. Креативність	Рациональне мислення. Традиції народного виховання досвід і ментальність. Проблемно-орієнтоване навчання, що розвивається
	3.3. Інноваційність	1) здатність до нововведень, новацій, підтримувати високий рівень інноваційного процесу, нарощувати інноваційний потенціал; 2) вміння створювати інноваційні системи, проводити ефективну державну інноваційну політику
	3.4. Прагнення до досконалості	Постійно діючий в країні фактор роботи краще, покращувати якість життя.

Спробуємо осмислити в першому наближенні представлену вище систему національних цінностей України в контексті вищої цінності українського народу - довгострокове (в межі вічне існування) збереження самої України як єдиної, неподільної, територіально цілісної країни.

В Україні найбільш важливою фундаментальною цінністю слід позначити людське життя і гідність за будь-яких умов і обставин, в тому числі і в умовах військових дій і внутрішніх майданів-революцій (на жаль, в цьому питанні в Україні існують серйозні проблеми, що потребують вирішення на законодавчому рівні). Цінністю України є: історія країни (на всіх періодах), історія розвитку

науки і культури, і промисловості, в тому числі історія розвитку авіації, суднобудування, машинобудування, агропромислового комплексу, морського транспорту та інших сфер виробництва; історичні, культурні пам'ятники, історичні накопичені духовні цінності українського народу і всіх інших народів України (в Україні проживало і проживає понад 130 національностей)

До особливо важливої цінності України на сучасному етапі розвитку, на нашу думку, слід віднести формування української громадянської нації як одного з важливих імперативів консолідації та зміцнення країни. При цьому громадянську націю слід розглядати не стільки як «плавильний котел», скільки як «симфонія народів».

До іншого за важливістю для майбутнього України ціннісному імперативу слід віднести дієву децентралізацію державного управління, наприклад, по типу Польщі, Угорщини, Словаччини, Чехії та багатьох інших процвітаючих країн. На думку більшої кількості вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців-практиків у галузі державного управління, що, не вирішивши проблему децентралізації, Україна може опинитися перед загрозою розпаду. Віддаючи належне питанню встановлення важливих національних цінностей України вважаємо за необхідне наголосити на важливості наступних двох аспектів цієї проблеми: по-перше, захист вищих цінностей України як від внутрішніх так і від зовнішніх зазіхань повинен вважатися першочерговим обов'язком держави і кожного громадянина цієї країни; по-друге, національні цінності України як ключові чинники життєздатності сторони повинні мати повноцінне відображення в державних документах найвищого рівня - це перш за все в Конституції України.

Підсумовуючи системне осмислення проблем національних цінностей вважаємо за необхідне особливо звернути увагу на деякі рушійні сили (свого роду α -фактори), які прямо або побічно позитивно впливають практично на всі складові зазначених підсистем, тобто є імперативами прогресивного розвитку України. До цих імперативів, на нашу думку слід віднести: наявність української громадянської нації, що стійко розвивається як цілісної консолідованої і згармонізованої системи, яка об'єднує громадян країни незалежно від етнічної приналежності і соціального стану; розвиток громадянського суспільства, як суб'єкта всіх суспільних процесів; забезпечення прав і свободи людини в країні на основі організації дієвої системи демократичних інститутів; забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів; створення самодостатньої сталої соціально-екологічно орієнтованої економіки, що розвивається; сталий розвиток науково-технічного потенціалу країни; проведення політичного зміцнення генофонду українського народу, його фізичного здоров'я, морального інтелектуального потенціалу, національної гідності українців; забезпечення миру в країні і на її кордонах, досягнення рівноправних і взаємовигідних відносин з усіма державами.

На нашу думку, виходячи з загального закону подвійності, закону заперечення - заперечення, методологічних положень теорій антиресурсу і анти капіталу [10] при вивченні проблеми національних цінностей України слід враховувати присутність і вплив на долю держави антицінностей. До антицінностей для України можна віднести:

1) територіальні поступки (необгрунтована передача Україною за рішенням суду в Гаазі на користь Румунії частини акваторії Чорного моря в районі острова Зміїний);

2) скорочення (втрата) державної території - з досвіду різних країн такі втрати відбуваються в результаті сепаратистських референдумів, революційних і контрреволюційних подій, захоплень території іншою державою (наприклад, «анексія Криму Росією»);

3) скорочення і будь-яка форма зниження якості народонаселення (в Україні за останні 25 років населення скоротилося майже на 10 млн. осіб);

4) зниження якості інституційного потенціалу держави, в тому числі пов'язаного зі зниженням рівня керованості та наявності нараженості всілякому впливу;

5) радикальний етноцентризм і націоналізм, що ослабляють цивілізаційні і суперетнічні зв'язки і сприяють конфліктогенності (наприклад, етноцентризм в Молдові в 1992 р. привів до війни і відділенню Придністров'я). На нашу думку, методологія ідентифікації антицінностей для України повинна базуватися на принципах нелінійного аналізу кризових явищ і процесів, точок біфуркації і прогнозуванні критичних рівнів стійкості, які можуть загрожувати розпадом країни. При цьому слід брати до уваги те, що в кризових умовах відтворюється безліччю різноманітних антицінностей - різні фобії, регіональна автономізація - сепаратизм, заперечення історичної спадкоємності, ревізія минулого на шкоду майбутньому, політико-економічне відокремлення (автаркія), які можуть відбуватися в результаті кризи політичних, економічних та інших відносин, девальвація цінностей

державного служіння, експансія контр-культури зростання ступеня відкритості як фактора посилення зовнішнього впливу і зниження рівня суверенності держави і ін.

При цьому особливо слід враховувати наступне. Багато здавалося б цілком очевидні цінності при певних умовах можуть надаватися антицінностями. Наприклад, фактично безмежна відкритість України перед США і ЄС має не лише позитивні, а й серйозні негативні ефекти. Як порівняльний приклад різнорівневої відкритості держав можна привести Швейцарію і Україну. Швейцарія намагається бути повністю незалежною в своїх рішеннях щодо відносин з ЄС і не хоче зв'язуватися з офіційним вступом в ЄС. Україна знаходиться в неадекватно більшій економічній і політичній залежності - від ЄС і США.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі вищевикладених проблем національних цінностей, які опрацьовані на експертному рівні, з позиції параметричної загальної теорії систем і теорії фракталів, спробуємо сформулювати деякі найбільш важливі висновки, які мають цілеспрямовану установку на отримання відповідей на сучасні виклики, що стосуються місії нової України в світі, сенсів існування Україна і її народів в умовах системних криз, її сучасного становлення і майбутнього розвитку, а також з урахуванням безлічі факторів, у тому числі загрозливого характеру, від яких залежить виживання і стійке існування української державності. Ці узагальнюючі висновки можна звести до наступного.

1. Національні цінності, як категорія теорії сталого розвитку та теорії національної безпеки держави розроблені вкрай слабо, особливо стосовно до таких країн як Україна, яка знаходиться в довгостроково системній кризі і в жорстких умовах перехідної економіки, що ускладнюється тенденціями посилення рівня конфліктності навколишнього світу. Проблема національних цінностей - це проблема величезної кількості різноманітних і різнорівневих цінностей, серед яких можуть бути виділені як відносно стійкі цінності, що визначають «буття» держави, так і змінювані в часі цінності, які визначають здібності народу і держави до адаптації до нових умов і результативному розвитку. При цьому слід брати до уваги, що головним імперативом всієї множини національних цінностей слід вважати людину «як міри всіх речей».

2 Одним з важливих питань теорії національних цінностей слід вважати проблему антицінностей як постійно діючий фактор, який, в свою чергу, слід розглядати як систему загроз існуванню української державності. До числа таких загроз можуть бути віднесені всілякі стратегічні пастки, помилкові ідеології, нав'язувані державі ззовні, в тому числі навіть, здавалося б, такі позитивні для держави, як фінансова допомога міжнародних організацій та ін., що перетворюють країну в об'єкт прийнятих ззовні рішень.

3. Затвердження цінностей у світогляді українців, розвиток їх ціннісних орієнтацій є сьогодні важливим завданням науки. Недооцінка ціннісного світогляду, будь-який відхід від закону цінності в розвитку, всяке нехтування ціннісними орієнтаціями буде негативно позначатися на змісті етапів і кінцевих результатах розвитку країни.

4. В даний час актуалізується необхідність постановки задачі формування теорії і практики управління національними цінностями стосовно умов великої невизначеності сучасних процесів трансформації і наслідків тих чи інших рішень, що важко прогнозуються. При цьому при виробленні управлінських рішень слід брати до уваги, що найбільш важливими і постійно діючими підставами цілеполягання і діяльності систем управління є вищі цінності України, які відображають стан і можливості життєстійкості і життєустрою країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кант И. История философии: Энциклопедия. – Минск: Интерпрессервис. Книжный дом, 2002. – с. 437-439
2. Бушуев С.Д. Ценностный подход в управлении и развитием сложных систем / С.Д. Бушуев, Д.А. Харитонов // Управление развитием сложных систем. - 2010. – Вип.1. – с. 10-15
3. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. – К.:Текст, 2003. – 459с.
4. Горбулин В.П. Национальна безпека: порядок денний для України / В.П. Горбулин. О.Ф.Белов, В.Литвиненко.-К.:ВД»Стилос», 2009.-126с.
5. Буркинский Б.В. Методологические и прикладные основы исследования национальных и

- региональных интересов (социально-эколого-экономический контекст) / Б.В.Буркинский, В.Н.Степанов.- Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011.-74с.
6. Косюра В.Т. Качество во имя жизни / В.Т. Косюра, Л.А. Осипова.-К.: Освита Украины, 2009-320с.
 7. Конституция Украины: Принята на пятой сессии Верховной Рады Украины 28 июля 1996 г. // Голос Украины.-1996-№138 с (27 июля).-с.5-11
 8. Высшие ценности для России // Вестник Центра: Информационный бюллетень Центра проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования-2011.-Выпуск3.-с.3-5
 9. Mandelbrot B. *The Fractal Geometry of Nature*/ В.Mandelbrot San Francisco, 1977. - 371 p
 10. Степанов В.Н. «Антикапитал» как категория социо-эколого-экономических исследований антикризисного управления /В.Н. Степанов, Д.В. Волошин. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины,2013. – 138 с.
 11. Степанов В.Н. О национальных ценностях как фундаментальной категории социально-гуманитарной науки /В.Н.Степанов//Інновації, технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва:ІІІ Міжнародн. наук.-практ. кконф. (20-21 жовтня 2017 р. м. Тернопіль). Часть II. – Тернополь, 2016. – С. 263-265

REFERENCES

1. Kant, I. (2002) *Istoriya filosofii: Entsiklopediya [History of Philosophy: Encyclopedia]*. Minsk: Interpresservis. Knizhnyiy dom [in Russian].
2. Bushuev, S.D. & Kharitonov, D. A. (2010). Tsennostnyiy podhod v upravlenii i razvitiem slozhnyih sistem [Value approach in managing of the development of complex systems]. *Upravlnnyia rozvitkom skladnih sistem - Managing of complex systems development*, Vol 1, 10-15 [in Russian].
3. Lipkan, V.A. (2003). *Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Theoretical basis and elements of national security of Ukraine]* К.:Текст [in Ukrainian].
4. Horbulyn, V.P. & Belov, O.F. & Lytvynenko, V. (2009). *Natsyonalna bezpeka: poriadok dennyi dlia Ukrainy [National security: agenda for Ukraine]*. К.:VD»Stylos» [in Ukrainian].
5. Burkinskiy, B.V. & Stepanov V.N. (2011). *Metodologicheskie i prikladnyie osnovyi issledovaniya natsionalnyih i regionalnyih interesov (sotsialno-ekologo-ekonomicheskiiy kontekst) [Methodological and applied bases of research of national and regional interests (socio-ecological and economic context)]*. Odessa: IPREEI NAN Ukrainyi [in Russian].
6. Kosyura, V.T. & Osipova, L.A. (2009). *Kachestvo vo imya zhizni [Quality for life]*. К.: Osvita Ukrainyi [in Russian].
7. Konstitutsiya Ukrainyi: Prinyata na pyatoy sessii Verhovnoy Radyi Ukrainyi 28 iyulya 1996g. [Constitution of Ukraine: Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on July 28, 1996]. (1996, 28 July). *Golos Ukrainyi - Voice of Ukraine*, 1996-#138 [in Russian].
8. Vyisshie tsennosti dlya Rossii [Higher values for Russia]. *Vestnik Tsentra: Informatsionnyiy byulleten Tsentra problemnogo analiza i gosudarstvenno-upravlencheskogo proektirovaniya - Information Bulletin of the Center for Problem Analysis and State-Management Design*, 3, 3-5 [in Russian].
9. Mandelbrot, B. (1997). *The Fractal Geometry of Nature [The Fractal Geometry of Nature]*. San Francisco [in English].
10. Stepanov, V.N. & Voloshin, D.V. (2013). «Antikapital» kak kategoriya sotsio-ekologo-ekonomicheskikh issledovaniy antikrizisnogo upravleniya ["Anti-capital" as a category of socio-ecological and economic research of anti-crisis management]. Odessa: IPREEI NAN Ukrainyi [in Russian].
11. Stepanov, V.N. (2016) О национальных ценностях как фундаментальной категории социально-гуманитарной науки [About national values as a fundamental category of social and humanitarian science] *Innovatsii, tekhnologii ta intensyfikatsiia rozvytku natsionalnoho vyrobnytstva:ІІІ Mizhnarodn. nauk.-prakt. kkonf (20-21 zhovtnya 2017, Ternopil) - Innovations, technologies and intensification of national production: III International Scientific and Practical Conference (20-21 October 2017, Ternopol), part 2*, 263-265 [in Russian].

УДК: 336.761:762
JEL: L20, L30, G01

ВОЛЧКОВ О.Є.

Аспірант,

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: wolczkow@gmail.com

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ У ПІДВИЩЕННІ РИНКОВОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкривається необхідність створення альтернативного фондового ринку, що відкривав би доступ для участі в ньому малого та середнього бізнесу. Спираючись на досвід альтернативних ринків цінних паперів країн Європи, робляться висновки, щодо необхідності створення фондової біржі, доступної ширшим колам підприємств, задля підвищення власної капіталізації і підтримки вітчизняного фондового ринку в цілому.

Ключові слова: альтернативний фондовий ринок, ринок цінних паперів, малий та середній бізнес.

VOLCHKOV O.YE.

Graduate student

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: wolczkow@gmail.com

DIRECTIONS OF ALTERNATIVE STOCK MARKET INCREASE OF MARKET CAPITALIZATION OF DOMESTIC COMPANIES

The article reveals the need to create alternative stock market that would open access to participation in the SME. Based on the experience of alternative securities markets in Europe, conclusions regarding the need for a stock exchange available to wider circles of consumers to increase their own capitalization and support the domestic stock market. In times of severe economic crisis, support for small and medium businesses is extremely important in Ukraine. One of the effective mechanisms for increasing the capitalization of enterprises is the attraction of stock exchange instruments in the stock market. But given the fact that the domestic stock market is in a systemic decline, most Ukrainian enterprises (especially those strategically important for the country's destinations, such as enterprises of the agro-industrial, metallurgical and mines-mining complex) choose foreign exchange platforms, in particular Warsaw (WSE) and London (LSE) Stock Exchanges. Due to the attraction of additional funds on foreign stock sites, Ukrainian companies managed to achieve a significant increase in their own capitalization. Today, the necessity of creating an alternative stock market in Ukraine is extremely important. This will provide an opportunity for the following: raising the level of development of the stock market of Ukraine; raising the popularity of stock instruments among enterprises and the population, which will provide preconditions for attracting temporarily free funds for the purpose of investing in the securities market; raising the capitalization of domestic enterprises through the attraction of exchange instruments; the emergence of opportunities for new small and medium-sized businesses to become involved in the stock sector; attraction of small and medium enterprises to the stock sector will make business in Ukraine more transparent, and more attractive both for domestic and foreign investors.

Keywords: Alternative stock market, securities market, small and medium business.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В умовах глибокої економічної кризи в Україні спостерігається значний спад розвитку вітчизняного фондового ринку. Починаючи з 2013 року в Україні не було проведено жодного ІРО, що в першу чергу зумовлено стагнацією вітчизняного бізнесу, а також низьким рівнем розвитку фондового ринку в цілому.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Серед вітчизняних та закордонних науковців проблемами капіталізації підприємств на фондовому ринку займались Фишук І. М., Петров В., Грегориу Грег Н., Геддес Р. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблем. Обумовити необхідність створення в Україні альтернативного фондового ринку, спираючись на зарубіжний досвід європейських країн.

Формулювання цілей дослідження. Розкрити необхідність створення альтернативного фондового ринку, що відкривав би доступ для участі в ньому малого та середнього бізнесу.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У часи важкої економічної кризи, в Україні вкрай важлива підтримка малого та середнього бізнесу. Одним із дієвих механізмів підвищення капіталізації підприємств є залучення біржових інструментів на фондовому ринку. Але зважаючи на те, що вітчизняний фондовий ринок знаходиться у системному занепаді, більшість українських підприємств (особливо таких стратегічно важливих для країни спрямувань, як підприємства агропромислового, металургійного та гірно-здобуваючого комплексу) обирає іноземні біржові майданчики, в першу чергу Варшавську (WSE) та Лондонську (LSE) фондові біржі.

Таблиця 1

ІПО українських компаній на Варшавській та Лондонській фондових біржах за 2005-2013 роки [1].

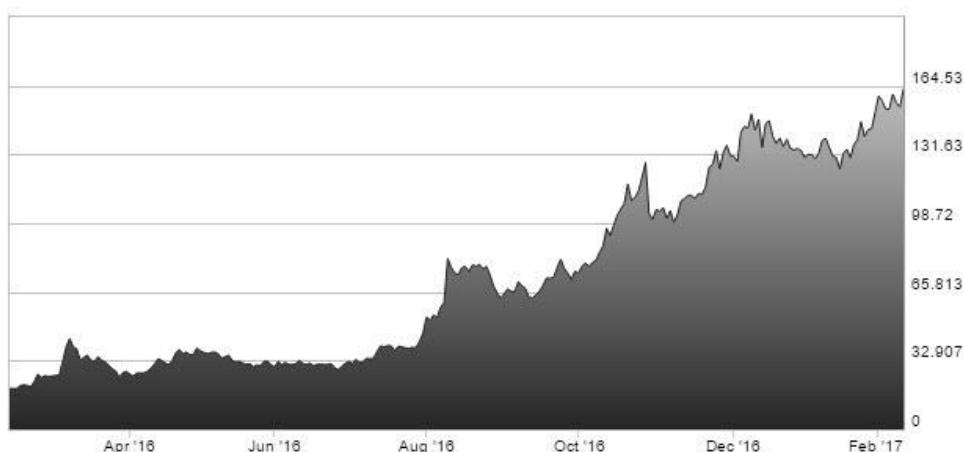
Рік	Назва емітента	Галузь	Частка акцій, %	Обсяг IPO, млн. дол.	Торговий майданчик
2005	Cardinal Resources	Нафта і газ	40	20	LSE(AIM)
	XXI Century	Нерухомість	36	139	LSE(AIM)
	Ukrproduct	Сільське господарство	27	11	LSE(AIM)
2006	Astarta Hokling	Сільське господарство	20	32	WSE
2007	Dragon	Нерухомість	100	208	LSE(AIM)
	Ferrexpo	Металургія	25	420	LSE
	Ais I Realty	Нерухомість	30	33	LSE(AIM)
	Kernel	Сільське господарство	38	218	WSE
	KDD Group	Нерухомість	20	130	LSE(AIM)
2008	Cadogan Petroleum	Нафта і газ	26	274	LSE
	Landkom International	Сільське господарство	10	22	LSE(AIM)
2009	МНР (Мироновский ХП)	Сільське господарство	19	323	LSE
	Regal Petroleum	Нафта і газ	4	39	LSE(AIM)
2010	Agroton	Сільське господарство	26	54	WSE
	Avangardco		23	208	LSE(AIM)
	Milkiland		22	80	WSE
	Sadovaya Group	Видобуток	27	54	WSE
2011	Coal Energy	Видобуток	25	78	WSE
	Industrial Milk Company	Сільське господарство	24	30	WSE
	Агроліга	Сільське господарство	17	1	WSE
	KSG Agro		33	40	WSE
	Ovostar Union		25	34	WSE
	Westa ISIC S.A.		25	46	WSE
2012	KDM Shipping	Транспорт і логістика	10,9	7,62	WSE
2013	Cereal Planet	Сільське господарство	13,9	2,25	WSE

Завдяки залученню додаткових коштів на іноземних фондових майданчиках, українські підприємства спромоглися досягти значного підвищення власної капіталізації. У таблиці 2 представлені показники підприємств, що котуються на Варшавській фондовій біржі (WSE).

Показники українських агропромислових компаній, що котуються на WSE [2].

Компанія	Капіталізація, млн. польських злотих на серпень 2016	Номінал цінного паперу, польські злоті	Поточна ціна акції, польські злоті	Динаміка цін на акцію, % за рік, з 01.08. 2015 по серпень 2016
Астарта	1297,3	19,0	51,9	+45,6
Кернель	6876,6	24,0	61,2	+39,8
Агроліта	131,0	18,1	2,6	+35,5
Агротон	62,8	28,8	2,9	+135,8
Milkland	75,0	36,0	2,4	+77,8
Ovostar Union	546,0	62,2	91,0	+9,6
KSG Agro	31,3	2,1	22,1	+116,5
Індустріальна молочна компанія	236,3	11,0	7,6	+39,8
Cereal Planet	0,5	1,9	1,9	-6,2

З таблиці 1 бачимо, що багато компаній віддають перевагу альтернативній лондонській фондовій біржі LSE AIM. Наприклад, група компаній Ferrexro AG, що виросла з БАТ «Полтавський ГЗК» котується на біржі LSE AIM, під тикером FXPO, і навіть входить до складу біржового індексу FTSE 250. За рік, з лютого 2016 по лютий 2017 вартість акції компанії зросли з 22 до 160 фунтів стерлінгів.

Графік 1. Тенденція зростання вартості акцій Ferrexro AG на LSE AIM з лютого 2016 по лютий 2017 року [3].

Як бачимо з таблиці 1 і таблиці 2, фондова біржа є дієвим засобом для підвищення капіталізації підприємства і залучення додаткових коштів для розвитку. Але, відсутність зацікавленості у вітчизняному фондовому ринку серед підприємств є великою проблемою.

Основні причини необхідності створення альтернативного фондового ринку в Україні:

- Низький рівень розвитку ринку цінних паперів;
- Високі вимоги щодо підприємств, як для сучасних умов економічної криз, що представлені нижче.

З цього бачимо, що вимоги для лістингу на Українській Біржі занадто високі для більшості вітчизняних підприємств, що і обумовлює потребу у створенні альтернативного ринку цінних паперів на базі існуючої біржі.

За основу альтернативної фондової біржі України можна взяти Лондонський альтернативний інвестиційний ринок LSE AIM – London Stock Exchange - Alternative Investments Market [3].

**Основні вимоги до емітентів цінних паперів Першого та Другого рівня лістингу на
Українській Біржі (UX) [4]:**

Перший рівень	Другий рівень
Емітент існує не менше п'яти років.	Емітент існує не менше трьох років.
Власний капітал емітента не менше 1 000 000 000 (один мільярд) грн.	Власний капітал емітента не може менше 400 000 000 (чотириста мільйонів) грн.
Річний чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг за останній фінансовий рік становить не менше 1 000 000 000 (один мільярд) грн., крім банків.	Річний чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг за останній фінансовий рік становить не менше 400 000 000 (чотириста мільйонів) грн., крім банків
Середнє значення ринкової капіталізації емітента становить не менше 1000 000 000 (один мільярд) грн.	Середнє значення ринкової капіталізації емітента становить не менше 100 000 000 (сто мільйонів) грн.
Мінімальна частка акцій у вільному обігу складає не менше 25%, при цьому, сумарно у двох інвесторів може бути не більше 50% від цієї частки.	Мінімальна частка акцій у вільному обігу складає не менше 10%, при цьому, сумарно у двох інвесторів може бути не більше 50% від цієї частки (за винятком: акцій, обмежених в обігу; акцій, що належать державі).
Кількісний склад акціонерів емітента не менше 500 акціонерів.	Кількісний склад акціонерів емітента не менше 200 акціонерів.
Кількість незалежних членів наглядової ради емітента становить, принаймні, 25 відсотків кількісного складу ради.	

Альтернативний інвестиційний ринок існує з 1995 року при Лондонській фондовій біржі (LSE), щоб забезпечити шлях до фінансування для нових, зростаючих компаній, і надати їм переваги при випуску цінних паперів та засоби обороту акцій в компанії. AIM належить до так званих альтернативних торговельних майданчиків, створеним спеціально для полегшення доступу до фінансування для молодих компаній, що розвиваються. В окремих випадках інвестори дивляться не стільки на історію і фінансові показники, скільки на перспективу і потенціал розвитку компанії.

Компанії, які звертаються до AIM, це в основному:

- Молоді зростаючі компанії;
- Компанії, чий акціонери мають потребу в послугах біржі, але вважають за краще основного ринку Лондонської біржі спрощену податкову структуру AIM;
- Компанії з великим числом акціонерів;
- Компанії, які не мають можливості або вирішили не виходити на основну біржу;
- Компанії, що не відповідають вимогам основного ринку Лондонської біржі (через малу кількість акціонерів або відсутності трирічного фінансового звіту).

Ринок AIM дає компаніям, які знаходяться в лістингу, ряд інших очевидних переваг. Зокрема, присутність на цьому майданчику дозволяє емітенту підвищити його капіталізацію (за оцінками деяких експертів, на 60-70%). Котирування на AIM дає уявлення про реальну ринкову вартість компанії. З виходом на ринок підвищується статус фірми і рівень довіри до неї, формується позитивний інвестиційний імідж [5].

Допуск до торгів на AIM може стати першим кроком до офіційного лістингу на основному майданчику Лондонської фондової біржі, що передбачає залучення компанією фінансових ресурсів в набагато більшому обсязі. На відміну від основного майданчика LSE, для допуску на AIM до емітента не пред'являються вимоги щодо мінімального розміру капіталізації. Спеціально не вивчається історія емітента. AIM не вимагає, щоб раніше акції емітента перебували в публічному зверненні або брали участь в торгах.

Для виходу на AIM, компанія-емітент має задовольнити наступні вимоги.

Мінімальні формальні вимоги AIM: акції не повинні мати обмежень на вільний обіг і повинні мати можливість бути запропонованими невизначеному колу осіб. Ще однією умовою є звітність по US GAAP, UK GAAP або міжнародних стандартів бухгалтерської звітності. Крім того, емітент повинен продемонструвати достатність оборотного капіталу як мінімум протягом 12 місяців після

допуску до торгів. Допуск до торгів на AIM неможливий без призначення емітентом номада (nominal advisor), що визначає можливість допуску акцій до торгів, і брокера. Згідно з правилами Ринку альтернативних інвестицій, ані уповноважений орган на ринку цінних паперів, ані біржа подані документи не перевіряють, повністю покладаючись на оцінку номада. При наявності позитивної оцінки номада біржа приймає рішення про допуск до торгів, а емітент спільно з номадом починає підготовку документів, необхідних для допуску та розміщення на AIM. За десять робочих днів до передбачуваної дати допуску емітент надає на біржу попередню заяву (pre-application announcement). У ньому слід вказати основні дані про компанію: назва та місцезнаходження емітента, вид діяльності, дані про цінні папери, керівництво, основних акціонерів, найменування та місцезнаходження номада і брокера. Далі за три робочих дні до передбачуваної дати допуску емітент надає на біржу заяву на допуск (application document), яке включає в себе формальну заявку (formal application), декларацію номада, підтвердження оплати реєстраційного внеску і шість копій заявки на допуск (admission document). Остання являє собою об'ємний документ з детальним розкриттям даних про емітента.

Допуску до торгів на AIM в середньому доводиться чекати три місяці. На цей термін зазвичай впливають такі фактори як вид діяльності і капіталізація емітента, точність і своєчасність надання інформації для заявки на допуск і тривалість юридичної експертизи емітента.

Витрати емітента на допуск до AIM включають збір за допуск до торгів - 4 тис. фунтів стерлінгів, а також витрати на консультантів - 300-400 тис. фунтів стерлінгів. При цьому витрати на послуги номада як ключового консультанта при IPO складають найбільш значну частину витрат на консультантів. Комісія брокера становить 3-6% від залучених коштів. Таким чином, при розміщенні на суму 10 млн. фунтів стерлінгів витрати складають близько 8,5%.

Також однією з умов виходу на AIM - наявність підтвердженої аудитором фінансової звітності за міжнародними стандартами за три останні роки. Практика свідчить, що компанії, що котируються на LSE, готові надати інвесторам звітність через 10-25 днів після закінчення звітного періоду, та звітують кожні півроку - не пізніше трьох місяців після відповідного періоду. Крім того, вищезгадані компанії повинні володіти методами зіставлення прогнозу з фактом: їхні прогнози щодо грошових потоків не повинні істотно відрізнятися від реальних цифр.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день необхідність створення альтернативного фондового ринку в Україні є вкрай важливою. Це надасть можливість для наступного:

- підняття рівня розвитку фондового ринку України;
- підняття популярності фондових інструментів серед підприємств та населення, що дасть передумови для залучення тимчасово вільних засобів, задля інвестування на ринку цінних паперів.
- підняття капіталізації вітчизняних підприємств, через залучення біржових інструментів.
- поява можливості для нових компаній малого та середнього бізнесу залучитися до фондового сектору.
- залучення малих та середніх підприємств до фондового сектору дозволить зробити бізнес в Україні прозорішим, та більше привабливим як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Македон В. В., Тульських І.М. Порівняльний аналіз умов та наслідків проведення IPO підприємствами-емітентами в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Македон, І. Л. Тульських // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". – 2013. – Режим доступу: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201374/30-37.htm>.
2. IPO: как (пре)успел украинский агробизнес за 10 лет [Електронний ресурс] // Національний агропортал. – 2016. – Режим доступу: <http://latifundist.com/spetsproekt/215-ipo-kak-preuspel-ukrainskij-agrobiznes-za-10-let>.
3. Сайт Лондонської Фондової біржі – Режим доступу: <http://www.londonstockexchange.com>
4. Сайт ПАТ «Українська Біржа» – Режим досту: <http://www.ux.ua>
5. Фищук І. М. Структура фондового ринку в контексті іро / І. М. Фищук // Інвестиції: практика та досвід. - 2011. - № 14. - С. 54-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_14_14.
6. Грегориу Грег Н. IPO: опыт ведущих мировых экспертов / Грег Н. Грегориу. –

Гревцов Паблішер, 2008. – 624 с

7. Петров В. Преимущества IPO перед прочими источниками инвестиций / В. Петров // Рынок ценных бумаг. – 2011. – № 15 – С. 23–25.

8. Проект Закону України №5592 від 23.12.2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо розкриття інформації на фондовому ринку та вдосконалення порядку емісії цінних паперів та розширення можливостей для залучення капіталу)» – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/archive/2016/12/23>

9. Фишук І. М. Первинне розміщення акцій українськими компаніями як альтернативна форма залучення фінансових ресурсів на міжнародних фондових ринках / І. М. Фишук // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - №1. - С. 168-172. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2011_1_41.

REFERENCES

1. Makedon V.V., Tulsykh I.M. (2013) Porivnjalyij analiz umov ta naslidkiv provedennya IPO pidpryyemstvamy-emitentamy v Ukraini [Comparative analysis of the conditions and effects of the IPO-issuing enterprise in Ukraine]. Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu. Serija Ekonomika - Journal of Dnipropetrovsk University. Series "Economy". Dnipro [in Ukrainian].

2. National Agriportal (2016) IPO: kak preuspel ukrajynskii agrobiznes za 10 let [How Ukrainian agribusiness has succeeded in 10]: <http://latifundist.com/spetsproekt/215-ipo-kak-preuspel-ukrajynskij-agrobiznes-za-10-let> [in Russian].

3. The official site of London Stock Exchange: <http://www.londonstockexchange.com>[in Ukrainian].

4. The official site of Ukrainian Exchange: <http://www.ux.ua> [in Ukrainian].

5. Fishchuk I. M. (2011) Struktura fondovogo rynku v konteksti IPO [The structure of the stock market in the context of the IPO]. Investycii: praktyka ta dosvid. - Investments: practice and experience Vol.14., p.54-57 [in Ukrainian].

6. Hregoriu Hreg N. (2008) IPO: opyt vedushchyh mirovyh ekspertov [IPO: Experience of the world's leading experts] . Hrevtsov Publisher. P. 624 [in Russian].

7. Petrov V. (2011) Preimushhestva IPO pered prochimi istochnikami investicii [Advantages of IPO before other sources of investment]. Rynok tsennykh bumag - Securities Market vol 15. P.23-25 [in Russian].

8. Proekt Zakonu Ukrainy №5592 vid 23.12.2016 «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrai'ny (shhodo rozkryttja informacii' na fondovomu rynku ta vdoskonalennja porjadku emisii cennyh paperiv ta rozshyrennja mozhlyvostej dlja zaluchennja kapitalu)» [Draft Law of Ukraine: On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine (regarding disclosures to the stock market and improve the procedure of issue of securities and capacity to raise capital)] [in Ukrainian].

9. Fishchuk I. M. (2011) Pervinne rozmishchennya aktsiy ukrainskimi kompaniyami yak alternativna forma zaluchennya finansovykh resursiv na mizhnarodnykh fondovykh rinkakh [Primary placement shares Ukrainian companies as an alternative form of raising funds in international stock markets]. Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini - Formation of market relations in Ukraine. Vol.1., p.168-172 [in Ukrainian].

УДК: 330.14
JEL: J24, E24, O15

ГОРЯЧУК В.Ф.

д-р екон. наук, ст. наук. співроб.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: valeriygoryachuk@gmail.com

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ - ГОЛОВНА КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

В статті розглянуті питання людського капіталу як головної конкурентної переваги України, визначено місце країни в світі за цим показником, показано що домінантою людського капіталу є мораль, доведено що умовою ефективного використання людського капіталу є сприятливе інституціональне середовище, показано, що стан цього середовища в Україні не сприяє розвитку людського капіталу та просуванню суспільства на шляху економічного зростання

Ключові слова: *людський капітал, конкурентна перевага, мораль, інституціональне середовище*

GORYACHUK V.F.

Dr.Sc. (Economics)

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: valeriygoryachuk@gmail.com

HUMAN CAPITAL - THE MAIN COMPETITIVE ADVANTAGE UKRAINE: PROBLEMS THE WAY ITS IMPLEMENTATION

Human capital is the main competitive advantage of Ukraine, but there are a number of negative factors that limit the effectiveness of its use. First of all, this is a low level of staffing with fixed assets (5-6 times lower than in developed European countries). This results in a low technological level of production and, consequently, a 4-5 times lower level of labor productivity in comparison with developed countries, limiting the opportunities of Ukrainian citizens, especially of high qualifications, to realize their abilities and skills. As a result, the outflow of highly skilled professionals to other countries with a higher technological level of production and higher wages.

Among 52 countries with the highest level of education, Ukraine has one of the lowest GDP per capita (\$ 7,500). At the existing level of education in our country, GDP per capita should be about 30.0 thousand dollars. This inconsistency, to a large extent, can be attributed to inefficient government and high levels of corruption. All this negatively affects the efficiency of the use of human capital and productivity of work of citizens, which they can count on, taking into account their educational level.

Important in the consideration of human capital is its moral component, which, unlike other components (education, knowledge, experience, health, etc.) determines the vector of its use: for good or for evil.

The efficiency of the use of human capital depends on the state of the institutional environment. The existing institutional environment in Ukraine encourages redistribution rather than material wealth production, reduces the possibility of fair competition, limits the direction of high-productivity use of human capital.

Ukraine has enormous intellectual potential. This is our main competitive advantage, it is an opportunity to take a worthy place among the leading countries of the world. Today, there is such a chance, but it will take some time and it can be lost if society continues to cultivate the readiness of people for dishonest acts for the sake of careers, power and money, instead of focusing on the realization of their creative abilities, energy and initiative to ensure the successful modernization of your country.

Key words: *human capital, competitive advantage, morality, institutional environment*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

У другій половині 20-го століття і, особливо, з переходом розвинених країн до етапу постіндустріального суспільства стало ясно, що трактування поняття капіталу обмежене фізичним капіталом не дозволяє відповісти на цілий ряд питань державного управління і соціально-

економічного розвитку суспільства. В умовах, коли освіта, інновації й інформатизація стали визначальними факторами соціально-економічного розвитку суспільства, коли провідну роль в економіці стали грати високотехнологічні компанії, у яких фізичний капітал перестав бути визначальним. На перше місце стали висуватися дослідження людського, соціального, інтелектуального та інших видів капіталу.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідження Г. Беккера, П. Бурд'є, Дж. Коулмана, Ф. Фукуями, В. Радаєва та інших вчених забезпечили значний прогрес у формуванні теоретичної бази розуміння людського та інших видів капіталу [1-4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблем. Аналіз робіт, присвячених людському капіталу, показав, що значна увага зроблена на обґрунтування схожості фізичного та людського капіталу. В той же час недостатньо досліджено сутність людського капіталу з точки зору його зв'язку з мораллю.

Формулювання цілей дослідження. Розглянути питання людського капіталу як головної конкурентної переваги України, визначити місце країни в світі за цим показником, довести що домінують людського капіталу є мораль, обґрунтувати що умовою ефективного використання людського капіталу є сприятливе інституціональне середовище.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. На думку експертів Світового банку, ООН та інших авторитетних міжнародних організацій людський капітал є головним чинником економічного зростання. При цьому наводяться різні аргументи, перш за все, що основою розвитку країни є інноваційний шлях і формування економіки знань, що в свою чергу передбачає розвиток науки, високий рівень освіти і кваліфікації основної частини населення. Крім того, згідно з даними Світового банку, більшу частину національного багатства різних країн становить людський капітал, а в країнах Західної Європи його частка становить 75% (фізичний капітал - 23%, природний капітал - 2%) [5]. А якщо врахувати значення слова «капітал» (від латинського *capitalis* - головний), то виходить, що людський капітал головний серед головних. Напрошується висновок, що основні зусилля треба зосередити на розвитку людського капіталу і тоді економічне зростання буде забезпечено. Чи так це, і чи так все просто і однозначно?

Для того щоб відповісти на це питання, спочатку визначимося, а що ж таке людський капітал? Найбільш часто під цим феноменом розуміють рівень освіти і кваліфікації людини, його досвід, оскільки саме ці якості, в першу чергу, забезпечують йому дохід. До них часто додають стан здоров'я і рівень культури, психологічну стійкість, мотивацію до роботи і ряд інших.

Говорячи про людський капітал, природно виникає питання про його оцінку. Як то кажуть «гроші люблять рахунок», капітал теж. Найбільше визнання отримав підхід на основі отриманого доходу, оскільки основною характеристикою капіталу є його здатність приносити додану вартість. Оцінки, отримані І.М. Бобух, показали, що Україна за цим показником поступається розвиненим країнам у 4-5 разів [6]. Але цей підхід має ряд недоліків. Головний з них полягає у тому, що величина доходу залежить не тільки від накопиченого людського капіталу, а й від обсягу доступного працівникові фізичного капіталу (основних засобів), стану інституційного середовища в країні та інших факторів. На наш погляд, найбільш адекватну оцінку людського капіталу забезпечує показник середньої тривалості освіти, оскільки цей показник безпосередньо відображає розуміння людського капіталу як сукупність знань, навичок і компетенцій людини. За цим показником (11,3 років) Україна посідає високе 29-е місце в світі, випереджаючи такі розвинуті країни як Франція, Австрія, Італія та Фінляндія [7].

Сьогодні людський капітал є головною конкурентною перевагою України, але існує цілий ряд негативних факторів і процесів, які обмежують ефективність його використання.

Перш за все, це низький рівень забезпеченості працівників основними засобами (в 5-6 разів нижче, ніж в розвинених країнах Європи), зростання ступеня їх зношеності (з 37,1% в 1990 році до 77,3% в 2013 році), моральний знос, повільне оновлення (20-30 років). Все це обумовлює низький технологічний рівень виробництва і як наслідок в 4-5 разів нижчий рівень продуктивності праці в порівнянні з розвиненими країнами, обмеження можливостей громадян України, особливо високої кваліфікації, реалізувати свої здібності та навички. В результаті відтік висококваліфікованих фахівців в інші країни з більш високим технологічним рівнем виробництва і більш високим рівнем оплати праці.

По-друге, посилення диференціації населення за рівнем доходу, акумулювання значної частки багатства нації вузькою групою осіб, зубожіння переважної частини населення і розмивання

середнього класу. Все це веде до деградації і знецінення людського капіталу, обмеження можливостей отримати гарну освіту і відповідно мати роботу з гідним рівнем оплати та бути повноцінним учасником суспільних процесів.

По-третє, зниження бюджетного фінансування вітчизняної науки до рівня менше 0,2 % ВВП (у країнах ЄС - 3,0 %), при нормі відповідно до закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 1,7 %. Наука поставлена на грань виживання, старше покоління поступово завершує свій творчий путь, а молодь не бачить для себе перспективи - рівень оплати праці і престижність заняття наукою впали до дуже низького рівня. У такій ситуації, вкрай складно говорити про реальність здійснення планів переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку, про збільшення головної конкурентної переваги країни - людського капіталу.

Говорячи про людський капітал, особливу увагу слід звернути на його моральну складову. Про нею ще у 1905 році писав Макс Вебер у своїй роботі «Протестантська етика та дух капіталізму», описуючи обряд вступу майбутнього банкіра у баптистську громаду, яка строго дотримується вірності релігійним традиціям і приймає нових членів лише після самої ретельної перевірки і педантичного вивчення їх способу життя, починаючи із самого раннього дитинства (безладний спосіб життя? відвідування трактирів? танці? театр? карти? неточність у виконанні грошових зобов'язань? які-небудь інші прояви легкодумства?). Сам факт вступу в громаду розглядався як абсолютна гарантія моральних якостей людини. М. Вебер зазначає, що майбутній банкір може з повною впевненістю розраховувати на внески всієї округи та надання йому необмеженого кредиту поза всякою конкуренцією. Цій людині успіх гарантовано [8, с. 275]. З того часу пройшло більше ста років і в світі багато що змінилося, але і до сих пір люди в особистих і ділових відносинах воліють мати справу з порядними і чесними партнерами. І відповідно, начебто, можна зробити висновок, що наявність моральної складової збільшує людський капітал. Але це якщо оцінювати людський капітал з точки зору суспільства в цілому, а якщо з позиції окремого індивідуума виходячи з його доходу, то виявляється, що в сучасних умовах можна отримати істотно більшу матеріальну вигоду, підминаючи норми моралі. На жаль, сьогодні ми є свідками широкого поширення цього явища в Україні.

У зв'язку з цим слід підкреслити, що якщо такі складові людського капіталу як освіта, знання, кваліфікація, досвід, здоров'я та психологічна стійкість визначають потенціал людського капіталу, то мораль визначає вектор використання людського капіталу: на благо чи на зло. Людина без моралі небезпечна для суспільства, держави та економіки. При цьому рівень небезпеки значно зростає, якщо людина має високий рівень освіти, значну фізичну силу і інші здібності. Особливо зростає небезпека, коли мова йде про об'єднання таких людей і занятті ними командних позицій у владі, бізнесі та інших сферах.

Український вчений А.А. Гриценко зазначає, що капіталізм перевертає відносини суб'єкта й об'єкта. В умовах капіталізму справжнім суб'єктом є капітал. Тому капіталіст за своєю природою, якщо він успішний, то не може бути моральним, в іншому випадку капітал його викидає [9].

Чи є спосіб вирішення цього протиріччя? Одні бачать його в досягненні певного рівня економічного розвитку країни, коли рівень доходів не буде такими актуальними. На наш погляд, у найближчій і середньостроковій перспективі це не реально. За 25 років незалежності рівень ВВП на душу населення в Україні опустився нижче 70% від рівня 1990 року. А наші сусіди, пішли далеко вперед. Наприклад, сьогодні в Білорусі і Польщі рівень ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності відповідно у 2,4 і 3,4 рази більше ніж в Україні, а в розвинених європейських країнах в 4-5 разів.

Інші бачать вирішення проблеми в тому, що капітал згідно зі своєю власною логікою дбатиме про свій зріст. Якщо конкретний програміст може забезпечити дохід в декілька мільйонів доларів, то йому будуть створені відповідні умови і забезпечена висока зарплата. І якщо це відбувається, то тоді все начебто вирішується - зростання капіталу відбувається, коли він піклується про людину. Але при цьому не враховується, що даний приклад стосується невеликої частини працюючого населення.

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених звертають увагу на ціннісну деградацію соціуму в усіх його сферах і на всіх рівнях. Нинішня глобальна криза офіційно розглядається як фінансово-економічна, але при цьому дуже мало приділяється уваги її зв'язку з кризою моралі і духовних цінностей. На думку експертів, одностороннє розуміння процесів, які відбуваються в суспільстві, і очікування, що за допомогою чисто економічних інструментів можна забезпечити новий економічний підйом, видається сумнівним.

Згідно з даними моніторингу Інституту соціології НАН України у 2014 році 72,8 % респондентів вважали, що більшість людей взагалі ні в що не вірить; 76,0 % - що багато, у що вірили наші батьки, руйнується на очах; 74,4 % - що більшість людей здатні збрехати, щоб просунутися по службі; 64,9 % - що більшість людей здатне піти на нечесний вчинок заради вигоди; 73,2 % - що при цьому безладі і неясності важко зрозуміти, у що вірити. До цього потрібно додати, що згідно з даними того ж моніторингу, 54,2 % населення України вважає найбільш безпечним для себе - «нікому не довіряти». Сьогодні населення масово втрачає орієнтацію у виборі моральних цінностей. На думку Ф. Фукуями, стався Великий розрив в соціальних цінностях, які переважали в суспільстві в середині ХХ століття.

Важливе значення для визначення напрямку використання людського капіталу також має стан інституціонального середовища. Д. Норт відзначає, що існуюче в країнах «третього світу» інституціональне середовище заохочує скоріше діяльність щодо перерозподілу, ніж з виробництва матеріальних благ, зменшує можливість справедливої конкуренції серед власників людського капіталу, обмежує напрями високопродуктивного використання людського потенціалу. У такому інституціональному середовищі відбувається не тільки зниження ефективності використання людського капіталу, але й збільшуються масштаби негативного, і навіть, злочинного його використання. Таке становище не сприяє розвитку людського капіталу та просуванню суспільства на шляху економічного зростання [10, с. 25]. Це значною мірою стосується і України.

В. Ворона вважає, що «...сьогодні неможливо говорити про успішний соціально-економічний розвиток України без високої моральності та духовності нації, патріотизму як готовності більшості людей і передусім політичної еліти до самопожертви заради блага народу і країни. Результати соціологічних досліджень соціально-економічного розвитку країни дають змогу зробити висновок, що моральний чинник є одним з головних у підвищенні ефективності економіки, а моральність керівництва країни має вищу цінність, ніж професійні знання чи партійна належність» [11]. За даними Інституту соціології НАН України індекс аномійної деморалізованості українського суспільства просто зашкалює. Майже 80 % респондентів вважають, що заради кар'єри, влади та грошей люди готові на негідні вчинки, а на думку 40 % опитаних, заради великих грошей люди згодні на все, замість того, щоб орієнтуватися на реалізацію творчих здатностей, енергії та ініціативності для забезпечення успішної модернізації своєї країни. В. Ворона, спираючись на багаторічні дослідження Інституту соціології НАН України, робить висновок, що в Україні фактично відбулася легітимізація розкрадання, корупції, брехні, а також родинних зв'язків, кумівства, земляцтва та безвідповідальності у владних структурах [11].

За роки незалежності на фоні високої аморальності вражає високий відсоток людей, які відносять собі до віруючих, які щодня моляться та відвідують церкву. За рівнем вербальної релігійності Україна сьогодні перевершує більшість країн ЄС. В. Ворона зазначає, що «виникає питання, якщо українці такі віруючі, то чому на повсякденні норми не перетворилися такі християнські заповіді, як «не кради», «не вбивай», «люби ближнього як самого себе». Особливо це стосується тих, хто у владі та навколо неї. Така невідповідність відображає великий розрив між деклараціями політичних та державних діячів, представників великого бізнесу, які усі сили віддають боротьбі за владу, змагаючись у своїй словесній любові до України та її народу» [11].

Серед 52 країн світу з найбільш високим рівнем освіти Україна має одне з найбільш низьких значення ВВП на душу населення (7,5 тис. \$). Якщо орієнтуватися на лінію тренда на малюнку 1, то при існуючому рівні освіти в нашій країні ВВП на душу населення повинно бути близько 30,0 тис. \$. Тобто у 4 рази більше, ніж сьогодні. Таку невідповідність, в значній мірі, можна пояснити неефективним державним управлінням, непрозорими і непрогнозованими діями держави, високим рівнем корупції, неефективною системою захисту прав власності і т. ін. Все це негативно позначається на ефективності використання людського капіталу та продуктивності роботи громадян, на яку вони можуть розраховувати, враховуючи свій освітній рівень.

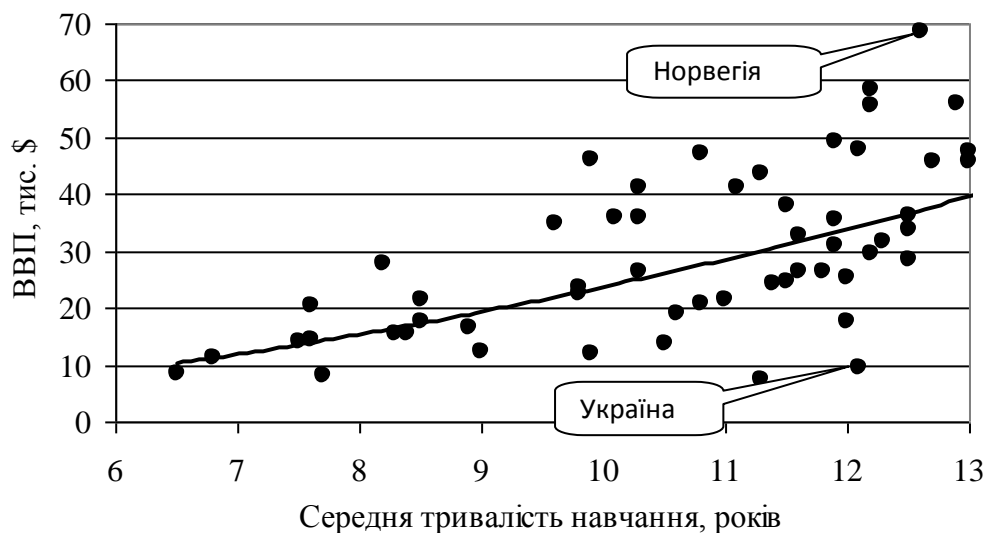

Рис. 1. Залежність ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності від рівня освіти населення

Неефективне державне управління може розглядатися, з одного боку, як антикапітал, а з іншого боку, як характеристика національної еліти. Остання покликана формувати ідеологію нації, визначати напрямки розвитку країни, забезпечувати згуртованість населення. На жаль, українська політична еліта протягом усього періоду незалежності, в основному, була зайнята вирішенням своїх особистих і вузько групових інтересів. Створене в Україні інституційне середовище заохочує швидше діяльність по перерозподілу, ніж по створенню матеріальних благ. Значно більш вигідним є «сісти на трубу» і зайнятися перерозподілом фінансових і матеріальних потоків, а якщо прямо говорити - відбиранням частини доходів у реальних виробників. Більш актуальними є знання не як створювати матеріальні і духовні цінності, а знання як, кому і скільки занести, як обійти закон і т. ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна має величезний інтелектуальний потенціал. І по цьому показнику ми, безумовно, європейська країна. Це наша головна конкурентна перевага, це можливість зайняти гідне місце серед провідних країн світу. Сьогодні такий шанс ще є, але пройде небагато часу і він може бути втрачений, якщо в суспільстві, як і раніше, буде культивуватися готовність людей на нечесні вчинки заради кар'єри, влади і грошей, замість того, щоб орієнтуватися на реалізацію своїх творчих здібностей, енергії і ініціативності для забезпечення успішної модернізації своєї країни. Якщо домінуючими не стануть мораль і духовність, готовність більшості людей і, перш за все, політичної еліти до самопожертви заради блага народу і країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капелюшников Р. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению // США: экономика, политика, идеология. - 1993, № 11. Режим доступа: <http://www.libertarium.ru/libertarium/kapelushworks>.
2. Швери Р. Теоретическая социология Джеймса Коулмена: аналитический обзор // Социологический журнал. - 1996, № 1-2. - С. 62-81.
3. Капіталізація економіки України / За ред. акад. НАН України В.М. Гесця, д-ра екон. наук А.А. Гриценка. -К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007.- 220 с.
4. Бурдые П. Формы капитала // Экономическая социология. -2002, Т.3, № 5. С. 60-74.
5. Нестеров Л., Аширова Г. Национальное богатство и человеческий капитал // Вопросы экономики. 2003. № 2. С. 110.
6. Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: [монографія] / І.М. Бобух. - К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. – С. 173.
7. Доклады о развитии человека [Электронный ресурс] / режим доступа: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/UKR.html>.
8. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма [Электронный ресурс] / М. Вебер. - Режим

доступа: http://www.koob.ru/weber/protestantskaya_etika.

9. Мораль і бізнес (стенограма засідання круглого столу) // Економіка і прогнозування. – 2009. - № 2. – С. 128-156.

10. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. — М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. - 180 с.

11. Ворона В. Виклики незалежності й суспільна наука / Українське суспільство 1992-2009. Динаміка соціальних змін. - К.: Інститут соціології НАН України, 2009. - С. 3-12.

REFERENCES

1. Kapelushnikov, R. (1993). Ekonomicheskij podhod Garri Bekkera k chelovecheskomu povedeniju [Gary Becker's Economic Approach to Human Behavior]. SSHA: ekonomika, politika, ideologija - USA: Economics, Politics, Ideology, 11. Retrieved from: <http://www.libertarium.ru/libertarium/kapelushworks> [in Russian].

2. Shveri, R. (1996). Teoreticheskaja sotsiologija Dzhajmsa Koulmena: analiticheskij obzor [Theoretical Sociology of James Coleman: An Analytical Review]. Sotsiologicheskij zhurnal - Sociological Journal, 1-2, 62-81 [in Russian].

3. Geets, V.M., & Gritsenko, A.A. (2007). Kapitalizatsija ekonomiki Ukrainy [Capitalization of the Ukrainian economy]. Kiyv: In-t `ekon. i prognozirov [in Ukrainian].

4. Burdie, P. (2002). Formy kapitala [Forms of Capital]. Ekonomicheskaja sotsiologija - Economic Sociology, v.3, 5, 60-74 [in Russian].

5. Nesterov L., & Ashyrova, H. (2003). Natsyonal'noe bohatstvo y chelovecheskyy kapytal [National wealth and human capital]. Voprosi ekonomyky - Issues of economy, 2, 110 [in Russian].

6. Bobukh, I.M. (2010). Proporsiyi ta perspektyvy formuvannya natsional'noho bahatstva Ukrayiny [Proportions and prospects of forming the national wealth of Ukraine]. Kiyv: In-t ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrayiny [in Ukrainian].

7. Dokladi o razvytyy cheloveka [Reports on human development]/ Retrieved from: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/UKR.html>. [in Russian].

8. Veber, M. (2006) Protestantskaya etyka y dukh kapytal'yzma [Protestant ethics and the spirit of capitalism]. Moscow: Progress. Retrieved from: http://www.koob.ru/weber/protestantskaya_etika [in Russian].

9. Gritsenko, A.A. (2009). Moral i biznes (stenohrama zasidannya kruhloho stolu) [Morality and Business (transcript of the Round Table)]. Ekonomika i prohnozuvannya - Economy and Forecasting, 2, 128-156 [in Ukrainian].

10. Nort, D. (1997). Ynstytuti, ynstytutsyonal'nye yzmenenyya y funktsyonyrovanye ekonomyky [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy]. Moscow: Fond ekonomycheskoy knyhy «Nachala» [in Russian].

11. Vorona, V. (2009). Vyklyky nezalezhnosti y suspilna nauka [Challenges of Independence and Public Science]. Ukrayinske suspilstvo 1992-2009. Dynamika sotsialnykh zmin - Ukrainian Society 1992-2009. The dynamics of social change. - Kiyv: Instytut sotsiolohiyi NAN Ukrayiny, 3-12 [in Ukrainian].

УДК 001.895(001.891.3:332.021)

JEL O30

ЄРМАКОВА О.А.

канд. екон. наук, доц.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: impeer@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено еволюційні зміни парадигм економічного розвитку регіону в розрізі теорій: неокласичної теорії регіонального економічного розвитку, кейнсіанської теорії, теорії монетаризму, теорії економічного раціоналізму, теорій порівняльних, конкурентних та спільних переваг, теорій глобалізації, сталого розвитку, саморозвитку та ендогенного розвитку, нової теорії росту. Визначено роль інновації в аналізованих парадигмальних зрушеннях, а також сутність регіональної інноваційної політики.

Ключові слова: регіон, інновації, теорії економічного розвитку, регіональна інноваційна політика.

IERMAKOVA O.A.

C.Sc. (Economics), Ass. Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: impeer@ukr.net

CONCEPTUAL AND THEORETICAL BASIS OF REGIONAL INNOVATION POLICY

The evolutionary changes of the paradigms of the economic development of the region are investigated in the context of theories: neo-classical and theory of regional economic development, Keynesian theory, theory of monetarism, theory of economic rationalism, theories of comparative, competitive and common advantages, theories of globalization, sustainable development, selfdevelopment and endogenous development, new theory of growth. The role of innovations in the analyzed paradigmatic shifts, as well as the essence of regional innovation policy are determined.

The analysis of the evolution of the paradigms of regional economic development revealed the following qualitative changes: the expansion of the production function with such variables as technology, training, entrepreneurship; Attribution to the factors of regional development, along with economic factors, as well as social, cultural and institutional factors; The characteristic of the development of the economy by its ability to generate innovation; Transformation of technologies, science and innovations into development catalysts in a new era of industry; Inclusion of social and environmental components into the strategic planning of economic development, the emergence of an integrated strategic planning of regional development; Moving the focus of regional strategic planning towards competitive advantages based on less intrusive factors such as efficiency, productivity, quality indicators; Transformation of comparative and competitive advantages towards common advantages that stimulate enterprises and regions to collaborate and innovate; Giving the state the role of companion and entrepreneur in regional economic development; The development of local innovative ecosystems on the basis of endogenous factors and with the preservation of its global orientation (the process of glocalization); Defining a human-oriented strategy of state development as the basis of an innovative society, which respects human rights and freedoms, and decent living conditions for people are the goal of development.

Key words: region, innovations, theories of economic development, regional innovation policy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

На сьогодні теоретично та практично доведено вплив інновацій на економічне зростання країн та регіонів. Зокрема, в дослідженні Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) «Регіони та інноваційна політика» [1] на основі аналізу регіонального інноваційного розвитку провідних країн світу було отримано висновок про існування лінійного взаємозв'язку між

довгостроковим економічним розвитком та політикою в сфері науки, технологій та інновацій. Проте для глибшого розуміння механізмів та процесів, що відбуваються в інноваційній сфері регіону, та подальшому визначенні відповідних інструментів регіональної інноваційної політики, необхідним є дослідження еволюційних змін парадигм економічного розвитку регіону та ролі інновацій в цьому процесі.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Багато теоретичних досліджень присвячено вивченню впливу інновацій на різні аспекти економічного розвитку, зокрема на такі як:

- зростання темпів економічного росту (Солоу Р.);
- економічне зростання (Шумпетер Й., Ромер П., Лукас Р.);
- хвилі економічних криз (Туган-Барановський М.І., Кондратьєв М.Д., Яковець Ю.В.);
- зростання продуктивності (Менсфілд Е.);
- зростання доходів та обсягу випуску продукції (Фрімен К.);
- зростання експорту та міжнародної торгівлі (Медсен Я.);
- зростання міжнародної конкурентоспроможності фірм (Нельсон Р., Вінтер С., Портер М.);
- зростання міжнародної конкурентоспроможності територій (Беннепорт П., Дассен А.).

Регіональна інноваційна політика в дослідженнях українських вчених є відносно новим напрямком, який набув активного розвитку в 2000-х роках. Українські вчені-економісти досліджували різноманітні аспекти регіональної інноваційної політики, зокрема:

- інвестиційно-інноваційний аспект (Буркинський Б.В., Гець В.М., Семиноженко В.П., Долішній М.І., Лайко О.І.);
- регіональні інноваційні системи (Лазарева Є.В., Поручник А., Брикова І.);
- державне управління регіональним інноваційним розвитком (Гаман М.В.);
- інноваційний ресурс господарського розвитку (Мельник В.П., Колодинський С.Б., Філіппова С.В.);
- людський капітал в інноваційному розвитку регіону (Антонюк В.П., Амоша О.І., Мельцер Л.Г.);
- побудова інноваційного суспільства у контексті парадигмального перевороту глобалістики й геоeкономіки (Дубницький В.І., Булеєв І.П., Захарченко В.І., Осипов В.М.);
- капіталізація нематеріальних активів регіону (Горячук В.Ф.).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Розробка ефективної регіональної інноваційної політики потребує розуміння сутності парадигмальних зрушень в економічній політиці в умовах глобалізації бізнесу та технологій в постіндустріальній економіці.

Формулювання цілей дослідження. Дослідити еволюційні зміни парадигм економічного розвитку регіону та роль інновацій в цьому процесі, визначити концептуально-теоретичні засади регіональної інноваційної політики.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Політика економічного розвитку та регіональних стратегій зазнала низки еволюційних змін з часів Другої світової війни, що обумовлено різними парадигмами економічної думки. Проте багато аспектів регіонального економічного розвитку знаходяться під впливом парадигми 1970-х років, яка полягає у небажанні регіонів впроваджувати політику активних змін. В результаті багато регіонів виявилися неспроможними модернізувати свою економіку з тим щоб ефективно конкурувати в умовах глобалізації бізнесу та технологій в постіндустріальній економіці. З тим, щоб успішно конкурувати в умовах глобальної економіки, регіональна влада та бізнес мають зрозуміти сутність парадигмальних зрушень в економічній політиці від парадигми «функціонування» до парадигми «розвитку». Розвиток парадигм економічної політики та стратегій регіонального економічного розвитку свідчить про невід'ємність інноваційного компоненту та неeкономічних факторів.

Прослідкуємо еволюційні зміни парадигм регіонального економічного розвитку за наступними концептуальними стадіями:

1. Неокласичні теорії регіонального економічного розвитку.
2. Еволюція економічної політики від кейнсіанської теорії до монетаризму та економічного раціоналізму.
3. Еволюція теорій від порівняльних переваг до конкурентних переваг, а пізніше до спільних (collaborative) переваг.
4. Теорії глобалізації, сталого розвитку, саморозвитку та ендогенного розвитку.
5. Еволюція нової теорії росту.

Розглянемо дані стадії детальніше.

1. Неокласичні теорії регіонального економічного розвитку.

Неокласична економічна теорія та кейнсіанська теорія лягли в основу економічної політики більшості країн після Другої світової війни, політика регіонального економічного розвитку базувалась на виробничій функції «праця – капітал», згодом виробничу функцію було розширено такими перемінними, як технології, навчання, підприємництво та інші.

В той же час, неокласичні моделі є обмеженими та нездатними пояснити вплив усіх факторів, які здійснюють вплив на економічне зростання. Як результат, з'явився ряд теорій, які націлені на заповнення прогалів традиційної неокласичної теорії росту: теорія поляризації, яка була представлена працями Перру Ф., Мюрдала Г. та Хіршмана А. та пізніші праці, які були присвячені промисловим районам (Скотт А.), бізнес кластерам (Портер М., Кук Ф.). В даних теоріях до факторів, які пояснюють чому одні регіони розвиваються, а інші деградують, було віднесено не лише економічні, а й соціальні, культурні та інституційні фактори.

Відповідно до теорії П. Кругмана [5] ресурси економічного росту можуть бути класифіковані як «perspiration» (піт і кров) та «inspiration» (натхнення). До «perspiration» відносяться стандартні фактори виробництва, зокрема фізичний та людський капітал, до «inspiration» відноситься спроможність економіки генерувати нові продукти та процеси. Співвідношення цих двох груп факторів росту варіюється в залежності від рівня економічного розвитку. В країнах / регіонах із низьким рівнем доходу на душу населення окупність інвестицій в фізичний капітал та освіту є високою. Головною умовою тут є мінімальний рівень інфраструктури та освіти. На середньому рівні розвитку інвестиції в освіту та нові капітальні ресурси супроводжуються зростанням споживання існуючих знань. Коли ж країна / регіон наближується до межі інноваційної розвинутої економіки вона повинна самостійно генерувати інновації, що сприяє зростанню «total factor productivity» (сукупної продуктивності факторів виробництва), «inspiration» стає головним драйвером росту.

2. Еволюція економічної політики від кейнсіанської теорії до монетаризму та економічного раціоналізму.

Кейнсіанська, а згодом монетаристська теорії були найвпливовішими парадигмами економічної політики протягом періоду від Другої світової війни до 80-х років ХХ століття. Згодом дані теорії знайшли розвиток в теорії економічного раціоналізму.

Кейнсіанська економічна модель відводила велику роль державі у збалансуванні (управлінні) попиту та пропозиції. Напротязі 50-х - 60-х років ХХ століття економічні процеси значним чином визначались регуляторною політикою держави. Це був період, коли національні уряди відігравали найактивнішу роль у становленні національної промисловості. Уряд відігравав ключову роль у розбудові інфраструктури, плануванні, розвитку промисловості. Порівняльні переваги у вигляді дешевої землі, знижених комунальних платежів та місцевих податків були вирішальними у виборі локації для розміщення бізнесу в регіоні. Такий підхід до економічної політики давав свої успішні результати у розвитку національних та регіональних економік.

Роль регіонів у визначенні стратегії економічного розвитку була мінімальною, планування регіонального економічного розвитку здійснювалось здебільшого національним урядом. Поряд з цим зросло розуміння важливої ролі регіонів у реалізації державних програм та стратегій розвитку.

Така політика суттєво змінилась після економічної кризи в 1973 р., пов'язаної із обвалом нафтового ринку. З 80-х років в парадигмі економічного розвитку відбулася зміна пріоритетів від концентрації на промисловому розвитку до технологічного розвитку та створення доданої вартості у виробничому процесі. Каталізаторами розвитку в умовах нової ери промисловості стали технології, наука, інновації. Стратегічне планування економічного розвитку набуло соціального та екологічного компонентів.

У 1980-х та 1990-х рр. започатковано еру економічного раціоналізму з акцентом на державну політику корпоратизації та приватизації державного майна та функцій. В 80-х роках відомий економіст Мілтон Фридман розробив теорію економічного раціоналізму, центральне місце в якій було відведено приватній власності, відбулася демонополізація державної власності. Зроблено також важливий перехід до конкурентних переваг в регіональному економічному розвитку, зокрема цьому сприяли праці М. Портера.

3. Еволюція теорій від порівняльних переваг до конкурентних переваг та спільних (collaborative) переваг.

Поняття порівняльної переваги має походження із економічної теорії міжнародної торгівлі, та передбачає, що держава або регіон повинні спеціалізуватися на тих секторах економіки, де дана територія має відповідні ресурси для розвитку (робоча сила, матеріали, енергія, податки, інфраструктура тощо), та які забезпечують цінову перевагу у виробництві товару із їх використанням. Така регіональна політика в основному стимулювала пропозицію.

Пізніше у 1980-х рр. на основі теорії М. Портера фокус регіонального стратегічного планування почав переміщуватись у бік конкурентних переваг, які будувались на менш осяжних факторах, таких як ефективність, продуктивність, якісні показники (якість життя, людський та соціальний капітал, довіра) (Патнем Р., Фукуяма А.).

Обидві стратегії, порівняльних та конкурентних переваг, будуються на сценарії «виграшу / програшу». Сучасні теорії економічного розвитку та стратегічного планування шукають шляхи для впровадження спільних переваг, які стимулюють підприємства та регіони до співпраці у конкуренції переважно через партнерства та альянси. Так, підприємства, які раніше вважались конкурентами, починають співпрацювати, розширюючи тим самим свої бізнес можливості та забезпечуючи синергетичний ефект. Такий підхід побудований на сценарії «виграш / виграш». Регіональні стратегії розвитку, побудовані на співробітництві влади, бізнесу та громади, є лише першим кроком на шляху до впровадження теорії спільних переваг, яка почала розвиватись із середини 1990-х.

Інновативність стратегій розвитку також дозволяє уникнути жорсткої конкуренції за сценарієм «виграш / програш». Однією із сучасних теорій даного напрямку є стратегія «блакитного океану», авторами якої є Чан Кім та Рене Моборн [6]. Суть даної стратегії полягає в тому, що уникнення конкурентної боротьби можливе за допомогою створення «блакитних океанів» - ринків, на яких відсутня конкуренція. Створення такого ринку передбачає випуск унікального продукту. Основний постулат даної концепції – «щоб перемогти в конкурентній боротьбі – треба не вступати в цю боротьбу взагалі». Ринки, на яких його учасники намагаючись перевершити своїх конкурентів, перетягнути більшу частину існуючого попиту Ч.Кім та Р. Моборн назвали «червоні океани». «Блакитні океани» натомість передбачають відхід від конкуренції, шляхом переходу до незайнятих ніким ринкових ніш, що, безумовно, потребує інноваційного підходу.

4. Теорії глобалізації, сталого розвитку, саморозвитку та ендогенного розвитку регіону.

Глобалізація здійснює значний вплив на економічну реструктуризацію регіону. На початку 1990-х рр. вплив глобалізації змінив природу розміщення виробництв та обумовив посилення спеціалізації та кластерних процесів. Глобалізація сприяла формуванню суспільства без кордонів із зменшенням контролю над переміщенням товарів, інформації, людей, валют між країнами, а також посиленню рівня прозорості та стандартизації бізнес процесів та державної політики. Такі зміни обумовили посилення ролі міст та регіонів як центрів економічного зростання (Фудзіта М., Тіссе Ж.). Деякі найбільші світові агломераційні центри почали відігравати домінуючу роль у зростанні зайнятості, інвестицій, бізнес мереж на глобальному ринку. В умовах глобалізації транснаціональні корпорації використовують регіональні відмінності для створення порівняльних переваг.

Сталий розвиток та якість життя почали відігравати суттєвий вплив на місцевий економічний розвиток та планування. Зростаюча увага до навколишнього середовища, соціальних проблем та сталого економічного розвитку призвела до появи інтегрованого стратегічного планування регіонального розвитку в 1990-х рр.

Концепція інноваційних мілью (milieu) пояснює як, коли та чому генеруються нові технології. Ця концепція корелюється із агломераційними теоріями, де агломерації визначалися як нові індустріальні центри (Скотт А., Портер М., Кругман П.).

Територія, тобто близькість розміщення відіграє також важливу роль для дифузії інновацій. Дифузія – це процес, під час якого інновація з плином часу через певні канали поширюється серед членів соціальної системи (Роджерс Е. [7]). Даний контекст розвивається в кластерних, просторових, агломераційних та інших теоріях.

Ідеологія неолібералізму, яка стала основою багатьох національних політик регіонального розвитку, передбачає впровадження принципів саморозвитку та ендогенного розвитку регіону. Ендогенний розвиток регіону – модель росту, в якій темпи зростання пояснюються перш за все факторами технологій (втілених знань) та людським капіталом.

Слід зазначити, що моделювання ідеального суспільного устрою на основі самозабезпечення уходить корінням до IV-III ст. до н. е. в теорії Платона та Аристотеля. Подальшого розвитку теорії регіонального саморозвитку набули в теоріях Дж. Стюарта, А. Сміта, Д. Рікардо, які наголошували на

необхідності виробництва товарів з мінімальними витратами. Більш пізні теорії ендегенного розвитку в якості інструментів вбачали наступне:

- капіталізація - акумуляція капіталу за рахунок спрямування ресурсів від розвинутих галузей до відносно нових (Європейська школа ендегенного розвитку);
- активізація можливостей індивіда, кожної організації в регіоні з метою досягнення спільних цілей людства (Японська школа ендегенного розвитку);
- координація соціально-економічних проєктів через приватно-державне партнерство, міжнародні агенції та недержавні організації (Латиноамериканська та Азійська школи ендегенного розвитку) [8, 9].

Вітчизняні науковці В.М. Гесць та М.І. Скрипниченко обґрунтовують необхідність переходу від екзогеннозалежної до ендегенноорієнтованої стратегії розвитку економіки [10, С. 95-107]. На їхню думку, вибір переважно ендегенноорієнтованої моделі має забезпечити країні випереджаючий розвиток на довгострокову перспективу, яка дозволить гармонізувати цільові орієнтири сталого зростання, підвищення якості життя, інституційних перетворень, інноваційно-інвестиційної модернізації, структурно-технологічного оновлення, інтеграції у світову економіку на конкурентних засадах.

В той же час, слід зазначити, що ендегенний розвиток не передбачає ізоляції від зовнішнього середовища. Навпаки, ендегенний підхід до розвитку регіону передбачає ефективну інтеграцію до світогосподарського простору, але на принципах пріоритетності регіональних інтересів.

Складовими елементами ендегенної політики регіонального розвитку можна визначити наступні:

- поживлення регіональної економіки за рахунок використання наявних місцевих ресурсів, культури, технологій, соціального капіталу;
- цілісний міжгалузевий розвиток економіки;
- економічна вигода для регіону на всіх етапах діяльності від виробництва до споживання;
- самостійність регіонів та спільнот, участь населення в розвитку регіону;
- розвиток інститутів соціального партнерства, міжмуніципального та транскордонного співробітництва.

В той же час, слід відмітити, що обмеженням теорії ендегенного зростання може стати неспроможність внутрішньої інноваційної системи, людського капіталу сприймати нові ідеї та використовувати нові знання.

5. Еволюція нової теорії росту.

Наприкінці 1970-х рр. Реес Й. запропонував, що технології є головним драйвером регіонального економічного розвитку. З тих пір, технологічний чинник міцно вкоренився в теоріях регіонального розвитку. Теорії Ромера П., Барро Р., Ребело С., Гроссман Г.М., Хелпман Е., Артур У.Б. так чи інакше пояснювали технічний прогрес та його роль в економічному розвитку як ендегенного фактору на противагу представникам неокласичної теорії, які вбачали довгостроковий розвиток лише за рахунок екзогенних факторів.

Хосперс Г. Я. [11] застосував нео-шумпетеріанську концепцію для аналізу теоретичних основ регіонального інноваційного розвитку. Нео-шумпетеріанська концепція розвиває техноекономічну парадигму, яка зв'язує «хвилі» технологічних змін з економічними та соціальними інституціями, та розглядає регіональний розвиток в розрізі трьох складових: індустріального, фінансового та суспільного секторів економіки, та відповідних взаємодій між ними: суспільно-промислових, суспільно-фінансових та фінансово-промислових відносин. Щодо участі держави у формуванні та реалізації інноваційної політики, то Хосперс Г.Я. визначає ідею даної політики в необхідності розглянути можливість держави поводитись як компаньйон і підприємець у регіональних економічних змінах та проаналізувати детально ці ролі в пошуку «нових комбінацій». Крім того, уряд розглядається як з'єднуюча ланка між загальними тенденціями попиту на глобальному рівні й конкретних умовах пропозиції на локальному рівні (феномен глокалізації).

Деякі теоретики, зокрема Фукуяма Ф., запропонували, що не лише економічні, але й ціннісні та культурні фактори, включаючи соціальний капітал, довіру, які відіграли важливу роль у становленні технологічних агломерацій, таких як Силіконова Долина, де співпраця між малими та середніми підприємствами через мережі та альянси та зв'язки з університетами створила потужний науково-дослідний та підприємницький діловий клімат.

Також, важливим аспектом нової теорії росту є відходження від виключної ролі агломерацій в економічному розвитку, натомість поряд з процесами концентрації визнаються процеси дивергенції (Кругман П. [12]).

В одному із своїх новітніх досліджень науковці Стімсон Р.Дж., Стоу Р.Р. та Робертс Б.Х. розробили нову модель регіонального економічного розвитку, яка об'єднує лідерство (стратегічне бачення розвитку регіону), підприємництво та інституційні фактори як основні каталізатори регіонального зростання і процесу розвитку [13].

Регіоналізація інноваційної політики відбувається під дією двох зустрічних процесів: розуміння інновацій як одного з факторів економічного розвитку регіону, як це було розглянуто вище, а з іншого боку, локалізація джерел розвитку інновацій. В умовах глобалізації роль регіонів в інноваційному розвитку зростає. Національна політика створює платформу для інновацій, проте джерелом інноваційної діяльності виступають регіони та метрополії, де працівники, компанії, університети, місцева влада взаємодіють між собою безпосередньо. Девід Уайт, голова Європейської Комісії по інноваційній політиці, зазначив: «Регіональний рівень – це місце, де інновації з'являються, де дослідження трансформуються в економічні результати» [14]. На зміну централізованим інноваційним системам приходять локальні інноваційні екосистеми, які зберігають свою глобальну орієнтацію, проте в основу їх розвитку покладено ендогенні фактори, що є проявом процесу глокалізації.

Базуючись на вище проведеному аналізі дамо визначення регіональній інноваційній політиці. Лашева Т. О. розглядає регіональну інноваційну політику як вагому складову системи стратегічного управління інноваційним розвитком регіону, до задач якої входить стимулювання інноваційної активності підприємств, які розміщені на території регіону, подолання роз'єднаності господарюючих суб'єктів, розробка механізмів забезпечення їх економічної інтеграції [15]. Погоджуємось, що інноваційна політика має стимулювати підприємства регіону до інноваційної діяльності, сприяти співробітництву та взаємодії між господарюючими суб'єктами, проте вважаємо, що інноваційна політика за своїм впливом є ширшою за інноваційний розвиток та впливає на соціально-економічний розвиток регіону. Зокрема, Закон України «Про інноваційну діяльність» [4] в якості мети інноваційної політики визначає забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

Сторова М.В. в якості важливої задачі регіональної інноваційної політики вбачає інтеграцію розрізнених суб'єктів і об'єктів інноваційної діяльності в єдину систему на мезорівні, яка відповідає принципам логістичної оптимальності процесів, що в ній відбуваються, та дозволяє досягнути синергетичних ефектів [16, С.91]. В даному визначенні розглядається регіональна інноваційна система як об'єкт регіональної інноваційної політики.

На наш погляд, регіональну інноваційну політику слід розглядати як вагому складову системи стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону, до задач якої входить розвиток регіональної інноваційної системи на основі ендогенних факторів та із урахуванням глобальної орієнтації в інтересах сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Найважливішими здобутками еволюції парадигм економічного розвитку регіонів стали наступні:

- розширення виробничої функції такими перемінними, як технології, навчання, підприємництво;
- віднесення до факторів розвитку регіонів поряд із економічними факторами, також соціальних, культурних та інституційних факторів;
- розвинутість економіки характеризується її спроможністю генерувати інновації;
- перетворення технологій, науки та інновацій на каталізаторів розвитку в умовах нової ери промисловості;
- набуття стратегічним плануванням економічного розвитку соціального та екологічного компонентів, поява інтегрованого стратегічного планування регіонального розвитку;
- ефективність інвестицій в інновації досягається за умови довгострокового характеру стимулів інноваційної політики, відповідних державних стратегій та програм, а також узгодженості дій влади на національному та регіональному рівнях;
- переміщення фокусу регіонального стратегічного планування у бік конкурентних переваг, які будувались на менш осяжних факторах, таких як ефективність, продуктивність, якісні показники;
- відхід від порівняльних та конкурентних переваг до спільних переваг, які стимулюють

підприємства та регіони до співпраці та інноваційної діяльності;

- відведення державі ролі компаньйона та підприємця у регіональних економічних змінах;
- розвиток локальних інноваційних екосистем на основі ендогенних факторів та із збереженням своєї глобальної орієнтації (процес глокалізації).

Перспективою подальших досліджень є розробка механізмів визначення інструментів регіональної інноваційної політики у відповідності до наявних місцевих ресурсів та перспектив глобальної інтеграції регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Regions and Innovation Policy : [OECD Reviews of Regional Innovation]. – OECD Publishing, 2011. – 319 p.
2. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм, демократія / Йозеф Шумпетер. – М. : Ексмо, 2007. – 864 с.
3. Oslo Manual. The Measurement of Scientific and Technological Activities: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data. – Organisation for Economic Co-operation and Development. – 2005. – 92 p.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 // Відомості Верховної Ради України від 06.09.2002. – 2002.- № 36. – Ст. 266.
5. Krugman P. The Myth of Asia's Miracle / Paul Krugman // Foreign Affairs. – 1994. - №73. - P. 62-75.
6. Ким У. Ч. Стратегия голубого океана. Как создать свободную нишу и не бояться конкурентов / У. Ч. Ким, Р. Моборн. – М. : Нипро, 2005. – 248 с.
7. Роджерс М. Е. Дифузія інновацій [переклад з англ. В. Старка] / Роджерс М. Е. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». – 2009. – 591 с.
8. Slee B. Endogenous Development; A concept in Search of a Theory [Electronic resource] / Bill Slee // CIHEAM-Options Mediterraneanes. 1993. - №23. – P. 43-54. – Mode of access: <http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a23/CI000373.pdf>.
9. DO My Hein. The Needs for Endogenous Development in the Era of Globalization: The Case of Thanh Hoa Province [Electronic resource] / DO My Hein. – Vietnam Development Forum “Tokyo”, 2007. – 14 of April. - Mode of access: <http://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo/Doc/32DMHien14Apr07Paper.pdf>.
10. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця]. – К. : Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
11. Hospers G.-J. Regional Economic Change in Europe: A Neo-Schumpeterian Vision / Hospers G.-J. – London : LIT, 2004. – 381 p.
12. Krugman P. The Role of Geography in Development / Paul Krugman // International Regional Science Review. – 1999. – №2. - Vol. 22. – P. 142-161.
13. Stimson R. J. Regional Economic Development Analysis and Planning Strategy / R. J. Stimson, R. R. Stough, B. H. Roberts. – Berlin : Springer Verlag, 2006. – 452 p.
14. White D. Innovative to boost regional innovation / David White // European Innovation. - Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, European Commission. - September, 2005. – 32 p.
15. Лашева Т. О. Формирование и активизация полюсов экономического развития в регионе : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Лашева Татьяна Олеговна. – СПб., 2008. – 165 с.
16. Егорова М. В. Концепция регулирования процессов формирования и функционирования региональной инновационной системы / Марина Вадимовна Егорова // Инновации. – 2008. – № 7. – С. 91-93.

REFERENCES

1. *Regions and Innovation Policy. OECD Reviews of Regional Innovation.* (2011). OECD Publishing.
2. Schumpeter J. (2007). *Teoriya ekonomichnogo rozvitku. Kapitalizm, socializm, demokratiya [The Theory of economic development. capitalism, socialism, democracy]*. M. : Eksmo [in Ukrainian].
3. *Oslo Manual. The Measurement of Scientific and Technological Activities: Proposed Guidelines for*

Collecting and Interpreting Technological Innovation Data. (2005). Organisation for Economic Co-operation and Development.

4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2007 р. № 40 IV (зі змінами і доповненнями) [The Law of Ukraine "On innovation activity" № 40-IV of 04.07.2007 (with amendments)]. (2007, 4 July). zakon3.rada.gov.ua. - Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. [in Ukrainian].

5. Krugman, P. (1994). The myth of Asia's miracle. *Foreign Affairs*, 73, 62-75.

6. Kim, U.C.H., & Moborn, R. (2005). *Strategiya golubogo okeana. Kak sozdat' svobodnyuyu nish i ne boyat'sya konkurentov* [Strategy of the blue ocean. How to create a free niche and not be afraid of competitors]. M: Hippo [in Russian].

7. Rodzhers, E. (2009). *Difuziya innovacij* [Diffusion of innovation]. K.: Vidavnychij dim «Kievo-Mogyoyans'ka akademiya» [in Ukrainian].

8. Slee, B. (1993) Endogenous Development; A concept in Search of a Theory. *CIHEAM-Options Mediterraneanes*, 23, 43-54. ressources.ciheam.org. Retrieved from: <http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a23/CI000373.pdf>.

9. DO, My Hein (2007). The Needs for Endogenous Development in the Era of Globalization: The Case of Thanh Hoa Province. *Vietnam Development Forum "Tokyo"*, 2007, 14 of April. www.grips.ac.jp. Retrieved from: <http://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo/Doc/32DMHien14Apr07Paper.pdf>.

10. Heiets, V.M. (Eds.). (2003). *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovrostokovoho rozvytku* [Ukraine: strategy and Long-term development policy]. K.: In-t ekon. prohnozuv.; Feniks [in Ukrainian].

11. Hospers, G.-J. (2004). *Regional Economic Change in Europe: A Neo-Schumpeterian Vision*. - London: LIT.

12. Krugman, P. (1999). The Role of Geography in Development. *International Regional Science Review*, 2, 22, 142-161.

13. Stimson, R.J., Stough, R.R., & Roberts, B.H. (2006) *Regional Economic Development Analysis and Planning Strategy*. Berlin: Springer-Verlag.

14. White D. (2005). Innovative to boost regional innovation. *European Innovation. Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, European Commission*, September.

15. Lashcheva, T.O. (2008). Formyrovanye y aktyvyzatsyia poliusev ekonomycheskoho razvytyia v rehyone [Formation and activation of the poles of economic development in the region]. *Candidate's thesis*. SPb [in Russian].

16. Egorova, M.V. (2008). Konceptiya regulirovaniya processov formirovaniya i funkcionirovaniya regional'noj innovacionnoj sistemy [The concept of regulating the processes of formation and functioning of a regional innovation system]. *Innovacii. – Innovations*, 7, 91-93 [in Russian].

УДК 338.47:339.96
JEL: D41, L53

ІЛЬЧЕНКО С.В.

*д-р екон. наук, ст.наук.співроб.
провід. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: ilchenko.svit@gmail.com*

ГЛУШКО Г.М.

аспірант відділу ринку транспортних послуг

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: mykolavalko@icloud.com*

ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано існуючі підходи до визначення поняття конкурентоспроможності. Запропоновано авторське бачення поняття конкурентоспроможності з урахування особливостей портової діяльності. Надано графічне уявлення щодо визначення поняття конкурентоспроможності підприємств портової галузі. За результатами дослідження в роботі сформульовано підхід в області визначення поняття конкуренції портів.

Ключові слова: *портова діяльність, конкурентоспроможність портів, конкурентний потенціал порту*

ILCHENKO S.V.

Dr.Sc. (Economics), Senior Researcher,

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: ilchenko.svit@gmail.com*

GLUSHKO G.M.

postgraduate student of the department of transport services market

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: mykolavalko@icloud.com*

DEFINITION OF THE COMPETITIVENESS TAKING INTO ACCOUNT THE SPECIFICATION OF PORT ACTIVITY

In the article the existing approaches to the definition of the competitiveness concept are analyzed. The author's conception of competitiveness with regard to characteristics of sea ports is offered. Provided graphical representation concerning the definition of enterprises competitiveness of the port sector.

In addition to the objective economic categories, such as price, salary, income and profits, the main elements of the organizational and economic management mechanism, in the current conditions, should also be added the level of competitiveness. It should be noted that the principles of the organizational and economic management mechanism formation had better be based on the systematic and situational approach. And the competitive advantages of the ports, formed on the basis of their production profile and the system of interconnected signs of competitiveness, must determine the need to select and implement a market strategy aimed at achieving these competitive advantages.

In the presence of a competitive market and a developed competitive environment, the ability of significant number of enterprises in the ports sphere to survive will be determined by their competitiveness, which is realized in the process of enterprises in the market during the competition.

The authors concluded that the main outcome of the competitive functioning arrangements of modern port should be the following: ensuring stable long-term market position, practically permanent profit growth and ensure capitalization. As a main result can be selected as one of the criteria, and all together, depending on the state of the port and the stage of its life cycle.

Key words: port activity, port competitiveness, competitive potential of the port.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

До основних елементів організаційно-економічного механізму управління крім об'єктивних економічних категорій, таких, як ціна, заробітна плата, дохід і прибуток, у сучасних умовах ще й слід додати рівень конкурентоспроможності. При цьому слід зазначити, що принципи формування організаційно-економічного механізму управління повинні бути засновані на системному та ситуаційному підході. А конкурентні переваги порту, сформовані виходячи з його виробничого профілю і взаємопов'язаної з ним системи ознак конкурентоспроможності, мають визначати необхідність вибору і реалізації ринкової стратегії, спрямованої на досягнення даних конкурентних переваг.

При наявності конкурентного ринку і розвинутого конкурентного середовища здатність значного числа підприємств портової сфери до виживання буде визначатися їх конкурентоспроможністю, що реалізовується в процесі діяльності підприємств на ринку в ході конкурентної боротьби.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Початковим пунктом дослідження є ретроспективний аналіз наявних наукових уявлень у частині конкурентоспроможності та критичне осмислення поглядів у цій галузі. Тема визначення конкурентоспроможності є актуальною та становить предмет досліджень багатьох науковців [1 - 13]. Тим не менш, тема формулювання поняття конкурентоспроможності зі встановленням особливостей її визначення та оцінки для підприємств портової сфери обмежена низкою факторів, серед яких найголовніші: недоступність інформації щодо діяльності портових підприємств, знаходження портів у перманентному стані реформування з постійним пошуком універсальної та дієвої моделі функціонування, діяльність підприємств різних організаційно-правових форм у межах єдиного портового співтовариства та багато інших не менш значних прблем, привело до необхідності дослідити особливості самої категорії конкурентоспроможності порту та узагальнити можливості її визначення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Категорії конкуренції і конкурентоспроможності мають яскраво виражені галузеві особливості, які можуть бути виявлені, вивчені і використані лише на протязі значного часу, протягом тривалого науково-практичного пошуку з залученням сил науково-дослідних установ та використанням значного бюджету розвитку. Наявні визначення категорії конкурентоспроможності по суті представляють собою гіпотези, що знаходять недостатнє підтвердження в практиці ведення конкурентної боротьби вітчизняними портами. Запропоновані для підприємств портової сфери показники малоінформативні, не несуть смислового навантаження, потребують значних вхідних даних для розрахунків, не дозволяють побудувати логічний причинно-наслідковий ланцюг та спланувати дії щодо зростання конкурентоспроможності портів.

Формулювання цілей дослідження. У якості мети для даного дослідження обрано формування поняття конкурентоспроможності з урахуванням особливостей діяльності портів та обґрунтування обраного підходу до визначення рівня їх конкурентоспроможності.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Б. Райзберг, Л. Лозовській та О. Стародубцева під конкурентоспроможністю пропонують розуміти «здатність виробників та продавців товарів конкурувати за своїми суперниками, що постачають на ті ж ринки аналогічні товари, або прагнуть проникнути на ринки. У конкурентній боротьбі за оволодіння ринками та залучення покупців, компанії використовують рекламу, зниження цін та скорочення витрат виробництва, підвищення якості послуг та надання додаткових послуг на етапі до та після продажу товару, задоволення запитів окремих груп споживачів» [2].

Слід підкреслити, що наведене визначення має скоріше описовий характер, в ньому відсутня загальноприйнята на теперішній час система рівнів конкурентоспроможності (товар – підприємство – галузь – країна), в ньому не відображено причини такого суперництва, наведено лише частково інструменти конкурентної боротьби, відсутні критерії кількісної оцінки конкурентоспроможності на різних рівнях господарського управління.

На думку Д.О. Мільгрома, конкурентоспроможність – вирішальний фактор комерційного

успіху на розвинутому конкурентному ринку [3, с. 44]. Це багатоаспектне поняття, що означає відповідність товару вимогам ринку, конкретним потребам споживачів не лише за своїми якісними, технічними, економічними, естетичними характеристиками, але й комерційним та іншим умовам його реалізації (ціна, терміни постачання, канали збуту, сервіс, реклама). Більш того, важливою складовою частиною конкурентоспроможності товару є рівень витрат споживача за термін його експлуатації. Число параметрів конкурентоспроможності залежить від виду і складності виробу у технічному та експлуатаційному відношенні, а також від необхідної точності оцінки, мети дослідження та інших зовнішніх факторів. Нарешті, конкурентоспроможність визначається лише тими якостями, які являють значний інтерес для покупця. Усі характеристики виробу, що виходять за межі цих інтересів, розглядаються при оцінці конкурентоспроможності як ті, що не мають до неї відношення у даних конкретних умовах [3, с. 47].

На нашу думку, конкурентоспроможність продукції є не фактором, а саме показником комерційного успіху товару, та як категорія стратегічного виробничого менеджменту наявна як на розвинутих, так і на тих що розвиваються, а також на нових ринках продукції товарів.

А.В. Глухів у своїх працях відмічає застосовність категорії конкурентоспроможності до виробників та країн, розглядаючи її як "концентрований вираз усієї сукупності можливостей країни, будь-якого виробника створювати, виробляти та збувати товари та послуги [4].

Фактор конкуренції носить примусовий характер, що примушує виробників під загрозою витіснення з ринку постійно займатися системою якості і, в цілому, конкурентоспроможністю своїх товарів, а ринок об'єктивно і суворо оцінює результати їх діяльності. В умовах розвинутого конкурентного ринку маркетинг стає ефективним засобом вирішення проблеми якості та конкурентоспроможності товарів, відчуваючи у свою чергу, їх зворотній вплив [4, с. 59].

Розгляд фактору конкуренції як примусового, на нашу думку, не цілком коректне, оскільки кожен окремо узятий виробник формує конкурентний тиск на ринок, відчуваючи, при цьому аналогічний тиск з боку існуючих конкурентів і знаходячись у зоні уваги потенційних. Об'єктивна і сувора оцінка ринком результатів праці підприємства також багато в чому умовна, оскільки ринок досить чутливий до інновацій і не є чимось сформованим та застиглим, окрім того, сучасні маркетингові технології дозволяють здійснювати реструктуризацію ринку і створювати нові ринки. Існуючі правила споживчої поведінки в частині споживання продукції також вказують на невизначеність та протиріччя споживачів, відсутність в них прогнозованих та стійких споживчих переваг, зростання ролі випадкових факторів у моделях вибору при купівлі товарів.

На думку Н.Л. Сафронова, конкурентоспроможність - це такий рівень економічних, технічних і експлуатаційних параметрів, який дозволяє витримати суперництво (конкуренцію) з іншими аналогічними товарами/послугами на ринку. Крім того, конкурентоспроможність - порівняльна характеристика товару, що містить комплексну оцінку усієї сукупності виробничих, комерційних, організаційних та економічних показників, вона визначає сукупність споживчих якостей даного товару - конкурентну за ступенем відповідності суспільним вимогам з урахуванням витрат на їх задоволення, цін, умов поставки та експлуатації в процесі виробничого або особистого споживання. [5, с. 168.].

У даному визначенні зроблено наголос на ту обставину, що конкурентоспроможність продукції складається як із параметрів безпосередньо матеріального блага, так і з комплексу виробничих, торговельних, маркетингових та фінансових зусиль щодо умов постачання та пропозиції споживачам, та супроводження у процесі подальшої експлуатації. Таким чином, підтверджується теза щодо нерозривності понять конкурентоспроможність продукції та підприємства.

Слабким місцем даного визначення, що перешкоджає його використанню в практичній роботі є введення у визначення показника ступеня відповідності суспільним потребам, який в практиці виробничого менеджменту досі не формалізовано, не піддається однозначному обчисленню і не використовується з метою планування та прогнозування виробничої діяльності промислових підприємств.

Поглиблюючи подальший зміст категорії конкурентоспроможності, таки автори, як Ю. Мішин та В. Урков слушно, на наш погляд, відмічають такий показник конкурентоспроможності, як ціна споживання, розуміючи під ним витрати покупця, пов'язані зі споживанням [6, 7]. Цей показник суттєво корегує співвідношення «ціна/якість», що часто використовується при оцінці конкурентоспроможності, і є більш точним кількісним критерієм, що широко використовується при

розробці нових зразків промислової продукції та прогнозуванні її конкурентоспроможності. Вочевидь також, що ціна споживання матиме як галузеві, так і регіональні особливості, пов'язані, наприклад, з віддаленістю виробника та необхідністю врахування витрат на логістику.

Ю. Мішин під конкурентоспроможністю розуміє комплекс споживчих та вартісних (цінових) характеристик товару, що визначають його успіх на ринку, тобто переваги саме цього товару над іншими в умовах широкої пропозиції конкуруючих товарів-аналогів. На думку автора, при виході на ринок кожний товар надходить з визначеним потенціалом конкурентоспроможності, який знижується відповідно до проходження товаром стадій життєвого циклу. Тому конкурентоспроможність нових товарів повинна бути випереджаючою та достатньо довготривалою [8]. При аналізі наведеного визначення постає питання, що вважати критерієм успіху товару на ринку: його появу на ринку, вихід на беззбитковість, одержання визначеної норми прибутку або її перевищення, або ще щось.

Більш-менш цільні системи наукових уявлень щодо конкурентоспроможності наведено у роботах авторів В. Андріанова, І. Ясина, А. Яковлева, А. Воронова [8-11]. В.Д. Андріанов вважає, що конкурентоспроможність товару виробника - один з рівнів, на якому може розглядатися конкурентоспроможність як багатопланова економічна категорія. З його точки зору, "конкурентоспроможність будь-якого господарського суб'єкту складається з цілого ряду конкурентних переваг, які виявляються шляхом співставлення відповідних показників конкурентів. До найважливіших конкурентних переваг слід віднести: рентабельність виробництва, характер інноваційної діяльності, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування й управління фірмою, адаптивність та ін." [8.] Під конкурентоспроможністю товару автор пропонує розуміти "комплекс споживчих, цінових і якісних характеристик товару, що визначають його успіх на внутрішньому і на зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність товару можна визначити лише у порівнянні з товарами-аналогами" [8, с. 5.]. Оцінка конкурентоспроможності галузі проводиться за допомогою показників динаміки соціально-економічного розвитку та динаміки зовнішньої торгівлі.

Розглянута система поглядів на конкурентоспроможність має свої переваги та недоліки. Серед переваг відзначимо чітке розмежування рівнів конкурентоспроможності і достатньо інформативні визначення, що дозволяють у тому чи іншому ступені організувати управління конкурентоспроможністю на рівні продукції та підприємства. До недоліків наведеної системи відносяться: відсутність логічних взаємозв'язків між рівнями системи конкурентоспроможності, недостатній рівень формалізації показників конкурентоспроможності, на галузевому рівні – відсутність визначення конкурентоспроможності галузі та реальних показників її оцінки.

На думку Е.Г. Ясина та А.А. Яковлева [9], під конкурентоспроможністю товарів та послуг доцільно розуміти здатність продавати їх по ринковим цінам з нормальним прибутком. Виділяють зовнішню конкурентоспроможність - спроможність продавати товари й послуги на світових ринках, наявність в структурі експорту достатньої кількості товару та послуг, що забезпечують платіжний баланс країни, та внутрішню конкурентоспроможність - продаж на внутрішньому ринку у конкуренції з імпортом та іншими вітчизняними товарами, що разом з експортом забезпечують необхідний рівень зайнятості та доходів населення. Внутрішня конкурентоспроможність - більш низький рівень конкурентоспроможності порівняно з зовнішньою.

Конкурентоспроможність за ресурсами (природними, за якістю людського капіталу), тобто по факторам досягнення конкурентоспроможності за товарами та послугами [9, с. 12-13.]

Наведена система поглядів також має наявні переваги та недоліки. Постає питання: що вважати нормальним прибутком при реалізації товарів та послуг, та як нормальний прибуток враховується у моделі життєвого циклу товару? Спірним є і твердження про те, що зовнішня конкурентоспроможність на рівень вище внутрішньої конкурентоспроможності. Зовнішню конкурентоспроможність важче досягти за рахунок наступних факторів: додаткових витрат на оформлення зовнішньоекономічної діяльності, взаємовідносини з митницею та банками - агентами валютного контролю, логістики, складських витрат, формування суднових партій при відправленні продукції морем та ін. Тому продукція, що при урахуванні усіх витрат залишається конкурентоспроможною, а її реалізація приносить прибуток, потребує значних операційних витрат підприємства порівняно з діяльністю на внутрішньому ринку. В умовах відносно вільного валютного ринку фактор валютної виручки перестає грати системоутворююче значення для підприємств, що отримують додатковий прибуток з різниці внутрішніх та експортних цін, а також стійку поступову динаміку іноземних валют стосовно гривні. Тому, мабуть, варто перестати розглядати іноземні ринки як перспективні з наявними конкурентними новими підходами до виробництва та збуту

конкурентоспроможних товарів з урахуванням галузевих особливостей.

Становить інтерес визначення конкурентоспроможності інститутів, направлене на виявлення ступеню їх відповідності потребам конкурентоспроможності. Схоже визначення було у свій час висловлено Д. Саксом: "конкурентоспроможність нації відноситься до відповідності економічних структур та інститутів країни для економічного росту у рамках структури світової економіки в цілому. Економіка є конкурентоспроможною у світі, якщо економічні інститути та політика країни забезпечують стійке та швидке економічне зростання. Конкурентоспроможними є ті нації, що обирають інститути та політику, що є особливими та сприяють довгостроковому зростанню" [11]. На наш погляд, це визначення цілком може бути використано при розробці методики оцінки конкурентоспроможності галузі промисловості, що включає у себе крім безпосередньо промислових підприємств державні регламентуючі, наглядові та моніторингові органи, різноманітні об'єднання, усі види посередників (фінансові, маркетингові, транспортні та інші).

До плюсів наведеного методичного підходу щодо оцінки конкурентоспроможності варто віднести використання кількісних методів оцінки і вихідну звідси однозначність отриманих висновків, висвітлення проблеми конкурентоспроможності продукції на макро- і мікрорівнях, простоту і інформативність отриманих показників. Разом з тим, на наш погляд, він недостатньо повно описує проблему конкурентоспроможності з позицій господарчих суб'єктів, оскільки не дає відповідь на питання щодо сутності конкурентоспроможності підприємства, а формальна оцінка конкурентоспроможності продукції підприємства на окремих ринках являє собою деяку статичну оцінку поточного стану, але не відображує конкурентний потенціал підприємства та можливості інтенсифікації його використання у найближчій та середньостроковій перспективі. Крім того, як неодноразово зазначалося вище, конкурентоспроможність продукції і підприємства знаходяться в єдиному та нерозривному зв'язку, оскільки товар як матеріальне благо, що знаходиться в цеху промислового підприємства, не представляє для споживача цінності: цей товар потрібно розмістити у зручному для покупки місці, проінформувати клієнтів та покупців про його конкурентні переваги, оптимізувати його кількісний та якісний склад у рамках асортименту та номенклатури, позиціонувати його відносно діючого параметричного ряду товарів-конкурентів, забезпечити доставку, зберігання, передпродажне та післяпродажне обслуговування, сервіс, гарантію, утилізацію та ін. Без реалізації цих бізнес-процесів товар залишиться лише виробом, черговим дослідним зразком, що має визначену цінність для кривої накопичення досвіду підприємства, але не має практичної цінності, не приніс підприємству прибуток.

Таку політику виправдано у випадку дефіциту платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, ускладненого наявністю надлишкових виробничих потужностей, у всіх інших випадках вихід на зовнішній ринок та пов'язані з цим проблеми забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції і підприємств повинні розглядатися як нормальна практика розширення ринків збуту з урахуванням галузевої та регіональної специфіки товарних ринків окремих країн та необхідністю забезпечення певного критерію визначення економічної ефективності подібної діяльності.

Показники оцінки конкурентоспроможності підприємств та галузей увійшли в науковий побут з працями М. Портера, В.Д. Андріанова, Ф.А. Фасхієва, Р.А. Фатхутдінова [1, 8, 12, 13]. Однак, в практиці управління сучасними промисловими підприємствами, галузями, комплексами ці показники до теперішнього часу використовуються досить обмежено в силу їх складності та неінформативності. Проаналізуємо наявні методичні підходи даної сфери.

В. Андріанов визначає конкурентоспроможність товаровиробників як один з рівнів, на якому може розглядатися конкурентоспроможність як багатопланова економічна категорія. З його точки зору, "конкурентоспроможність будь-якого господарського суб'єкту складається з цілого ряду конкурентних переваг, що виявляються шляхом співставлення з відповідними показниками конкурентів. До найважливіших конкурентних переваг слід віднести: рентабельність виробництва, характер інноваційної діяльності, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування та управління фірмою, адаптивність та ін." [8, с.4]. У авторському визначенні, на наш погляд, присутні якості суб'єкту конкурентоспроможності без пояснення причин виникнення цих якостей та конкретних точок прикладання управлінських зусиль, направлених на зростання конкурентоспроможності підприємства.

Надане визначення, на наш погляд, більш прийнятне до категорії конкурентоспроможності продукції, оскільки для підприємства як суб'єкту конкурентоспроможності важливим є те, що

зроблено (у даному випадку, яку частку ринку захоплено), але не менш важливо і те, як це зроблено та наскільки стійке становище, що склалося.

Інше визначення конкурентоспроможності підприємства наведено О. Михайловим: "Підприємство світового рівня стає гнучкою системою економічної мобілізації ресурсів на краще забезпечення творчих процесів прискореного задоволення мінливих потреб" [14]. Значна кількість неформалізованих параметрів неведеного визначення та їх неоднозначність, ускладнюють можливість його практичного використання, хоч у змістовному плані воно чітко задає вектор розвитку підприємства, пов'язуючи його конкурентоспроможність з динамікою основних бізнес-процесів.

М. Портер визначає конкурентоспроможність підприємства на підставі продуктивності: "Національні компанії повинні постійно підвищувати продуктивність у наявних галузях за рахунок підвищення якості продукції, надання їй нових споживчих якостей, удосконалення технології виготовлення продукції або ж підвищення ефективності виробництва" [12, с. 168]. Відзначимо, що продуктивність у відриві від інших показників виробничо-господарської діяльності є достатньо мало інформативним показником, що недостатньо точно характеризує конкурентоспроможність підприємства у відриві від головних цілей його (підприємства) існування та розвитку.

Цікава точка зору Г.В. Куликова, який, посилаючись на П. Кругмана, цитує: "Для кожної компанії є гранична межа, нижче якої компанія не може подальше проводити свою діяльність... Тому, говорячи про зниження конкурентоспроможності компанії, ми розуміємо, що її позиції на ринку похитнулися, та якщо компанія не поліпшить свою продуктивність і ефективність, вона припиняє своє існування" [11, с. 33]. У даному випадку вочевидь під конкурентоспроможністю та її межею розуміють точку беззбитковості та запас фінансової міцності, при цьому дуже точно вказується на безглуздість існування підприємства, що не приносить економічного ефекту від своєї діяльності.

Європейський форум з проблем інформації визначив, що конкурентоспроможність - це реальна та потенційна можливість підприємств у існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, що за ціновими та неціновими характеристиками більш привабливі для споживача, ніж товари їх конкурентів [13.]. На практиці абсолютно неможливо оцінити потенціальну можливість підприємства до інтенсифікації конкурентного потенціалу, як і з високою часткою точності оцінити конкурентний потенціал підприємства.

Більш формалізований опис розглянутих уявлень щодо конкурентоспроможності наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Ретроспективний аналіз наукових уявлень щодо конкурентоспроможності

<i>Автор</i>	<i>Визначення конкурентоспроможності</i>
Б. Райзберг, Л.Лозовській та О. Стародубцева	конкурентоспроможність - здатність виробників та продавців товарів конкурувати зі своїми суперниками, що постачають на ті ж ринки аналогічні товари, або прагнуть проникнути на ринки
Д.О. Мільгром	конкурентоспроможність – вирішальний фактор комерційного успіху на розвинутому конкурентному ринку
Х. Фасхієв	Рівень витрат споживача за термін експлуатації товару є основним критерієм конкурентоспроможності товару виробничо-технічного призначення
А.В. Глухів	конкурентоспроможність - концентроване відображення усієї сукупності можливостей країни, будь-якого виробника створювати, виробляти та збувати товари та послуги
Н.Л. Сафронов	конкурентоспроможність - це такий рівень економічних, технічних і експлуатаційних параметрів, який дозволяє витримати суперництво (конкуренцію) з іншими аналогічними товарами на ринку
Ю. Мішин та В. Урков	відмічають такий показник конкурентоспроможності, як ціна споживання, розуміючи під ним витрати покупця, пов'язані зі споживанням
Ю. Мішин	конкурентоспроможність - комплекс споживчих та вартісних (цінових) характеристик товару, що визначають його успіх на ринку, тобто переваги саме цього товару над іншими в умовах широкої пропозиції конкуруючих товарів-аналогів

В.Д. Андріанов	конкурентоспроможність будь-якого господарського суб'єкту складається з цілого ряду конкурентних переваг, які виявляються шляхом співставлення відповідних показників конкурентів
Е.Г. Ясин та А.А. Яковлев	під конкурентоспроможністю товарів та послуг доцільно розуміти здатність продавати їх по ринкових цінах з нормальним прибутком
А. Воронов	пропонує використовувати систему формальних критеріїв для різних рівнів господарської системи, які характеризують конкурентоспроможність продукції, що випускається, та її зростання
Г.В. Куликова	під конкурентоспроможністю та її межею розуміє точку беззбитковості та запас фінансової міцності, при цьому дуже точно вказується на безглуздість існування підприємства, яке не дає економічного ефекту від своєї діяльності
Європейський форум з проблем інформації	конкурентоспроможність - це реальна та потенційна можливість підприємств, в існуючих для них умовах, проектувати, виготовляти та збувати товари, що за ціновими та неціновими характеристиками більш привабливі для споживача, ніж товари їх конкурентів
Р. Фатхутдинов	надав найбільш логічну та формалізовану методику оцінки конкурентоспроможності організації

Джерело: систематизовано авторами.

За результатами дослідження в роботі сформульовано підхід в області визначення поняття конкуренції портів, а саме:

- конкурентоспроможність характеризує окремі ситуації і процес конкуренції в цілому, при відсутності реальної конкуренції конкурентоспроможність втрачає своє змістовне значення;
- при визначенні конкурентоспроможності портів потрібно враховувати основні цілі їх функціонування, тобто перш за все вирішувати завдання необхідних обсягів вантажопереробки у встановлені терміни, з урахуванням критеріїв якості та безпеки;
- конкурентоспроможність стосовно порту, повинна чітко детермінуватися, піддаватися кількісному та якісному аналізу і формалізації; мати змістовне значення в організації та здійсненні цілей та завдань стратегічного та виробничого менеджменту;
- рівні конкурентоспроможності порту повинні бути чітко взаємопов'язані та логічного обумовлені, між ними не повинно бути логічних та змістовних розривів;
- використання поняття конкурентоспроможності та визначення її рівня як одного з основних, що характеризують динаміку розвитку порту на додаток до наявних та широко застосованих економічних показників, має підвищити точність та ефективність господарського управління портом. Аналіз та оцінка конкурентоспроможності повинні знайти своє відображення при плануванні та реалізації комплексних програм створення та розвитку порту, корпоративних програм розвитку, реструктуризації та антикризисного управління.

Виділення та аналіз витрат та виручки порту з використанням показників точки беззбитковості та запасу фінансової міцності дозволяє розширити методичний підхід до управління портом на цій підставі (рис. 1):

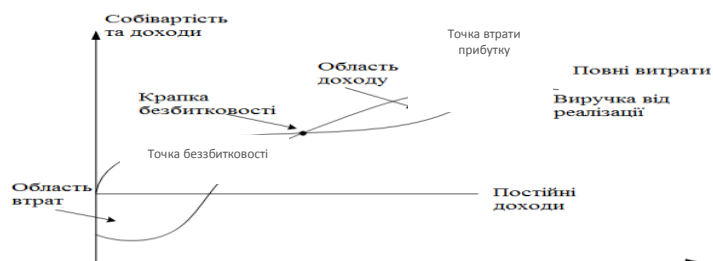

Рис. 1. – Графічне уявлення нелінійної залежності показників точки беззбитковості та запасу фінансової міцності

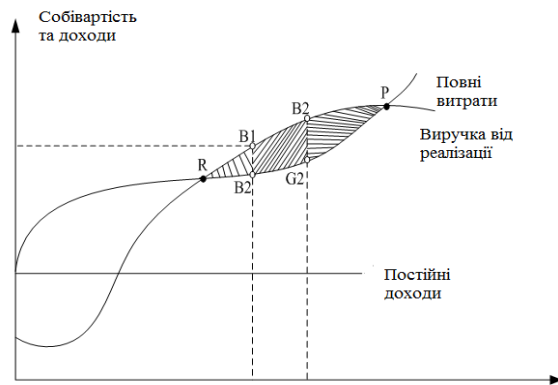

Рис. 2. - Графічне уявлення нелінійної залежності показаників точки беззбитковості та запаса фінансової міцності з використанням показників конкурентоспроможності

Застосування розробленої авторами системи показників визначення рівня конкурентоспроможності порту дозволяє суттєво уточнити подібну графічну інтерпретацію результативності та ефективності основних бізнес-процесів, що ініційовано у рамках системи управління портом (рис.2).

де R - точки беззбитковості;

P - точка втрати прибутку;

B_1 и B_2 - точки стану порту, що характеризують поточний рівень виручки від реалізації послуг та повних витрат на їх здійснення;

G_1 і G_2 - точки конкурентоспроможності порту ($K_{сп.пред.} = 1$).

Площа RB_1B_2 - накопичена конкурентоспроможність порту.

Площа $B_1B_2G_1G_2$ - конкурентний потенціал порту.

Площа G_1G_2P - зона конкурентного лідерства порту та галузі в цілому.

Як видно з рисунку, у кожний даний момент часу порт може аргументовано визначити свою конкурентоспроможність, дослідити накопичений рівень конкурентоспроможності і конкурентний потенціал, дослідити конкретні прийоми, що виводять його у лідери в данній зоні.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Запропонований підхід може бути використано при розробці та реалізації бізнес-планів, галузевих та комплексних програм розвитку, моніторингу галузевої кон'юнктури та конкурентного середовища, прийнятті рішень тактичного та стратегічного рівня, направлених на стійке підвищення конкурентоспроможності портової діяльності.

Враховуючи феномен конкурентоспроможності, визначений М. Портером, дійсними лідерами галузі стають не підприємства з найбільшою часткою ринку, а підприємства з найвищою результативністю та ефективністю бізнес-процесів, що виражено у показниках конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність портів являє собою здатність залишатися економічно ефективним в умовах конкурентного середовища, тобто досягати основної мети свого існування в умовах наявності суб'єктів – конкурентів, що мають схожі цілі та реалізують схожі бізнес-процеси для їх досягнення.

Основним результатом реалізації конкурентоспроможного механізму функціонування сучасних портів повинно стати наступне: забезпечення стійкої довгострокової позиції на ринку, практично постійне зростання прибутку та забезпечення капіталізації. У якості основного результату може бути обрано як один з наведених критеріїв, так і усі разом, в залежності від стану розвитку порту та етапу його життєвого циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Портер ; [пер. с англ. И. Минервина]. — Москва : Альпина бизнес букс, 2011. — 454 с.
2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. — Москва : Инфра-М, 2010. — 512 с.
3. Мильгром Д. А. Оценка конкурентоспособности экономических технологий / Д. А. Мильгром // Маркетинг в России и за рубежом. — 1999. — № 2. — С. 44—51.

4. Глухів А. В. Оцінка конкурентоздатності товару і способи її забезпечення / А. В. Глухів // Маркетинг. — 1999. — № 2. — С. 56—64.
5. Экономика предприятия / [Арсенов Е. В., Бальков Я. Д., Корнеева И. В. и др.] ; под ред. Н. А. Сафронова — М. : Юристъ, 1998. — 245 с.
6. Мишин Ю. Слагаемые конкурентоспособности: рекомендации по разработке стратегии развития производственных структур / Ю. Мишин // Риск. — 1999. — № 1. — С. 82—87.
7. Уроков В. Правовая основа обеспечения конкурентоспособности промышленных предприятия / В. Уроков // Хозяйство и право. — 1999. — № 8. — С. 83.
8. Андрианов В. Д. Конкурентоспособность России в мировой экономике / В. Д. Андрианов // Маркетинг. — 1999. — № 5 — С. 4—12.
9. Ясин Е. Г. Конкурентоспособность и модернизация экономики / Ясин Е. Г. — М. : Издат. дом ГУ ВШЭ, 2004. — 453 с.
10. Воронов А. А. Оценка и менеджмент конкурентоспособности продукции / В. А. Воронов — Краснодар : КубГУ, 2004. — 216 с.
11. Куликов Г. В. Японский менеджмент и теория международной конкурентоспособности / Куликов Г. В. — М. : Экономика, 2000. — 247 с.
12. Портер М. Конкуренция / Майкл Портер — СПб. : Вильямс, 2006. — 602 с.
13. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса : экономика, маркетинг, менеджмент / Фатхутдинов Р. А. — М. : Изд.-книготорг.центр «Маркетинг», Дашков и Ко, 2002. — 886 с.

REFERENCES

1. Porter, M. (2006). *Konkurentnaya strategiya: Metodika analiza otrasley i konkurentov [Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors]*. Moskva : Alpina biznes books [in Russian].
2. Rajzberg, B.A., Lozovskij, L.Sh., & Starodubczeva, E.B. (2010). *Sovremennyj ekonomicheskij slovar` [Modern economic dictionary]*. Moskva: Infra-M [in Russian].
3. Mil'grom, D.A. (1999). Otsenka konkurentosposobnosti e`konomicheskikh tekhnologij [Assessment of the competitiveness of economic technologies]. *Marketing v Rossii i za rubezhom – Marketing in Russian, 2, 56-64* [in Russian].
4. Glukhiv, A.V. (1999). Otsinka konkurentozdatnosti tovaru i sposoby ii zabezpechennia [Evaluation of goods competitiveness and the method of providing ones]. *Marketinh – Marketing, 2, 56-64* [in Russian].
5. Arsenov, E.V., Balykov, Ya.D., & Korneeva, I.V. (1998). *Enterprise economic*. N.A. Safronov (Ed.). Moscow : Yurist.
6. Mishin, Yu. (1999). Sлагаemye konkurentosposobnosti : rekomendazii po razrabotke strategii razvitiya proizvodstvennykh struktur [Summand of the competitiveness : recommendation for the development of the production structure' strategic profile]. *Risk – Risk, 5–6, 82–87* [in Russian].
7. Urokov, V. (1999). Pravovaya osnova obespecheniya konkurentosposobnosti promyshlennykh predpriyatij [Legal basis of the production enterprises ensuring]. *Khozyajstvo i pravo – Economy and law, 8, 83* [in Russian].
8. Adrianov, V.D. (1999). Konkurentosposobnost Rossii v mirovoj ekonomike [Russian competitiveness in the world economy]. *Marketing – Marketing, 5, 4–12* [in Russian].
9. Yasin, E.G., Yakovlev A.A. (2004). *Konkurentosposobnost` i modernizatsiya rossijskoj ekonomiki : nachalo proekta [Competitiveness and modernization of Russian economy : project start]*. Moskva : Izd.dom GU VSHE [in Russian].
10. Voronov, A.A. (2003). *Otsenka i menedzhment konkurentosposobnosti produktsii [Evaluation and management of the output competitiveness]*. Krasnodar : KubGU [in Russian].
11. Kulikov, G.V. (2000). *Yaponskij menedgment i teoriya mezhdunarodnoj konkurentosposobnosti [Japan management and theory of international competitiveness]*. Moskva : Ekonomika [in Russian].
12. Porter, M. (2006). *Konkurentsiya [Competitiveness]*. Sankt-Peterburg : Vilyams [in Russian].
13. Fatkhutdinov, R.A. (2002). *Konkurentosposobnost organizatsii v usloviyakh krizisa : ekonomika, marketing, menedzhment [Competitiveness of the organization in crisis : economy, marketing, management]*. Moskva : Dashkov i Ko [in Russian].

УДК 330.341.4 (477)
JEL E22, E27

ГРИМАЛЮК А.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного
університету
Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070
E-mail: andreigrim01@gmail.com

КВАЧ І.Я.

Аспірант
Київський національний торговельно-економічний університет
Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070
E-mail: ykvach@ukr.net

БОЙКО О.В.

доктор економічних наук, доцент,
Запорізький національний технічний університет
Жуковського, 64, м. Запорозжжя, Україна, 69063
E-mail: lv-bojko@ukr.net

ІНВЕСТИЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Показано, що врахування фактора невизначеності може стати теоретичною основою розробки нових
практичних рекомендацій для економічної політики. Для стимулювання приватних інвестицій запропоновано
модель перерозподілу невизначеності між рівнями інвестиційної системи.

Ключові слова: невизначеність, ризик, інвестиційна система, мультиплікатор.

GRIMALYUK A.V.

Cand. Sc. (Economics),
Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics
Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070
E-mail: andreigrim01@gmail.com

KVACH I.Y.

Graduate student
Kyiv National University of Trade and Economics
Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070
E-mail: ykvach@ukr.net

BOIKO O.V.

Dr.Sc. (Economics),
Zaporozhye National Technical University
Zhukovsky, 64, Zaporozhye, Ukraine, 69063
E-mail: lv-bojko@ukr.net

INVESTMENT MODEL OF DEVELOPMENT UNDER UNCERTAINTY

Uncertainty today is becoming a major factor hampering investment and economic development in Ukraine. Meanwhile,
economic theory actually replaces the immeasurable uncertainty with measurable risk, assuming knowledge of
probabilities. More complete consideration of the uncertainty factor can become the theoretical basis for the
development of entirely other practical recommendations for economic policy at the national and regional levels.
Therefore, the purpose of the article is to reveal the possibility of more fully taking into account the uncertainty factor in
economic theory and to justify, from these theoretical positions, an alternative approach to managing the process of

economic development.

The essence of the problem lies in the fact that investment requires a surplus profit, designed to compensate for the uncertainty of investment expectations. Only in the case of such expected compensation, the investment project is able to become the limit, closing, and therefore, the one that determines the total investment.

Compensatory superprofit is the most important regulator of economic growth, since investing in a business project occurs only when at least one entrepreneur expects such profits from him. Without it, monetary capital will remain in the banks, and economic development can stop.

An important conclusion about the merits of the proposed investment system is that it can be involved not only at the national level, but also at the regional or even city levels. This model is well aligned with other variants of institutional reforms proposed in the literature, for example, with the proposal to create agencies for regional development. Thus, the practical conclusion is the possibility of using the system of redistribution of uncertainty in the specific conditions of the modern Ukrainian economy.

Keywords: *uncertainty, risk, investment system, multiplier.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Невизначеність сьогодні стає найважливішим фактором, який гальмує інвестиції та економічний розвиток України. Опитування керівників 1115 підприємств у 24 регіонах країни, проведене НБУ, показало, що серед факторів, які стримують розширення виробництва, респонденти найчастіше назвали нестабільність ситуації (58,9% опитаних). Про значення фактора невизначеності свідчить і та обставина, що 38,7% респондентів найважливішим стримуючим фактором вважають коливання курсу гривні [1, с. 12]. Нині посилення невизначеності є характерним не тільки для вітчизняної, але й для глобальної економіки. Тому актуальність теоретичної розробки проблем економічного розвитку в умовах невизначеності не викликає сумнівів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стосовно цієї проблематики становить інтерес, перш за все, позиція Дж.М. Кейнса, який відкидав знання ймовірностей при інвестиційних очікуваннях. Він прагне до максимально повного врахування фактора невизначеності не тільки у зв'язку з наданням переваги ліквідності, але й щодо реальних інвестицій. Безумовно, величезна роль відводиться невизначеності інвестицій, і насамперед – інвестицій в основний капітал, або, за його словами, "невизначеності довгострокових очікувань". Він виходить з того, що ця невизначеність гальмує інвестиції, і їх може не вистачити для забезпечення повної зайнятості. Саме тому приватні інвестиції виступають як найбільш нестійкий елемент сукупного попиту, який "розгойдує" всю ринкову систему. Звідси випливає необхідність державного регулювання, покликаного компенсувати таку макроекономічну нестабільність. У цьому – магістральна логічна лінія його моделі, і невизначеність інвестицій стає її відправним пунктом. Таким чином, для розробки проблематики невизначеності в економічній теорії Дж.М. Кейнс зробив не менше, ніж Ф. Найт.

Не випадково В.М. Геєць, А.А. Гриценко, М.І. Зверяков, В.Т. Рязанов, А.М. Москаленко, А.М. Шаров і інші вітчизняні економісти виступають за те, аби економічна політика в Україні спиралася в цілому на кейнсіанський теоретичний фундамент з врахуванням специфіки вітчизняної економіки і її кризисної ситуації [3, 4, 5, 6, 7].

Однак в цих дослідженнях залишаються не вирішеними деякі важливі частини проблеми, пов'язані з урахуванням фактора невизначеності, що може стати теоретичною основою розробки абсолютно інших практичних рекомендацій для економічної політики на національному і регіональному рівнях.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – розкрити можливості повнішого врахування фактора невизначеності в економічній теорії та обґрунтувати з цих теоретичних позицій альтернативний підхід до управління процесом економічного розвитку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В процесі порівняльного аналізу кейнсіанських та монетаристських рекомендацій треба враховувати, що сам кейнсіанський напрям є неоднорідним. Кейнсіанство зовсім не виліте з «єдиного шматка сталі». У нім виділяються, принаймні, дві основні течії, рекомендації яких істотно відрізняються.

Як відомо, головною причиною кризи і депресії кейнсіанство вважає брак в економіці сукупного попиту, що включає споживчий і інвестиційний попит. Звідси і головний рецепт кейнсіанства – збільшення сукупного попиту. Але який компонент вважати головним в розширенні сукупного попиту – споживчі або інвестиційні витрати?

Залежно від відповіді на це питання кейнсіанство розділилося на дві течії, одне з яких віддає перевагу споживчому, а інше – інвестиційному попиту. Наприклад, найбільш відомі сучасні кейнсіанці П. Кругман і Дж. Стігліц, судячи з їх рекомендацій, явно симпатизують першій з цих

течій, роблячи упор на розширення споживчого попиту. Саме тому вони послідовно виступають проти монетаристської фінансової політики, категоричним імперативом якої є максимальна збалансованість бюджету.

Тим часом в своїй «Загальній теорії зайнятості, відсотка і грошей» Дж. Кейнс слідував, перш за все, логіці інвестиційного підходу до аналізу економіки, рухаючись по дорозі, прокладеній, як відомо, видатним українським економістом М.І. Туган-Барановським [9, 10]. Услід за Кейнсом по цій дорозі пішли представники того напрямку в неокейнсіанстві, який, подібно Е. Хансену, Р. Харроду і Н. Калдору робить упор на аналіз інвестиційного попиту [11, 12, 13].

В зазначених роботах доведено, що попит на товари створюється самим виробництвом, і жодних кордонів розширенню виробництва, окрім недоліку продуктивних сил, не існує. Кажучи сучасною мовою, він виходив з того, що сукупний попит не обмежується лише споживчим попитом, але і включає також інвестиційний попит. Тому сукупний попит може зростати навіть при скороченні споживчого попиту, хоча таке поєднання представляє крайній випадок економічного розвитку.

Звичайно, жодної фатальної неминучості скорочення вжитку при зростанні інвестицій в принципі не існує. Навпаки, як показує міжнародний досвід, накопичення капіталу сповна може супроводжуватися і, як правило, дійсно супроводжується якісним і кількісним розвитком вжитку аж до того, що на певному рівні цього розвитку капіталістична економіка виступає як «суспільство вжитку». Таким чином, що випереджає зростання інвестиційного попиту не означає, що виробництво споживчих товарів не зростає. Йдеться лише про те, що темпи зростання інвестиційного попиту в певній конкретно-історичній ситуації можуть випереджати темпи зростання вжитку.

Тому і виникає те питання, яке було поставлене вище: яка з цих течій усередині кейнсіанства більше підходить для вироблення економічної політики в наших умовах. Критерієм відповіді на це питання є, перш за все, норма накопичення і її динаміка в Україні. Якщо норма накопичення досить висока і до того ж має тенденцію до подальшого підвищення, то для такої ситуації адекватніший той варіант кейнсіанської економічної політики, який робить ставку на розширення споживчого попиту. Навпаки, в разі низької норми накопичення, що до того ж знижується, перевагу треба віддавати тому варіанту, який акцентує увагу на інвестиційному попиті.

Статистика показує, що норма накопичення в Україні останніми роками неухильно падає. У 2004 р. вона досягла 31% ВВП, до 2008 р., не дивлячись на зростання ВВП, скоротилася до 21 %, а за підсумками 2013 р. впала, згідно з офіційними даними, до 6% ВВП. Це істотно менше світової середньої норми накопичення (25%), істотно нижче за показники країн Західної Європи (17-19%), а також Польщі і Румунії (21-22% ВВП) [14, с.45-48]. У 2013 р. в Україні на душу населення інвестувалося приблизно 600 дол. проти 2,5 тис. дол., в Польщі або 2,1 тис. дол., в Румунії (акцент робиться на 2013 р., аби прослідити довгострокові тенденції і виключити форс-мажорну дію наступних подій, що вплинули на вітчизняну економіку). Аби вийти на темпи зростання 5-6% (інакше країні не вдасться почати доганяти сусідів і створювати нові робочі місця), українській економіці буде потрібно величезний приплив капіталів для компенсації браку внутрішніх заощаджень і забезпечення зростання норми накопичення істотно вище 20% ВВП [15, с.53-57]. Ці засоби необхідно направити на підвищення енергоефективності, технічну модернізацію виробництва, оновлення основного капіталу, адаптацію технічних регламентів і стандартів до світового рівня. На сьогоднішній день фізичний і моральний знос основного капіталу в Україні перевищує 60%, енергоємність продукції майже удвічі вища, ніж в ЄС, продуктивність праці в 3-4 рази нижче [15, с.52-55].

Структура української економіки, що склалася, об'єктивно характеризується переважанням виробництва не кінцевого, а проміжного продукту. Доля сировинної продукції в структурі промисловості України складає 70% [16, с.17]. Продукція чорної металургії складає майже половину експорту важкої промисловості [16, с. 59]. Про негативну тенденцію до посилення сировинного характеру національної економіки свідчить зрушення у бік виробництв з низькою доданою вартістю не лише в промисловості, але й в аграрному секторі [17, с. 8]. Навпаки, імпорт продукції агропромислового виробництва сконцентрований на готових харчових продуктах, доля яких складає близько 40%. Основу імпорту складає продукція з високою доданою вартістю [18, с.75-77].

У зв'язку з цим в літературі обговорюється питання: чом би паралельно із збільшенням обсягів виробництва зернових не зайнятися їх переробкою, тобто створенням доданої вартості? Йдеться про тому, що із зерна, окрім муки і крупи, можна отримувати велику кількість коштовних компонентів, використовуваних в багатьох галузях. Сьогодні Україна експортує зерно, а імпортує продукти

переробки – модифікований крохмаль, глютен, органічні кислоти, кормові добавки і так далі. При цьому слід враховувати, що переробка сільськогосподарської продукції – це не лише створення доданої вартості, але і диверсифікація ризику, пов'язаних із збутом продукції і коливаннями світових цін на зернові, впровадженням нових технологій і ноу-хау в країні [19, с. 85].

Проблема в тому, що питання про економічний механізм такого інвестування в умовах характерного для України підвищеного рівня невизначеності залишається відкритим. Але теоретичний аналіз фактору невизначеності дозволяє знайти адекватний підхід до вирішення цієї складної проблеми.

Щоб підприємець віддав перевагу інвестиціям, а не тримав грошовий капітал у банку або у облігаціях треба, щоб очікувана дохідність включала чималий надприбуток, досить високий для того, щоб психологічно компенсувати невизначеність інвестицій. Тільки за умови такої очікуваної компенсації інвестиційний проект спроможний стати граничним, замикаючим, а отже, і таким, який визначає загальний обсяг інвестицій. Якщо ніхто з підприємців не очікує такого компенсуючого надприбутку, то, очевидно, проект залишиться без інвестування.

Таким чином, суть проблеми полягає в тому, що для інвестицій потрібний надприбуток, покликаний компенсувати невизначеність інвестиційних очікувань. Про практичне значення цієї теоретичної проблеми свідчить вже та обставина, що сама її постановка примушує по-новому поглянути на деякі найважливіші питання економічної політики.

Наприклад, підприємці можуть не очікувати надприбутку, достатньо високого для того, щоб компенсувати невизначеність інвестицій. Здавалося б, така система приречена на стагнацію. Проте може виявитися, що це не так. Якщо інвестори не досить упевнені в надприбутку, то для стимулювання приватних інвестицій можна піти іншим шляхом і спробувати зменшити саму невизначеність за допомогою її свідомого, раціонально організованого перерозподілу між різними рівнями інвестиційної системи.

Такий свідомий перерозподіл невизначеності припускає інвестиційну систему нового типу, в центрі якої перебуває інститут розвитку, який фактично виконує роль центрального інвестиційного банку. Він не видає кредитів, а купує акції нових підприємств, фінансуючи тим самим їх створення, а потім, коли вони почнуть працювати, продає підприємства в приватні руки. Надалі ці підприємства можуть функціонувати на приватній основі та конкурувати на ринку з іншими підприємствами.

Таким чином, центральний інвестиційний банк бере на себе левову частку невизначеності і звільняє від цього тягаря приватних інвесторів. Відбувається перерозподіл невизначеності з першого рівня системи, пов'язаного з приватними інвестиціями, на другий рівень, який означає системне фінансування процесу створення нових підприємств. Це дозволяє приватному інвесторові купити таке підприємство, яке він сам не вирішився б створити. Він може (цілком раціонально) відмовитися від інвестицій у створення даного підприємства, повною мірою враховуючи свою невпевненість і невизначеність, для компенсації яких йому, наприклад, потрібен надприбуток не менш як 10%.

Припустимо, що це підприємство створюється за рахунок системного фінансування і виставляється на продаж. Коли воно починає функціонувати, його очікувана дохідність стає набагато зрозумілішою. Невизначеність слабшає, і, відповідно, знижується рівень надприбутку, який здатний її компенсувати, наприклад, з 10 до 5%. У результаті інвестору може виявитися вигідно купити таке підприємство, яке йому не вигідно було створювати самому.

Підприємства продаються, коли вони вже почали працювати і демонструвати свою ефективність або неефективність. Тим самим інститут розвитку, виступаючи в ролі головного фундатора, бере на себе левову частку невизначеності інвестицій у створення нових підприємств, звільняючи від неї приватних інвесторів. Це дозволяє розширити коло як внутрішніх, так і іноземних приватних інвесторів для вторинних інвестицій у нові діючі підприємства. Створюються не просто сприятливі "кліматичні" умови, але й абсолютно нові, цілком сучасні об'єкти для залучення приватних інвестицій, у тому числі й зарубіжних.

Отримані від продажу підприємства кошти знову направляються у створення нових підприємств. Формується замкнутий цикл кругового руху капіталу. Така інвестиційна система здатна забезпечити енергійну модернізацію економіки за допомогою багаторазового використання одного і того самого початкового капіталу. При цьому замкнутий цикл руху капіталу різко зменшує необхідність у додаткових фінансових вливаннях, що істотно заощаджує капітал.

Слід підкреслити, що тут доки розглядається чисто абстрактна інвестиційна система умовної

країни без врахування той ролі, яку грають в українській дійсності корупція та кримінал. Крім того, неясно, де в кризових умовах України можливо взяти початковий капітал для такої інвестиційної системи. На даному етапі розвитку України основні надії у створенні стартового капіталу центрального інвестиційного банку можуть покладатися тільки на міжнародні фінансові організації: Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк та інші міжнародні фінансові інститути. Якщо економіка таким шляхом стане на ноги, країна дедалі менше потребуватиме зовнішньої підтримки і зможе сама заробляти гроші. У результаті сумарні затрати міжнародного співтовариства на модернізацію української економіки можуть виявитися на порядок меншими, ніж потоки щорічної фінансової допомоги у вигляді міжнародних кредитів.

Така система дозволить кардинально змінити модель міжнародної допомоги Україні та перейти від грошово-кредитної до реально-інвестиційної моделі. Як відомо, міжнародні кредити йдуть на непродуктивні цілі, і над Україною, як дамоклів меч, нависає постійна загроза дефолту. Пропонована ж система не збільшує державний борг ні на копійку. Водночас стає можливою реальна технологічна модернізація економіки. І не потрібно потім нікому нічого повертати. У міру того, як під контролем міжнародного співтовариства процес модернізації наблизатиметься до завершення, держава зможе поступово викупати акції центрального інвестиційного банку у міжнародних інститутів. Поки ж для обмеження корупції управляти банком можуть іноземні менеджери під безпосереднім наглядом міжнародних організацій – його акціонерів.

Не менш важливим є те, що у саму систему перерозподілу невизначеності вбудовано потужний фактор, який об'єктивно обмежує корупцію. Ціна продажу нового підприємства – це своєрідний «лакмусовий папірець». Порівняно із затратами на його створення вона являє собою чіткий ринковий критерій ефективності витрачання коштів, адже перевіряє калькуляцію витрат не чиновник, якого можна підкупити, а покупець, тобто потенціальний інвестор, який платить свої гроші. Тому всі зловживання і помилки висвітлюються тут як на моніторі.

В.М.Геєць і А.А. Гриценко, безумовно, мають рацію в тому, що збільшення кількості грошей для фінансування інвестицій в реальне виробництво дійсно супроводжується збалансованим зростанням товарного покриття і тому не носить інфляційного характеру [20, с.19]. В цьому випадку зростання грошової маси відбувається відповідно до зростання створюваної у виробництві вартості. Тому НБУ може без особливої оглядки на інфляцію фінансувати діяльність центрального інвестиційного банку в тій мірі, в якій допомозі міжнародних фінансових організацій виявиться недостатньо.

Таким чином, завдяки збалансованому зростанню виробництва і грошової маси дані пропозиції в принципі не вступають в протиріччя з вимогами МВФ. Цим вимогам не відповідають лише ті кейнсіанські рекомендації, які направлені на розширення споживчого попиту за рахунок збільшення бюджетного дефіциту. Саме тому кейнсіанство зазвичай протиставляється монетаризму. При цьому в епіцентрі їх зіткнення опиняється проблема бюджетного дефіциту. Зазвичай полеміка розгорається довкола питання про те, чи можна використовувати бюджетний дефіцит для стимулювання економіки.

Звичайно, схема фінансування інвестицій, що розглядається нами, в цілому відповідає духу кейнсіанської моделі. Але вона ближче до того крила кейнсіанства, яке робить упор на інвестиції, а не на споживання. Як відомо, Кейнс виходив з того, що нестійкість приватних інвестицій, розгойдуючи всю ринкову економіку, стає головним чинником економічної нестабільності. При цьому дестабілізуюча дія інвестиційних коливань на ринкову економіку багато разів посилюється завдяки ефекту мультиплікатора інвестицій. Ефект мультиплікатора може діяти як у напрямі спаду виробництва за ситуації, коли інвестиції скорочуються, так і у напрямі множення приросту виробництва в разі, якщо інвестиції розширюються.

Наприклад, якщо центральному інвестиційному банку вдалося зібрати стартовий капітал в 400 млн. дол., і він направив їх на інвестиції в основний капітал нових підприємств у сфері АПК. Якщо, умовно, домогосподарства в середньому схильні споживати 75%, а зберігати 25% приросту своїх доходів, то мультиплікатор (обернено пропорційний до граничної схильності до заощадження, рівної в нашому випадку 0,25) дорівнюватиме 4. Е.Хансен продемонстрував, як розвертається дія механізму «надмультиплікатора», що включає як звичайний ефект мультиплікатора, так і ефект акселератора. Для цього він розділив всі інвестиції на первинні, які він назвав автономними, і індуковані, тобто вторинні або похідні від автономних. Хансен показав, що автономні інвестиції виступають як «запалення» в механізмі розвитку ринкової економіки. Тому головне для економіки – роздобути

достатній об'єм автономних інвестицій, а далі сам механізм «надмультиплікатора» приведе до помноженого приросту виробництва і до нових, індукованих інвестицій. Саме таку роль автономних інвестицій, які слугують «запаленням» економічного зростання України покликаний виконати капітал, зібраний центральним інвестиційним банком.

Слід зауважити, що само зіставлення інвестиційного і споживчого попиту є вельми відносним. Модель інвестиційного мультиплікатора якраз і показує, як інвестиції супроводжуються зростанням споживчого попиту. Зіставлення накопичення і споживання характерне швидше для тієї класичної макроекономіки, яка була до Кейнса. Вона передбачає ринкову систему з повною зайнятістю, в якій вже не залишилося вільних, невживаних ресурсів для подальшого розширення виробництва. Тому ефект інвестиційного мультиплікатора тут не спрацьовує. Така далека від реальності ідеальна система нагадує «гру з нульовою сумою»: чим більше в ній накопичення, тим менше споживання.

Інша справа - реально існуюча ринкова економіка депресивного типу з неповною зайнятістю, що означає наявність вільних, невживаних ресурсів для розширення виробництва. Саме таку ринкову економіку депресивного типу і передбачає кейнсіанська модель. При цьому зростання інвестицій завдяки ефекту мультиплікатора сповна може супроводжуватися зростанням споживання. А якщо до нього ще додати, як це зробив Е. Хансен, ефект акселератора, завдяки якому приріст виробництва у декілька разів більше приросту інвестицій, то легко переконатися, що це розширення споживчого попиту не містить в собі загрози інфляції, оскільки йому відповідає зростання товарного покриття.

Звідси видно, що інфляційну небезпеку для економіки представляє, перш за все, те зростання споживчого попиту, яке безпосередньо пов'язане з державними витратами і, в першу чергу – із зростанням бюджетного дефіциту. І в цьому важко не погодитися з монетаризмом, що наполягає на максимальній збалансованості державного бюджету і критикує з цих позицій кейнсіанство. Але слід зауважити, що ця критика адресується, перш за все, тій течії в кейнсіанстві, яка, подібно П. Кругману і Дж. Стігліцу, наполягає на розширенні споживчого попиту за рахунок бюджетних витрат [21, с.178-185]. Інша справа - коли споживчий попит зростає услід за інвестиціями в процесі кумулятивного розгортання ефектів інвестиційного мультиплікатора і акселератора. Це зовсім не обов'язково супроводжується посиленням інфляції, оскільки інвестиції в розвиток реального виробництва забезпечують його адекватним товарним покриттям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, головний висновок полягає в тому, що вихід з кризової ситуації треба шукати, перш за все, на шляхах розширення інвестиційного попиту, маючи на увазі, що в такій депресивній економіці услід за зростанням інвестицій неминуче почне зростати і споживання, не загрожуючи при цьому посиленням інфляції. Іншими словами, до високого рівня споживання треба йти через інвестиції. Іншого шляху немає. У цьому полягає головний висновок даної статті.

Важливим висновком щодо достоїнств пропонованої інвестиційної системи є те, що вона може бути задіяна не тільки на загальнонаціональному, але й на регіональному або навіть міському рівнях. Ця модель добре узгоджується з іншими варіантами інституційних перетворень, пропонованими в літературі, наприклад, з пропозицією про створення агентств регіонального розвитку.

Практичний висновок полягає в можливості використання системи перерозподілу невизначеності для переходу від кредитної до інвестиційної моделі міжнародної допомоги Україні.

Проте доведення цієї пропозиції до рівня впровадження в господарську практику і економічну політику вимагає більш детальної прикладної розробки. У цілому постановка даної проблеми відкриває широкі можливості для подальших досліджень, орієнтованих на повніше врахування фактора невизначеності не тільки в теорії, але й на практиці і спрямованих на наукове обґрунтування нових способів управління економічним розвитком суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ділові очікування підприємств України : аналіт. звіт. – II квартал 2014 р. – Вип. 2 (34). – К. : Генеральний економічний департамент НБУ. – 39 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8804911>.
2. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль/ Ф.Найт – М.: Дело, 2003. – 360 с.
3. Геец В.М. Выход из кризиса/В.М.Геец, А.А.Гриценко. //Экономика Украины. – 2013.- №6.- С.4-26.

4. Зверьяков М.И. В поисках выхода из кризиса/М.И.Зверьяков//Экономика Украины. – 2013. - №8. - С.4-21.
5. Москаленко А.Н. Опережающее экономическое развитие: теоретико-институциональные основы и проблемы реализации в Украине/ А.Н.Москаленко//Экономика Украины.- №8.- 2014.- С.4-18.
6. Шаров А.Н. Выход из кризиса: уроки «плана Маршалла» и перспективы для Украины/А.Н.Шаров//Экономика Украины.- 2014.- №12.- С.57-65.
7. В поисках выхода на траекторию устойчивого экономического роста (материалы коллективного обсуждения)/Экономика Украины. – 2014.- №7.- С. 4-19.
8. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег/ Дж.М.Кейнс. Избранное. – М.: ЭКСМО, 2008 – 960 с. – с. 131- 543.
9. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии/М.И.Туган-Барановский – К.: Наукова думка, 2004 - 368с.
10. Туган-Барановский М.И. Капитализм и рынок/ М.И.Туган-Барановский. Избранное – М.: Дело, 1992 – 435с.
11. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход / Э. Хансен. Классики кейнсианства – Т. 2. – М.: Экономика, 1997 – 431с.
12. Хансен Э. Денежная теория и финансовая политика/ Э.Хансен - М.:Дело, 2006 – 310с.
13. Харрод Р. К теории экономической динамики – Р.Харрод. Классики кейнсианства. – Т.1. – М.: Экономика, 1997 – 417с.
14. Шморгун Л.Г. Есть ли в Украине инвестиционная политика? /Г.Л.Шморгун//Экономика Украины. – 2014.- №3.- С.42-49.
15. Петренко И.П. Трансформация сбережений населения в инвестиции: опыт и проблемы в Украине/И.П.Петренко//Экономика Украины.- 2014.- №3.- С.50-61.
16. Промисловість і промислова політика України. 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: науково-аналітична доповідь/О.І. Амоша, В.П. Вишневецький, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П.Вишневецького - Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2014 – 200с.
17. Геєць В.М. Якісні зміни в економіці України є нагальними?/В.М.Геєць//Вісник Національного банку України. – 2014. - №4(218). - С.5-9.
18. Бобко А.М. Экспорт украинского продовольствия: состояние, тенденции, перспективы/А.М.Бобко//Экономика Украины.-2014.- №5.- с.70-79.
19. Кузник Б.Я. Основные направления повышения продуктивности и прибыльности сельского хозяйства Украины/ Б.Я.Кузник //Экономика Украины. – 2014. - № 8. - с.79-87.
20. Геєць В.М., Гриценко А.А. Вихід з кризи (роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) // Економіка України. – 2015. – № 6. – С. 4–19.
21. Кругман П. Выход из кризиса есть! /П.Кругман – М.: Бизнес Азбука, 2013 – 320с.

REFERENCES

1. Analitichnyi zvit «Dilovi ochikuvannia pidpriemstv Ukrainy» [Analytical Report «Business expectations of enterprises Ukraine»]. (2014) *bank.gov.ua* Retrieved from <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8804911> [in Ukrainian].
2. Nait, F. (2003). *Rysk, neopredelennost y prybil [Risk, uncertainty and profit]*. Moscow: Delo [in Russian].
3. Geetc, V.M., & Gritcenko, A.A. (2013). Vykhod iz krizisa [The way out of the crisis]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 6, 4-26 [in Russian].
4. Zveriyakov, M.I. (2013). V poiskakh vykhoda iz krizisa [In search of an exit from the crisis]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 8, 4-21 [in Russian].
5. Moskalenko, A.N. (2014). Operezhaiushchee ekonomicheskoe razvitie: teoretiko-institutsionalnye osnovy i problemy realizatscii v Ukraine [Anticipating economic development: theoretical and institutional foundations and problems of implementation in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 8, 4-18 [in Russian].
6. Sharov, A.N. (2014). Vykhod iz krizisa: uroki «plana Marshalla» i perspektivy dlia Ukrainy [The way out of the crisis: the lessons of the "Marshall Plan" and prospects for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 12, 57-65 [in Russian].

7. V poiskakh vykhoda na traektoriiu ustoichivogo ekonomicheskogo rosta [In search of an exit on the trajectory of sustainable economic growth] (2014). *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 7, 4-19 [in Russian].
8. Keins, Dzh.M. (2008). *Obshchaia teoriia zaniatosti, protcenta i deneg [The general theory of employment, interest and money]*. Moscow: EKSMO [in Russian].
9. Tugan-Baranovskii, M.I. (2004). *Promyshlennye krizisy. Ocherk iz sotcialnoi istorii Anglii [Industrial crises. Essay on the social history of England]*. Kyiv: Naukova Dumka [in Russian].
10. Tugan-Baranovskii, M.I. (1992). *Kapitalizm i rynek. [Capitalism and the market]*. Moscow: Delo [in Russian].
11. Khansen, E. (1997). *Ekonomicheskie tsikly i natsionalnyi dokhod [Economic cycles and national income]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
12. Khansen, E. (2006). *Denezhnaia teoriia i finansovaia politika [Monetary theory and financial policy]*. Moscow: Delo [in Russian].
13. Kharrod, R. (1997). *K teorii ekonomicheskoi dinamiki [To the theory of economic dynamics]*. Moscow: Economics [in Russian].
14. Shmorgun L.G. (2014). Est li v Ukraine investitsionnaia politika? [Is there an investment policy in Ukraine?]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 3, 42-49 [in Russian].
15. Petrenko I.P. (2014). Transformatsiia sberezhenni naseleniia v investitsii: opyt i problemy v Ukraine [Transformation of savings of the population into investments: experience and problems in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 3, 50-61 [in Russian].
16. Amosha, O.I., Vyshnevskiy, V.P., Zbarazska, L.O. (et al.) (2014). *Promyslova polityka Ukrainy. 2013: aktualni trendy, vyklyky, mozhlyvosti: naukovo-analitychna dopovid [Industry and Industrial Policy of Ukraine. 2013: current trends, challenges, opportunities, scientific and analytical report]*. V.P.Vyshnevski (Ed.). Donetsk: Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
17. Heiets, V.M. (2014). Yakisni zminy v ekonomitsi Ukrainy ie nahalnymy? [Are qualitative changes in the economy of Ukraine urgent?]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy - Visnyk of National Bank of Ukraine*, 4(218),5-9 [in Ukrainian].
18. Bobko, A.M. (2014). Eksport ukrainskogo prodovolstviia: sostoianie, tendentsii, perspektivy [Ukrainian exports prodovolstvyya: status, trends, prospects]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 5, 70-79 [in Russian].
19. Kuzniak, B.Ia. (2014). Osnovnye napravleniia povysheniia produktivnosti i pribylnosti selskogo khoziaistva Ukrainy [The main directions of increasing the productivity and profitability of agriculture in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 8, 79-87 [in Russian].
20. Heiets, V.M. (2015). Vykhid z kryzy [Recovering from the crisis]. *Ekonomika Ukrainy - The Economy of Ukraine*, 6, 4-19 [in Ukrainian].
21. Krugman, P. (2013). *Vykhod iz krizisa est!- [It is the way out of the crisis!]*. Moscow: *Business Azbuka*. [in Russian].

КИРИЛЕНКО О.М.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕДП ННІЕМ НАУ
Національний авіаційний університет, м. Київ
проспект Космонавта Комарова, 1, Київ, 02000
E-mail: mmi@ua.fm*

МІЩЕНКО М.І.

*д.е.н., професор кафедри економіки та менеджменту
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В.Лазаряна,
м. Дніпро, вул. Лазаряна, 2, 49000
E-mail: mmi@ua.fm*

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПРОЩЕНИХ МЕТОДІВ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МАЛОДІЯЛЬНИХ ЛІНІЙ ТА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТРАНСПОРТУ

*Представлені результати дослідження показників експлуатаційної діяльності, що розкривають основну причину високого рівня витрат, пов'язаних з експлуатацією малодіяльних ліній та основних засобів транспорту. Через нераціональне використання значно морально й фізично застарілої техніки, обладнання, постійних пристроїв, основних засобів, спостерігається надвисокий показник собівартості перевезень на малодіяльних лініях. Запропоновано способи раціонального зниження собівартості експлуатаційної діяльності на таких ділянках - застосування спрощених методів експлуатації й сучасних, інноваційних основних засобів.
Ключові слова. Ефективність, малодіяльні, слабо завантажені ділянки, основні засоби, транспорт, експлуатаційна діяльність.*

KYRYLENKO O.M.

*PhD of Economics, Associate Professor of Department of Management ZEDP NNIEM NAU
National Aviation University, Kyiv
Prospect Cosmonaut Komarova, 1, Kyiv, 02000
E-mail: mmi@ua.fm*

MISHCHENKO M.I.

*Dr.Sc. (Economics), professor of the department of economics and management
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan
Street Lazaryan, 2, Dnipro, Dnipropetrovsk region, 49000
E-mail: mmi@ua.fm*

THE EFFECTIVENESS OF SIMPLIFIED METHODS OF OPERATING LINES WITH A SMALL AMOUNT OF WORK AND THE MAIN MEANS OF TRANSPORT

*Presents the results of research performance in terms of activity, revealing the root cause of high costs associated with the operation of lines with small amount of work and the main means of transport. For misallocation much of obsolete machinery, equipment, standing devices, fixed assets, observed ultra-high rate of transportation costs on the lines with small amount of work. The proposed rational methods of cost reduction and maintenance activities in such areas - application of simplified methods of exploitation and modern, innovative fixed assets.
The emergence of land with small amounts of work due to several factors. Some areas were built specifically with the small volume of operational activities. While another part of the lines moved into the category of moderately under the influence of rapid reduction of traffic. Especially due to the rupture of economic relations after 1991
Using different sizes of the transport structure and the level of technical equipment of the Railways is much differentialsa. The main difference between the indicators of the technological capacity of main and railway sections with low volumes of work.
On lines with low volumes of work technique used is outdated design with a large actual service life and a high degree of wear.
The question of the level of technical development of fixed assets of Railways with small traffic is important because*

good decisions depend on production and economic results of work of transport.

Investigation of the operational activities and the corresponding calculations reveal the root cause of high costs associated with the operation of lines with small amount of work. It is basically a misallocation of much morally and physically obsolete equipment, equipment and permanent devices, which leads to a dramatic surge in the cost of transportation, compared to trunk lines. However, the possibility of rational cost reduction and maintenance activities on lines with low volumes of work exist. Mainly as a result of application of simplified methods of exploitation and modern, innovative fixed assets.

Key words. *Efficiency, lightly loaded areas, fixed assets, transport, and operational activities.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Поява малодіяльних ділянок обумовлена кількома факторами. Частина ділянок була побудована спеціально, з розрахунком на малий обсяг експлуатаційної діяльності. У той час як інша частина ліній перейшли в категорію малодіяльних під впливом стрімкого скорочення перевезень. Особливо в результаті розриву народногосподарських зв'язків після 1991 р.

Через неоднакові розміри перевезень структура й рівень технічної оснащеності залізниць значно диференціюється. Особливо велика різниця між показниками технічної озброєності магістральних і малодіяльних залізничних ділянок.

На малодіяльних лініях використовується техніка застарілої конструкції з великим фактичним терміном служби й високим ступенем зносу.

Питання про рівень технічного розвитку основних засобів залізниць із невеликими розмірами перевезень має важливе значення, тому що від правильного його рішення залежать виробничо-економічні результати роботи транспорту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Спроби позбутися потенційно збиткових малодіяльних дільниць інтенсифікувались з переходом України до ринкової економіки. На законодавчому рівні один з таких документів [3], п. 5. Розробити та подати Кабінетові Міністрів України програму закриття, зміни режиму роботи малодіяльних дільниць та станцій, передачі на баланс підприємств та організацій під'їзних колій, що використовуються ними у господарській діяльності. Виконавці: Мінтранс, Мінекономіки, Мінфін, Укрзалізниця. IV квартал 1995 року [3].

Але, згідно Закону України: «Про залізничний транспорт» [2], Стаття 7 та Розділу II. Вантажне господарство. п.7. Статуту залізниць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. N 457: Відносини підприємств залізничного транспорту з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування: «Органи управління залізничним транспортом разом з відповідними місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування вирішують питання експлуатації малодіяльних збиткових залізничних дільниць, станцій, а також залізничних під'їзних колій, що перебувають на балансі АТ "Укрзалізниця"».

У разі неприйняття органами місцевого самоврядування (протягом 6 місяців після звернення залізниці) рішень про компенсацію збитків з місцевих бюджетів або за рахунок підприємств, що обслуговуються цими дільницями, станціями та під'їзними коліями, АТ "Укрзалізниця" за погодженням з центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту має право прийняти рішення про закриття малодіяльних збиткових залізничних дільниць, станцій та залізничних під'їзних колій».

Саме тому питання пошуку найбільш економічно ефективних варіантів експлуатації малодіяльних збиткових залізничних дільниць та компенсація збитків від їх діяльності має вирішуватися тільки у двосторонньому порядку, де фахівцям та науковцям залізничного транспорту відводиться найважливіша роль – забезпечення ефективного функціонування малодіяльних дільниць та основних засобів транспорту в умовах реформування галузі.

Це підтверджується також основними положеннями Державної цільової Програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки, ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2009 р., N 1390 [1], «... На третьому етапі (2016-2019 роки) передбачається: утворення місцевих залізниць, що володіють об'єктами інфраструктури та рухомим складом, на базі підрозділів промислового залізничного транспорту, малодіяльних та вузькоколієвих дільниць».

Згідно Додатку 2 до цієї ж Програми: ЗАВДАННЯ І ЗАХОДИ з виконання Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки (перший і другий етапи) поставлено завдання 5 – Розвиток конкуренції на ринку вантажних перевезень та запропоновано захід

3 - Створення умов для забезпечення функціонування малодіяльних та вузькоколіїних залізничних дільниць, де головними розпорядниками бюджетних коштів виступають Мінінфраструктури, Мінекономрозвитку, Антимонопольний комітет та Фонд державного майна, але згідно прогнозного обсягу фінансових ресурсів з 2010 р. не виділено ні копійки.

Питаннями формування теоретико-методологічних основ розвитку техніко-економічного потенціалу малодіяльних дільниць займалася Кириленко О.М. [4, стор.48]; економіко-організаційних основ функціонування транспортної інфраструктури Міщенко М.І. [5, стор. 21].

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є дослідження способів покращення ефективності функціонування малодіяльних дільниць за рахунок реалізації спрощених методів експлуатації малодіяльних ліній та основних засобів транспорту.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Значний вплив на зниження собівартості перевезень на малодіяльних лініях робить зменшення витрат, що не залежать від руху поїздів, переважно пов'язаних з утриманням постійних пристроїв. Зважаючи на невеликі розміри перевезень незалежні витрати на малодіяльних лініях доходять від 65% до 78% всіх експлуатаційних витрат.

Аналіз експлуатаційних показників на малодіяльних ділянках призводить до висновку, що організація перевезень на таких ділянках може бути змінена без погіршення умов безпеки руху поїздів і тим самим знижені витрати по утриманню постійних пристроїв.

Розглянемо способи експлуатаційної роботи, які можуть бути застосовані на малодіяльних ділянках залізниць для покращення ефективності їх використання.

Згідно з правилами технічної експлуатації, можливо змінювати організацію руху поїздів на малодіяльних лініях.

У перспективі, з метою підвищення продуктивності праці і різкого зниження собівартості перевезень малодіяльні ділянки повинні бути обладнані диспетчерським управлінням спрощеного типу.

Способи управління повинні бути адаптовані до обсягів експлуатаційної роботи, з урахуванням забезпечення необхідного рівня безпеки руху. Пріоритет у створенні спрощених систем автоматики для малодіяльних ліній забезпечує структура комплексу систем СЦБ, яка дозволяє гнучко застосовувати різні поєднання його компонентів для забезпечення економічної ефективності роботи цих систем. Необхідна модернізація та адаптація до зміни особливостей експлуатаційної діяльності в вантажному і пасажирському секторі, істотно збільшує термін експлуатації комплексу, що призводить до збільшення ефективності його використання.

Ефективним заходом є перевід чергових по станціях на телефонні засоби зв'язку.

Способом, що вимагає певних інвестицій але, дозволяє перейти до спрощеної експлуатації, є застосування на залізничних переїздах високотехнологічних пристроїв з основою на рейкових ланцюгах, т.зв. предикторів. Дані пристрої приводять в дію мобільну автоматику, що значно підвищує ефективність системи сигналізації з мінімальними поточними витратами.

На одноколіїних, неелектрофікованих лініях допускається перехід на жезлову систему управління рухом рухомого складу, з урахуванням переваги непарних поїздів при формуванні графіків руху. Також демонтаж діючих СЦБ викликає супутні витрати.

При скороченні контингенту, важливим фактором є необхідність обладнати малодіяльні ділянки автоматичною локомотивною сигналізацією, яка передає сигнал безпосередньо в кабінку локомотива, що істотно підвищує безпеку руху на ділянці.

Дозволяє суттєво спростити експлуатаційну роботу на ділянці застосування електричної дистанційної централізації стрілочних переводів і сигналів, яка полягає в дистанційному управлінні і контролі за світлофорами станцій і стрілочними переводами.

Значний інтерес представляють заходи, які дозволяють підвищити продуктивність праці станційного штату за умови збереження існуючих способів поїзних сполучень.

Одним з таких заходів є організація роботи проміжних станцій черговим по станції одним стрілочником, який обслуговує обидва протилежних поста.

Нескладний при поперемінному обслуговуванні одним стрілочником і наскрізний пропуск.

При такій технології декілька збільшуються станційні інтервали, виникає незначне зменшення дільничної швидкості.

Необхідно відзначити, що збільшення станційних інтервалів, можна уникнути, якщо в приготуванні маршрутів буде безпосередньо брати участь черговий по станції. На малодіяльних станціях окремих ліній розпорядчий пост чергового по станції може бути сумішений з одним з

стрілочних постів. Це поєднання не має негативного впливу на безпеку руху поїздів.

На більшості проміжних станцій малодіяльних ділянок економічно не вигідно цілодобове чергування працівників усіх підрозділів. Працівники на таких станціях зайняті операціями, безпосередньо пов'язаними з перевезеннями вантажів і пасажирів, всього лише 4-5 годин на зміну. Тому станції на малодіяльних ділянках з невеликим об'ємом добового навантаження і вивантаження (приблизно 6-7 вагонів) доцільно переводити на одно- або двозмінну роботу.

Безумовно, перехід на дві зміни викликає необхідність змінити графік проходження збірних поїздів по ділянці, які тепер проходять в період з 8 до 20 годин.

Двозмінна, або однозмінна робота, не погіршує обслуговування відправників і одержувачів. Навантаження в нових умовах роботи максимально згущується, порожняк подається у встановлені терміни.

Цілодобова робота викликається, головним чином, необхідністю виконання пасажирських перевезень (при відсутності місцевого автодорожнього, або річкового сполучення). Організація не цілодобової роботи стає складною на ділянці протяжністю більше одного тягового плеча.

У цьому випадку виникає необхідність тривалого відпочинку бригад в пунктах обороту на період перерви в експлуатації ділянки. При наявності на цих лініях наскрізних пасажирських поїздів, що прямують за межі цих ділянок, не цілодобова робота стає взагалі неможливою.

На окремих станціях майже вся вантажна робота виконується на під'їзних коліях. Такі станції доцільно перетворювати в пости примикання. Всі роботи з передачі вагонів, з обліку виконання вантажних операцій може здійснювати один черговий поста.

Значний економічний ефект на малодіяльних лініях можна отримати від упорядкування охорони колії і споруд. Так, на переїздах, що охороняються можна скоротити число змін, а на окремих переїздах взагалі відмовитися від охорони. Можна скоротити і кількість колійних обхідників.

В даний час на охорону переїздів витрачаються значні кошти.

На аналізованих малодіяльних ділянках близько 80% всіх переїздів - переїзди, які охороняються, на яких організовано чергування з різною кількістю змін. Кількість переїздів і витрати по утриманню переїздів в районах з великим числом перетинання автодоріг щорічно зростають.

За кордоном вважають, що огорожені переїзди з невеликими розмірами руху доцільно перетворювати в неогороджувані зі знаком «Бережись поїзда», за умови гарної видимості залізниці з переїзду.

У Німеччині близько 12000 переїздів не мають технічного оснащення і, отже, не захищаються.

Останнім часом на малодіяльних лініях Гамбурзької дирекції були зняті шлагбауми на 15 переїздах і на 7 переїздах на підходах до станції. Надалі планується здійснити цей захід на 94 переїздах, що знаходяться поза станції, і на 75 станційних переїздах. Зняття шлагбаумів на зазначених ділянках до негативних наслідків не привело.

На залізницях США налічується близько 130000, Франції - 11000 неогороджуваних переїздів.

Охорону переїздів, розташованих в межах роздільних пунктів, слід доручити стрілочникам постів, що примикають .

На лініях з невеликою вантажонапруженістю відносно великий штат колійних обхідників.

На таких ділянках можна вивільнити колійних обхідників, якщо на два околки виділити дефектоскопи за околицею закріпити одного колійника.

Оптимальне скорочення кількості монтерів колії здійснюється, в тому числі, за рахунок механізації і машинізації окремих робіт з поточного утримання колії і комплексу облаштувань. Хоча, цей захід повинен бути реалізований з обережністю, оскільки з урахуванням збільшення вимог до швидкості руху рухомого складу на окремих напрямках, необхідним заходом може стати якраз збільшення чисельності монтерів колії.

Також важливим заходом щодо зниження витрат на функціонування малодіяльних ділянок є повторне використання матеріалів верхньої будови колії, використання старопридатних матеріалів: рейок, хрестовин, підкладок, накладок, шпал після ремонту, або знятих з магістральних ділянок.

Перевід малодіяльних ділянок, довжиною до 10 км, в під'їзні колії дозволяє зменшити витрати на поточне утримання з пониженням класу колії. Це викличе збільшення тарифів на подачу і забирання вагонів, що може негативно відбитися на обсязі вантажної роботи.

На ряді тупикових малодіяльних лініях доцільно здійснити зниження максимально допустимих

швидкостей і також відмовитися від охорони переїздів. Це дозволить зменшити протяжність гальмівних шляхів, створить умови підвищення безпеки руху, зокрема, на неогороджуваних переїздах, притому для ліній малого протягу - без помітного збільшення часу ходу.

Якщо допустити, що ділянки, прохідні з максимальною швидкістю, складають 25% загальної довжини, то збільшення часу ходу в зв'язку зі зниженням швидкості, наприклад, з 70 до 50 км / год., на кожні 100 км (при коефіцієнті службового гальмування 0,6) виразиться всього в 10 хвиликах. На лініях протяжністю в 20-30 кілометрів зниження допускаються швидкостей збільшить час ходу всього лише на 2-3 хвилини.

Багато ділянок працюють з різкою нерівномірністю протягом року.

В результаті в певні періоди доводиться збільшувати штат, відряджаючи сюди працівників з інших ділянок. Протягом же іншої частини року списковий штат використовується недостатньо.

При такій нерівномірності перевезень може виявитися доцільною експлуатація лінії лише протягом частини року - в певні періоди. Відомий приклад Лабрадорської рудовозної залізниці, яка працює протягом 140-160 днів навігаційного періоду і перевозить, незважаючи на це, 11 млн. тонн руди на рік.

Економія коштів на малодіяльних лініях може бути досягнута також завдяки суміщенням посад. При цьому ряд функцій буде виконувати, в основному, черговий по станції. На окремих станціях слід організувати суміщення професій електромеханіка та начальника роз'їзду, електромонтера і чергового по станції, а на деяких ділянках - чергового по станції і чергового по вокзалу.

З метою спрощення експлуатації пропонується розробляти режим роботи станції за графіком змін чергових по станціях, виходячи з обліку графіка роботи станції, наприклад з 8 до 20 годин.

Важливим фактором оптимізації чисельності працівників є залучення роз'їзного чергового. Кілька станцій об'єднується під керівництвом одного такого працівника.

З метою збільшення експлуатаційних показників малодіяльних ліній, пропонується використовувати їх для пропуску поїздів під час «вікон» на магістральних лініях.

Доцільно також спростити оформлення проїзних документів. На більшості станцій малодіяльних ділянок можна покласти продаж квитків на чергових по станції або на бригаду, яка обслуговує поїзд. Для швидкого продажу проїзних квитків на шляху прямування необхідно забезпечити бригаду квиткодрукуючим пристосуваннями.

Собівартість перевезень можна знизити за рахунок зменшення не тільки витрат, пов'язаних з утриманням постійних пристроїв, але і витрат по пересуванню поїздів.

Пропонується використання на малодіяльних лініях рейкових автобусів, що знижує динамічний вплив на колію і величину експлуатаційних витрат по поточному утриманню.

При організації пасажирських перевезень рейковими автобусами можна відмовитися від посади кондуктора, передавши його функції машиністу.

Досвід зарубіжних залізниць доводить, що проведення таких заходів можливо. Так, наприклад, на малодіяльних лініях залізниць Гамбурзької дирекції машиніст рейкового автобуса не тільки продає квитки, а й приймає багаж та вантаж, що відправляється великою швидкістю.

При невеликій місцевій роботі поїзди можуть обертатися не щодня, а два або три рази на тиждень. Вантажі великою швидкістю можуть доставлятися рейковими автобусами, а при необхідності - в спеціально причеплених до них вантажних вагонах. Відправлення вантажів на проміжних станціях може проводитися протягом декількох годин, в деяких випадках роз'їзними агентами, що обслуговують два або три пункти.

Значну частину перевезень на малодіяльних лініях здійснює застарілий тепловоз ЧМЕ-3. Іншу частину перевезень виконують економічно не вигідні потужні магістральні вантажні і пасажирські тепловози, які не працюють на повну потужність.

Виконаний аналіз застосовуваних тепловозів показав, що вони практично повністю не відповідають специфічним вимогам експлуатації. Для малодіяльних ліній необхідний універсальний тепловоз. Він повинен виконувати маневри з тим рухомим складом, з яким виконуються поїзні операції.

Важливим фактором підвищення ефективності експлуатації малодіяльних ліній, є перевід ділянок на електричну тягу. Даний захід вимагає додаткових інвестицій, проте в цілому, собівартість експлуатації буде набагато нижче, ніж при тепловозній тязі.

На тепловозах, які використовуються на малодіяльних ділянках, слід утримувати по одній

людині в зміну (машиніст без помічника). На станції функції помічника машиніста може поєднувати укладач.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виконані дослідження показників експлуатаційної діяльності й відповідні розрахунки розкривають основну причину високого рівня витрат, пов'язаних з експлуатацією малодіяльних ліній. Це в основному нераціональне використання значно морально й фізично застарілої техніки, обладнання й постійних пристроїв, що приводить до різкого сплеску собівартості перевезень, у порівнянні з магістральними лініями. Однак можливість раціонального зниження собівартості експлуатаційної діяльності на слабкозавантажених лініях існує. В основному - у результаті застосування спрощених методів експлуатації й сучасних, інноваційних основних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна цільова Програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки, ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2009 р. N 1390 [Електронний ресурс] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п/print1465899408825257>
2. Закон України: «Про залізничний транспорт» [Електронний ресурс] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр/print1465899408825257>
3. Заходи стабілізації фінансово-економічного стану і зниження непродуктивних витрат залізниць у 1995 - 1996 роках, ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 1995 р. N752 [Електронний ресурс] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/752-95-п>
4. Кириленко О.М. Теорія і методологія формування техніко-економічного потенціалу малодіяльних дільниць залізничного транспорту: [монографія] О.М. Кириленко – Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. – 304 с.
5. Міщенко М.І. Економіко-організаційні основи функціонування підприємств колійної інфраструктури: монографія/ М.І. Міщенко. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. – 489 с.

REFERENCES

1. Derzhavna tsiliova Prohrama reformuvannya zaliznychnoho transportu na 2010-2019 roky, Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16 hrudnya 2009 r. N 1390 [State Target Program railway reform in 2010-2019 years approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 16 December 2009, N 1390] Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п/print1465899408825257> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrayiny: «Pro zaliznychnyy transport» [Law of Ukraine "On Railway Transport"] Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр/print1465899408825257>
3. Zakhody stabilizatsiyi finansovo-ekonomichnoho stanu i znyzhennya neproduktyvnykh vytrat zaliznyts' u 1995 - 1996 rokakh, Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 22 veresnya 1995 r. N752 [Measures stabilize the financial and economic conditions and reduced overhead railways in 1995 – 1996 [approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 22 September 1995] Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/752-95> [in Ukrainian].
4. Kyrylenko O.M. Teoriya i metodolohiya formuvannya tekhniko-ekonomichnoho potentsialu malodiyal'nykh dil'nyts' zaliznychnoho transportu: [monohrafiya] O.M. Kyrylenko – Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, [in Ukrainian].
5. Mishchenko, M.I. (2013) Ekonomiko-orhanizatsiyini osnovy funktsionuvannya pidpryyemstv koliynoyi infrastruktury: monohrafiya [Economic-organizational bases of functioning of the enterprises of a travelling infrastructure]. Odesa: IPREED NAN Ukrayiny [in Ukrainian].

УДК 631.164.:338
JEL O 32, P 42

КОВАЛЬ В.В.

доктор економічних наук,, доцент,

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: kafec@ukr.net

КОЛЕСНИКОВА К.С.

кандидат економічних наук,

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: ekolesnikova.od@gmail.com

БУРЛАЧЕНКО Д.М.

викладач

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: burlach@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКІВ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті розглядаються основи інтенсифікації інноваційної діяльності та проаналізовано сучасні тенденції інноваційного розвитку переробної промисловості. Виявлено передумови та базисні умови інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості.

Ключові слова: інновації, переробна промисловість, інноваційно-інвестиційні процеси.

KOVAL V.V.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: kafec@ukr.net

KOLESNIKOVA K.S.

Cand.Sc. (Economics), Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: ekolesnikova.od@gmail.com

BURLACHENKO D.M.

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: burlach@ukr.net

INNOVATIVE MARKET DEVELOPMENT PRIORITIES INTENSIFICATION OF PROCESSING INDUSTRY

In the article the bases of intensification of innovative activity are considered and modern tendencies of innovative development of the processing industry are analyzed. The prerequisites and basic conditions for the intensification of innovative development of the processing industry markets are revealed.

It is substantiated that the competitive advantages in industry as a structure-forming sector of the national economy are achieved on the basis of an adequately developed strategy for its innovative development, becomes increasingly urgent

during a period of long-term market transformation, because it is not only related to determining the social and economic effect, but also requires taking into account the existing potential with Change in environmental conditions. The analysis of innovative sphere and sources of financing of innovative expenses of the processing industry enterprises is conducted, causes irreversibility of the process of reforming the system of state regulation and public administration in the innovation sphere as a priority for implementing systematic and consistent state policy.

The definition of innovativeness of types of activity of enterprises in the processing industry was made, which allowed to identify the maximum and minimum levels according to the relevant criteria. Proposed to improve the effectiveness of government support for the processing industry to implement adjustments to the antimonopoly, tax and customs policies, as well as to increase the investment attractiveness of industrial enterprises.

Keywords: innovation, manufacturing, innovation and investment processes.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Досягнення країною конкурентних переваг на глобалізованих ринках все більше визначається можливістю інноваційно-орієнтованим розвитком національної економіки та її промислового комплексу особливо в умовах зростання динамізму зовнішнього середовища.

Головним державним пріоритетом виступає інноваційна спрямованість розвитку промислового комплексу національної економіки, оскільки в розвинених країнах частка промислового виробництва в ВВП складає від 30-40%.

Крім того, заявлена стратегічні заходи [7] щодо збільшення з 10,7 до 25 відсотків частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, нажалі протягом 2010-2014 років не була реалізована, що потребує подальшого стимулювання інноваційної активності на найбільшого сегменту промислового комплексу – переробної промисловості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальним залишається питання необхідність розробки ефективного підґрунтя для державної підтримки інноваційного розвитку ринків переробної промисловості.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретико-методологічні основи розвитку ринків переробної промисловості та можливості ефективного використання їх інноваційного потенціалу присвячені роботи сучасних економістів, а саме: А.І. Гончаренко [2], О.І. Лайко, В. М. Лисюк, І. В. Резнік [3], А. Сидорова [8].

В свою чергу, заходи державної підтримки інноваційного розвитку ринків промисловості досліджувались у роботах учених: Бутенко А. І. [1], Л.І. Федулова [9], П.С. Харів, Шотик Т.М., Якубовский Н. [10-12], та інші.

Однак невирішеною залишається задача обґрунтування державної підтримки інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення напрямів забезпечення підтримки інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Пріоритети розвитку промисловості на довгострокову перспективу, передбачені в Загальнодержавній цільовій економічній програмі розвитку промисловості на період до 2020 року, пов'язані з її модернізацією на основі інноваційних факторів [6].

Як засвідчує світовий досвід, конкурентні переваги в промисловості як структуроутворюючого сектору національної економіки досягаються на основі адекватно розробленої стратегії її інноваційного розвитку, що стає усе більш актуальним в період тривалої ринкової трансформації, оскільки пов'язано не лише з визначенням соціально-економічного ефекту, але і потребує врахування існуючого потенціалу із зміною умовами зовнішнього середовища.

Перехід до інноваційної моделі економічного розвитку передбачає реалізацію державної політики структурно-технологічних перетворень промисловості на середньо- і високотехнологічні виробництва шляхом збільшення частки вітчизняних розробок на основі поєднання інноваційної та промислової політики, а також створення науково-інноваційно-виробничих кластерів у високотехнологічних галузях на базі комерціалізації власних наукових розробок з використанням незадіяних виробничих потужностей державних підприємств та галузевих наукових інститутів [6].

Результати дослідження стану інноваційної сфери свідчать про відсутність послідовного та системного підходу до її розвитку, низьку ефективність механізму стимулювання суб'єктів господарювання до провадження інноваційної діяльності, що обумовлює незворотність процесу реформування системи державного регулювання та державного управління в інноваційній сфері як

пріоритету реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та інноваційного оновлення національної економіки [5].

У 2015 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 723 підприємства, або 15,2% обстежених промислових підприємств, які впровадили більш ніж три тисячі інноваційних видів продукції, з яких 17,4 % – нові види продукції для ринку, 82,6 % – нових лише для підприємства. Нові види обладнання в загальній кількості впровадженої продукції становить 31%.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	13,6	13,6	12,1	15,2
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,3	3,3	2,5	1,4

Джерело: [4]

Передумови інтенсифікації інноваційного розвитку характеризуються його фінансовою складовою, що пов'язано із необхідністю формування сприятливого інвестиційного клімату. Як свідчать статистичні дані, у 2015 році на інновації підприємства витратили 13,8 млрд.грн, проте найбільш вагомим стало придбання інформаційних технологій та устаткування – 80%, на науково-дослідні дослідження та придбання нових технологій й навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) склали лише 20%[4].

Недосконалість системи державного регулювання в інноваційній сфері призводить до зниження темпів інноваційного розвитку, високої ресурсоемності національної економіки, низької якості продукції та послуг, не конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, а також неефективного використання коштів, у тому числі державного та місцевих бюджетів, що виділяються для здійснення заходів у інноваційній сфері [5].

Варто відзначити, що ключовим джерелом фінансування інноваційних витрат, що склало 97,2% загального обсягу витрат залишаються власні кошти підприємств – 13,4 млрд.грн. В свою чергу обсяг коштів із зведеного бюджету України становив 589,8 млн.грн., який отримали 24 підприємства, відповідно вітчизняні та іноземні інвестиції отримало 15 підприємств загальним обсягом 132,9 млн.грн., а обсяг залучених коштів через кредитування склав 113,7 млн.грн., яким скористалося 11 підприємств [4].

У 2015 році загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 23,1 млрд.грн., основним напрямом якої став її експорт (10,8 млрд.грн.) для третини підприємств із загальної кількості (570 підприємств). Інноваційну продукцію, що була новою для ринку реалізували на 7,3 млрд.грн., де 75 % підприємств її реалізували за межі України, а продукцію, яка була новою для підприємства у обсязі 15,8 млрд.грн. експортували 40,1% [4].

Проведемо визначення інноваційності видів діяльності підприємств переробної промисловості, що надасть можливість виявити ті з них, які мають найвищий та, відповідно, найнижчий рівні за критеріями: питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції та частка підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості підприємств.

Унаслідок непослідовності у проведенні та низької ефективності державної політики в інноваційній сфері спостерігаються тенденція щодо подальшого зниження питомої ваги реалізованої інноваційної продукції переробної промисловості в обсязі промислової продукції з 3,7 % у 2014 році до 2,1 % - у 2015 році, що пов'язано із зменшенням також кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації на 37%.

Критеріями досягнення цілей інтенсифікації інновацій є збільшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації і підвищення наукоємності, що визначається сукупністю факторів, що включають: науково-технічна діяльність; інноваційні ресурси; інноваційна інфраструктура; інноваційна культура та клімат.

Передумовами інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості, які вимагають проведення політики, спрямованої на підтримку інноваційної діяльності, є: рівень НТП

(НТР); зміна життєвого циклу розвитку інноваційних процесів; зниження стимулів на інновації через монополізацію ринку; диверсифікація нових технологій.

Таблиця 2

Впровадження інновацій на підприємствах переробної промисловості

Переробна промисловість	Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2014 рік		
Усього	93,63	3,7
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	21,94	8,8
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	4,97	8,3
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	9,27	5,5
виробництва машин і устаткування	9,11	6,2
виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	8,28	6,1
2015 рік		
Усього	93,36	2,1
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	22,82	1,3
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	5,26	0,8
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	8,58	3,0
виробництва машин і устаткування	7,47	6,1
виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	6,22	1,7

Джерело: [4]

Зменшення кількості інноваційно активних підприємств промисловості, в т.ч. і переробної промисловості призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Процеси розвитку підприємств переробної промисловості мають важливі особливості, пов'язані із низьким рівнем оновлення матеріально-технічної бази через слабку їх фінансову спроможність, так і низькою ефективністю фінансових інструментів та механізму, а також виконання державних програм та здійснення заходів у інноваційній сфері, що потребує системного підходу щодо визначення пріоритетів державної політики в інноваційній сфері.

Відповідно до плану заходів (п.2, п.4) з реалізації «Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки» [7] передбачається створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, впровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, що в свою чергу повинно сприяти удосконаленню засад державної політики в інноваційній сфері щодо функціонування ринку інновацій та технологій, а також формування інноваційної культури [5].

Зважаючи на некоординованість інвестиційної та інноваційної державної політики та загальну інертність соціально-економічних систем, особливу важливість набувають питання формування відповідної законодавчої бази та таких економічних стимулів, щоб заохочували підприємств переробної промисловості займатися впровадженням інновацій та розвитком інноваційної інфраструктури.

Враховуючи безальтернативність державної підтримки інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості, викликаною її технологічною відсталістю (3 та 4 технологічні уклади), на нашу думку, основними стратегічними заходами виступають:

- формування правових, фінансово-економічних і організаційних умов для становлення і розвитку інноваційної сфери;
- розвиток інноваційної інфраструктури за участю держави (в рамках кластерів тощо) на основі державно-приватного (публічно-приватного) партнерства;
- формування механізму в регіональній підтримки інноваційної діяльності;
- розвиток системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності у подоланні роз'єднаності суб'єктів інноваційного процесу;
- податково-пільговий режим (зменшити податкове навантаження) щодо здійснення інноваційної діяльності.

Існуючі механізми державної підтримки переробної промисловості показав, що для підвищення ефективності необхідно здійснювати коректування антимонопольної, податкової і митної політики, а також сприяти підвищенню інвестиційної привабливості підприємств промисловості. Заходи інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості будуть сприяти у досягненні соціально-економічних ефектів інноваційної діяльності за рахунок:

- зменшення рівня залежності держави в технологічному, економічному стані промисловості;
- зростаючого попиту на продукцію через розширення ринків збуту та конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- підвищення економічної та екологічної безпеки;
- збільшення частки продукції в загальному об'ємі експорту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості вимагає, з одного боку, створення умов, що сприяють розвитку інноваційному процесу, а з іншого боку – удосконалення державного регулювання та управління інноваційним розвитком шляхом формування цілісної інноваційної інфраструктури.

Передумови інтенсифікації інноваційного розвитку ринків переробної промисловості, які вимагають проведення політики, спрямованої на підтримку інноваційної діяльності. Збільшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації і підвищення наукоємності національної економіки виступає основними індикаторами ефективної державної підтримки проведення структурно-технологічних перетворень промисловості на середньо- і високотехнологічні виробництва на основі поєднання інноваційної та промислової політики.

Формування механізму державної підтримки інноваційних процесів на ринках переробної промисловості дозволить досягти позитивний вплив на подолання ряду негативних тенденцій через прискорення темпів впровадження нововведень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко А. І. Інфраструктурні компоненти інноваційної моделі економіки / О. І. Бутенко, Є.В. Лазарева // Економіка і прогнозування. – 2008. - № 4. - С. 69 - 81.
2. Гончаренко А.І. Функціонування підприємств переробної промисловості на засадах інноваційної парадигми стратегічного управління / А.І. Гончаренко // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2013. – № 4(81). – С. 64-71
3. Лайко О. І Посткризове регулювання фінансового стану підприємств харчової промисловості України / О. І Лайко, В. М. Лисюк, І. В. Резнік // Економіка харчової промисловості. - 2010. - № 1. - С. 5-11.
4. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник – К., 2016 – 257 с.
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 575-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-%D1%80>
6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 № 603-р – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/603->

7. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-%D1%80/>

8. Сидорова А. Напрями інноваційного розвитку в промисловості України / Г. Анісімова, А. Сидорова // *Економіка України* / [відп. ред. Геєць В. М.]. – 2009. – № 3. – С.19-26.

9. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Л.І. Федулова // *Економіка України*. – 2013. – № 5. – С. 30-37.

10. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів: монографія / П.С. Харів. — Тернопіль: Економічна думка, 2003. — 326 с.

11. Шотик Т.М. Принципи побудови інноваційної інфраструктури національного господарства / Т.М.Шотик // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. - № 10 (112). – С. 25-31.

12. Якубовский Н. Инфраструктура – фактор ускорения инновационного развития промышленности / Н.Якубовский, В.Щукин // *Экономика Украины*. – 2007. – №2. – С. 27 - 38.

REFERENCES

1. Butenko ,O. I., & Lazareva, Ye.V. (2008). Infrastrukturni komponenti innovacijnoi modeli ekonomiki [Infrastructure components of an innovative economic model]. *Ekonomika i prognozuvannja-Economics and Forecasting*, 4,69-81 [in Ukrainian].

2. Goncharenko, A.I. (2013). Funkcionuvannja pidpriemstv pererobnoi promyslovosti na zasadah innovacijnoi paradigmi strategichnogo upravlinnja [Functioning of processing industry based on innovation paradigm of strategic management]. *Zbirnik naukovih prac' VNAU- Proceedings of of VNAU*,4(81), 64-71 [in Ukrainian].

3. Laiko, O. I., Lysiuk, V. M., Reznik ,I. V. (2010). Postkryzove rehuliuвання finansovoho stanu pidpriemstv kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Post-crisis regulation of the financial condition of the food industry Ukraine]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti-Economics of Food Industry*,1,5-11 [in Ukrainian].

4. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy [Research and innovation Ukraine] (2016). *Statystychnyi zbirnyk - Statistical Yearbook*. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

5. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii reformuvannia derzhavnoi polityky v innovatsiinii sferi na 2015-2019 roky» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the action plan to implement the Concept of reforming public policy in the sphere of innovations for the years 2015-2019»] (2015). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-%D1%80> [in Ukrainian].

6. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnoderzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku promyslovosti na period do 2020 roku» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine « On approval of the Concept of target economic development programs in the industry until 2020»] (2013). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80> [in Ukrainian].

7. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia derzhavnoi polityky v innovatsiinii sferi» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Approval of the Concept of reforming public policy in the sphere of innovations»] (2012). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-%D1%80/> [in Ukrainian].

8. Sydorova, A. (2009). Napriamy innovatsiinoho rozvytku v promyslovosti Ukrainy [Areas of Innovative development in industry of Ukraine] *Ekonomika Ukrainy - Economics of Ukraine*, 3, 19-26. Heiets, V. M. (Ed.). [in Ukrainian].

9. Fedulova, L.I. (2013). Innovatsiinyi vektor rozvytku promyslovosti Ukrainy [Innovative vector of development of industry of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy- Economics of Ukraine*,5,30-37 [in Ukrainian].

10. Khariv, P.S. (2013). *Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiinykh protsesiv [Innovative activities of enterprises and economic evaluation of the innovation process]*. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

11. Shotyky, T.M. (2010). Pryntsypy pobudovy innovatsiinoi infrastruktury natsionalnogo gospodarstva [Principles of innovation infrastructure of the national economy]. *Aktualni problemy ekonomiky- Actual problems of economy*,10(112),25-31[in Ukrainian].

12. Yakubovskiy, N., & Shchukyn ,V. (2007). Ynfrastruktura – faktor uskorenyia ynnovatsyonnoho razvytyia promishlennosty [Infrastructure - a factor in accelerating the innovative development of industry]. *Ekonomika Ukrainy - Economics of Ukraine*, 2, 27-38 [in Ukrainian].

УДК 338.47:656.07
JEL L20, R44

КОТЛУБАЙ О.М.

д-р екон. наук, проф.

заст. директора з наукової роботи

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: tkf@ukr.net

ЛИПІНСЬКА О.А.

д-р екон. наук, ст.наук.співроб

провідн. наук. співробітник

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: alenalip@ukr.net

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК АГЕНТІВ ВАНТАЖОВЛАСНИКА

У статті розглядаються особливості діяльності транспортно-експедиторських підприємств, які знаходиться у правовому полі як агент принципала. Піднімаються питання щодо економіко-правових відносин між агентом-експедитором та принципалом - споживачем його послуг. Наведено приклади неординарних підходів до реалізації цих відносин та приклади судових висновків щодо розв'язання спірних питань.

Ключові слова: *транспортно-експедиторське підприємство, експедитор, відповідальність експедитора, агент, принципал.*

KOTLUBAY O.,

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Deputy Director for Research

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: tkf@ukr.net

LYPYNSKA O.

Dr.Sc. (Economics), SR

Leading Researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: alenalip@ukr.net

ECONOMIC AND LEGAL PRINCIPLES OF FORWARDING COMPANIES AS CARGO AGENTS

The article deals with the peculiarities of the activity enterprises of transport-forwarding, which are in the legal field as the principal of the principal. Examples are given when the forwarding-agent delegates his responsibilities to the sub-agent, then the specifics of distributing responsibility between the agents. The rationale will be for the need to consolidate forwarding agents into multinational organizations that operate in different countries and assume responsibility for a separate company in its composition. Questions are raised about the economic-legal relations between the forwarding agent and the principal, as the consumer of his services. And also it is considered on real examples of the occurrence of force majeure circumstances and their consequences. It is substantiated that the duty to comply with the client's instructions stems from the very nature of the relationship between the manager (client) and the agent, but there is a principle that the agent cannot be accused of having acted improperly if his interpretation of the

ambiguous instruction was reasonable provided Such actions. Examples of extraordinary approaches to realization of relations between a client and an agent-forwarding agent in the system of the general law and examples of court opinions on the resolution of controversial issues are given.

Key words: freight forwarding enterprise, forwarding agent, forwarding agent, agent, principal

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Коли експедитор діє як агент, він повинен в першу чергу дбати про виконання своїх зобов'язань перед клієнтом, який, у даному випадку, виступає у ролі принципала. Велика частина таких зобов'язань зафіксована в положеннях загального права про агентську діяльність або положеннях цивільного права про дії за дорученням. У експедиторській діяльності ці зобов'язання є не більше скрутними, ніж в будь-який інший. Відмінності полягають лише в контексті.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідження цих питань описано Питером Джонсоном [3], в Україні займаються цим юристи [4], але економічні наслідки вносять деякі корективи і це відображено у [2].

Формулювання цілей дослідження. Розгляд підприємства транспортно-експедиторських діяльності як агента вантажовласника у економіко-правовій галузі та встановлення обмеження відповідальності агента-експедитора.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Фундаментальною рисою відносин між агентом і принципалом є те, що агент знаходиться під контролем принципала. Якщо елемент контролю відсутній, то експедитор вважатиметься незалежним підрядником. З цього приводу, наприклад, Канадський енциклопедичний довідник, юридичне видання, висловлює різницю між двома цими ролями в такий спосіб: "Агент не є повністю незалежним від контролю або втручання іншої сторони (принципала, - авт.), оскільки він зобов'язаний здійснювати свої повноваження відповідно до законних інструкцій, виданими йому його принципалом. Незалежний підрядник зовсім не залежить від будь-якого контролю або втручання, і його зобов'язання, головним чином, полягають у тому, щоб був досягнутий певний результат, при цьому підрядник використовує свої власні кошти для досягнення цього результату".

Принципал знаходиться в такому положенні, яке дозволяє йому контролювати як результат, так і засоби його досягнення, видаючи агенту певні інструкції. З цієї причини суди не накладають на агентів особливо обтяжливу відповідальність.

Експедитор не має генеральної довіреності на те, щоб діяти від імені свого клієнта. Без спеціальної угоди з клієнтом експедитор не може приймати на себе відповідальність за дії, пов'язані з експедицією вантажу, просто тому, що ці дії мають сенс, вважаються розумними. Якщо що-небудь буде зроблено неправильно, клієнт матиме повне право пред'явити експедитору претензію за те, що той діяв без отримання інструкції.

Дуже часто експедитор повинен скористатися послугами інших, або іноземних експедиторів. Клієнт може понести втрату, збиток в результаті помилки такого експедитора, обраного експедитором-агентом. Одна з ситуацій, що найбільш часто зустрічаються - передача вантажу, який прийнятий до експедиції на умовах COD (оплата по прибутку), без отримання відповідної грошової суми може призвести до відповідальності експедитора-агента у тих випадках, коли експедитор прийняв на себе точно виражене зобов'язання досягти певного результату, за який експедитор буде нести відповідальність. Так, наприклад, експедитор, який видав FCT (сертифікат експедитора на перевезення), приймає на себе зобов'язання доставити вантаж до місця призначення, що розташоване за кордоном. Якщо його закордонний колега зробив помилку при здійсненні доставки, експедитор буде нести відповідальність.

Клієнти, зрозуміло, очікують, що експедитор-агент буде нести відповідальність за дії його зарубіжних колег у всіх випадках. Крім того, сам клієнт не вступає у відносини з закордонним експедитором і не має способу проконтролювати його дії. Однак мали місце судові розгляди подібних випадків, що сприяли захисту інтересів експедитора. Якщо клієнт попереджений або усвідомлює, що експедитор-агент не може виконати всі необхідні послуги самостійно, то судові органи в системі загального права, як правило, встановлять, що експедитор-агент має право делегувати свої зобов'язання суб-агенту. Для такого делегування експедитору-агенту не обов'язково отримувати у свого клієнта чітко вираженого дозволу.

Отримавши делеговані йому повноваження, зарубіжний експедитор вступає в договірні відносини з клієнтом. Претензія клієнта про порушення зобов'язань буде в даному випадку пред'явлена закордонному експедитору, а не експедитору-агенту, з яким мав справу клієнт. Хоча цей

принцип здається особливо важливим, на практиці його дія сильно обмежена комерційними реаліями експедиторської справи.

Багатонаціональні експедиторські організації, що здійснюють свою діяльність в різних державах, через різні корпоративні організації, приймають на себе відповідальність за окреме підприємство в своєму складі. Багато експедиторів надають міжнародну рекламу своїх послуг під корпоративною назвою, щоб справити враження компетентності та відповідальності. Такі об'єднання втрачуть свій престиж, якщо кожен експедитор, хто входить в їх склад не стане приймати на себе відповідальність за дії будь-якої дочірньої компанії об'єднання.

Аналогічно, якщо експедитори об'єднують свої сили з зарубіжними колегами, щоб запропонувати клієнту спільні послуги, вони можуть знайти певні комерційні переваги в загальній відповідальності підприємства. Такі експедитори можуть також нести відповідальність як партнери.

Як і будь-який агент, експедитор приймає на себе певні зобов'язання по відношенню до свого принципала. Багато з цих зобов'язань виникають в результаті видачі експедитору окремих доручень. Інші зобов'язання, як, наприклад, обов'язок виявляти розумну обережність при виконанні доручення, випливають з взаємовідносин агента і принципала.

Вираз "розумний" має на увазі компроміс між різноспрямованими інтересами. Найбільш очевидним є зіткнення інтересів при порівнянні рівня обслуговування і рівня цін. У експедиційній справі клієнти добре усвідомлюють, за що вони платять, однак коло діяльності експедитора не безмежне. Таким чином, завжди існує потенційна проблема з визначенням того, що клієнт повинен отримати за свої гроші. Судові органи зазвичай не є особливо сприйнятливими до скарг на те, що експедитор отримав суму, недостатню для того, щоб прийняти всі запобіжні заходи, про що експедитору слід пам'ятати, призначаючи розцінки на свої послуги.

При прийнятті рішення про те, чи можна назвати ті чи інші дії розумною обережністю, суд буде розглядати ступінь ризику, розмір втрати або збитку, чи мали вони місце насправді, і які витрати із забезпечення запобіжних заходів дозволили б запобігти втрату або шкоду. Якщо втрата була катастрофічною, а сума, необхідна для запобігання цієї втрати, - малою, то швидше за все, суд визнає, що експедитор, який повинен проявляти розумну обережність, мав би вжити необхідних заходів.

Перед судом матиме вагу і загальна практика експедиції. Якщо інші експедитори зазвичай діють так, як діяв відповідач, то подібна практика буде визнана розумною. Однак ми живемо в світі, де прогрес є одним з фактів життя. Експедитор не може бути звільнений від обов'язку використовувати найкращі з можливих дій чи процедур лише тому, що інші представники галузі їх не використовують. Суд в будь-якому випадку вільний вважати, що розумна обережність вимагає більшого, ніж просте дотримання стандартної практики дій, прийнятої на ринку.

Експедитори часто заявляють як захист від претензії, що дії, які могли б запобігти втраті вантажу або збитку для вантажу, не були частиною їх повноважень. Якщо ця заява справедлива, то питання про розумну обережність не розглядається. Тоді причиною збитку або втрати є упущення клієнта, який повинен був захистити свої власні інтереси.

Наприклад, міжнародні транспортні конвенції містять положення про те, що офіційне пред'явлення претензії має бути зроблено в певний період часу. Якщо такого не відбувається, перевізник звільняється від будь-якої відповідальності. Часто перевізники йдуть на збільшення терміну, протягом якого можна пред'явити претензію, для того щоб залишити можливість детального розслідування претензії і щоб уникнути витрат на юридичні процедури, розпочаті з метою залишити за собою право на оскарження. Отже виникає питання: хто повинен запропонувати перевізнику збільшити термін подачі претензії: експедитор, який організує перевезення, або власник вантажу, який може зазнати втрат? Якщо практика попередніх дій даного експедитора включала запити до перевізника про збільшення терміну подання претензії, то повноваження експедитора, ймовірно, поширюються і на те, щоб робити такий запит в кожному випадку. Якщо у експедитора не було раніше практики подібного запиту, то клієнт повинен сам захистити свої інтереси. Практика експедитора, навіть якщо вона не відома даному конкретному клієнтові, може визначати межі його повноважень і, таким чином, його службові обов'язки.

Експедитор, який прийняв на себе зобов'язання виконати певну дію з вигодою для свого клієнта, повинен діяти у відповідності з цим зобов'язанням, навіть якщо виконання його виявиться значно важчим, ніж це уявлялося експедитору. Обставини можуть змінюватися, тому не завжди в

інтересах клієнта буде буквально дотримання експедитором тексту виданої раніше інструкції. Експедитор, який дотримується такого порядку дій, які було визнано розумними з урахуванням обставин, що змінилися, повинен бути звільнений від відповідальності, навіть якщо він діяв, не отримавши попередньо нові інструкції від клієнта. Однак, як це стверджує закон, експедитор ризикує бути звинуваченим в невиконанні інструкцій.

При виникненні і впливі обставин непереборної сили (або форс-мажорних обставин) експедитор повинен намагатися виконати суть виданого йому доручення. Щоб відвести від експедитора звинувачення у відступі від отриманих конкретних інструкцій, в деяких національних стандартних умовах співпраці міститься пункт, згідно з яким експедитор отримує повноваження на зміну своїх дій при настанні непередбачених обставин. Оскільки даний пункт надає експедитору певну свободу дій, експедитор, якщо обставини змінилися, повинен спробувати в будь-якому випадку спочатку отримати нові інструкції від свого клієнта, а якщо на це в силу причин, що виникли не залишається часу? Виникає свого роду тимчасової «провал», коли з одного боку експедитор має можливість скоротити втрати клієнта, а з іншого, відступивши від його інструкцій, ризикує отримати ухвалу суду про їх свідоме ігнорування з усіма наслідками, які з цього витікають. В середині 90-х років мав місце випадок, коли українська компанія «Торговий Комерційний флот», яка була генеральним агентом-експедитором швейцарсько-італійської компанії «АДЖІНСВІССІТАЛ» здійснювала експедирування перевезення живих тропічних рослин в спеціальних контейнерах з парусиновим верхом з портів Північної Африки до Одеси і далі до Туркменістану, де АДЖІНСВІССІТАЛ будувала палац президента Ніязова. За умовами будівельного контракту, що враховував погодні умови на традиційному маршруті проходження вантажу, час перевезення визначався кінцем березня - початком квітня, коли температура повітря на шляху проходження вантажу не повинна була бути нижче (- 10) градусів за Цельсієм. Однак, у зв'язку зі скупченням поїздів на традиційному маршруті, шлях проходження потягу був змінений і фактичний маршрут пройшов набагато північніше традиційного, про що експедитор був повідомлений вже в процесі руху поїзда. Експедитор довів ці відомості до вантажовласника, на що останній дав інструкцію зупинити подальший рух. Оскільки поїзд в цей час знаходився в самій північній точці маршруту, експедитор всупереч інструкції власника вантажу розпорядився навпаки прискорити рух. В результаті декілька рослин загинуло і частина отримала різні пошкодження, а експедитор був звинувачений в невиконанні інструкцій і нанесенні власнику вантажу збитку на значну суму. Зрештою експедитору в процесі судових розглядів вдалося довести, що інструкції власника вантажу привели б до повної втрати всього вантажу і таким чином експедитором були вжиті всі заходи для того, що б врятувати майно власника вантажу хоча і частково. Проте, тривалий судовий розгляд завдало експедитору певний матеріальний і моральний збиток (банківська гарантія, оплата послуг адвокатів і т.п.), який так і не було відшкодовано.

Обов'язок дотримуватися інструкцій клієнта впливає з самої суті відносин між керуючим (клієнтом) і агентом. Як уже згадувалося, суттєвою рисою цих відносин є те, що експедитор знаходиться під контролем клієнта. Але існують такі обставини, коли експедитор для здійснення розумних дій може відступити від інструкцій клієнта без видимого збитку для останнього. Так, у багатьох випадках морські (океанські) перевезення на судах компаній-аутсайдерів можуть виявитися більш зручними для потреб клієнта. Час відплиття і маршрут можуть краще відповідати вимогам своєчасної доставки даного вантажу. Вартість фрахту може бути меншою незалежно від кількості. Однак якщо клієнт дає вказівку про перевезення вантажу судном компанії, що входить в лінійну конференцію, експедитор не може відправити вантаж на судні компанії-аутсайдера.

Ще одна проблема полягає в тому, що інструкції, видані клієнтом, можуть бути недостатньо ясними. Існує принцип, згідно з яким агент не може бути звинувачений в тому, що він діяв неправильно, якщо його інтерпретація двозначної інструкції була розумною. Агент цілком може дати інструкції зовсім не ту інтерпретацію, яку мав на увазі принципал, коли видавав її. Цей принцип повинен узгоджуватися з обов'язком вищого порядку - обов'язком діяти розумно. Будучи професіоналом, експедитор, швидше за все, може без праці визначити, що інструкція, видана йому клієнтом, є неповною або неясною. Частиною професіональних обов'язків експедитора є обов'язок звернути увагу клієнта на цю ситуацію, якщо час дозволяє зробити це. Якщо експедитор не зробить цього, він може піддати себе ризику, якщо невірно розшифрує наміри свого клієнта.

Якщо, незважаючи на всі зусилля, експедитор не може виконати дане йому раніше доручення, то він повинен проінформувати про це клієнта і отримати у нього подальші інструкції. В системі

загального права неможливість виконати агентську угоду часто описується як обставини непереборної сили. В системі цивільного права неможливість найчастіше описується терміном "форс-мажор", який отримав широке вживання. Сьогодні існує велика кількість юридичних публікацій, спеціально присвячених цій темі, тому не будемо зупинятися на ній окремо.

Блокада Суецького каналу в 1956 році призвела до того, що в багатьох слуханнях судових процесів того часу цю форс-мажорну обставину здебільшого не було використано для захисту інтересів відповідача. Так, позивачі стверджували, що перевезення мало продовжуватись на судні, яке пішло б в обхід африканського континенту. Відповідачі, навпаки, стверджували, що передбачене перевезення повинно було здійснюватися через Суецький канал, по маршруту, додержуватися якого під час виконання перевезення було неможливо. Як правило, суди приймали рішення про те, що в даному випадку відповідач не може отримати виправдання з посиланням на форс-мажор, так як вантаж в будь-якому випадку повинен бути доставлений. Додаткові витрати і затримка доставки через рух судна в обхід африканського континенту не можуть служити обставинами, що не дозволяють виконати договір.

Під час кризи в Перській затоці ООН ввела ембарго на доставку вантажів в багато портів затоки. Експедитори, які раніше найнялися на організацію перевезення вантажу в ці порти, були звільнені від прийнятих зобов'язань на підставі настання форс-мажорних обставин. Якщо експедитори видавали накладну FBL, то вони могли захистити свої інтереси на підставі пункту 6 FBL [2].

Розглянемо ситуацію, що виникла з експедитором, який хотів скористатися послугами компанії-аутсайдера, але отримав від клієнта інструкцію використовувати для перевезення вантажу тільки судно лінійної конференції. Припустимо, що клієнт видав цю інструкцію деякий час тому. Припустимо далі, що на момент видачі інструкції не існувало послуг компаній-аутсайдерів (тобто, всі морські перевізники були учасниками лінійної конференції), так що експедитор виконав би інструкції клієнта, звернувшись до будь-якого морського перевізника. Такі гіпотетичні ситуації дозволяють виділити ще одну сторону обов'язків експедитора. Експедитор в своїх діях повинен зберігати лояльність по відношенню до клієнта і в будь-якому випадку ставити інтереси клієнта на перше місце. Зі зміною обставин (наприклад, з появою послуг компаній-аутсайдерів) експедитор повинен привернути увагу клієнта до цих змін і зажадати нові інструкції.

Одним із наслідків зобов'язання зберігати лояльність є правило про таємні доходи. Агент не може отримати дохід від агентської діяльності без згоди на те принципала. Агент повинен довести, що його принципал знає як суму, так і обставини отримання доходу і згоден на те, щоб агент залишив цю суму собі. Одним із наслідків з цього принципу є те, що експедитор не має права залишити собі ті гроші, які повернув клієнту перевізник після остаточного розрахунку за перевезення. Експедитор повинен записати такі платежі на рахунок свого клієнта.

У той же час існують такі види виплат, як, наприклад, комісійна винагорода, які експедитор за традицією залишає у себе. Наприклад, в деяких країнах лінійні конференції виплачують експедитору, якій букірує місце на судні, комісійну винагороду, що обчислюється як відсоток від суми фрахту. Іноді ці виплати служать компенсацією експедитору за надані їм послуги, наприклад, за видачу вантажосупровідної документації. Зазвичай ці виплати дуже невеликі. Лінійні конференції виплачують комісійну винагороду експедитору або агенту, букірующому місце, але ніяк не вантажовідправникам. Експедитори, як представники своєї галузі, повинні були часто вести переговори з організаціями, що представляють інтереси вантажовідправників, про отримання цих виплат. Суми таких виплат дуже малі по відношенню до загальної суми фрахту. Витрати по зарахуванню цих виплат на рахунок можуть бути цілком порівнянними з самими виплатами.

Будь-яке доручення, прийняте експедитором, є суб'єктом умов, на яких зазвичай здійснюється господарська діяльність. Утримання зазначених вище виплат експедитором є звичайною практикою. Подібні виплати не порушують правило про таємні доходи. Щоб виключити будь-які сумніви, в деяких стандартних умовах співпраці чітко вказано, що експедитору дозволяється утримувати у себе подібні виплати.

Експедитор рідко виступає в ролі професійного консультанта, проте він може часто допомогти своєму клієнтові радою. Іноді це буде рада, що стосується вирішення якогось загального питання, ніяк не пов'язаного з окремим дорученням, даним експедитору. Експедитор, що дає клієнтові поради, не може при цьому ухилитися від обов'язку виявляти розумну обережність тільки на тій підставі, що

за свої поради він не отримує плати.

В системі загального права існує відповідальність за недбалу заяву (твердження). Трьома складовими елементами для залучення до цієї відповідальності є наступні:

а) сторона, що зробила заяву (твердження), знала, що інша сторона стане покладатися на достовірність цієї заяви (затвердження);

б) сторона, що зробила заяву (твердження), володіє професією, умінням або заняттям, що дозволяють робити такі заяви;

в) сторона, для якої ця заява (твердження) було зроблено, може понести втрати в разі, якщо заява (твердження) виявиться невірним, і про цю обставину відомо у момент повідомлення цієї заяви (затвердження).

Ці елементи будуть присутні практично у всіх випадках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, експедитор повинен виявляти розумну обережність і в тому, як він дає поради (робить заяви) своєму клієнту.

Це може здатися дивним, але при деяких обставинах експедитор може не мати права покладатися на свої стандартні умови співпраці, щоб обмежити або зняти з себе відповідальність за надані клієнту поради. Хоча експедитори і вважають таку обставину дещо вигаданою, вона є цілком реальною. Якщо надана експедитором рада не пов'язана ні з одним з фактично отриманих ним доручень, то немає ніяких договірних підстав для застосування стандартних термінів і умов співпраці. Намагаючись запобігти такому розвитку подій, юристи вносять в стандартні умови співпраці, наприклад, таке положення:

"Все і будь-які види діяльності [експедитора], складові його ділової активності, які здійснюються безоплатно або за винагороду, є суб'єктом застосування цих Умов".

Якщо в наявності був колишній порядок дій, експедитор має можливість посилатися на це положення в стандартних умовах співпраці. Експедитор повинен роз'яснити клієнту, що та чи інша інформація повідомляється йому за умови, що експедитор не відповідає за її точність. Щоб зняти з експедитора і цей ризик, в стандартних умовах співпраці більшості міжнародної асоціації експедиторів країн загального права існує положення приблизно такого змісту:

"Рада і інформація, видані компанією в будь-якій формі, призначаються тільки клієнту, і клієнт зобов'язується не пред'являти компанії претензій за втрату, збитки, витрати або збитки, що виникли в результаті того, що будь-яка інша особа здійснювала свої дії, покладаючись на дану раду або інформацію. За винятком деяких спеціальних доручень, рада і інформація, які не належать до інструкцій, отриманих компанією, надаються безоплатно без прийняття компанією відповідальності за них".

На жаль в українській практиці ці та інші корисні положення звільнення від відповідальності не знайшли достатнього практичного застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Canadian Encyclopedic Digest, Western : a Complete Statement of the Federal Laws of Canada and the Provincial Laws of Alberta, British Columbia, Manitoba and Saskatchewan as Derived from the Cases and Statutes / Robert W. Miller, Robert W. Miller (LL.B.) - Volume 11, Part 3 - Carswell Co., 1998 – 347 p.
2. Котлубай О.М. Економічні механізми розвитку торговельного мореплавання в Україні / О.М.Котлубай - Одеса: ППРЕД НАН України, 2004,– 453 с.
3. Jones P. FIATA Legal Handbook on Forwarding / Peter Jones, International Federation of Freight Forwarders Associations - Blais, 1991 – 178p.
4. Экспедиторские документы ФИАТА // Ассоциация Международных Экспедиторов "АМЕУ" - Електронне видання [режим доступу] - <http://baifby.com/page/39>
5. Ramberg J. The law of transport operators in international trade // Jan Ramberg - Norstedts Juridik, 2005 - 293p.

REFERENCES

1. Canadian Encyclopedic Digest, Western : a Complete Statement of the Federal Laws of Canada and the Provincial Laws of Alberta (1998), British Columbia, Manitoba and Saskatchewan as Derived from

the Cases and Statutes, Vol. 11, Part 3 Robert W. Miller, Robert W. Miller (LL.B.) Carswell Co., 347 p [in English].

2. Kotlubay O.M. Ekonomichni mehanizmy rozvytku tovgovelnogo moreplavannya v Ukraine [Economic mechanisms of maritime trade in Ukraine], Odessa: IPMEER, 2004, 453 p [in Ukrainian].

3. FIATA Legal Handbook on Forwarding (1991), Peter Jones, International Federation of Freight Forwarders Associations, Blais, 178p [in English].

4. Ekspeditorskie dokumenty FIATA [Forwarding documents FIATA], Association of International Forwarders "BAME", Electronne Vidanna [access mode]: <http://baifby.com/page/39> [in Russian].

5. Jan Ramberg The Law of Transport Operators in International Trade (2005) Norstedts Juridik, 293p [in English].

КУКОШ М.С.

аспірант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: k.maks.s@rambler.ru

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто інституційні основи формування інвестиційного потенціалу країни та регіону. Досліджено стан та перспективи українського законодавства в сфері інвестування, а також організацію залучення та супроводу інвестицій на державному та регіональному рівні. Визначено необхідність систематизації інвестиційного законодавства України, підсумком якої повинно стати прийняття Інвестиційного Кодексу. Також обґрунтовано, що удосконалення потребує і сам процес залучення та супроводження інвестицій, а саме створення окремого органу на який було би покладено завдання сприяння іноземному інвестуванню як на державному, так і на регіональному рівні.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, регіональний розвиток, державне регулювання, законодавче забезпечення, Інвестиційний Кодекс

KUKOSH M.S.

Postgraduate

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: k.maks.s@rambler.ru

INSTITUTIONAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE REGION'S INVESTMENT POTENTIAL

The article considers the institutional framework for the formation of the country and the region investment potential. The state and prospects of Ukrainian legislation in the field of investment, as well as the organization of attraction and support of investments at the state and regional level are investigated. The necessity of systematization of investment legislation of Ukraine, the outcome of which should be the adoption of the Investment Code. It is also grounded that the process of attracting and supporting investments, namely the creation of a separate body for which it would be assigned the task of promoting foreign investment both at the state and at the regional level, also needs to be improved.

It is determined that the necessary conditions for increasing the investment activity of domestic enterprises at the state level are the formation and implementation of a well-balanced investment policy, ensuring favorable business climate in the country, development of investment and infrastructure provision of investment processes, etc. At the level of regions and certain sectors of the economy, the development and implementation of regional and sectoral investment development programs should contribute to the effective implementation of investment activities.

It is expedient to create a special body that would engage in investment and support of investment projects at the state level, and also had its representative offices in all regions of Ukraine, which would be engaged in supporting local investment projects. This will enable the creation of an effective regional policy, the formation of investment attractiveness, and, thus, to ensure the receipt of investment resources.

Key words: investment, investment activity, regional development, state regulation, legislative support, Investment Code

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

На сучасному етапі розвитку світової економіки інтеграційні та глобалізаційні процеси, що спостерігаються в світовому господарстві визначають виключне значення інвестицій для становлення та розвитку вітчизняної економіки. Ефективне здійснення інвестиційної діяльності на сьогоднішній день є основою для розвитку економіки країни та регіону, а також для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Необхідними умовами для підвищення інвестиційної активності вітчизняних підприємств на державному рівні є формування та реалізація виваженої інвестиційної політики, забезпечення сприятливого ділового клімату в країні, розвиток інвестиційного та інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів тощо. На рівні регіонів та окремих галузей економіки ефективному здійсненню інвестиційної діяльності має сприяти розробка

та реалізація регіональних і галузевих програм інвестиційного розвитку [1].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню питання формування інвестиційного потенціалу регіону та проблем, які виникають в процесі інвестиційної діяльності приділялось багато уваги з боку таких відомих вітчизняних вчених, як: М. Богуславського, Б.В. Буркинського, В.М. Осипова, О.І. Лайко, К. Гуменни, С. Гуткевича, В. Коссака, О. Савлука, В. Хопчана та ін.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану інституційного забезпечення в сфері інвестиційного розвитку регіону, дослідження наявних проблем, а також запропонування шляхів їх вирішення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Інвестиції є одним з основних елементів, що впливають на розвиток економіки, сприяють ефективному функціонуванню виробничо-господарських процесів, забезпечують розширене відтворення ресурсів, дають можливість здійснювати нові науково-дослідні роботи, і реалізовувати проекти. Тому формування інвестиційної привабливості регіонів є надзвичайно важливим для подальшого розвитку та досягнення поставлених цілей багатьох країн світу. Вивчення та аналіз регіональної політики залучення інвестицій закордонних країн може бути корисним і для України. Використання світового досвіду залучення інвестицій у регіони країни, врахування особливостей розвитку, переваг та недоліків кожної з них дає можливість формування ефективної інвестиційної політики для регіонів України [2].

На сьогоднішній день нормативно-правова база регулювання інвестицій в Україні нараховує понад 100 різних нормативних документів. Умовно всі нормативні документи, що регулюють порядок здійснення капіталовкладень нерезидентами в Україні можна поділити на два основних блоки законодавства, а саме спеціальне інвестиційне законодавство та допоміжний блок, до якого входять нормативні документи, що здійснюють опосередкований вплив на інвестиційну діяльність [3].

До першого блоку умовно можна віднести спеціальне інвестиційне законодавство, базовими нормативно-правовими актами якого є міжнародні угоди в сфері інвестицій та окремі закони України в сфері інвестиційної діяльності. Серед основних нормативних актів першого блоку можна виділити: Вашингтонську Конвенцію 1965 р., Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про інститути спільного інвестування», «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» та ін.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

Започаткуванням законодавчого врегулювання відносин у інвестиційній сфері в Україні стало прийняття Верховною Радою України законів України "Про захист іноземних інвестицій на Україні" від 10 вересня 1991 року № 1540а-ХІІ [4] та "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ [5].

Згідно Закону України "Про захист іноземних інвестицій на Україні" передбачається, що інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються державою. Закон гарантує іноземним інвесторам перерахування за кордон прибутків та інших сум, які вони на законних підставах отримали в результаті підприємницької діяльності на території України.

Закон України "Про інвестиційну діяльність" визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Законом декларується захист інвестицій та встановлюється державна гарантія стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності [6].

Положення Закону України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР [7] визначають особливості режиму іноземного інвестування на території України, регулюють процедуру створення та особливості діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, а також види і форми здійснення таких інвестицій. Законом встановлюються гарантії, що у разі зміни законодавства, протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі.

Спрямування Закону України "Про інститути спільного інвестування" [8] полягає в

забезпеченні залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів. Законом визначаються правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів. Згідно закону встановлюються вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність.

Основною метою Закону України "Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна" від 21 жовтня 2010 року № 2623-VI [9], який набрав чинності 1 січня 2012 року, є максимальне спрощення порядку отримання послуг суб'єктом інвестиційної діяльності в рамках "єдиного вікна" з метою підготовки та видачі пакета документів, який дає право на реалізацію інвестиційного проекту. Законом встановлюється норма, згідно якої уповноважений орган розглядає звернення заявника у п'ятиденний строк з дня його реєстрації та складає оперативний план дій щодо підготовки та реалізації інвестиційного проекту.

З метою спрощення порядку залучення іноземних інвестицій та унеможливлення прояв ознак корупції при їх державній реєстрації 31.05.2016 прийнято Закон України № 1390-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій" [10].

Незважаючи на те, що спеціальне інвестиційне законодавство регламентує основні питання здійснення іноземного інвестування в Україні, багато питань, особливо щодо використання окремих інструментів державного регулювання інвестиційної діяльності, декларується іншими нормативними документами, які мають опосередковане відношення до залучення інвестицій (другий блок законодавства).

Другий блок нормативно-правових актів є набагато ширшим і включає у себе документи, що регулюють взаємовідносини у сфері зовнішньоекономічної, інноваційної, митної, податкової, валютної, бюджетної, кредитної, підприємницької та інших видів діяльності [3].

Отже, як можна побачити в Україні сферу інвестування регулює значна кількість законів та постанов, але вони не являють собою цілісну і взаємоузгоджену систему законодавства. Національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності нестабільне, нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, інші відміняються, або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах. Вирішенням даної проблеми може стати прийняття Інвестиційного Кодексу, який би систематизував інвестиційне законодавство, що значно полегшить для інвесторів ознайомлення з нормами регулювання іноземних інвестицій в Україні.

В Україні була спроба прийняття такого кодексу. 7 лютого 2002 р., на розгляд Верховної Ради було внесено проект Інвестиційного Кодексу України № 9048, розроблений Комітетом з питань економічної політики, однак він так і залишився тільки проектом. [11]

У 2012 р. робоча група Комітету з економічних реформ «Впровадження Національних проектів тв. Інвестицій» прийняла рішення про підготовку Інвестиційного Кодексу, який передбачав створення прозорої системи законодавства в сфері інвестування, але його так і не було прийнято.

Серед інститутів в Україні питаннями інвестиційної політики на державному рівні займаються: Президент України, Кабінет Міністрів України (валютно-кредитний комітет, відділ іноземних інвестицій та вільних економічних зон), Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Українська державна інвестиційна компанія, Фонд Держмайна, Державна митна служба, Головна державна податкова інспекція України. Перелічені органи влади поширюються на рівень органів місцевої виконавчої влади.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 р. № 740 утворено Офіс із залучення та підтримки інвестицій, основними завданнями якого є [12]:

- 1) створення механізму підготовки та реалізації інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна" для забезпечення ефективності взаємодії з інвесторами, які діють в Україні, та активного залучення інвестицій, а також забезпечення співпраці державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямованої на створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні;
- 2) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з метою вирішення проблемних питань, що виникають під час здійснення інвестицій в економіку України;

3) підготовка пропозицій щодо формування і реалізації інвестиційного потенціалу України, підтримки пріоритетних інвестиційних проектів, поліпшення інвестиційного клімату в Україні, забезпечення захисту прав інвесторів; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації інвестиційних проектів; підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо взаємодії з інвесторами; удосконалення нормативно-правової бази з відповідних питань.

Також, Указом Президента України від 29 серпня 2016 року № 365/2016 затверджено положення про Національну інвестиційну раду серед основних завдань якої можна виділити [13]:

1) розроблення пропозицій щодо стимулювання та розвитку інвестиційної діяльності в Україні;

2) формування привабливого інвестиційного іміджу України, у тому числі з урахуванням найкращої міжнародної практики;

3) сприяння формуванню основних напрямів державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні;

4) напрацювання пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку інвестиційного потенціалу України;

5) стимулювання іноземних та національних інвестицій в розвиток економіки держави;

6) вивчення ініціатив та потенційних пропозицій щодо інвестиційних проектів, а також практики взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з державними органами;

7) аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку України, підготовка пропозицій щодо шляхів їх вирішення, зокрема щодо заходів зі сприяння захисту прав інвесторів;

8) участь в опрацюванні проектів актів законодавства з питань інвестиційної діяльності.

До складу Ради входять: Голова Верховної Ради України (за згодою), Прем'єр-міністр України, Голова Національного банку України (за згодою), Перший віце-прем'єр-міністр України - Міністр економічного розвитку і торгівлі України, Міністр фінансів України, Міністр юстиції України, а також за згодою: представники українських та іноземних організацій та компаній, бізнесових кіл, експерти з питань залучення інвестицій, розвитку підприємництва, фахівці у галузі економіки, фінансів

На даний момент в Україні повноваження за реалізацію інвестиційної політики покладені на велику кількість установ, що призводить до ускладнення та неефективного управління інвестиційними процесами. На нашу думку доцільним є створення спеціального органу, який би займався залученням інвестицій та супроводженням інвестиційних проектів на державному рівні, а також мав свої представництва у всіх регіонах України, які б займалися супроводженням інвестиційних проектів на місцях. Це дасть можливість створити ефективну регіональну політику, формувати інвестиційну привабливість, а відтак і забезпечувати надходження інвестиційних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Беручи до уваги світові тенденції, можна стверджувати, що на теперішньому етапі розвитку економіки, інвестиції займають провідне місце в економічному розвитку як країни в цілому, так і окремих її регіонів. Для України питання залучення інвестицій та формування інвестиційного потенціалу регіонів є життєво важливим. Слід зазначити що нормативно-правова база в сфері інвестування в Україні є досить розвиненою, але вона являє собою велику кількість розрізнених нормативно-правових актів, що значно ускладнює для інвесторів дослідження інвестиційного законодавства. На сьогодні є необхідність систематизації інвестиційного законодавства України, підсумком якої повинно стати прийняття Інвестиційного Кодексу. Також слід зазначити, що удосконалення потребує і сам процес залучення та супроводження інвестицій, а саме створення окремого органу на який було би покладено завдання сприяння іноземному інвестуванню як на державному, так і на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хопчан В.М. Сучасний стан та перспективи Державного регулювання Інвестиційної діяльності в Україні / В. М. Хопчан // Інвестиції: практика та досвід. - 2015. - № 11. - С. 20-23
2. Савлук О. В. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі інституціонального регулювання / О. В. Савлук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 2. – С. 256–262.

3. Герзанич В. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання іноземного інвестування в Україні. / В. М. Герзанич, І. І. Черленяк, В. М. Бондаренко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 10. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=904>
4. Про захист іноземних інвестицій: Закон України від 18.09.1991, № 1560-ХІІ / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12>
5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991, № 1560-ХІІ / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
6. Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи: роз'яснення від 08.05.2012 р. / Міністерство юстиції України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0015323-12>
7. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996, № 93/96-ВР / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
8. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 15.03.2001, № 2299-ІІІ / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>
9. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.10.2010, № 2623-VI / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій: Закон України від 31.05.2016, № 1390-VІІІ / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-19>
11. Веклич В. О. Теоретичні основи правового регулювання інвестиційної діяльності в харчовій промисловості / В. О. Веклич // Інтелект ХХІ. - 2015. - № 1. - С. 63-69.
12. Про утворення Офісу із залучення та підтримки інвестицій: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016, № 740 / Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/740-2016-p>
13. Про Національну інвестиційну раду: Указ Президента України від 29.08.2016 р. №365/2016 / Адміністрація Президента України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/3652016-20441>

REFERENCES

1. Khopchan V.M. (2015) Suchasnyy stan ta perspektyvy Derzhavnoho rehulyuvannya Investytsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini [Current state and prospects of the State regulation of investment activity in Ukraine]. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, 11, 20-23 [in Ukrainian].
2. Savluk O. V. (2012) Svitovyy dosvid pidvyshchennya investytsiynoyi pryvablyvosti rehionu na osnovi instytutsional'noho rehulyuvannya [World experience of increasing investment attractiveness of the region on the basis of institutional regulation]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, 2, 256–262 [in Ukrainian].
3. Herzanych V. M. (2015) Shlyakhy vdoskonalennya normatyvno-pravovoho rehulyuvannya inozemnoho investuvannya v Ukrayini. [Ways to improve regulatory and legal regulation of foreign investment in Ukraine.] *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, 10. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=904> [in Ukrainian].
4. Pro zakhyst inozemnykh investytsiy: Zakon Ukrayiny vid 18.09.1991, # 1560-XII [On Protection of Foreign Investments: Law of Ukraine dated 18.09.1991, No. 1560-XII]. *Verkhovna Rada Ukrayiny*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12> [in Ukrainian].
5. Pro investytsiynu diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 18.09.1991, # 1560-XII [On investment activity: Law of Ukraine dated 18.09.1991, No. 1560-XII]. *Verkhovna Rada Ukrayiny*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> [in Ukrainian].
6. Investytsiynе zakonodavstvo: stan, problemy, perspektyvy: roz'yasnennya vid 08.05.2012 r. [Investment legislation: status, problems, prospects: explanation from 08.05.2012.]. *Ministerstvo yustytsiyyi Ukrayiny*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0015323-12> [in Ukrainian].
7. Pro rezhym inozemnoho investuvannya: Zakon Ukrayiny vid 19.03.1996, # 93/96-VR [About the

regime of foreign investment: Law of Ukraine dated March 19, 1996, No. 93/96-BP]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>

8. Pro instytuty spilnoho investuvannia: Zakon Ukrainy vid 15.03.2001, № 2299-III [On Joint Investment Institutions: Law of Ukraine dated March 15, 2001, No. 2299-III]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> [in Ukrainian].

9. Pro pidhotovku ta realizatsiiu investytsiinykh proektiv za pryntsyptom «iedynoho vikna»: Zakon Ukrainy vid 21.10.2010, № 2623-VI [On the preparation and implementation of investment projects on the basis of the "one-stop shop": Law of Ukraine dated October 21, 2010, No. 2623-VI] *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-17> [in Ukrainian].

10. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo skasuvannia oboviazkovosti derzhavnoi reiestratsii inozemnykh investytsii: Zakon Ukrainy vid 31.05.2016, № 1390-VIII [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the abolition of mandatory state registration of foreign investments: Law of Ukraine dated 31.05.2016, No. 1390-VIII] *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-19> [in Ukrainian].

11. Veklych V. O. (2015) Teoretychni osnovy pravovoho rehuliuвання investytsiinoi diialnosti v kharchovii promyslovosti [Theoretical basis of legal regulation of investment activity in the food industry] *Intelekt XXI, 1, 63-69* [in Ukrainian].

12. Pro utvorennia Ofisu iz zaluchennia ta pidtrymky investytsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.10.2016, № 740 [On the creation of the Office for attracting and supporting investments: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 19, 2013, No. 740] *Kabinet Ministriv Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/740-2016-p> [in Ukrainian].

13. Pro Natsionalnu investytsiinu radu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.08.2016 r. №365/2016 [About the National Investment Council: Decree of the President of Ukraine dated August 29, 2016 # 365/2016] *Administratsiia Prezydenta Ukrainy*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/3652016-20441> [in Ukrainian].

УДК 631.111.3(338.432:502.33)
JEL Q 150, Q 240, R 140

КУПНЕЦЬ Л.Є.

д-р екон. наук, проф.

завідувач відділу економіко-екологічних проблем приморських регіонів
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: lek_larisa@ukr.net

ТЮТЮННИК Г.О.

здобувач

інженер I категорії

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ
Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ecoregnatures@ukr.net

ЯКІСТЬ ҐРУНТІВ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті розглянута роль екологічно чистих земель, як засобу отримання безпечної продукції стандартизованої якості та складової збалансованого аграрного природокористування, якісні характеристики яких є основою збереження агроєкосистем, підвищення врожайності, запобігання деградації та відновлення агроландшафтів. Визначена сутність та складові процесу управління якістю ґрунтів.

Ключові слова: екологічно чисті земельні масиви, якість ґрунтів, агрогосподарське природокористування, антропогенне навантаження, гумус, екологічний моніторинг, забруднення земель.

KUPINETS L.Ye.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: lek_larisa@ukr.net

TIUTIUNNYK H.O.

postgraduate

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: ecoregnatures@ukr.net

QUALITY OF SOIL IN THE SYSTEM OF AGRO ECONOMIC NATURAL USE SUPPLYING

The article presents the issue of improving soil quality continues needs to be urgent. In particular, the task of improving the quality of agricultural land and considering the qualitative characteristics as an object of management remains unresolved, which necessitates further systematic research in this direction. The purpose of the article is to substantiate the essence of soil quality management, the creation of land masses with appropriate soil characteristics as a means of obtaining safe products of standardized quality, maintaining the quality of the natural environment, preventing its degradation and using innovative industrial technologies in alternative agricultural systems. It is substantiated that qualitative soil properties and fertility are inextricably linked. The processes of soil formation and soil fertility are determined by a number of natural factors and the nature of economic activity, which affects not only the arable layer but also deeper soil horizons, as well as groundwater and groundwater. The optimal parameters of fertility indices should be established for each type of soil, ie they can vary according to the fertility patterns as a combination of soil properties and modes that ensure the productivity of the land, the high quality and safety of the agricultural products derived from them. It is determined that the management of ecological agriculture will facilitate the creation of land uses with special characteristics, which are achieved through the implementation of the general laws of agriculture and a number of principles, among which the principles of environmental orientation are combined with the principles that

facilitate their implementation.

Key words: *environmentally friendly land massifs, soil quality, agroeconomic nature management, anthropogenic loading, humus, ecological monitoring, pollution of land.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Потужне антропогенне навантаження на сільськогосподарські землі веде до зміни їх стану, що супроводжується негативним балансом гумусу, нестачею органічної речовини, важливих елементів живлення, забрудненням важкими металами, активізацію деградаційних процесів. Особливо небезпечно це для найбільш цінних і широко поширених українських чорноземів, сприйнятливих до техногенного та антропогенного навантаження.

Враховуючи, що більшість продуктів харчування людство отримує за рахунок господарського обробітку землі та понад 70% усіх забруднювачів надходять в організм людини з продуктами харчування, актуалізується роль екологічно чистих земель:

- як незамінного природного ресурсу та базису для виробництва безпечної продукції, яка безпосередньо чи опосередковано не створює шкідливого впливу на здоров'я людини;
- як основи формування екологічно збалансованих агрокосистем, що потребують моделювання відповідно до спеціалізації ведення господарської діяльності.

Це відповідає стратегічним завданням державної політики в сфері аграрного землекористування, зокрема удосконалення структури сільськогосподарських угідь, відтворення їх родючості та забезпечення раціонального використання й охорони земель на основі екологізації [9, С. 354-357].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Екологічна складова в проблематиці агрогосподарського природокористування досліджується науковими колективами ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», ННЦ «Інститут аграрної економіки», ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії» ім. О.Н. Соколовського, Інституту агроекології і природокористування, Інституту водних проблем і меліорації НААН України, ДУ «Інститут охорони ґрунтів України» та ін. Означена проблематика реалізується в напрямках: формування інституціональних засад використання земельних ресурсів та оцінки соціо-еколого-економічної ефективності їх використання в контексті сталого розвитку сільських територій; обґрунтування векторів екологізації сільськогосподарських земель; підвищення родючості ґрунтів шляхом запровадження інновацій в сфері ґрунтознавства та агрохімії; відродження і розвитку господарської діяльності на забруднених територіях; здійснення єдиної науково-технічної політики у сфері охорони ґрунтів та їх родючості; раціонального використання та екологічної безпеки земель сільськогосподарського призначення; науково-методичного та організаційного забезпечення державного моніторингу ґрунтів і агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення; ведення землеробства на меліорованих землях та встановлення закономірностей екологічних процесів на цих землях.

Формування раціональної системи землеводіння і землекористувань, створення екологічно сталих ландшафтів і агросистем залишається питанням стратегічної важливості, реалізацію якого проводить Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, що відповідає в числі інших питань за екологічне регулювання земельних відносин та встановлення особливого режиму і умов використання земель.

Науково-дослідні та проектні роботи в галузі землеустрою, охорони, оцінки та раціонального використання земель, геодезичні роботи проводять наукові колективи розгалуженої системи інститутів землеустрою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання покращення якості ґрунтів надалі залишається нагальним. Зокрема завдання підвищення якості сільськогосподарських земель та розгляд якісних характеристик як об'єкту управління залишаються до кінця невирішеним, що зумовлює необхідність проведення подальших системних досліджень в цьому напрямку.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування сутності управління якістю ґрунтів, створення масивів земель з відповідними ґрунтовими характеристиками як засобу отримання безпечної продукції стандартизованої якості, підтримки якості природного середовища, запобігання його деградації та використання інноваційних індустріальних технологій в альтернативних системах сільського господарства.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Якість ґрунту являє собою сукупність

його фізичних, хімічних і біологічних властивостей, які дістали суттєвих змін завдяки неефективній системі господарського використання земель, відтворення ґрунтів та прогресуючій деградації агроландшафтів. Українські землі деградують внаслідок всіх можливих негативних процесів, якими з часом супроводжується використання сільськогосподарських земель, а саме - втрати гумусу і поживних речовин, висушування (дезертифікації) і перезволоження (заболочування), засолення та закислення, забруднення скидами, викидами, відходами, хімічними засобами захисту рослин, ерозійними пошкодженнями. Узагальнюючи означені зміни можна констатувати, що стан ґрунтів обумовлює зниження їх функцій в агроекосистемах.

Характеристика якості ґрунтів базується як на характеристиці ґрунтових процесів, так і бальних оцінках, якими вимірюють як природні, так і набуті землею властивості внаслідок господарської діяльності або антропогенних змін. Так «Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення» визначає в якості завдань саме ґрунтові процеси [7, 8] (Рис.1).

Рис.1. Основні складові оцінки якості ґрунтів

Примітка: складено на основі [7, 8]

Відповідно до існуючої закордонної практики, диференціацію можна проводити за бальною системою оцінки, при якій враховувати вісім факторів: чотири «важко змінних» – структуру та гранулометричний склад ґрунтів, їхню потужність, рельєф місцевості, кліматичні умови й чотири «легко змінних» – вміст поживних речовин, режим зволоження, кислотність і кам'янистість ґрунтів. В підсумку означені показники можна розглядати як своєрідні кількісно-якісні ознаки ґрунтових процесів, що відбуваються. Господарська діяльність суттєво впливає на ґрунтоутворювальні процеси, а через них на властивості і родючість ґрунту, тобто його якість.

Як справедливо вважають фахівці, ґрунт є в значній мірі продуктом господарювання, а не тільки предметом прикладання праці. Якісні властивості ґрунтів та родючість нерозривно пов'язані. Процеси ґрунтоутворення та родючості ґрунту визначаються низкою природних чинників та характером господарської діяльності, які впливають не тільки на орний шар, але й на більш глибокі ґрунтові горизонти, а також ґрунтові і підґрунтові води. Оптимальні параметри показників родючості повинні встановлюватися для кожного типу ґрунту, тобто вони можуть змінюватися у відповідності до моделей родючості як сукупності ґрунтових властивостей та режимів, які забезпечують продуктивність земель, високу якість та безпеку отриманої з них сільськогосподарської продукції.

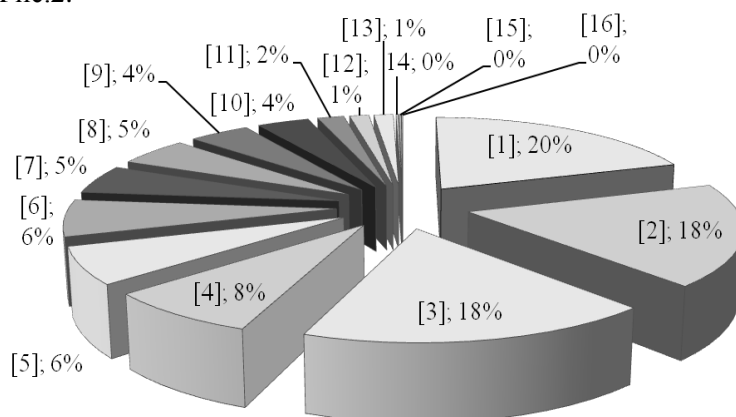
Як відомо сучасна політика ЄС щодо довкілля передбачає реалізацію послідовних тематичних стратегій, розрахованих на впровадження нового формату екологічної політики в означених сферах на довгострокову перспективу. Визначено сім сфер, серед яких «Захист ґрунтів». У Посланні комісії ЄС «До тематичної стратегії захисту ґрунтів» визначено 8 головних загроз деградації ґрунтів: ерозія, кількісне і якісне зменшення органічної речовини (гумусу), забруднення, засолення, ущільнення, зсуви та повені, втрата біологічного різноманіття.

У проекті Рамкової ґрунтової директиви Європарламенту і Ради Європи зазначено, що ґрунти, по суті, є невідновлюваним ресурсом, бо швидкість їх деградації може бути значною, а процеси регенерації надзвичайно повільними й витратними [10]

За офіційними даними сільськогосподарські землі в Україні займають 42,7 млн гектарів, або 70,8% загального земельного фонду країни. В їх структурі 68,8% сільськогосподарських угідь. З них 53,9 % припадає на ріллю; 9,0% складають пасовища; 4% - сіножаті; 1,5 % – багаторічні насадження; 0,4 % – перелogi. Найвища частка орних земель - у степових районах (70-80%) і лісостеповій зоні. Особливістю структури сільськогосподарських угідь України є загальна висока питома вага

розораних земель – 80% і навіть більше в окремих регіонах країни, що значно перевищує екологічно обгрунтовані межі.

Поширення основних деградаційних процесів ґрунтів в Україні за останніми офіційними даними наведено на Рис.2.

[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	[8]
Втрата гумусу й поживних речовин	Переуцільнення	Заплення і кіркоутворення	Водна ерозія	Підкислення	Заболочування	Забрудн. радіонуклідами	Вітр. ерозія,
[9]	[10]	[11]	[12]	[13]	[14]	[15]	[16]
Забрудн. пестиц. та ін. органіч. Речов.	Забрудн. важк. металами	Засол-я, підлуже-я, осолонц.	Водна ерозія,	Замулення	Зниження рівня поверхні	Деформ. земної поверх. вітром	Аридизація ґрунтів

Рис.2. Поширення основних деградаційних процесів ґрунтів в Україні (% від загальної площі)
Джерело: складено за даними ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії» [5]

Саме означені процеси завдають найбільших збитків українським землям. Кількісна оцінка наслідків цих процесів представлена в Таблиця 1.

Таблиця 1

Перелік вимірювальних ґрунтових характеристик, властивостей і процесів

Ґрунтові процеси	Кількісно-якісна характеристика стану ґрунтів
Ерозія	Середньорічні втрати ґрунту від водної та вітрової ерозії складають 15 т/га. Ґрунтовий покрив країни втрачає щороку біля 740 млн. т родючого ґрунту, який містить близько 24 млн. т гумусу, 0,7 млн. т рухомих фосфатів, 0,8 млн. т – калію, 0,5 млн. т азоту та великі кількості мікроелементів. На території України нараховується 57,5 % ґрунтів, що страждають від ерозії. внаслідок площа еродованих земель в Україні збільшується на 80–90 тис. гектарів.
Кількісне і якісне зменшення гумусу	Баланс гумусу є гостродефіцитним. Ґрунти України втрачають у середньому за кожні п'ять років 0,05% гумусу. Це означає, що за сто останніх років вміст гумусу в чорноземах зменшився майже вдвічі – з 4-6% до 3%, що веде до втрати найбільш продуктивних земель.
Забруднення	Приблизно 20 % ґрунтів в Україні забруднені. Техногенно забруднені землі характерні для індустріальних міст України, а також навколо об'єктів нафтогазового комплексу та пришляхових смуг. Спостерігається перевищення ГДК у кормах та продукції харчового призначення
Засолення	Приблизно – 2,8% земель в Україні засоленні. Мінералізація підземних вод у зонах засолення коливалась у межах 6300-8500 мг/дм ³ , глибина засолення до 28 м.
Ущільнення	Переуцільнення ґрунтів охоплює близько 39%. За різними оцінками 18-40% сільськогосподарських земель
Зсуви та повені	На території України зафіксовано майже 23 тис. зсувів. Площа поширення ділянок з розвитком зсувів у межах міських територій складає понад 44,0 км ² . Зростає загроза катастрофічних повеней, затоплення прибережних частин, особливо в гірських областях

Джерело: розроблено за даними матеріалів агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення проведеної Державним технологічним центром охорони родючості ґрунтів Міністерства аграрної політики України «Центрдержродючість» та регіональними центрами «Облдержродючість»

За існуючими оцінками територія України може характеризуватися як сильно і дуже сильно уражена та майже її п'ята частина може стати непридатною для господарського використання. Між тим інноваційні орієнтири розвитку економіки України передбачають забезпечення виробництва екологічно-чистих видів продукції з одночасним зменшенням рівня шкідливого впливу на довкілля. Отримати таку продукцію можливо виключно на землях високої якості, тобто таких, де контролюється екологічний стан ґрунтів та підтримується їх родючість.

Веденню екологічного сільського господарства, сприятиме створення землекористувань з особливими характеристиками, які досягаються шляхом реалізації загальних законів землеробства та низки принципів, в числі яких принципи екологічної спрямованості поєднуються з принципами, що сприяють їх реалізації. Так першу групу складають принципи:

- повернення до природних умов формування фітоценозів, що проявляється відповідністю спеціалізації господарств ґрунтово-кліматичним умовам території;

- підтримки стійкості агроecosystem, що досягається за умови дотримання сівозмін;

- застосування природних засобів захисту рослин;

- знешкодження токсикантів в родючих ґрунтах та попередження їх застосування, а другу групу – принципи:

- раціональності землекористування, що передбачає науково-обґрунтоване цільове використання земельних ділянок, врахування минулого досвіду, регіональних природних особливостей та екологічну безпеку їх використання;

- економічного регулювання землекористування, який реалізує мотиваційні, стимулюючі та компенсаційні заходи, пов'язані з поверненням і підтримкою якісних властивостей земель (припинення ерозії, бездефіцитний баланс гумусу, зниження забруднень, кислотності та засоленості, оптимізація використання добрив тощо) та біологічної продуктивності;

- інноваційності, що має на меті застосування в практиці землекористування землевласниками та землекористувачами, незалежно від форм власності, сучасних досягнень науки в сфері екологізації агротехнологій;

- інформаційного забезпечення, що полягає у формуванні оновленої бази даних щодо стану земель сільськогосподарського призначення;

- державного контролю за земельними масивами з особливими характеристиками, що має на меті вдосконалення і демократизацію повноважень щодо земельних ділянок.

Означені принципи управління землекористуванням виступають основою управлінських дій, орієнтованих на формування масивів сільськогосподарських земель з особливими характеристиками та складають суміжні сфери еколого-економічного управління.

Відмінності якісних властивостей земель є об'єктивно обумовленими, але з часом антропогенне навантаження обтяжує їх первинні характеристики. Повернення до їх вихідного стану не завжди можливе, але потрібно. Застосування тих чи інших підходів та технологій оновлення якісного стану сільськогосподарських земель обумовлює формування умовно чистих земельних масивів серед тих, що потенційно можуть стати через певний час придатними для отримання безпечної продукції виробництва. Але, знаходячись у проміжному стані стосовно якісних характеристик такі землі виконують особливу роль (Таблиця 2).

Таблиця 2

Роль земельних масивів з особливими характеристиками якості в штучно створених угрупованнях

Визначення	Особливості	Мета	Земельні масиви з особливими характеристиками якості
Агрolandшафт			

Сукупність екосистем, сформованих в результаті сільськогосподарського перетворення ландшафту	Більша частина природної рослинності замінена посівами й насадженнями польових, садових та лісових культур	Стійке відтворення ресурсів і середовища в технологічному циклі отримання необхідної кількості і якості продукції, формування екологічно збалансованих високопродуктивних агроекосистем	Відтворення біопродуктивності угідь; гумусоутворення; ентомологічна саморегуляція; формування умов екологічно безпечного землеробства; покращення хімічного стану ґрунтів
Агроареал			
Частина агроландшафту, обмежена однаковими геологічними і мікрокліматичними умовами	Для ґрунтів агроареалу агроландшафту характерна наявність орного горизонту	Агроекологічне угруповання за подібністю умов обробітку основних сільськогосподарських культур	Відтворення та покращення природного стану окремих частин агроландшафту, з метою синтезу найбільш екологічно безпечних земельних масивів
Агроекосистема			
Штучно створений комплекс біотичних і абіотичних природних компонентів, що перебуває в безпосередньому взаємозв'язку з прир. умовами середовища	нестійкий, нездатний до тривалого існування без пост., підтримання людиною	Раціональне використання біологічних ресурсів, з метою отримання високого врожаю	Підвищення врожайності; отримання екологічно безпечної продукції; створення екологічних умов існування рослинності і тварин;
Агробіоценоз			
Штучно створене людиною угруповання рослин, тварин, грибів і мікроорганізмів у вигляді посівів або насаджень культурних рослин	Незначна видова різноманітність, слабо розгалужені ланцюги живлення, нездатність до саморегуляції, потреба постійного втручання людини	Отримання високого врожаю однієї або декількох культур, обраних людиною для вирощування	Підвищення стійкості сільськогосподарських культур до негативних факторів; формування безпечного розвитку

Джерело: складено авторами на основі [3]

Земельні масиви з особливими характеристиками грають важливу роль та мають тісний зв'язок із сучасними агротехнологіями, які відрізняються від агротехнічних заходів, більшою системністю і тіснішою приуроченістю до мікроперіодів розвитку сільськогосподарської культури (Таблиця 3).

Агротехнології представляють собою комплекси технологічних операцій щодо управління процесами життєдіяльності сільськогосподарських культур в агроценозах з метою досягнення високої врожайності і якості продукції при дотриманні екологічної безпеки і певної економічної ефективності.

Усі перераховані системи землеробства орієнтовані на екологізацію землеробства, виробництво з використанням низьковитратних технологій та інноваційних рекомендацій агроекології, агрохімії, селекції тощо. Іншими словами, первинна сутність екологічно безпечного сільського господарства полягає не в «годуванні» рослин з метою отримання очікуваного врожайності, а підтримці живої речовини ґрунту.

Таблиця 3

Роль екологічно чистих земельних масивів в альтернативних системах землеробства

Агроареали	Альтернативні агротехнології	Роль екологічно чистих земельних масивів
Екологічно чисті земельні масиви	Біодинамічне	Збереження екологічно безпечного стану складових біодинамічних препаратів (витяжок з рослин); підтримка балансу поживних речовин в ґрунті; покращення якісного стану та стійкості сівозмін

	Органо-біологічне	Підтримка рециркуляції біогенних елементів; підвищення стійкості до шкідників місцевих сортів та порід
	Біологічне (органічне)	Збільшення балансу гумусу ґрунтів
	Екологічне	Покращення діяльності мікроорганізмів та забезпечення їх екологічної безпеки
	Інтегровані системи	Урізноманітнення та забезпечення екологічного стану та стійкості сівозмін

Джерело: складено а на основі [2]

Досліджуючи динаміку стану земель держави та проведення заходів, можна побачити значний приріст площ малопродуктивних земель, що негативно впливає на перехід до екологічно безпечного землеробства (Таблиця 4). Рациональне екологічно безпечне землекористування вимагає проведення заходів, виконання яких слугуватиме підтримці проведення землевпорядкування сільських територій, формуванню цілісних земельних масивів й екологічно безпечного землевпорядкування та скороченню процесів, що негативно впливають на якість земель.

Таблиця 4

Динаміка стану земель України та реалізація заходів щодо його покращення

Стан земель	Площа, тис. га		2014 до 2000	
	2000	2014	тис. га	%
Деградовані	712,0	644,0	-68,0	-9,6
Малопродуктивні	26,0	435,4	+409,4	+1574,6
Техногенно-забруднені землі	120,7	11,9	-108,8	-90,1
Порушені землі	161,7	144,5	-17,2	-10,6
Загалом	1020,4	1235,8	+215,4	21,1
Заходи				
Здійснено консервацію	2,4	2,5	+0,1	+4,2
У стадії консервації	-	22,4	+22,4	+100
Здійснено рекультивацию	3,7	0,7	-3,0	-81,1
У стадії рекультивации	-	6,8	+6,8	+100
Здійснено поліпшення	1,3	2,1	+0,8	+61,5
У стадії поліпшення	-	3,2	+3,2	+100

Джерело: розроблено авторами на основі [5], [6]

Формування відтворення біопродуктивності угідь, гумусоутворення, ентомологічної саморегуляції, створення умов екологічно безпечного землеробства, покращення хімічного стану ґрунтів тощо вимагає проведення ряду заходів щодо розбудови системи управління земельними ресурсами та покращення їх якісних складових.

Під управлінням розуміють процес впливу на об'єкт управління для переведення його в новий стан чи підтримка його в установленому режимі задля забезпечення заданого рівня якості сільськогосподарських земель та отриманої від її господарського використання продукції.

Визначення управління якістю земель як об'єкту досліджень показано на Рис.3. В узагальненому вигляді змістовні ознаки процесу управління якістю земель визначають сутність, цілі, функції та методи управління. Організаційна складова процесу управління орієнтована на планування вибору варіанту рішення проблеми (підготовку вибору альтернативи). В доступній для огляду перспективі визначаються певні заходи, а в межах поточного планування, організації, мотивації, координації, регулювання, змін планів – формується розуміння способу реалізації означених заходів та їх інформаційного забезпечення. Процес управління стосовно намічених цілей реалізується за допомогою відповідно обраних методів та рівнів – державного, регіонального, галузевого, локального (внутрішньогосподарського).

Управління якістю земель є процес вивчення і перевірки, контролю і нагляду, спрямування і координації, а також підготовки кадрів для забезпечення відповідності якісного стану ґрунтового покриву встановленим стандартам виробництва харчової продукції.

Функції:

- збір даних, занесення даних, інтерпретація, кореляція, публікація даних і розробка цифрових карт;
- координація розвитку екологічного опису території;
- своєчасна підготовка лабораторних даних, картографічних матеріалів, тощо;
- забезпечення реєстрації змін якісного стану земель;
- прогнозування і планування якості земель;
- оцінка та аналіз земель;
- контроль якості земель;
- земель стимулювання якості земель і відповідальність за нього.
- формування початкових рішень щодо корегування якості земель;
- контроль якості ґрунтів, для забезпечення відповідності стандартам виробництва харчових продуктів;
- забезпечення висновків і рекомендацій щодо покращення якісного стану земель

Механізм являє собою сукупність взаємопов'язаних об'єктів і суб'єктів управління, використовуваних принципів, методів і функцій управління на різних рівнях управління якістю та полягає у встановленні еталону ампелоекологічної та агроекологічної якості земельної масиви, використання агротехнологій для його досягнення, постійне порівняння одержаної якості із еталоном, а при відхиленнях – впровадження заходів з їх трансформації.

Об'єктами є показники якості ґрунтів, чинники та умови, що визначають їх рівень, а також процеси формування якості ґрунтів, зокрема стан ампелоекологічних та агроекологічних характеристик, властивостей та процесів земельних масивів, що впливають на функціонування ґрунту в агроландшафті (природному ландшафті) та забезпечують життєдіяльність рослинного, тваринного світу й людини.

Суб'єктами управління якістю земель виступають органи управління та окремі особи, що реалізують функції управління відповідно до встановлених принципами та методами

Методи:

- організаційні (адміністративні):
- розпорядчі (директиви, накази і т.д.),
- регулюючі (норми, нормативи, положення),
- дисциплінарні (відповідальність і заохочення);
- соціально-психологічні:
- мотиваційні;
- техніко-технологічні:
- методи технологічного регулювання якості і процесів;
- економічні:
- ціноутворення з урахуванням рівня якості земель;

Рис.3. Управління якістю земель як об'єкт досліджень

Джерело: розроблено авторами на основі [2]

Реалізація заходів в межах ієрархії управління дозволяє адресувати на відповідний рівень заплановані заходи щодо покращення стану земель, забезпечити безперервність та результативність управління, поступово поліпшити якість земель, обрати найбільш дієвий інструментарій, раціонально задіяти кадровий ресурс, забезпечити взаємодію підсистем управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема виділення територій з особливими екологічно безпечними характеристика залишається вкрай необхідною.

Зниження негативного впливу сільськогосподарського виробництва на природне середовище вимагає поліпшення системи землекористування.

Потребує формування оновлена концепція охорони ґрунтів від деградації, що передбачає введення інноваційних агротехнічних заходів та екологічно збалансованих технологій. Реалізація означених заходів передбачає запровадження системного управління якістю ґрунтів. Управління визначає сутність, цілі, функції, методи управління, вибір варіанту у відповідності до рівнів вирішення проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінський А.В. Оцінка і прогноз якості земель: підручник / А.В. Барвінський, Р.В. Тихенко. – К.: Медінформ, 2015. – 642 с.
2. Купинец Л.Е. Екологізація продовольственного комплексу: теорія, методологія, механізми – Одеса: Изд-во ИПРЭИ НАН України, 2010. – 720с.

3. Мусієнко М. М. Екологія: тлумачний словник / М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О. В. Брайон. – К. : Либідь, 2004. – 376 с.
4. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикатори, показники / [Тихонов А. Г., Гребенюк Н. В., Тихоненко О. В., Федоренко В. П.] // Землевпорядкування. – 2002. – №2. – С. 13-21.
5. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2000 році : проект / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Київ, 2001. – 184 с.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. – 2016. – 350 с.
7. Перспективи використання, збереження та відтворення агробіорізноманіття в Україні: монографія / [В.П. Патица, В.А. Соломаха, Р.І. Бурда, А.Л. Бойко, В.І. Глазко, Т.Т. Глазко, М.В. Калінчик, М.О. Петровський, С.І. Губар, Ю.М. Скупятін, А.М. Малієнко, В.П. Поліщук, Я.І. Мовчан, Т.Д. Соломаха, Є.О. Воробйов]. – Київ: Хімджест, 2003. – С. 60-61. – 256 с.
8. Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення : Положення від 26.02.2004 № 51 / Офіційний вісник України від 16.04.2004. – 2004 р. – № 13. – стор. 317. – стаття 922. – код акту 28333/2004
9. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 р.р.: наукова доповідь / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Гадзало Я.М., Лупенко Ю.О., Пугачов М.І. та ін.]: за ред. Ю.О. Лупенка. – К.: ННЦ «ІАЕ». 2016. – 546с.
10. Яцук І. Ґрунти потребують захисту [Електронний ресурс] / І. Яцук, В. Панасенко // Журнал Верховної ради України «Віче». – №15. – 2013. – Режим доступу: <http://www.iogu.gov.ua/publikaciji/statti/grunty-potrebuyut-zahystu/>
11. Soil Monitoring Action Plan : report / Helaina Black, Patricia Bruneau, Karen Dobbie // Soil Focus Group monitoring sub-group. – Scotland, 2012. – 30 p. – P.4

REFERENCES

1. Barvins`kyi, A.V., Tykhenko, R.V. (2015) Otsinka i prohnoz yakosti zemel` [Estimates and forecasts qualities of land] Kyiiv: Medinform, 642 [in Ukrainian].
2. Kupiniets, L.Ye., (2010) Ekolohizatsiia prodovolstvieniynoho kompleksa tieoriia mietodolohiia miekhanizmy Ecologization of the food complex: theory, methodology, mechanisms, Odesa: Izd-vo ipreei nan ukraiyny [Publishing House of IPREEI NAS of Ukraine], 720 [in Ukrainian].
3. Musiienko, M.M., Serebriakov V.V., Braion O.V. (2004) Ekolohiia: tлумachnyi slovnyk [Ecology: glossary]. Kyiiv: Lybid`, 376 [in Ukrainian]
4. Tykhonov A.H., Hrebeniuk N.V., Tykhonenko O.V., Fedorenko V.P. (2002) Naukovi zasady staloho rozvytku zemlekorystuvannia: pryntsyipy, indykatory, pokaznyky [Scientific principles of sustainable land use: principles, indicators, indicators], 2, 13-21 [in Ukrainian].
5. Natsional`na dopovid` pro stan navkolyshnioho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini u 2000 (2001) [National Report on the State of Environment in Ukraine in 2014]. Kyiiv: Ministerstvo ekolohiia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy, 184 [in Ukrainian].
6. Natsional`na dopovid` pro stan navkolyshnioho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini u 2014 (2016) [National Report on the State of Environment in Ukraine in 2014]. Kyiiv: Ministerstvo ekolohiia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy, 350 [in Ukrainian].
7. Patyka, V.P., Solomakha, V.A., Burda, R.I., Boyko, A.L., Hlazko, V.I., Hlazko, T.T., et al. (2003) Perspektyvy vykorystannia, zberezheniia ta vidtvorennia ahrobioriznomanittia v Ukraini [Prospects use, conservation and restoration of biodiversity in Ukraine]. Kyiiv: Khimdzhest., 60-61, 256 [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro monitorynh gruntiv na zemliakh sil`s`kohospodars`koho pryznachennia : Polozhennia vid 26.02.2004 № 51 [On approval of the monitoring of soil on agricultural land: Position of 26.02.2004 number 51] (2005) *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy. – Official Bulletin of Ukraine* 16.04.2004, № 13, 317, 922 [in Ukrainian].
9. Hadzalo YA.M., Lupenko YU.O., Puhachov M.I. et al. Rozvytok ekonomiky sil`s`koho gospodarstva Ukrainy v 2011-2015 [Economic development of agriculture in Ukraine in 2011-2015] (2016). Kyiiv: NSC «ІАЕ», 546 [in Ukrainian].
10. Yatsuk, I., Panasenko, V. (2013) Grunty potrebuiut zakhystu [Soils need protection]. Zhurnal verkhovnoi rady ukraiyny viche [Journal of Verkhovna Rada of Ukraine "Veche"]. Vol.15

www.iogu.gov.ua/publikaciji/statti/grunty-potrebuyut-zahystu Retrieved from
<http://www.iogu.gov.ua/publikaciji/statti/grunty-potrebuyut-zahystu/> [in Ukrainian].
11. Soil Monitoring Action Plan : report / Helaina Black, Patricia Bruneau, Karen Dobbie // Soil Focus
Group monitoring sub-group. – Scotland, 2012. – 30 p. – P.4 [in English].

УДК 658.331.5
JEL: J 21, L 52, L 91

КУХАРЧИК В.Г.

к.е.н.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: v_g_k_@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНА АСИМЕТРІЯ РИНКУ ПРАЦІ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У роботі досліджені питання кадрового забезпечення транспортної галузі на міжнародному ринку праці. Розглянути основні підходи до визначення потреб регіональних ринків праці. Охарактеризовано особливості ставлення ринку праці до освітніх вимог. Визначено що кадровий потенціал для транспортного комплексу України це найважливіший резерв використання факторів виробництва.

Ключові слова: кадровий потенціал, регіональна політика, ринок праці, транспортний комплекс України

KUKHARCHUK V.G.

к.е.н.

senior researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: v_g_k_@ukr.net

REGIONAL ASYMMETRY OF TRANSPORT COMPLEX LABOR MARKET IN UKRAINE

Personnel policy is aimed at the formation of such a system of work with personnel, which would be guided by obtaining not only economic, but also social effect, under the conditions of the current legislation, normative acts and government decisions.

The mechanism of personnel policy implementation is the system of plans, norms, organizational, administrative and social measures aimed at solving personnel problems and meeting needs. The market of educational services can be considered as a market with asymmetric information: one of the parties in market relations (often the university - the seller of educational services) has information that is not known to the other side (service users - for future students). The manifestation of asymmetry is the problem of the inconsistency of the professional structure of graduates of vocational education institutions for labor market demands, taking into account regional asymmetry. This problem, which does not lose its relevance, is multifaceted. In solving this problem it is necessary to take into account the peculiarities of the development of branches, regional differences, the peculiarities of training specialists at the levels of education, etc. It is impossible not to take into account both subjective and personal moments: that the needs of the economy in specific personnel are not always the same as people's desire Receive the "demanded" profession. This is the question of the right to choose a person.

Keywords: Human potential, regional policy, labor market, transport complex of Ukraine

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Охарактеризувати сучасний стан кадрової політики для транспортного комплексу України.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблеми ефективного використання кадрів у транспортному комплексі розглянути у роботах Гуртова В.А., Мамонтова С.А., Жуковського М.О., Миша В.П., Вензика Н.Г., та інших авторів.[1,2,3,4]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При розгляді проблеми формування попиту на освітні послуги необхідно враховувати як галузеву так і регіональну особливість.

Формулювання цілей дослідження. Розробка та реалізації кадрової політики в транспортній галузі в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Існує кілька підходів до визначення потреб регіональних ринків праці в працівниках і, як наслідок, до формування структури попиту на підготовку фахівців. Всі ці підходи в основному можна звести до двох методів:

1. Нормативний підхід, який спирається на балансову модель, в основі якої лежить матриця відповідності потреб галузей економік в фахівцях за групами спеціальностей. Даний метод може використовуватися для узагальненого якісного оцінювання агрегованих показників системи державного впливу на співвідношення ринків праці та освіти, втіленого в структурі державного замовлення. Фактично даний підхід заснований на нормативній методології планової економіки.

2. Опитувальний підхід, заснований на проведенні опитувань роботодавців з приводу потреб у фахівцях.

При розгляді проблеми формування попиту на освітні послуги необхідно враховувати ще один важливий аспект: попит на напрями підготовки може формуватися в залежності не від реальної ситуації на ринку праці, а від того, яке суб'єктивна думка споживачів про цю ситуацію. А така думка не завжди адекватна реальному стану справ.

Невідповідність структури підготовки фахівців запитам ринку праці - це багато в чому вплив так званої ринкової асиметрії. Асиметрія ринку освіти проявляється в тому, що обидві сторони купівлі-продажу освітніх послуг володіють різною інформацією про зміст, необхідність і якість товару (освітньої послуги). Проблема асиметрії ринку професійної освіти є пов'язаною з асиметрією ринку праці, коли наймач не знає реальних якостей працівника. Тому він змушений орієнтуватися на доступні для нього властивості працівника: вік, стать, наявний досвід роботи, освіту і т. Д. Особливе місце в цьому переліку має освіту працівника. Отримання освіти більш високого рівня і в навчальному закладі, що володіє більш високою репутацією, служить сигналом для роботодавців при відборі кандидатів на роботу.

Ринковий попит на освітні послуги є заломленням в свідомості їх безпосередніх споживачів запитів ринку праці. Попит безпосередніх споживачів послуг у багатьох випадках не збігається з вимогами ринку праці. Цей фактор є ключовим при формуванні пропозиції послуг платними навчальними закладами: вони орієнтуються не на потреби ринку праці, а на попит безпосередніх споживачів - індивідів. При цьому в більшості випадків в повній відповідності з принципом раціональної поведінки виробники (вузи) орієнтуються на отримання прибутку, залишаючи лише в якості «фону» соціальну спрямованість освітніх послуг.

Подібний стан професійної освіти зумовлює особливості ставлення ринку праці до освітніх вимог:

- освітні вимоги сприймається роботодавцем як другорядні, на перше місце виходить досвід роботи або перевіряються фактичні здібності працівника, такі як знання комп'ютера, володіння іноземною мовою і т. п.;

- професійні (кваліфікаційні) характеристики працівника також відсуваються на другий план.

З іншого боку, з огляду на, що освіта є суспільним товаром вона також не може бути повністю довірена «невидимій руці ринку», вельми важливою стає роль держави як своєрідного гаранта того, що за «товарною маркою» вузу дійсно ховається необхідну якість послуг. Реалізація кадрової політики в Україні повинна бути направлена на: 1.підвищення рівня самостійності вищих навчальних закладів. необхідно стимулювати їх до залучення позабюджетних коштів та нарощування обсягів власної навчально-виробничої діяльності.

2. Переглянути систему збирання та обробки даних податковою, демографічною, освітньою та соціальною політикою.

Розвиток кадрового потенціалу є невід'ємною частиною кадрової політики кожного сучасного підприємства, незалежно від виду та особливостей його діяльності. В теорії управління персоналом під кадровою політикою прийнято розуміти нормативно встановлену сукупність цілей, задач, принципів, методів, технологій, засобів та ресурсів з відбору, навчання, використання, розвитку професійних знань, вмінь, навичок, можливостей спеціалістів, керівників, інших учасників професійно-трудова відносин.

Головна мета формування кадрового потенціалу підприємства – забезпечити підприємство необхідними трудовими ресурсами, здатними вирішити завдання та досягти підприємством поточних і стратегічних цілей.

Отже розглянувши певні принципи та напрями формування кадрового потенціалу підприємства можна зробити висновок, що високий інтелектуальний рівень підприємства в будь-якій сфері приваблює висококваліфікований персонал, що надає можливість для створення унікального поєднання професійних здібностей, що в свою чергу безпосередньо забезпечує кадровий потенціал

підприємства з високою конкурентоздатністю. Підвищенню ефективності формування і використання кадрового потенціалу підприємства сприяє скорочення втрат робочого часу та забезпечення його раціонального використання, удосконалення режимів праці і відпочинку. Важливими резервами підвищення ефективності формування і використання кадрового потенціалу підприємства є зростання продуктивності праці та підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб підприємства, поліпшення системи перепідготовки кадрів, а також поліпшення умов праці. Основною метою кадрової політики є своєчасне забезпечення оптимального балансу процесів комплектування, збереження персоналу, його розвитку відповідно до потреб підприємства, вимог діючого законодавства та стану ринку праці.

Базою формування кадрової політики підприємства виступає аналіз структури персоналу, ефективності використання робочого часу, прогнози розвитку підприємства і зайнятості персоналу. Іноді ця робота проводиться за допомогою спеціальних консалтингових організацій, і хоча оплата їхніх послуг дуже висока, результат набагато перевищує витрати.

Кадрова політика на підприємстві майбутнього повинна будуватися на наступних принципах:

- повна довіра до працівника і надання йому максимальної самостійності;
- у центрі економічного управління повинні бути не фінанси, а людина і його ініціатива;
- результат діяльності підприємства визначається ступенем згуртованості колективу;
- максимальне делегування функцій управління працівникам;
- необхідність розвитку мотивації працівників .

В процесі формування кадрової політики підприємства повинно відбуватися узгодження наступних аспектів:

- розробка загальних принципів кадрової політики, визначення пріоритетів цілей;
- організаційно-штатна політика – планування потреби у персоналі, формування структури і штату, призначення, створення резерву, переміщення;
- інформаційна політика – створення і підтримка системи руху кадрової інформації;
- фінансова політика – формулювання принципів розподілу засобів, забезпечення ефективної системи стимулювання праці;
- політика розвитку персоналу – забезпечення програми розвитку, профорієнтація і адаптація працівників, планування індивідуального просування, формування команд, професійна підготовка і підвищення кваліфікації;
- оцінка результатів діяльності – аналіз відповідно сітки кадрової політики і стратегії підприємства, виявлення проблем у кадровій роботі, оцінка кадрового потенціалу .

Кадрова політика підприємства повинна забезпечити:

- організаційну інтеграцію – вище керівництво і лінійні керівники приймають розроблену та добре скоординовану стратегію управління людськими ресурсами як “свою власну” і реалізують її у своїй оперативній роботі, тісно взаємодіючи з функціональними службами;
- високий рівень відповідальності усіх працівників, під яким розуміють як ідентифікацію з базовими цінностями підприємства, так і наполегливу реалізацію визначених цілей у практичній роботі;
- функціональність – варіантність функціональних завдань, що передбачає відмову від традиційного, жорсткого розмежування різних видів робіт, а також використання різноманітних форм трудових контрактів (повна, часткова і погодинна зайнятість);
- структурність – адаптація до безперервного навчання, організаційних змін, гнучкість організаційно-кадрового потенціалу, висока якість роботи і її результатів, умов праці (робоче середовище, зміст роботи, задоволеність працівників).

Базовою метою кадрової політики на сучасному етапі є:

- залучення до участі соціально-економічних та політичних реформах усе працездатне населення країни, мобілізація людських ресурсів до активної участі у високо ефективну та високо якісну працю;
- укомплектування усіх ланок державної, суспільної та господарської праці ініціативними та компетентними людьми, які розуміються на необхідності якісних змін у суспільстві та які вміють впроваджувати їх у життя;
- забезпечення безперервного вдосконалення та своєчасне оновлення кадрового складу виробничо-господарської, соціально-культурної та адміністративно-державної сфери організації суспільства, зріст професіоналізму та соціальної відповідальності кадрів керування .

За своїм складом кадрова політика має таке коло проблем:

- цілеспрямоване, планомірне та збалансоване формування та підготовка кваліфікованих робітників, постійне підвищення їх професійної майстерності, всебічна освіта та постійне виховання кадрів.

- розподіл та перерозподіл робітників за сферами зайнятості, регіонам країни та видам професійної діяльності.

Раціональне використання кадрів, моральне та матеріальне стимулювання їх діяльності, розвиток спеціальних вмінь, формування задоволеністю праці, контроль за діяльністю кадрів, формування та розвиток комплексної системи керування людськими ресурсами.

Основними завданнями кадрової політики на підприємстві є:

- Своєчасне забезпечення організації персоналом певної якості і кількості відповідно стратегії розвитку;

- створення умов реалізації, передбачених трудовим законодавством прав і обов'язків громадян;

- раціональне використання персоналу;

- формування і підтримка ефективної роботи підприємства.

- Вихідними документами для формування кадрової політики є:

- загальна декларація прав людини;

- Конституція (Основний Закон);

- Цивільний кодекс;

- Трудовий кодекс.

При формуванні кадрової політики враховуються чинники, які властиві зовнішньому і внутрішньому середовищу підприємства: вимоги виробництва, стратегія розвитку підприємства; фінансові можливості підприємства; кількісні і якісні характеристики; ситуація на ринку; попит на робочу силу з боку конкурентів; впливовість профспілок, жорсткість у відстоюванні інтересів працівників; вимоги трудового законодавства, прийнята культура роботи з найманим персоналом та ін.

Таблиця 1

Прогноз підготовки кадрів на випускників вищих навчальних закладів з урахуванням регіональної асиметрії ринку праці для транспортного комплексу України

Уточнення структури і складу груп спеціальностей (напрямів), в розрізі яких здійснюється прогнозування	Виділення сегментів ринку праці за критерієм можливості нормування потреби в трудових ресурсах по видам транспорту
«Нормований» сегмент	«Ринковий» сегмент
Виділення підсегментів за критерієм вихідних даних прогнозування	Проектування структури і складу вибірки на підприємствах транспортної галузі за видами транспорту
Сегмент прогнозування на основі демографічних характеристик за видами транспорту	Сегмент прогнозування на основі виробничо-технологічних характеристик за видами транспорту
Визначення прогнозу попиту на фахівців за спеціальностями з урахуванням регіональної асиметрії по видам транспорту	Оцінка насиченості ринку фахівцями даної професії на основі аналізу динаміки потреби і частки працівників, працевлаштованих і працюють відповідно до отриманої освіти, а також з урахуванням природної динаміки чисельності працюючих
Визначення частки фахівців, працевлаштованих і працюючих відповідно за отриманою спеціальністю і рівнем освіти	Оцінка фактичної чисельності та прогноз потреб у фахівцях в досліджуваних сегментах
Визначення норм чисельності фахівців з урахуванням регіональної асиметрії по видам транспорту	Прогноз підготовки кадрів на випускників вищих навчальних закладів з урахуванням регіональної асиметрії ринку транспортних послуг в Україні

Загальні вимоги до кадрової політики в сучасних умовах зводяться до наступного :

1. Кадрова політика повинна бути тісно пов'язана зі стратегією розвитку транспортного комплексу. В цьому відношенні вона є кадровим забезпеченням реалізації цієї стратегії.

2. Кадрова політика повинна бути достатньо гнучкою. Це означає, що вона повинна бути, з одного боку, стабільною, оскільки саме зі стабільністю пов'язані певні очікування працівника, з іншого – динамічною, тобто коректуватися відповідно до зміни тактики підприємства, виробничої і економічної ситуації. Стабільними повинні бути ті її сторони, які орієнтовані на облік інтересів персоналу і мають відношення до організаційної культури підприємства.

3. Оскільки формування кваліфікованої робочої сили пов'язане з певними витратами для підприємств транспортного комплексу, кадрова політика повинна бути економічно обґрунтованою, тобто виходити з його реальних фінансових можливостей.

4. Кадрова політика повинна забезпечити індивідуальний підхід до своїх працівників.

Кадрова політика є складовою частиною всієї управлінської діяльності і виробничої політики організації. Вона має на меті створити згуртовану, високорозвинену і високопродуктивну робочу силу.

Адекватну інформацію про потреби у фахівцях не можна отримати, провівши опитування, наприклад, малих підприємств, які навряд чи прогнозують свої кадрові потреби на віддалену перспективу. Швидше в цьому випадку можна (і потрібно) ґрунтуватися не на прогнозах окремих сегментів ринку праці, а на фактично сформованій структурі зайнятості працівників. Це обумовлює необхідність комплексного підходу до прогнозування стану ринку з урахуванням його сегментів. При цьому виникає необхідність як в нормативному, так і в опитувальному підході. Причому другий має на меті і отримання прогнозів конкретних галузей (де це можливо), і оцінку тенденції структури зайнятості фахівців поза прив'язкою до галузей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кадрова політика направлена на формування такої системи роботи з кадрами, яка б орієнтувалась на одержання не тільки економічного, але й соціального ефекту, при умові діючого законодавства, нормативних актів і урядових рішень.

Механізмом реалізації кадрової політики є система планів, норм і нормативів, організаційних, адміністративних та соціальних заходів, спрямованих на вирішення кадрових проблем і задоволення потреб. Ринок освітніх послуг можна розглядати як ринок з асиметричною інформацією: одна зі сторін ринкових відносин (частіше вуз - продавець освітніх послуг) володіє інформацією, не відомою іншій стороні (споживачам послуг -- абітурієнтам). Проявом асиметрії є проблема невідповідності професійної структури випускників професійних навчальних закладів запитам ринку праці з урахуванням регіональної асиметрії. Ця проблема, що не втрачає своєї актуальності, носить багатоплановий характер. При вирішенні цієї проблеми необхідно враховувати особливості розвитку галузей, регіональні відмінності, особливості підготовки фахівців за рівнями освіти і т. д. Не можна не враховувати і суб'єктивно-особистісні моменти: так, потреби економіки в конкретних кадрах далеко не завжди збігаються з бажанням людей отримувати саме «затребувані» професії. Це вже питання права вибору людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуртов В. А. Моделирование потребностей экономики региона в выпускниках системы высшего профессионального образования // Регионология. – 2003. – № 1–2. – С. 262–267

2. Мамонтов С.А. Маркетинговые аспекты асимметрии рынка труда и рынка образовательных услуг // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2013. – № 1. – С. 7–12.

3. Жуковський М.О. Трудові ресурси як складова конкурентоспроможності підприємства / М.О. Жуковський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №2. – С.54 – 58.

4. Миша В.П. Кадрова політика на підприємстві: проблеми і перспективи/ В.П. Миша // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №6. – С.165 – 168.

5. Котлубай О.М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів/О.М. Котлубай.— Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012.—200с.

6. Лимонов Э.Л. Внешнеторговые операции морского транспорта и мультимодальные перевозки/Э.Л. Лимонов.— СПб:Иформационный центр «Выбор»,2001.—416с.

7. Тараканов Н.Л. Региональные логистические системы: проблемы формирования и развития: монография / Н.Л.Тараканов.—Одесса: ИПРЭИ НАН Украины,2013.—312с.

8. Котлубай О.М. Основи економіки й організації сервісної діяльності в торговельному мореплаванні/О.М. Котлубай, В.Г. Кухарчик .— Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2009.—197с.
9. Конкурентоспроможність та сталий розвиток морегосподарського комплексу України/[Льченко С.В., Кухарчик В.Г. та інші]; за ред. О.М. Котлубая.—Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011.—427с.
10. Винников В.В. Проблемы комплексного развития морского транспорта/В.В. Винников.—Одесса: ЧП «Феникс», 2005.—300с.

REFERENCES

1. Gurtov V. A. Modelirovanie potrebnostey ekonomiki regiona v vyipusknikah sistemy vyisshego professionalnogo obrazovaniya [Modeling the needs of the region's economy in the graduates of higher professional education system], *Regionologiya*, 2003, 262–267 p. [in Russian]
2. Mamontov S.A. Marketingovyye aspektyi asimmetrii ryinka truda i ryinka obrazovatelnykh uslug [Marketing aspects of the asymmetry of the labor market and the market of educational services], *Vestnik Omskogo universiteta: «Ekonomika»*, 2013, 7–12 p. [in Russian]
3. Zhukovskiy M.O. Trudovi resursi yak skladova konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Labor resources as a component of enterprise competitiveness], *Aktualni problemi ekonomiki*, 2007, 54 – 58 p. [in Ukrainian]
4. Misha V.P. Kadrova politika na pidpriemstvi: problemi i perspektivi [Personnel policy of the company: problems and prospects], *Aktualni problemi ekonomiki*, 2008, 165 – 168 p. [in Ukrainian]
5. Kotlubay OM (2012) Theory and methodology of the transport development and technological systems transport freight (Teoriya i metodologiya rozvitku transportno-tehnologichnih sistem perevezennya vantazhiv), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian]
6. Limonov E.L. (2001) Foreign trade operations of sea transport and multimodal transportations (Vneshnetorgovyye operatsii morskogo transporta i multimodalnyie perevozki), SPb: The ideological center "Choice" [in Russian]
7. Tarakanov N.L. (2013) Regionalnye logistic systems: problems of formation and development: monograph (Regionalnyie logisticheskie sistemy: problemy formirovaniya i razvitiya: monografiya), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian]
8. Kotlubai O.M. (2009) The basis of economics and organisation of servicing in the merchant seaplane (Osnovi ekonomiki y organizatsiyi servisnoyi diyalnosti v torgovelnomu moreplavanni), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian]
9. Competitiveness and sustainable development of the sea complex. (2011). Concurrently developed that the steels rozvitok morgospodarsky to the complex of Ukraine. Odessa: IPREED NAS of Ukraine. [in Ukrainian]
10. Vinnikov V.V. (2015) Problems of complex development of sea transport (Problemyi kompleksnogo razvitiya morskogo transporta), Odessa: PE "Phoenix" [in Ukrainian]

КУХАРЧИК О.Г.

аспірант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: v_g_k_@ukr.net

СТВОРЕННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО КЛАСТЕРУ

В роботі розглянуті перспективи розвитку транспортно-виробничих об'єднань в системі морегосподарського комплексу України. Дано визначення кластеру, проаналізовані його види. Запропоновано створити мультимодальний кластер в Одеському регіоні. Морські торговельні порти стають центрами інтенсифікації обробки транспортних і вантажних потоків.

Ключові слова: мультимодальні перевезення; море господарський комплекс; мультимодальний кластер

KUKHARCHUK A.G.

graduate student

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: v_g_k_@ukr.net

MULTIMODAL CLUSTER CREATION

The prospects of the transport development and production associations in the sea-economic system complex of Ukraine are considered in the paper. The definition of a cluster is given, its types are analyzed. It is proposed to create a multimodal cluster in the Odessa region. Maritime trade ports become centers for the intensification of transport and freight flows. The development of interaction forms comes from the simplest port and industrial zones through their association in port-industrial units based on the general infrastructure, the creation of port-industrial complexes and the formation of transport and industrial complexes, representing an informal association of transport and industrial enterprises. As well as related organizations located in a certain territory and operating on the principles of commonality of interests. A higher level of interaction between enterprises, organizations and institutions in the system of a sea-economy complex should be the creation of multimodal clusters in the marine regions of the country, involving the involvement of educational institutions, research institutes, banks, insurance companies and other companies in the sphere of interaction, which will create an atmosphere of trust between power and business, improve the competitive environment, provide productivity growth both to industrial enterprises and to port activity and related activities.

Keywords: Multimodal transportation, sea economic complex, multimodal cluster

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Проаналізувати існуючі етапи розвитку транспортно-виробничих об'єднань. Обґрунтувати групи факторів привабливості для вантажовласників. Уточнити термінологію при вивченні поняття кластер в економіці. Охарактеризувати основні зони взаємодії в системі портово-промислової зони.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Особливості мультимодальних перевезень були розглянуті в працях Котлубая О.М., Лимонова Е.Л., Плужникова К.І., Чунтомової Ю.А., Скарідової А.С., Цветова Ю.М., Чекаловца В.Г. та інших авторів [1,2,3]. Концепція кластерів розглядалась в роботі Войнаренко М.П. як шлях до відродження виробництва на регіональному рівні, в роботі Крижановського С.В. як формування морського кластеру, та в працях інших авторів.[4,5,6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для визначення потенційно можливих схем розвитку мультимодальних перевезень необхідно встановити причинно-наслідкові зв'язки і фактори вибору нових підходів до оптимальної системи управління. Концепція кластерів в цьому випадку є новим способом бачення національної економіки. Значення кластера для економіки України величезне, що обумовлює необхідність вивчення і розробки механізму функціонування цієї нової організаційної форми господарювання.

До недавнього часу вважалося, що рівень конкурентоспроможності держави та її регіонів в основному залежить від внутрішніх процесів, що відбуваються в ньому, від стратегії його розвитку і

економічної політики. Глобалізація дала суб'єктам господарювання можливість отримувати капітал, товари і технології звідки завгодно і розміщувати виробництво там, де це виявляється більш ефективним. [7-10].

Формулювання цілей дослідження. Показати переваги створення мультимодального кластеру.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. (англ. cluster) — група однакових або

(чогось однорідного). Кластер (в економіці) - сконцентрована на деякій території група взаємопов'язаних організацій (компаній, корпорацій, університетів, банків та ін.): Постачальників продукції, комплектуючих і спеціалізованих послуг; інфраструктури; науково-дослідних інститутів; вузів та інших організацій, які взаємодоповнюють один одного і підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому. Кластер має властивості взаємної конкуренції його учасників, кооперації його учасників, формування унікальних компетенцій регіону, формуванням концентрації підприємств і організацій на певній території.

При розвитку мультимодальних транспортних технологій саме морські торговельні порти стають центрами інтенсифікації обробки транспортних і вантажних потоків. Вони грають роль вузлових або опорних точок міжнародних транспортних коридорів та інших форм співпраці різних підрозділів виробничої інфраструктури. При виборі перевізника і маршруту слідування на перше місце виходять критерії швидкості, часу, мінімуму витрат і оптимуму надійності.

Зараз як перед портами так і перед підприємствами стоять завдання вибрати унікальну позицію для гарантування стійкої конкурентної переваги в перспективі.

Раніше вважалося, що основною передумовою для завоювання ринкових позицій є можливість зниження виробничих витрат з відповідною оптимізацією тарифної політики з боку держави.

Однак труднощі, з якими стикаються як морські торговельні порти так і підприємства далеко не завжди можуть бути компенсовані лише зниженням рівня цін на портову продукцію. Вкрай необхідним є постійне зростання номенклатури портових робіт, забезпечення їх високої якості в поєднанні з індивідуальним підходом до кожного клієнта порту.

Портова продукція, як і будь-яка інша, має комплексом властивостей, що визначають її придатність до використання в конкретних умовах. Для того щоб об'єктивно оцінити ринкові перспективи своєї нової продукції або послуг, порт повинен використовувати ті самі критерії, що і споживач. Тільки тоді можна очікувати, що оцінка, дана портової продукції або послуги самим портом, співпаде з думкою клієнта. Необхідно постійне уточнення переліку вимог до портової продукції та послугам і пов'язаної з ними діяльністю, істотних з погляду споживача. Порт повинен точно оцінити і саму принципову можливість розширення спектру надаваних послуг.

Підвищення ролі комплексності в господарському та інвестиційному процесах, збільшення товарної маси, що знаходиться в процесі доставки в місця споживання, визначають основну вимогу до розвитку підприємств портової діяльності. Останнє виражається в спеціалізації перевантажувальних комплексів на базі диверсифікації портової продукції, зростанні кількості наданих послуг в одному місці та вдосконалення організації процесу доставки товару від споживача зі зміною його властивостей.

Кінцевим результатом є розширення сфери обслуговування транспортних і вантажних потоків на території морського торгового порту.

До групи факторів привабливості для вантажовласника слід віднести:

1) підвищення рівня збереження товарів в процесі його доставки від виробника до споживача. Концентрація промисловості на портової території тягне за собою скорочення відстані транспортування вантажу, що обумовлює зниження рівня втрат і пошкоджень за час переміщення вантажу від місця виробництва до порту;

2) зниження собівартості заробітчанства товарів за рахунок масштабів виробництва, причиною чого є акумулювання аналогічних вантажів різних вантажовласників у портової промисловій зоні, що забезпечує мінімізацію як виробничих, так і невиробничих витрат на одиницю продукції;

3) поліпшення споживчих властивостей товару, результатом чого може бути зростання продажної ціни. «Наприклад, сортування товарів відповідно до вимог європейських стандартів, підвищує продажну ціну товару в декілько разів по відношенню до первісної вартості необробленої сировини»;

4) скорочення транспортних витрат за рахунок зниження ваги вантажу внаслідок очищення, сортування і т.д. У підсумку до перевезення пред'являється меншу кількість вантажу.

Фактори привабливості для морського торгового порту полягають в наступному:

1) забезпечення стабільного вантажопотоку з боку вантажовласників, які крім переміщення вантажу потребують доведенні його до остаточного, продажного вигляду;

2) залучення суміжних вантажопотоків. В інтересах вантажовласників, які користуються послугою підробітку на припортової території, перевантажувати і інші вантажі в даному порту, а не налагоджувати контакти з іншими портами.

Третя група включає наступні фактори привабливості для регіону:

1) зниження соціальної напруженості шляхом створення нових робочих місць. Збільшення масштабів виробничої діяльності в порту спричинить за собою збільшення потреби в робочій силі, результатом чого буде зростання зайнятості населення, збільшення купівельної спроможності, зниження рівня безробіття і т.д.;

2) збільшення відрахувань до бюджетів різних рівнів. Результатом розширення номенклатури виконуваних робіт буде створення нових суб'єктів господарювання, які в процесі функціонування здійснюватимуть відрахування коштів у вигляді різних податків і платежів;

3) зростання інвестиційної привабливості. Зацікавленість вантажовласників у зростанні інтенсивності та підвищенні якості продукції та робіт порту, стимулює їх спрямовувати кошти на розвиток інфраструктури порту;

4) активізація малого та середнього бізнесу. Активізація роботи порту тягне за собою зростання ділової активності як в портовій зоні, так і в усьому морському регіоні внаслідок розвитку супутніх і суміжних секторів господарювання, наприклад, сервісної діяльності морського транспорту, яка складається в основному з представників малого та великого бізнесу.

У той же час виконання цього завдання вимагає чіткої і злагодженої роботи всіх об'єктів, що функціонують на портової території. Структура портового господарства, з одного боку, визначається його багатofункціональністю, а з іншого, необхідністю інтенсивної обробки транспортних і вантажних потоків. У свою чергу сьогодні існує ряд альтернативних підходів до управління господарською діяльністю та оптимізації виробничої структури торгового порту.

Таким чином, вдосконалення системи управління підприємством та портовим господарством, підвищення ролі комплексності в процесі переміщення вантажу обумовлюють посилення впливу взаємодії порту, виробничих підприємств та інших учасників процесу доставки товару. Завдяки введенню в експлуатацію нових перевантажувальних комплексів, технічного переозброєння діючих терміналів, а також активізації діяльності промисловості, на території порту забезпечується збереження, а іноді і поліпшення позиції підприємств портової діяльності на ринку транспортних послуг.

Зазначене вище, а також націленість на зростання конкурентної стійкості підприємств портової діяльності обумовлюють пошук нових форм їх співпраці. Тому незважаючи на високі інвестиційні витрати необхідно поліпшення якісних показників діяльності портових підприємств. На підставі цього підходу формується висока ефективність господарювання завдяки розширенню масштабів діяльності порту.

Первинною формою взаємодії портових підприємств та припортової промисловості є портово-промислова зона, яка включає: портові підприємства, підприємства, які взаємодіють з ними, і організації, що обслуговують їх інфраструктуру. До числа умов включення підприємств до складу портово-промислової зони відносять такі: основний обсяг поставок для них (сировина, комплектуючі, готова продукція та ін.) здійснюється через морський порт; контактна взаємодія з морським портом виступає в якості вирішального чинника локалізації підприємства у складі портово-промислової зони. В системі портово-промислової зони можна виділити чотири основних види взаємодії:

виробничо-технологічна взаємодія, коли морський порт стає учасником технологічного процесу виробництва продукції;

матеріально-постачальна взаємодія, це взаємодія по лінії матеріально-технічного постачання підприємств;

складальна взаємодія, порт виступає центром тяжіння різноманітних коопераційних зв'язків;

інвестиційна взаємодія, пов'язана з участю великих промислових підприємств в інвестиційному розвитку портів у формі акціонерного капіталу.

Еволюція основних форм транспортно-виробничо-наукової взаємодії підприємств у портової

діяльності України пройшла наступні етапи: портово-промислова зона; портово-промисловий вузол; портово-промисловий комплекс; транспортно-виробниче об'єднання; морський кластер.

Створення мультимодального кластера дозволить вирішити наступні проблеми розвитку підприємств МГК України.

1. Спростити доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочій силі. Участь підприємства у морському кластері може забезпечити йому привілейований або більш дешевий доступ до таких специфічних факторів виробництва, як обладнання, бізнес-послуги, персонал у порівнянні з варіантами об'єднань по вертикалі, формальними альянсами і зовнішніми структурами або з імпортом факторів виробництва.

Мультимодальний кластер являє собою таку організаційну форму діяльності підприємств в портовій зоні, яка по своїй суті може бути більш ефективною у відношенні забезпечення факторами виробництва в разі доступності конкурентоспроможних місцевих постачальників.

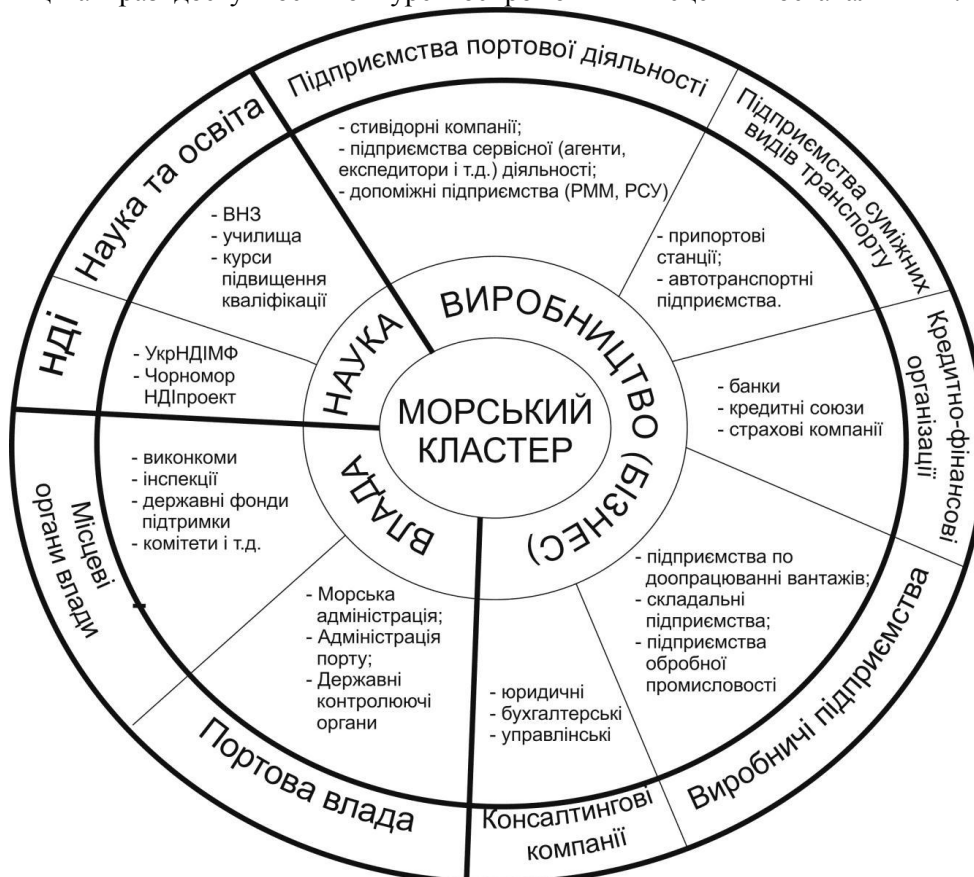

Рис. 1. Модель мультимодального кластера

Отримання ресурсів зовні кластера може виявитися необхідним при недоступності конкурентоспроможних місцевих постачальників, але такій ситуації слід уникати, оптимізуючи структуру кластера.

У той час як отримання факторів виробництва від учасників кластера (місцеві ресурси) може призводити до зниження собівартості робіт, ніж у випадку використання віддалених джерел (дистанційні ресурси). Доступність місцевих ресурсів мінімізує необхідність в матеріально-виробничих запасах і позбавляє від необхідності витрат на імпорт факторів виробництва, а також від пов'язаних з ним витрат.

Відсутність конкурентоспроможних місцевих постачальників ресурсів знижує ефективність переваг мультимодального кластера, проте внутрішньо властиві кластерам переваги роблять сильний стимулюючий вплив на місцевих постачальників, які прагнуть бути більш досконалими і сильними, а вхідні в кластер підприємства прагнуть заохочувати появу нових постачальників, що стимулює розвиток конкуренції на даному ринку.

2. Поліпшити інформаційне забезпечення. Усередині мультимодального кластера може накопичуватися значний обсяг галузевих знань з менеджменту, маркетингу, технологій, а також інші

спеціалізовані види інформації. Доступ до цієї інформації може бути краще організований і вимагати менших витрат для учасників мультимодального кластера, дозволяючи їм працювати за рахунок цього більш продуктивно і виходити на передовий рівень продуктивності. Подібна дія надає також і потік інформації між підрозділами одного підприємства. Близькість один до одного, зв'язку з технологій, а також наявність постійних особистих контактів і громадських зв'язків полегшують рух потоків інформації всередині мультимодального кластера. Важливим окремим випадком створюваних мультимодальним кластером інформаційних переваг є доступність інформації про поточні потреби клієнтури, що найбільш актуально в світлі динамічного розвитку ринку транспортної продукції і послуг.

3. Удосконалити комплексність і взаємодоповнюваність. Мультимодальний кластер сприяє підвищенню ефективності роботи не тільки шляхом придбання факторів виробництва, а й тим, що він забезпечує розвиток взаємодоповнюваності між видами діяльності учасників морського кластера. У першу чергу це пов'язано з виробничою діяльністю. Наприклад, в стивідорній діяльності якість виконуваних робіт залежить не тільки від інтенсивності виконання ПРР, але також і від рівня існуючої інфраструктури порту, стану під'їзних шляхів, рівня сервісного обслуговування (агенти, експедитори, шипчандлери), можливості отримання додаткових послуг (інформаційне забезпечення) яких робіт (підробіток вантажів), взаємодії з суміжними видами транспорту.

З цього прикладу видно, що складові ринку транспортних послуг часто виявляються сильно залежними один від одного. Незадовільна робота однієї його частини може негативно відбитися на результатах роботи інших. Ще одна форма взаємодоповнюваності в середині мультимодального кластера пов'язана з маркетингом. Присутність групи пов'язаних між собою підприємств і галузей в певному регіоні забезпечує ефективність спільного маркетингу (наприклад, рекомендації підприємства, спільні тематичні виставки, друковані видання та рекламні кампанії). Це може також підвищувати репутацію даного регіону в морській галузі, підвищуючи ймовірність того, що клієнти будуть віддавати перевагу розташованому там підприємству - виробнику продукції (робіт, послуг). Інші приклади взаємодоповнюваності всередині мультимодального кластера стосуються кращого впорядкування видів діяльності серед його учасників. Істотне підвищення ефективності роботи можливо тільки у випадку одночасних змін відразу у всіх частинах мультимодального кластера. Наприклад, важливим кроком, що дозволив провести зазначені зміни, може стати координація зусиль для вдосконалення системи ліцензування на транспорті. Подібні зв'язки можуть легше реалізовуватися в середині мультимодального кластера, ніж серед розрізнених учасників.

4. Оптимізувати організаційне забезпечення. За допомогою мультимодального кластера можна створювати такі фактори виробництва, які занадто дорогі для окремого учасника кластера. Підприємства зможуть отримувати доступ до таких вигод, як спеціалізована інфраструктура або поради експертів в місцевих інститутах при відносно низьких витратах.

5. Удосконалити систему аналізу і планування. Мультимодальний кластер може підвищити цінність стимулів всередині підприємств для досягнення більш високої продуктивності з кількох причин. По-перше, через конкурентного тиску. Суперництво з місцевими конкурентами надає особливо сильний стимулюючий вплив через легкість постійного порівняння результатів, а також через те, що місцеві суперники мають подібні загальні умови (вартість робочої сили, доступність фінансових і кредитних ресурсів і т.д.), у зв'язку з чим конкурентна боротьба повинна вестися в інших напрямках.

Мультимодальний кластер може сприяти розвитку системи аналізу різних напрямків діяльності підприємства, оскільки часто подібні функції виконують інші місцеві підприємства.

Менеджери отримають більш широкі можливості для порівняння результатів праці завдяки можливості порівняння ефективності праці своїх працівників з ефективністю праці в інших компаніях. Накопичення генеруються в мультимодальному кластері: наприклад, знання про галузеві фінансові інститути може, забезпечити прийняття рішень про позики та інших фінансових рішень на основі кращої інформованості, а також удосконалювати роботу з клієнтами. Також мультимодальний кластер може обмежити ймовірність здійснення некоректних дій, при яких, наприклад, один учасник отримує переваги за рахунок іншого або виробляє товари або послуги низької якості.

У зв'язку з постійним взаємодією, відносною легкістю поширення інформації, формування іміджу і бажанням зайняти гідне положення на ринку транспортної продукції і послуг учасники мультимодального кластера зазвичай прагнуть до конструктивної взаємодії, здатному надавати позитивний вплив на їх довгострокові інтереси.

Таким чином, для підвищення рівня економічної стійкості мультимодального кластера в нього повинні залучатися характерні для даного регіону суспільні блага або вигоди, пов'язані з близькістю розташування компаній, особистими контактами, міцні й постійні зв'язками, а також з можливістю доступу до інформації " з середини ". Отримати доступ до переваг, пов'язаних з участю у діяльності мультимодального кластера, складно, а іноді й неможливо, якщо тільки підприємство не бере участі в цій діяльності, досить активно виявляючи помітну присутність у цьому регіоні.

Мультимодальний кластер заснований на ідеї вироблення дієвої співпраці між бізнесом, університетами та місцевою владою.

Об'єднання підприємств портової діяльності і пов'язаних з ними інших підприємств, організацій та установ у мультимодальний кластер сприятиме консолідації інтересів у суспільстві і виявить односпрямованість стратегічних інтересів переважної більшості учасників ринку портової продукції та послуг, сприятиме прозорості процесу прийняття управлінських рішень, що дасть можливість забезпечити передбачення економічної транспортної політики держави.

Необхідно ввести особливий режим економічного партнерства між органами влади, представниками бізнесу та науки з метою якнайшвидшого вирішення ключових питань у сфері соціально-економічної політики галузі (регіону), формувати реально здійснимі програми стратегічного розвитку транспортного комплексу України.

Мультимодальний кластер зможе об'єднати підприємства та організації для підвищення ефективності їх діяльності, зростання продуктивності праці та якості і зростання номенклатури надаваних послуг, стимулювання конкуренції та інновацій, залучення інвестицій. Мультимодальний кластер дозволить підприємствам та портам гнучко реагувати на зміну умов господарювання на ринку транспортних послуг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток форм взаємодії йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів, які представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення все зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницькі, фінішно-складальне та інвестиційне. Наступним більш високим рівнем взаємодії підприємств, організацій та установ в системі портового комплексу має бути створення в морських регіонах країни мультимодальних кластерів, що передбачають залучення в сферу взаємодії навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, банків, страхових та інших компаній, що дозволить створити атмосферу довіри між владою і бізнесом, поліпшити конкурентне середовище, забезпечити зростання продуктивності як промислових підприємств, так і портової діяльності і пов'язаними з нею видами діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котлубай О.М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів/О.М. Котлубай.— Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012.—200с.
2. Лимонов Э.Л. Внешнеторговые операции морского транспорта и мультимодальные перевозки/Э.Л. Лимонов.— СПб: Информационный центр «Выбор», 2001.—416с.
3. Плужников К.И. Транспортное экспедирование /К.И. Плужников, Ю.А. Чунтомова.— М.: ТРАНСЛИТ, 2006.—528с.
4. Тарасенко В. Территориальные кластеры: Семь инструментов управления /В. Тарасенко.— М.: Альпина Паблицер, 2015.—201с.
5. Крыжановский С.В. Морские торговые порты Украины в рыночных условиях/ С.В. Крыжановский.— Одесса: Астопринт, 2008.—184с.
6. Войнаренко М.П. Концепція кластерів — шлях до відродження виробництва на регіональному рівні/ М.П. Войнаренко.— Економіст.—2000.—№1.—С.15-21.
7. Тараканов Н.Л. Региональные логистические системы: проблемы формирования и развития: монография / Н.Л. Тараканов.— Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2013.—312с.

8. Котлубай О.М. Основи економіки й організації сервісної діяльності в торговельному мореплаванні/О.М. Котлубай, В.Г. Кухарчик .— Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2009.—197с.
9. Конкурентоспроможність та сталий розвиток морегосподарського комплексу України/[Льченко С.В., Кухарчик В.Г. та інші]; за ред. О.М. Котлубая.—Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011.—427с.
10. Винников В.В. Проблемы комплексного развития морского транспорта/В.В. Винников.—Одесса: ЧП «Феникс», 2005.—300с.

REFERENCES

1. Kotlubay OM (2012) Theory and methodology of the transport development and technological systems transport freight (Teoriya i metodologiya rozvitku transportno-tehnologichnih sistem perevezennya vantazhiv), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian].
2. Limonov E.L. (2001) Foreign trade operations of sea transport and multimodal transportations (Vneshnetorgovyie operatsii morskogo transporta i multimodalnyie perevozki), SPb: The ideological center "Choice" [in Russian].
3. Pluzhnikov K.I. (2006) Freight forwarding (Transportnoe ekspedirovanie), M.: TRANSLIT [in Russian].
4. Tarasenko V. (2015) Territorial clusters: Seven instruments of management (Territorialnyie klasteriy: Sem instrumentov upravleniya), M.: Alpina Publisher [in Russian].
5. Kryzhanovskiy S.V. (2008) Sea trading ports of Ukraine in market conditions (Morskie torgovyie porty Ukrainy v ryinochnyih usloviyah), Odessa: Astoprint [in Russian].
6. Voinarenko M.P. (2000) Kontseptsiya klasteriv — shlyah do vIdrozhennya virobnitstva na regionalnomu rivni [The concept of clusters is the way to the virginia vibrobitnva at the regional river] Ekonomist — Economist, 1, 15-21. [in Russian].
7. Tarakanov N.L. (2013) Regionalnye logistic systems: problems of formation and development: monograph (Regionalnyie logisticheskie sistemy: problemyi formirovaniya i razvitiya: monografiya), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian].
8. Kotlubai O.M. (2009) The basis of economics and organisation of servicing in the merchant seaplane (Osnovi ekonomiki y organizatsiyi servisnoyi diyalnosti v torgovelnomu moreplavanni), Odessa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian].
9. Kotlubai OM (Eds.). (2011). Concurrent development of the steel industry and the development of the complex of Ukraine. Odessa: IPREED NAS of Ukraine " [in Ukrainian].
10. Vinnikov V.V. (2015) Problems of complex development of sea transport (Problemyi kompleksnogo razvitiya morskogo transporta), Odessa: PE "Phoenix" [in Ukrainian].

УДК (001.891.3:001.76) 664.8
JEL O31, L 66

ЛАЙКО О.І.

*д-р екон. наук,
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: alexlayko@gmail.com*

ІВАНЧЕНКОВ В.С.

пошукувач

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: slavas@te.net.ua*

СТРУТИНСЬКА І.В.

к.е.н.

доцент кафедри комп'ютерних наук

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вулиця Руська, 56, м. Тернопіль, Україна, 46001
E-mail: univtu.edu.te.ua*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСЕРВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність термінів інновацій та інноваційної діяльності для підприємства консервної промисловості, на прикладі підприємств Українського Причорномор'я. Вдосконалено класифікацію видів інновацій та інноваційних процесів для консервних підприємств шляхом виділення релевантних класифікаційних груп, актуальних в аспекті сучасних наукових та практичних підходів. Визначено економічну сутність категорії інноваційної сприйнятливості підприємств.

Ключові слова: інновації, класифікація інновацій, інноваційні процеси для консервних підприємств, інноваційна сприйнятливість підприємств

LAIKO O.I.,

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: alexlayko@gmail.com*

IVANCHENKOV V.S.,

Scientific degree seeker

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: slavas@te.net.ua*

STRUTYNSKA I.V.

PhD (Economics),

*Associate Professor of the Department of Computer Science
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ruska str., 56, Ternopil, Ukraine
E-mail: univtu.edu.te.ua*

THEORETICAL BASES OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE CANNING ENTERPRISE RESEARCH

It is considered the essence of the terms of innovations and innovative activity of the canning industry enterprise, on example of enterprises of the Ukrainian Black Sea region. It is improved the classification of types of innovations and innovative processes for canning enterprises, by allocating relevant classification groups, that are actual in the aspect of modern scientific and practical approaches. The economic essence of the category of innovative susceptibility of enterprises is determined. According to the modern requirements and challenges that arise in the process of transformation of the national economic system it is determined the need of update of the theoretical basis for the study of innovation processes, and it is proved the necessity of formulation of the objective definitions and classifications of innovations, of the types of innovation activities that make key-point in the research process of the current realities of economic development. As a result of the research of various types and definitions of innovations, it is established that the most important for the analyzing process of innovations for enterprises in the canning industry are such classifications, which are based on the degree of participation in the production process (production and non-productive innovations: administrative, in other processes of internal management, in the processes of supply-sales, in circulation processes, financial services), on the functional purpose of innovations (production and technological, personnel, economic, logistic, marketing, financial, investment, infrastructure innovations). The definition of innovations for canning enterprises is given in the article, it is developed the classification of types of innovation for the canning enterprise that is oriented on objective features and distinguishes of the innovation process, which is actually carried out by domestic enterprises that allows to take into account the aspect of actuality.

Key words: innovations, classification of innovations, innovative processes for canning enterprises, innovative susceptibility of enterprises

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Вітчизняні промислові підприємства, які займаються впровадженням інновацій, так чи інакше потребують наявності актуальної теоретичної бази, оскільки прикладні реалії ведення господарської діяльності стрімко змінюються і теоретичне забезпечення, понятійний апарат також мають відповідати вимогам сучасності. Для консервних підприємств може бути визначена значна кількість видів інноваційної активності, однак для побудови ефективної внутрішньої управлінської політики на підприємстві необхідним є визначення раціонального і релевантного переліку видів інноваційної активності та класифікації видів інновацій з метою обрання лише найбільш значущих, прикладна робота з якими принесе найбільш суттєву віддачу в економічному та інших необхідних цільових вимірах для підприємства. Також важливим аспектом є теоретичне обґрунтування станів консервних підприємств стосовно їхньої готовності до провадження інноваційної діяльності, їхньої ресурсної спроможності та забезпеченості умовами і людським капіталом. Питання дослідження інноваційної активності на вітчизняних промислових підприємствах, причому саме консервної галузі, нами розглядається через достатньо високий ступінь розвиненості даного виду виробництва в Україні, через перспективність розвитку даного виду економічної діяльності з можливостями ефективного використання наявних сировинних ресурсів, виготовлення з них продукції з високою доданою вартістю і виходу на внутрішні і міжнародні ринки з брендовими високоякісними продуктами консервної промисловості.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку вітчизняних консервних промислових підприємств досліджуються економістами протягом доволі тривалого часу, однак в результатах їхніх наукових робіт наводяться як схожі, так і кардинально різні погляди на економічну сутність інновацій для промислового підприємства, надаються доволі різні визначення базовим категоріям і термінам, наводяться обґрунтування доцільності здійснення різних за своєю сутністю класифікацій інновацій консервних підприємств. Визначення терміну інновації зазнало чимало трансформацій та корегувань з часів першого згадування в роботах Й. Шумпетера [1]. Найпершим офіційним визначенням інновацій за Й. Шумпетером є новий науково-обґрунтований спосіб більш ефективного, раціонального використання факторів виробництва для досягнення кінцевих цілей процесу суспільного виробництва. Також в його роботах наведено класифікацію різних видів інновацій та інноваційних процесів (виробництво нового продукту, впровадження нового засобу виробництва, застосування нових матеріалів, освоєння нового ринку збуту, впровадження нових організаційних, організаційно-правових форм господарювання).

Грунтовне дослідження інноваційного процесу з виділенням аналізу термінологічного базису, оцінки еволюції інновацій в світовій економічній історії, з виділенням ключових етапів становлення інноваційного процесу в Україні та з визначенням основ інноваційного менеджменту наведено в

роботах Захарченка В.І. [2].

В роботах Лазаревої Є.В. [3, 4] та Бутенка А.І. [5] розглянуто цілу низку питань інноваційного розвитку в економіці на макро-, мезо-, мікро-рівнях як з теоретичної, так і з науково-прикладної точок зору.

Теоретичні аспекти дослідження інноваційних процесів, напрямки вирішення проблем, які виникають в процесі впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах, викладені в роботах Кулиняк І.Я., Демків О.-І.М. [6].

Ґрунтовні наукові дослідження з питань інноваційного розвитку на промислових підприємствах містять в собі різні підходи до класифікації інновацій, зокрема в роботах Бондаренко С.А. [7] наведено перелік типів і видів інновацій для промислового підприємства.

Комплексний підхід до вирішення проблем інноваційного забезпечення розвитку національної економічної системи зі всебічним обґрунтуванням концептуальних напрямів та уточненням дефініцій наведено в роботах Геєця В.М., Семиноженка [8] та Матюшенка І.Ю. [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак консервне виробництво має свої специфічні риси і потребує, на нашу думку, вибору такого набору класифікаційних типів і видів інновацій, які є найбільш важливими і актуальними для наукового дослідження з огляду на їхню сутнісну і практичну значущість для вітчизняного підприємства консервної промисловості.

Формулювання цілей дослідження. Сучасні вимоги і виклики, що виникають в процесі трансформації національної економічної системи, визначають необхідність актуалізації теоретичного базису для дослідження інноваційних процесів, а також обумовлюють необхідність формулювання об'єктивних дефініцій та класифікацій інновацій, видів інноваційної діяльності, які є ключовими для сучасних реалій економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для побудови теоретико-методичних підходів з оцінки та регулювання інноваційної діяльності промислових підприємств необхідним є надання актуального визначення категорії «інноваційна сприйнятливість». Під актуалізацією категорії розуміємо її всебічну семантичну насиченість потрібними складовими задля максимально можливої відповідності сутності реалій ведення господарської діяльності.

Й. Шумпетер [1] визначає інновації як нову науково-організаційну комбінацію, спосіб більш ефективного, раціонального використання факторів виробництва для досягнення кінцевих цілей, які формуються під впливом підприємницьких інтересів. Наведена Шумпетером класифікація інновацій не має поділу на окремі ознаки, однак характеризується релевантністю відносно актуальних потреб, що мали місце на той момент, коли було здійснено таке групування видів інновацій. Виділяються такі класифікаційні групи інновацій:

- виробництво або кардинально нового продукту, або такого продукту, що має оновлені поліпшені властивості;
- впровадження на основі наукового відкриття нового засобу виробництва або впровадження нового підходу до виробництва, збуту продукції;
- використання якісно нових матеріалів;
- освоєння нового способу реалізації продукції, нового ринку збуту;
- впровадження нових організаційних, організаційно-правових форм господарювання.

Визначення інновацій, яке складає інституціональну основу для інноваційної діяльності в Україні, наведене в Законі «Про інноваційну діяльність» [10] і сутність такого визначення полягає в такому: інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Визначення інновації, яке, вважаємо, є доречним для забезпечення актуальності даного дослідження, повинно спиратись на об'єктивні особливості інноваційного процесу для вітчизняних консервних підприємств.

Так, інновації – це нововведення в сфері техніки, технологій, організації, управління, яке засноване на використанні і впровадженні результатів і досягнень наукової і науково-технічної діяльності, передового досвіду та є уособленням результатів інноваційної діяльності.

Однією з ключових проблем, які можливо вирішити завдяки впровадженню інновацій, є

відносно низький рівень конкурентоспроможності і самих підприємств, і їхньої продукції. Тому заходи щодо підвищення рівня конкурентоздатності підприємств консервної промисловості залежатимуть від наявності конкретного типу проблем щодо їхнього розвитку та від рівня їхньої сприйнятливості до певного типу інновацій. Для формування загальної концепції управління розвитком консервного підприємства на інноваційних засадах, формування методичного підходу до оцінки рівня інноваційної сприйнятливості консервного підприємства важливим є визначення класифікації інновацій для підприємства такого типу і класифікації основних проблем, які можуть бути вирішені за допомогою інноваційних підходів. Найбільш суттєвими для оцінки ступеню інноваційної сприйнятливості є класифікації інновацій за ознаками ступеню участі у виробничому процесі та функціональної ролі інновацій.

Існує дуже багато видів класифікацій інновацій для підприємств, за різними ознаками (за значенням, за масштабами, за глибиною впливу нововведень, за причиною виникнення, за часом виходу на ринок тощо). Однак найбільш значущими для підприємств консервної промисловості є такі класифікації, що ґрунтуються на ступені участі у виробничому процесі (виробничі та невиробничі інновації: адміністративні, в інших процесах внутрішнього управління, в процесах постачання-збуту, в процесах обігу, фінансового обслуговування), на функціональному призначенні інновацій (виробничо-технологічні кадрові, економічні, логістичні, маркетингові, фінансові, інвестиційні, інфраструктурні). Вважаємо, що саме такі, наведені на рис. 1, типи інновацій являють собою найбільш релевантний, актуальний комплексний тип поєднання нововведень для підприємства консервної промисловості.

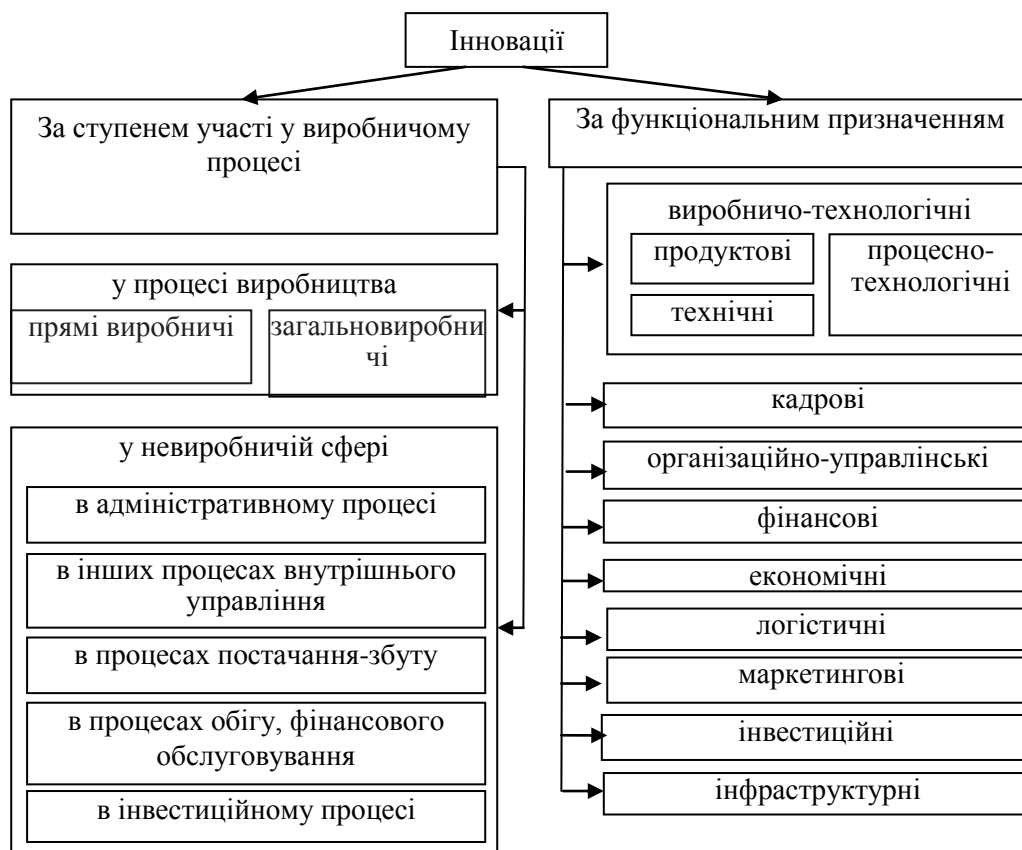

Рис. 1. Класифікаційні групи інновацій для підприємств консервної промисловості

Значущість обрання лише найбільш суттєвих класифікаційних груп для підприємств консервної промисловості підтверджується також тим фактом, що існує перехресний зв'язок між різними типами інновацій: економічні, організаційно-управлінські нововведення можуть бути інструментом і заходом реалізації виробничо-технологічних інновацій. Так, наприклад, для реалізації продуктових інновацій у вигляді запровадження виробництва таких видів продукції як фрукти, овочі сушені та комплектовані в типові набори для приготування певних страв знадобиться нове обладнання, додаткові приміщення, що потягне за собою додаткові фінансові витрати. Покрити фінансові витрати на впровадження нових

технологій допоможуть інноваційні підходи до організації, наприклад, процесів збуту існуючої традиційної консервної продукції із застосуванням електронних засобів та через зручні мобільні додатки, що дозволятиме заощадити і накопичити потрібні фінансові ресурси для впровадження продуктових інновацій.

Наведена на рис. 1 класифікація інновацій для консервного промислового підприємства має наукову і прикладну значущість тому, що характеризується кореляцією з видами діяльності підприємств, які передбачені Міжнародними стандартами фінансової звітності і є загальновідомими для інвесторів. Це суттєво полегшуватиме процес сприйняття інвесторами інформації про інноваційну діяльність суб'єкта господарювання і наблизуватиме процеси управління інноваційним розвитком, в інформаційному аспекті, до міжнародних норм і стандартів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Надане визначення інновацій, розроблена класифікація видів і типів інноваційної діяльності для консервного підприємства характеризуються відповідністю об'єктивним рисам і особливостям інноваційного процесу, що фактично провадиться вітчизняними підприємствами і дозволяють на їхній основі формувати подальше концептуально-методичне забезпечення дослідження інноваційної діяльності консервних підприємств. Перспективами для подальших досліджень на основі сформульованих визначень інновацій та класифікації типів інновацій є побудова методичного підходу до оцінки інноваційної сприйнятливості, інноваційного потенціалу вітчизняних консервних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Schumpeter J. The Theory of Economic Development [Електронний ресурс] /J.A. Schumpeter. – New Brunswik, London: Transaction Publishers, 2012. – 255 с. - Режим доступу: <http://compaso.eu/wpd/wp-content/uploads/2013/01/Compaso2012-32-Croituru.pdf>

2. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки /Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М./ Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.

3. Лазарева Є.В.Інституційний механізм підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу малого підприємництва / Є.В. Лазарева, А.В. Курносова, Г.В. Таран // Економічні інновації: Зб. наук. пр. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2014. — Вип. 57. — С. 179-187.

4. Бутенко А.І. Інноваційна спроможність суб'єктів підприємницької діяльності / А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева. - Одеса: Фенікс, 2007. – 108 с.

5. Бутенко А.І. Інноваційний потенціал регіонів Українського Причорномор'я / А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева // Регіональна економіка. — 2013. — № 2(68). — С. 106-113.

6. Кулиняк І.Я. Проблеми впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах та напрямки їх вирішення

[Електронний ресурс] / І.Я. Кулиняк, О.-І.М. Демків. - Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14818/1/98_161-162_120506_maket_ena_ntb.pdf

7. Бондаренко С.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку в системі управління підприємством/ С. А. Бондаренко // Проблеми економіки. - 2016. - № 2. - С. 90-101.

8. Геєць В., Семіноженко В. Інноваційні перспективи України: Монографія. – Х.: Константа, 2006. – 272с.

9. Матюшенко І.Ю. Перспективи створення національної інноваційної системи в Україні [Електронний ресурс]/ І.Ю. Матюшенко. - Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektivy_stv.pdf

10. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

REFERENCES

1. Schumpeter, J.A. (2013). The Theory of Economic Development [The Theory of Economic Development]. New Brunswik, London: Transaction Publishers. *compaso.eu*. Retrieved from <http://compaso.eu/wpd/wp-content/uploads/2013/01/Compaso2012-32-Croituru.pdf> [in English].

2. Zakharchenko, V.I., Korsikova, N. M., Merkulov, M. M. (2012). *Innovatsiyni menedzhment: teoriia i praktyka v umovakh transformatsii ekonomiky [Innovative Management: Theory and Practice in the conditions of transformation of the economy]*.Kyiv: [in Ukrainian].

3. Lazaryeva, Y.V., Kurnosova, A.V., Taran, H.V. (2014). Instytutsiynny mekhanizm pidvyshchennya efektyvnosti vykorystannya innovatsiynoho potentsialu maloho pidpryyemnytstva [Institutional mechanism of increasing of the efficiency of small business innovative potential use]. *Ekonomichni innovatsiyi. - Economic innovations*, 57, 179-187 [in Ukrainian].
4. Butenko, A.I. (2007). *Innovatsiina spromozhnist subiektiv pidpryyemnytskoi diialnosti [Innovative Capacity of Entrepreneurs]*. Odessa: Phoenix [in Ukrainian].
5. Butenko, A.I., Lazaryeva, Y.V. (2007). Innovatsiyni potentsial rehioniv Ukrainskoho Prychornomia [Innovative potential of the regions of the Ukrainian Black Sea region]. *Rehionalna ekonomika. - Regional economy*, 2(68), 106-113 [in Ukrainian].
6. Kulyniak, I.Ya., Demkiv, O.-I.M. (2012). Problemy vprovadzhennia innovatsii na vitchezniianykh pidpryyemstvakh ta napriamky yikh vyrishennia [Problems of introduction of innovations at domestic enterprises and directions of their solution]. *Tezy dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi videokonferentsii - Abstracts of the IV International scientific and practical videoconference*, 23-24 of May, Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14818/1/98_161-162_120506_maket_ena_ntb.pdf [in Ukrainian].
7. Bondarenko, S.A. (2016). Kontseptualni zasady innovatsiynoho rozvytku v systemi upravlinnia pidpryyemstvom [Conceptual foundations of innovation development in enterprise management system]. *Problemy ekonomiky - Problems of the economy*, 2, 90-101 [in Ukrainian].
8. Heiets, V.M., Seminozhenko, V. P. (2006). *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy: Monohrafiia. – Kharkiv: Konstanta* [in Ukrainian].
9. Matiushenko I.Yu. (2012). *Perspektyvy stvorennia natsionalnoi innovatsiinoi systemy v Ukraini [Prospects for the creation of a national innovation system in Ukraine]*. Retrieved from http://iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektyvy_stv.pdf [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diialnist» [Law of Ukraine "On Innovation Activity"]. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [in Ukrainian].

УДК 330.837(330.322+332.122)(477.7)
JEL E620, R510, R580

ЛАЙКО О.І.

*д-р екон. наук,
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: alexlayko@gmail.com*

ЧЕХОВИЧ З.В..

пров. інженер

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: zv.chehovich@gmail.com*

НАУМЕНКО Ж.Г.

пошукувач

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ РЕГІОНІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Проаналізовано сутність та склад економічної категорії «інвестиційний клімат» з врахуванням сучасних бачень інвесторів, вимог національного та міжнародного законодавства. Запропоновано концептуальний підхід до підвищення рівня сприятливості інвестиційного клімату, на прикладі Українського Причорномор'я, за рахунок податкових важелів регулювання в умовах децентралізації бюджетів територій.

Ключові слова: інвестиційний клімат, інституціональні важелі формування інвестиційного клімату, інвестиційний клімат Українського Причорномор'я

LAIKO O.I.,

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukrain*

CHECHOVICH Z.V.,

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukrain*

NAUMENKO ZH.H.

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukrain*

INSTITUTIONAL SUPPORT OF INVESTMENT CLIMATE FORMATION IN UKRAINIAN BLACK SEA REGIONS

It is analyzed the essence and structure of economic category "investment climate" in view of modern visions of investors and according to the requirements of national and international legislation. A conceptual approach to the improving of favorable investment climate, on the example of Ukrainian Black Sea, through tax levers of regulation in a decentralized budgets areas is designed. It is proposed to introduce the norm of the exemption from profit tax of a financial result that is invested in the economic activity of a domestic entity for the implementation of an investment project, but onle when provided wage level of employees in this project is at least twice more than the amount of the average wage by such type of economic activity where the project is implemented or should be. The implementation of this proposal will require the amendment of Tax Code of Ukraine and as a result will be a powerful tool for stimulating of the development of investment activity in the community without the need for approval of the special legal status of individual territories. This approach corresponds to the principle of observance of the general economic conditions and

rules of the conducting of economic activity on the conditions of equal competitive advantages and opportunities. Also, the method of this tax exemption will not only stimulate the growth of wage payments, which will increase social standards in the territories, but will allow to implement a project approach to the stimulating of investment activity, when the object of the benefits is a specific investment project and not an economic entity. The proposed in the article approach is characterized by economic efficiency and is determined to minimize the political and other risks that would occur when using traditional instruments – the introducing of special modes of business activity conduction.

Key words: Investment climate, institutional levers of investment climate formation, investment climate of the Ukrainian Black Sea region

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Протягом всієї історії незалежної України питання поліпшення інвестиційного клімату якісно та комплексно вирішити не вдалось, оскільки спроби законодавчо встановлювати пільги для ведення певних видів господарської діяльності, створення спеціальних (вільних) економічних зон, індустріальних парків та територій пріоритетного розвитку не призвели до залучення значних обсягів інвестицій на довгострокову перспективу. Сформувані сприятливі для залучення капіталовкладень середовище в країні та в окремих територіях намагались органи державної влади на різних рівнях за допомогою застосування різного роду заходів та стимуляторів, самостійно та на засадах залучення представників бізнесу і громадськості, однак більшість стимулюючих дій носила несистемний характер і сформувані належне інституціональне забезпечення для стабільного залучення капіталовкладень не вдалось. Численні спроби активізувати інвестиційну діяльність на окремих територіях, які характеризуються підвищеною проблемністю умов ведення господарської діяльності або ж навпаки, які наділені надзвичайно сприятливими передумовами для провадження певних видів бізнесу, здійснювались за допомогою надання таким територіям статусу зі спеціальними умовами господарювання, вільних економічних зон тощо. Однак вільні економічні зони приваблювали підприємців через можливості щодо оптимізації оподаткування і не виконували належної системоутворюючої функції в національному інвестиційному процесі. Невдалий досвід створення спеціальних територій для сприяння інвестиційному розвитку [1, 2] та сучасні ризики політичних спекуляцій навколо цього питання роблять даний інструмент стимулювання інвестиційної діяльності неефективним і непридатним для підтримки інвестиційного розвитку регіонів. В той же час процес добровільного об'єднання громад, який розпочато в Україні завдяки прийняттю Закону «Про добровільне об'єднання громад» [3] та відповідні зміни в податковому і бюджетному законодавстві створюють додаткові і нові можливості для фінансового забезпечення інвестиційної діяльності на території громад. Нормативні перспективи активізації інвестиційних процесів загального характеру обумовлюють необхідність формування додаткових концептуальних наукових засад і методичних положень для забезпечення створення цілісного і комплексного інституціонального забезпечення провадження інвестиційної діяльності в регіонах та на територіях базового рівня (на прикладі Українського Причорномор'я).

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання інституціонального забезпечення економічного розвитку систем комплексно висвітлено в роботах Т. Веблена, Дж. Коммонса, Р.Коуза, Д.Норта, Ф. Фукуями, де розкривається сутність впливу нормативно-правових, неформальних, гуманітарних, соціо-психологічних факторів на економічний розвиток на макро-, мезо- і мікрорівнях. Питання інституціонального забезпечення провадження інвестиційної діяльності в Україні на національному рівні та у територіальному вимірі висвітлили в своїх роботах Шульц С.Л., Вовканич С.Й., Максимчук М.В., Сторонянська І.З., Іщук С.О. Питання інституціональної підтримки інвестицій в соціально-економічний розвиток регіонів в аспекті стимулювання розвитку територіальних громад розкриті в роботах Б.В. Буркинського В.Ф. Горячука, О.І. Лайка [4], В.М. Осипова, О.А. Єрмакової. Однак класичні заходи стимулювання інвестиційної активності за допомогою створення податкових преференцій на території вільних економічних зон не є ефективними в умовах сучасних трансформаційних змін, тому необхідною стає розробка інституціонального забезпечення інвестиційного розвитку регіонів з використанням інструментів і заходів податкового та іншого стимулювання розвитку громад, які стають доступними в рамках проведення реформи адміністративно-територіального устрою в країні (на прикладі Українського Причорномор'я).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиції є одним з найбільш потужних фінансових стимуляторів соціально-економічного розвитку територій, особливо в умовах впливу кризових явищ та нестачі внутрішніх резервів поживлення суспільного виробництва. Динаміка кількості та якості інвестицій залежить від стану ділового середовища в системі господарювання на

певній території, тобто від інвестиційного клімату.

Показники динаміки залучення інвестицій в економіку регіонів України свідчать про відсутність належних умов для надходження капіталу в довгостроковій перспективі, тобто стан інвестиційного клімату є незадовільним. Незважаючи на численні дослідження теоретичних аспектів теми інвестиційного клімату та на практичні спроби активізувати інвестиційну діяльність шляхом створення спеціальних (вільних) економічних зон інвестиційна активність в регіонах України, і зокрема в Українському Причорномор'ї, залишається вкрай низькою. Дане питання є особливо актуальним для Українського Причорномор'я, оскільки дана територія характеризується суттєвим ресурсним забезпеченням і вигідним географічним розташуванням, однак вплив цих факторів разом із заходами по активізації інвестиційної діяльності не приносять очікуваних позитивних зрушень в динаміці та якості інвестиційної діяльності в регіоні. Зусилля по створенню вільних економічних зон ("Порто-Франко" і "Рені") не приносять очікуваних результатів та позитивні зрушення, викликані наданням пільгових умов оподаткування, ліцензування тощо є не тривалими і не характеризуються життєздатністю. Здебільшого відбувається використання суб'єктами господарювання пільгових умов оподаткування для оптимізації витрат. Тому актуальним завданням є розробка дієвих в прикладному аспекті заходів покращення інвестиційного клімату регіону (на прикладі Українського Причорномор'я) на основі проведення глибокого аналізу сутності та причин несприятливості інвестиційного клімату регіону, вивчення і врахування позитивних і негативних сторін наявного вітчизняного та іноземного досвіду підвищення рівня привабливості та сприятливості інвестиційного клімату території.

Формування сприятливого інвестиційного клімату для забезпечення активізації соціально-економічного розвитку національної системи господарювання та регіонів є стратегічним завданням для держави з огляду на постійну потребу в фінансових ресурсах, підсилену наслідками світової фінансової кризи, та з огляду на практичну відсутність інституціонального іноземного інвестування і якісно суттєвих капіталовкладень, які б спрямовувались на модернізацію економічної системи. Особливої ролі питання інвестиційної привабливості регіонів набуває в умовах прийнятого курсу на децентралізацію [5] та добровільне об'єднання територіальних громад [3]. Соціально-економічна самодостатність та набуття додаткових повноважень громадами в адміністративному аспекті мають бути доповнені реальними можливостями щодо залучення інвестицій та провадження господарської діяльності на умовах значно більшої самоврядності. Тому питання державного регулювання і забезпечення сприятливого інвестиційного клімату на регіональному рівні набуває особливої актуальності.

Визначення терміну "інвестиційний клімат" та розкриття його складових, на які належить здійснювати регуляторний вплив державою не наведено в діючому законодавстві, хоча окремі елементи впливу на інвестиційний клімат нормативно оформлені. Законодавчу основу формування і регулювання інвестиційного клімату в країні становлять ряд законів (Закони України "Про інвестиційну діяльність", в якому встановлюються загальні засади провадження інвестиційної діяльності в країні, "Про режим іноземного інвестування", "Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць"), проектів законів, які мають стимулювати інвестиційну активність ("Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання залучення інвестицій", "Про стимулювання інвестиційної діяльності в сільській місцевості"), ряд постанов Кабінету Міністрів України та Указів Президента, а також міжнародні акти, ратифіковані Україною (Вашингтонська Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами - ратифікована в березні 2000 року [6]).

Незважаючи на відсутність офіційного визначення категорії інвестиційного клімату, можна стверджувати, що сприятливий інвестиційний клімат, в розумінні інвестора або суб'єкта господарювання, який провадить діяльність в даній економічній системі, - це наявність комфортних умов для ведення ділової активності з можливостями отримання економічного ефекту. Таке визначення є адекватним сутності інвестиційного клімату, відповідно до критеріїв, що встановлюються міжнародними рейтинговими інституціями: Pricewaterhouse Coopers [7] та World Bank [8].

В сучасних наукових дослідженнях, в теоретичному аспекті поняття інвестиційного клімату має різні трактування і характеризується, здебільшого, як сукупність умов ведення інвестиційної діяльності. Категорія інвестиційної привабливості розглядається на макроекономічному рівні, на

рівні регіонів, підприємств і більшість авторів під інвестиційним кліматом розуміє сукупність чинників економічного, політичного, правового та соціального характеру, які враховує інвестор, приймаючи рішення щодо здійснення капіталовкладення [9]. Також інвестиційний клімат може визначатись як сукупність умов реалізації капіталовкладень, які історично склались у певній економічній системі [10, 11]. Отже можна стверджувати, що остаточного визначення категорії інвестиційного клімату не існує, однак така категорія є комплексною, потребує розгляду в процесі дослідження за своїми складовими і практично відчувається інвесторами та іншими учасниками інвестиційного процесу у вигляді наявних умов, можливостей і якісного забезпечення процесу провадження і подальшого супроводження капіталовкладень у відповідній економічній системі. Ті фактори і складові умов ведення господарської діяльності та освоєння капіталовкладень, які в практичному аспекті є найбільш суттєвими для інвесторів і найбільш впливовими, вважаємо, являють собою релевантні характеристики інвестиційного клімату, та які мають бути враховані при провадженні регуляторної політики.

Інвестиційний клімат визначає спроможність інституціонального середовища території забезпечити успішність реалізації інвестиційних проектів, а також є мірилом інвестиційної конкурентоспроможності території, оскільки в умовах розширення транскордонного співробітництва роль регіонів та більш дрібних територіальних утворень (наприклад NUTS2, NUTS3, LAU1, LAU2, а для України - це районів, сіл або об'єднаних територіальних громад) в процесі міжнародного інвестиційного конкурування зростає.

В 2016 році опитування щодо визначення стану інвестиційного клімату в Україні без розбивки на регіони проводить Американсько-Українська Бізнес Рада за підтримки Фондації Блейзера [12], а одне з найбільш ґрунтовних опитувань і досліджень інвестиційного клімату всіх регіонів України було проведено за підтримки компанії Chemonics по проекту Local Investments and National Competitiveness (LINK) [13] і за участю Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [14], яке було проведено шляхом анкетування реальних інвесторів, які працюють в Україні (вітчизняних та іноземних). Дослідженням було охоплено близько 130 компаній, які ведуть свою діяльність в 16 регіонах України.

Переважають більшість проблем, які виникають у інвесторів вони згодні вирішувати самостійно і здатні на це, за умови, що для цього є відповідне сприятливе інституціональне середовище.

Перелік складових інвестиційного клімату, визначений за результатами досліджень по проекту LINK відповідає класичному переліку і визначає такий порядок їхнього чередування, згідно виявленої значущості (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг складових інвестиційного клімату для регіонів України*

Фактори за дослідженнями по проекту LINK	Складові інвестиційного клімату	Місця в рейтингу
рівень регуляторного впливу (вирішення ліцензійних, митних, земельних питань тощо) - № 3 - 11,8% + № 4 - 11, 03% + № 5 - 10,27% = 33,1%;	стан регуляторного середовища	1
процесуально-правова складова (процес реального виконання законодавства, офіційних норм і правил, гарантування прав власності, підкріплене реальними діями) + стан неформальної гуманітарно-моральної, традиційної складової - № 1 - 22,8%.	процесуально-правова складова щодо реального виконання і дотримання законодавства	2
	стан неформальної гуманітарно-моральної, традиційної складової	3
рівень податкового впливу + законодавче забезпечення ведення господарської діяльності - № 2 - 14,45 %	стан податкового середовища	4
стан загального макроекономічного забезпечення та стан політичного середовища - № 6 - 5,70%	стан загального макроекономічного забезпечення та стан політичного середовища	5

* - складено за даними [13, 14]

Інтегральною оцінкою інвесторів, які працюють в Україні, стало помірно позитивне враження від національної економіки завдяки багатим природним ресурсам, зручному географічному розташуванню, готовності населення, представників локальних громад, науки та деяких представників місцевої влади і місцевих суб'єктів господарювання співпрацювати, налагоджувати

діалог і сприяти реалізації інвестиційних проектів. Але було висловлено рішучу неготовність переходити до фази стратегічного інституціонального інвестування через ряд перелічених вище причин і, головне, через негарантованість і незахищеність прав власності [14, с. 14]. Але існує можливість налагодження довгострокового інвестиційного співробітництва з регіонами України за умови покращення стану інвестиційного клімату. Виявлені особливості інвестиційного клімату для 16 регіонів України, де були проведені опитування за проектом ЛІНК охоплюють і регіони Українського Причорномор'я, тому визначені вище характеристики інвестиційного клімату є актуальними для даної місцевості.

Ґрунтовна та комплексна оцінка якісної складової інвестиційного клімату регіонів та країни у формалізованому вигляді здійснюється рейтинговими агенціями.

Внутрішня політична нестабільність, військовий конфлікт на Сході країни та надмірний вплив неформального інституціонального середовища, сформованих корупційних традицій є одними з найпотужніших негативних факторів, які впливають на рівень інвестиційної привабливості України, і які відмічені Міжнародним альянсом захисту прав власності (Property Rights Alliance) в індексі захисту прав власності (The International Property Rights Index) [15]. Серед 128 досліджених країн світу Україна зайняла в 2016 році 115 місце і в регіоні Східної Європи 19-те місце із 20 можливих, випередивши лише Молдову. Дослідження по регіонах всередині країни не проводиться агенцією, але в умовах єдиного правового поля в країні та без суттєвих диференціацій в найближчому майбутньому в умовах добровільного об'єднання громад, для Українського Причорномор'я дана проблема з незахищеністю прав власності є актуальною також.

За рейтингом ведення бізнесу, який розраховується Світовим банком, Україна займає 80-те місце із 190 досліджуваних держав станом на кінець 2016 року і поліпшила свої позиції в порівнянні з минулим роком на один пункт, піднявшись з 81-го місця [16]. Однак методика Світового банку передбачає великий ступінь інтеграції окремих показників і складових, що нівелює вплив кожного з них. Так, падіння рейтингових позицій по пунктах щодо отримання дозволів на будівництво (140 місце), щодо реєстрації прав власності та щодо можливостей по отриманню кредитів, щодо розв'язання ситуацій з неплатоспроможністю, окремі складові нівелюються через зростання по позиціях щодо легкості підключення до електричних мереж та щодо захисту прав дрібних акціонерів. Покращення по останньому пункту відбулось, вірогідно, завдяки приєднанню України до Вашингтонської конвенції щодо захисту прав інвесторів і щодо порядку вирішення інвестиційних спорів [6], що є як суттєвим кроком, так і суттєвим викликом в аспекті реальної спроможності виконати вимоги даної конвенції. Фактор ризику недостатнього виконання умов захисту інвесторів не враховується при визначенні індексу, але є притаманним для національних реалій господарювання. Однак така особливість враховується реальними інвесторами і надходження значних обсягів інвестиційних ресурсів в Україну і Причорномор'я не відбувається.

Стан податкової системи України як складової інвестиційного клімату за останні роки, згідно даним індексу Paying Taxes [17], покращився, (Україна займає 19 місце за показником якості адміністрування податків), однак на реальній інвестиційній привабливості це не позначилось, оскільки не враховуються специфічні риси ведення господарської діяльності та той факт, що податки як потужні стимулятори економічної активності є терміновими і швидкодіючими засобами впливу на стан інвестиційного клімату, а в довгостроковій перспективі мають бути задіяні регуляторні механізми, які гарантуватимуть стабільність та комфортність умов реалізації інвестиційних проектів.

Найбільш розповсюдженими інструментами стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності з метою активізації соціально-економічного розвитку через механізм надання особливих умов господарювання є створення: вільних економічних зон, спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, індустріальних парків, технологічних парків тощо.

Вільними економічними зонами на території Українського Причорномор'я є "Рені" і "Порто-Франко", які формально діють до теперішнього часу, але реального економічного ефекту вони вже не приносять, як і не змогли сприяти інвестиційному зростанню територій з моменту створення таких СЕЗ [1, 2], оскільки очікуваних обсягів капіталовкладень в дані території досягти не вдалось і притік капіталу мав місце лише завдяки дії податкових пільг. Після скасування пільгового режиму оподаткування почалось вилучення капіталу та скорочення інвестиційної діяльності, що пояснюється відсутністю ефективного інституціонального середовища. Так, динаміка капітальних інвестицій на території спеціальних економічних зон "Рені" і "Порто-Франко" характеризується ривкоподібністю,

але має чітку тенденцію до зниження обсягів економічної активності відразу після скасування податкових стимулюючих пільг. За даними Одеської державної обласної адміністрації [18] обсяги надходжень інвестиційних ресурсів в СЕЗ "Порто-Франко" з 2000 року до 2005 року становило 22749,8 тис. грн., тобто, в середньому, 4,5 млн. грн. на рік, що для регіону Українського Причорномор'я та, навіть м.Одеси, не є суттєвою величиною капіталовкладень. Але вже з 2005 року, з моменту скасування податкових пільг, величина капітальних інвестицій впала до 761 тис.грн., а потім надходження нових капіталовкладень на підприємства, розташовані в СЕЗ "Рені" та "Порто-Франко" майже припинилось, мали місце незначні капіталовкладення, спрямовані на підтримку вже діючих підприємств, а не на реалізацію нових проектів [18]. За інформацією офіційного сайту м. Одеса за період від моменту створення СЕЗ "Порто-Франко" до 2005 року було залучено інвестицій на суму близько \$29, 6 млн., з яких 35% (7 млн. дол. США) були іноземними. Підприємствами – суб'єктами СЕЗ за весь період діяльності освоєно інвестицій на загальну суму 94067,8 тис. грн., сплачено до бюджетів усіх рівнів податків та обов'язкових платежів розміром 5570,5 тис. грн. [19].

Статистичні дані свідчать про тривалість регуляторного ефекту від створення спеціальних економічних зон лише протягом терміну безпосередньої дії податкових пільг, через що втрат зазнає бюджет у вигляді недоотримання податків і зборів, а ефект життєздатності від цього фактично відсутній, оскільки інституціональне середовище не зазнає істотних змін і неекономічні організаційні важелі підтримки, які б формували сприятливий діловий клімат не застосовуються.

Надані податкові та інші пільги при реалізації інвестиційних проектів не супроводжувались заходами підтримки життєздатності таких проектів і не висувались вимоги до самих суб'єктів господарювання стосовно подальшого розвитку проектів. Наданих пільг було недостатньо і такі пільги перетворились на самоціль, а не на засіб ініціювання інституціональних капіталовкладень, формування інституціонального характеру.

Для регіонів України заходи поліпшення інвестиційного клімату впроваджуються як за допомогою загальнонаціональних важелів (згідно відповідних законів та інших нормативних документів), так і на локальному рівні. Однак більшість загальнодержавних законодавчих актів визначають заходи впливу на інвестиційний клімат або в цілому в масштабах країни, або в розрізі видів економічної діяльності і характеризуються частіше впливом на суб'єкти господарювання, а не на інвестиційні проекти, які потребують підтримки.

Для формування ефективного інституціонального середовища в інвестиційній сфері регіонів та покращення стану інвестиційного клімату нами пропонується комплексне поєднання економічних та неекономічних механізмів і заходів регулювання інвестиційної діяльності на регіональному (локальному) рівні.

Для забезпечення здатності території залишатись інвестиційно-привабливою, навіть без наявних прямих та непрямих економічних стимулів, що є уособленням принципу життєздатності регуляторного механізму по встановленню сприятливого інституціонального середовища для інвестиційного розвитку економіки регіону, нами пропонується концептуальний підхід до формування сприятливого інвестиційного клімату на локальному рівні, сутність якого полягає у врахуванні особливостей локального соціально-економічного розвитку, положень державної регуляторної політики і забезпеченні сталого розвитку на основі використання місцевих переваг та з врахуванням вимог державної інвестиційної політики.

Стратегічні напрямки реалізації основної концептуальної ідеї регулювання інституціонального забезпечення інвестиційної діяльності в регіоні, а саме - активізації капіталовкладень в соціально-економічний розвиток території на засадах збалансованості та життєздатності, визначаються переліком основних завдань і проблем, які виникають в регіонах, на прикладі Українського Причорномор'я, а також обґрунтовуються ефективною структурою інституціонального середовища, яка є необхідною для досягнення соціально-економічного зростання.

Згідно до пропонованої концептуальної схеми, реалізація механізмів прямого та непрямого стимулювання інвестиційної діяльності має відбуватись за допомогою заходів економічного регулювання, податкового впливу, в сфері політики дозвільної системи тощо. Для їхньої повноцінної реалізації бажаною є наявність відповідних повноважень у самих регіонів або територіальних громад, як це практикується в країнах ЄС, в Китаї. Однак формального інституціонального забезпечення у вигляді Закону "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [3], вважаємо, достатньо для надання громадам розширених повноважень в аспекті регулювання власного інвестиційного клімату на основі прийняття додаткових законодавчих норм загальнодержавного порядку або на базі

існуючого законодавства. Запровадження механізму стимулювання інвестиційної діяльності за допомогою заходів прямого та непрямого економічного регулювання без створення територій зі спеціальними податковими режимами, але в рамках територіальних громад дозволить запобігти впливу політичних факторів.

Заходи сприяння створенню сприятливого інвестиційного клімату (на прикладі Українського Причорномор'я) можуть бути універсальними і застосовуватись в інших регіонах країни, однак деякі специфічні риси мають бути враховані.

Однією з найбільш проблемних територій в Українському Причорномор'ї за критеріями добробуту, рівня безробіття, віддаленості від інфраструктурних центрів, дефіцитності енергетичного забезпечення та транспортного зв'язку є територія Нижнього Дунаю на Південному Заході Одеської області. Одночасно дана територія характеризується концентрацією природних і трудових ресурсів, потенціалом для розвитку вузькоспеціалізованих видів економічної (в тому числі сільськогосподарської діяльності), зручним географічним розташуванням, що створює не лише перспективи для розвитку геополітичного та транскордонного характеру, але і певні ризики. При розробці заходів покращення стану інвестиційного клімату на території Нижнього Дунаю мають бути враховані питання вкрай високого рівня безробіття на одиницю площі та 1000 жителів у порівнянні з іншими регіонами України (вищий в 1,5 - 2 рази, причому 60-70% безробітних складає молодь з середнім віком в 28 років [20]), проблеми транспортного сполучення та іншого інфраструктурного забезпечення.

Заходи по стимулюванню створення сприятливого інвестиційного клімату, на прикладі регіону Нижнього Дунаю умовно можна поділити на такі, що є специфічними для даної території та на заходи загального характеру, які можуть бути застосовані для регіонів, територіальних громад та інших утворень в сучасних умовах на території України. Також важливим є розподіл заходів на прямі та непрямі, а також на заходи швидкого стимулювання і справлення економічного впливу та заходи непрямого економічного впливу, спрямовані на покращення регуляторних процедур, стратегування соціально-економічного розвитку та забезпечення гарантій прав власності інвесторів.

Заходи податкової підтримки інвестиційного розвитку повинні носити не лише фіскально-економічний характер. Тому пільги з таких податків, регулювання яких не належить до компетенції територіальних громад можуть носити лише тимчасовий стимулюючий характер, оскільки повноважень щодо управління ставками таких податків або базами їхнього нарахування громади не мають як з адміністративних, так і з об'єктивних економічних причин. Перспективними регуляторні заходи можна вважати в частині тих податків і зборів, які віднесені до розряду місцевих, та за якими закріплена функція формування і наповнення бюджетів територіальних громад (по мірі їхньої значущості в наповненні бюджетів територіальних громад) [21]:

- податок на доходи фізичних осіб (60% спрямовується до бюджетів громад);
- податок на майно;
- акцизний податок;
- єдиний податок та фіксований сільськогосподарський податок;
- екологічний податок;
- податок на транспортні засоби;
- інші місцеві податки і збори.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для закріплення повноцінних можливостей територіальних громад щодо управління ставками і базами з основних місцевих податків і зборів необхідними є зміни до Податкового кодексу України [22], а саме: розділи 6 - 14 стосовно більшості місцевих податків окрім податку на доходи фізичних осіб. Стосовно єдиного податку з підприємців, то стимулюючі інструменти для місцевих громад вже законодавчо закріплені в статті 293 Податкового кодексу України [22] передбачено повноваження місцевих рад (районних, міських, селищних) щодо встановлення ставок єдиного податку з підприємців в межах від 1 до 20% від мінімальної заробітної плати. Стаття 292 передбачає непрямий спосіб регулювання фіксованого сільськогосподарського податку через встановлення місцевими радами розміру грошової оцінки земель, які є угіддями фермерів і є базою для нарахування податків. Також передбачена можливість встановлення ставок з податку на нерухомість місцевими радами, в статті 266 Податкового кодексу України [22]. Для інших місцевих податків і зборів можливості локального регулювання не передбачені. Пропонуємо запровадити можливість для органів влади територіальних громад

визначати ставки та керувати базами нарахування місцевих податків і зборів з метою справлення непрямого регулюючого впливу на стан інвестиційного клімату на локальному рівні.

Для регулювання громадами доходів в частині податку на доходи фізичних осіб пропонуємо поєднати заходи впливу з податком на прибуток підприємств. Класичним регуляторним заходом для більшості спеціальних економічних зон є застосування нульової ставки з податку на прибуток протягом перших років реалізації інвестиційних проектів. Такого роду зміни потребують прийняття спеціального закону і проходження законодавчих процедур з ризиками політичних спекуляцій. Пропонуємо запровадити норму звільнення від податку на прибуток фінансового результату, інвестованого в господарську діяльність вітчизняного суб'єкта господарювання під реалізацію інвестиційного проекту за умови, що рівень заробітної плати найманих працівників в даному проекті становитиме хоча б вдвічі більшу суму від рівня середньої заробітної плати за видом економічної діяльності, де реалізується даний проект або має бути втричі більшим за рівень мінімальної заробітної плати в країні. Реалізація даної пропозиції потребуватиме внесення змін в статтю 157 Податкового кодексу України і в результаті буде отримано потужний інструмент стимулювання розвитку інвестиційної діяльності на території громад без необхідності затвердження спеціального правового статусу окремих територій. Даний підхід відповідатиме принципу дотримання загальних економічних умов і правил ведення господарської діяльності на умовах рівних конкурентних переваг і можливостей. Також спосіб дії даної податкової пільги не тільки стимулюватиме зростання виплат по заробітних платах, що підвищуватиме соціальні стандарти на територіях, але і дозволить реалізувати попроектний підхід до стимулювання інвестиційної діяльності, коли об'єктом застосування пільги стане конкретний інвестиційний проект, а не суб'єкт господарювання, що нівелюватиме можливості оптимізаційних маніпулювань. Економічна ефективність оподаткування не прибутку, а похідних від реінвестованого фінансового результату виплат (наприклад зарплати) доведена відповідними розрахунками [23]. Забезпечення реальних повноважень для територіальних громад щодо управління базами та ставками основних місцевих податків і зборів надасть можливість забезпечувати фінансово-бюджетну самодостатність територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про спеціальну (вільну) економічну зону "Порто-франко" на території Одеського морського торговельного порту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1607-14>
2. Про спеціальну економічну зону "Рені". [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1605-14>
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Лайко О.І. Механізм покращення інвестиційного клімату регіону (на прикладі Українського Причорномор'я) (Лайко О.І., Чехович З.В.) // Економічні інновації. № 61. - С. 203-213
5. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
6. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_060
7. Investing in Ukraine PricewaterhouseCoopers [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pwc.com/ua/en/publications/publication001.html>
8. Investment Climate. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/investment-climate>
9. Резнік Н.П. Чинники формування інвестиційного клімату. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008febr/1_rezник.php
10. Загорянська О.Л. Інвестиційний клімат і чинники, що його формують [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kdu.edu.ua/statti/2008-1/124.pdf>
11. Монастирський Г.Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2010. – 464 с.
12. The U.S. Ukraine Business Council (USUBC) and The Bleyzer Foundation (TBF) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.usubc.org/site/recent-news/ukraine--039-s-investment-climate->

survey

13. LINK. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.chemonics.com/OurWork/OurProjects/Pages/Ukraine-Local-Investment-and-National-Competitiveness.aspx>

14. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. - Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/files/8cd09.docx>

15. The International Property Rights Index 2016 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://internationalpropertyrightsindex.org/countries?f=&o=&r=СЕЕСА>

16. Doing business [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#starting-a-business>

17. Paying Taxes [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/paying-taxes/>

18. Аналітичні дані, отримані від Одеської державної обласної адміністрації

19. Офіційний сайт м. Одеса. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ua/>

20. Оцінка безробіття в євро регіоні Нижній Дунай. Державна служба зайнятості. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=74A599439EC5930088A52F15A4504E56?art_id=204989&cat_id=364661

21. Бюджети об'єднаних громад Львівщини: нові виклики та можливості. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/06/Byudzheti-OTG.pdf>

22. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

23. Лайко О.І. Трансформація інвестиційної системи України/ ІПРЕД НАН України. - Одеса. 2015. - 420с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro spetsialnu (vilnu) ekonomichnu zonu "Porto-franko" na terytorii Odeskoho morskoho torhovelnoho port» vid 31.03.2005 № 1607-14 [The Law of Ukraine «On the Special (Free) Economic Zone 'Porto-Franko' in the Territory of Odesa Trade Seaport» from 31.03.2005 № 1607-14]. (2005, 31 March). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada, 26, 208[in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro spetsialnu ekonomichnu zonu "Reni"» vid 31.03.2005 № 1605-14 [The Law of Ukraine « On the special economic zone “Reni”» from 31.03.2005 № 1605-14]. (2005, 31 March). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada, 25, 196 [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro dobrovilne ob'iednannia terytorialnykh hromad» vid 05.02.2015 № 157–19. (2015, 05 February). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada, 13, 91 [in Ukrainian].

4. Laiko, O.I. Chechowich, Z.V. (2016) Mekhanizm pokrashchennia investytsiinoho klimatu rehionu (na prykladi Ukrainiskoho Prychornomor'ia) [The mechanism of improving the investment climate in the region (example of Ukrainian Black Sea)] Ekonomichni Innovatsii –Economic innovation, № 61, 203–213 [in Ukrainian].

5. Proekt Zakonu Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady) vid 01.07.2015 № 1-1/458. (2015, 01 July). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 [in Ukrainian].

6. Konventsiiia pro poriadok vyrishennia investytsiinykh sporiv mizh derzhavamy ta inozemnymy osobamy: konventsiiia vid 18.05.1965 (Ratyfikovano Zakonom № 1547-III vid 16.03.2000) [Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of other States. Ratified by Law of Ukraine № 1547-III of 16.03.2000] (2000, 16 March). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_060 [in Ukrainian].

7. Investing in Ukraine PricewaterhouseCoopers [Elektronny`j resurs]. – Retrieved from <http://www.pwc.com/ua/en/publications/publication001.html> [in English].

8. Investment Climate. [Elektronny`j resurs]. – Retrieved from

<http://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/investment-climate> [in English].

9. Reznik, N.P. (2008). Chynnyky formuvannia investytsiinoho klimatu [Determinants of investment climate]. Proceedings from Investment priorities for the globalization era: the impact on the national economy and private business' 2008: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (14-15 fevralia 2008 h.) – International Scientific and Practical Conference. (Vol.1, pp. 25-27). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

10. Zahorianska, O.L. (2008). Investytsiinyi klimat i chynnyky, shcho yoho formuiut [Investment climate and the factors that shape it] Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu – Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, 1, 124-126 [in Ukrainian].

11. Monastyr's'kyj, H.L. (2010). Modernizatsijna paradyhma upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorial'nykh spil'not bazovoho rivnia [Management's modernization paradigm of economic development of local communities baseline]. Ternopil': Ekonomichna dumka, 464 [in Ukrainian].

12. Ukraine's investment climate survey(2016). U.S.-Ukraine Business Council (USUBC). [usubc.org](http://www.usubc.org). Retrieved from <http://www.usubc.org/site/recent-news/ukraine--039-s-investment-climate-survey> [in English].

13. LINK. [Elektronny`j resurs]. – Retrieved from <http://www.chemonics.com/OurWork/OurProjects/Pages/Ukraine-Local-Investment-and-National-Competitiveness.aspx> [in English].

14. Analitychnyi zvit pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta serednoho pidprijemnytstva v Ukraini (2013). [Analytical report on the status and prospects of development of small and average business in Ukraine]. Derzhavna sluzhba Ukrainy z pytan rehuliatornoj polityky ta rozvytku pidprijemnytstva – The State Service of Ukraine for Regulatory Policy and Entrepreneurship Development, 55 p. Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/files/8cd09.docx> [in Ukrainian].

15. The International Property Rights Index (2016). Countries. Eastern Europe And Central Asia. internationalpropertyrightsindex.org. Retrieved from <http://internationalpropertyrightsindex.org/countries?f=&o=&r=CEECA> [in English].

16. Blahopryiatnost uslovyi vedenia byznesa. Sozdanye predprijatyi. Ukrayna [Ease of Doing Business. Starting a Business. Ukraine]. (2017). [doingbusiness.org](http://russian.doingbusiness.org). Retrieved from <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine#starting-a-business> [in Russian].

17. Ease of Doing Business. Paying Taxes. Ukraine (2017). [doingbusiness.org](http://www.doingbusiness.org). Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine#paying-taxes> [in English].

18. Analit`chni dani, otry`mani vid Odes`koyi derzhavnoyi oblasnoyi administraciyi [in Ukrainian].

19. Odeska miska rada: of. sait mista [Odessa City Council]. omr.gov.ua. Retrieved from <http://omr.gov.ua/ua/> [in Ukrainian].

20. Ocinka bezrobittya v yevroregioni Nyzhnij Dunaj. Derzhavna sluzhba zajnyatosti. Retrieved from http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=74A599439EC5930088A52F15A4504E56?art_id=204989&cat_id=364661 [in Ukrainian].

21. Baranetskyi, T. (2016) Biudzhety obiednanykh hromad Lvivshchyny: novi vyklyky ta mozhlyvosti: analitychne doslidzhennia [The budgets of unified communities of Lviv region: challenges and opportunities]. dialog.lviv.ua. Retrieved from <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/06/Byudzhety-OTG.pdf&hl=uk> [in Ukrainian].

22. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine from 02.12.2010 № 2755-VI]. (2010, 02 December). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada, 13-14, 15-16, 17, 112 [in Ukrainian].

23. Laiko, O.I. (2014). Transformatsiini protsesy v investytsiinii systemi ekonomiky Ukrainy [Transformation processes in Ukrainian Economy's Investment System]. Odesa: IMPEERNASU [in Ukrainian].

УДК 658.11
JEL L22,L51, Q13

ЛИСЮК В.М.

д-р екон. наук, проф.

гол. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: vlisyuk@ukr.net

НІКІШИНА О.В.

д-р екон. наук

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ksenkych@gmail.com

ЗАРУДНА О.П.

аспірант

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: zarudnayaolya@ukr.net

ІНТЕГРАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В ТОВАРНИХ РИНКАХ: КОНЦЕПТУАЛЬНА СУТНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНА ДІЯ

Обґрунтовано концептуальну сутність категорії «інтеграційний механізм» на базі синтезу процесного та змістовного підходів, визначено види інтеграційних механізмів та структур, що функціонують в секторах товарних ринків. На прикладі стратегічних аграрних ринків показано стихійність і некерованість сучасних інтеграційних процесів. Запропоновано концепцію «step by step» як базис формування активної інтеграційної політики держави в ринковому вимірі.

Ключові слова: *ринкова інтеграція, товарні ринки, інтеграційні механізми, інтеграція товарних потоків, логістичний ланцюг, ресурси процесу, інтеграційна політика держави.*

LYSIUK V. M

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: vlisyuk@ukr.net

NIKISHYNA O. V.

Dr.Sc. (Economics), Senior Researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: ksenkych@gmail.com

ZARUDNA O. P

Postgraduate

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: zarudnayaolya@ukr.net

INTEGRATION MECHANISMS IN COMMODITY MARKETS: CONCEPTUAL ESSENCE AND PRACTICAL ACTION

In article the authors developed theoretical positions of economic integration in market aspect, proposed use of category «market integration» to study modern integration processes in commodity markets. According to the authors, market integration is not only united of business entities but also their functions and commodity flows on the stages of logistics chain. There are two types of market integration – internal and external, is shown its impact on expansion the commodity and geographic boundaries of strategic markets. Market integration has target landmark, it reveals the purpose and objects of integration, which, in its turn, forms the basis to select effective forms and integration mechanisms. Author's definition of category «integration» is proposed, namely: the process of combining elements system into a single whole and mechanism of their interaction through the formation of stable ties between the elements, which is focused on balanced development of systems on micro, meso- and macro levels. Substantiated conceptual essence of category «integration mechanisms» on based the synthesis of process and meaningful approaches. The author's vision of category «integration mechanism» is as follows: ways of interaction of business entities, oriented towards the formation of stable ties between them and efficient use of resources of process (material, financial, labor). Target orientation of a particular integration mechanism determined by the management centers (economic entities, state, international organizations, etc.). The authors defined types of integration mechanisms and structures functioning in sectors of commodity markets. On the example of strategic agricultural markets shown spontaneity and ungovernability of modern integration processes. Proposed the concept of «step by step» as the basis for forming an active integration policy of state in a market context.

Keywords: market integration, commodity markets, integration mechanisms, integration commodity flows, logistics chain, resources of process, integration policy of state.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В умовах економічної кризи особливе значення набуває проблема реалізації ефективних інтеграційних механізмів розвитку стратегічних товарних ринків. Інтеграція є досить потужним механізмом збалансованого розвитку як товарних ринків, так і системи національної економіки. Водночас його використання повинно бути керованим державою, оскільки некерований розвиток великих інтегрованих формувань, орієнтованих виключно на максимізацію прибутків, може забезпечити їм економічне й політичне домінування на ринку, обумовити низку деформацій у процесах відтворення, які не відповідають економічним інтересам держави й суспільства.

Невизначеність сучасної економіки, нестабільність її розвитку актуалізує проблему взаємодії й координації діяльності суб'єктів господарювання в напрямі пошуку ефективних стійких форм господарської організації. Інтеграція – одна з таких форм. Специфіка формування й розвитку ринкових міжсуб'єктних відносин в Україні обумовлює необхідність поглибленого дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування інтеграційних механізмів.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретичні й методологічні питання інтеграції висвітлені в роботах М. Анохіної [2], О. Богданова, Г. Гегеля, Б. Кедрова, О. Косіюк [3, 4], М. Кристофера [6], Г. Павельцига, П. Сорокіна, О. Челнокової [7] та інших учених. Дослідженню природи господарських і економічних механізмів присвячені роботи Б. Райзберга, Є. Стародубцева [9], В. Столярова, Л. Васечко [10], Л. Гурвіца, Р. Майерсона, Е. Маскіна [11] та інших економістів. До цього залучились і автори статті [14-17]. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання природи й практичного функціонування інтеграційних механізмів в ринковому аспекті, що обумовило мету й задачі даної статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз теорій економічної інтеграції засвідчив відсутність єдиного підходу до інтерпретації категорії «інтеграційний механізм». Анохіна М. С. і Коростелев Д. Г. трактують економічну інтеграцію як процес взаємного пристосування окремих суб'єктів господарювання, що веде до утворення системи впорядкованих відносин між ними. Така система характеризується наявністю більш чи менш тривалих зв'язків, які регулюють дії учасників щодо виконання загальних завдань і сприяють організаційному оформленню їх діяльності [2, с. 95]. Визначення природи інтеграції через її механізм є предметом змістовного підходу. В сучасних економічних дослідженнях використовують такі категорії, як «фінансовий механізм», «механізм управління», «господарський механізм», «механізм соціально-економічного розвитку» та ін. Причому в одних випадках під механізмом розуміють сукупність станів системи, (наприклад, фінансовий механізм – сукупність станів фінансової системи; механізм соціально-економічного розвитку – сукупність соціально-економічних станів господарської системи), в інших – головний рушій розвитку (головний елемент структури системи, особливості

його взаємодії з іншими елементами тощо). Подальший розвиток теорії економічної інтеграції передбачає, з одного боку, глибинну інтерпретацію категорії «інтеграційний механізм» на базі синтезу різних наукових підходів, з іншого, дослідження сутності ринкової інтеграції з акцентом на логістичний підхід, тобто інтеграцію товарних потоків з метою оптимізації їх трансформації та руху між секторами ринку.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – обґрунтування концептуальної сутності інтеграційних механізмів та специфіки їх практичної дії в секторах товарних ринків – окреслила низку завдань дослідження, а саме:

- визначення природи категорій «інтеграційний механізм» та «ринкова інтеграція»;
- систематизація видів інтеграційних механізмів, позитивних і негативних наслідків їх функціонування в секторах товарних ринків;
- визначення векторів практичної дії інтеграційних механізмів в стратегічних аграрних ринках України;
- обґрунтування концепції «step by step» як базис формування активної внутрішньої інтеграційної політики держави в ринковому вимірі.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для інтерпретації дефініції «інтеграційний механізм» визначимо природу її компонентів, тобто категорій «інтеграція» та «механізм».

Термін «*інтеграція*» (лат. *integratio* – відновлення, поповнення, від *integer* – цілий) характеризує сторону процесу розвитку, пов'язану з об'єднанням у єдине ціле раніше розрізнених частин і елементів [1, с.225]. В економічній теорії природу інтеграції вчені визначають у площині трьох основних підходів [2–7]: (1) процесного – інтеграція як процес поєднання частин в єдине ціле; (2) структурно-функціонального – інтеграція як стан або результат; (3) змістовного – інтеграція як механізм.

Проведене дослідження різноманіття авторських інтерпретацій категорії «інтеграція» засвідчило домінування процесного підходу. Так, сучасний бізнес-словник інтерпретує інтеграцію як процес розвитку глибоких і стійких взаємозв'язків, у результаті чого відбувається зрощування процесів відтворення, наукове співробітництво, утворення тісних господарських, науково-виробничих і торгових зв'язків [5].

Представниками структурно-функціонального підходу є Крістофер М., Хендфілд Р. Б., Ернест Л. та інші вчені, які визначають інтеграцію як стан та спосіб об'єднання компонентів у єдине інтеграційне ціле [6]. Змістовний підхід отримав розвиток у працях прикладного спрямування. Так, на думку Челнокової О. Ю., інтеграція – це сукупність багаторазово повторюваних взаємодій обмінного, передавального, конкурентного і об'єднувачого типу, яка обумовлює утворення системи господарюючих суб'єктів, що має більш високу стійкість і ефективність функціонування, адаптованість, оптимальність, нелінійність, ефективну керованість і стійкі зв'язки [7, с. 12].

Проведене дослідження множини визначень категорії «інтеграція» засвідчило наявність у більшості дефініцій поняття «*зв'язок*», що характеризує взаємну залежність, обумовленість, з'єднання, скріплення, зрощування частин в ціле. Наприклад, енциклопедичні ресурси визначають інтеграцію як взаємопов'язаність, системне поєднання в єдине ціле і, відповідно, процес установа таких зв'язків, зближення організацій, галузей, регіонів, країн і т.д [1, с. 225].

В економічній теорії за рівнями управління розрізняють інтеграцію на мікро- та макрорівнях. Головними видами інтеграційних процесів на мікрорівні є такі [1, 3, 4]:

1. *Вертикальна інтеграція* – об'єднання підприємств (груп підприємств і організацій), пов'язаних єдиним виробничо-збутовим ланцюгом.

2. *Горизонтальна інтеграція* – внутрішньогалузеве об'єднання підприємств, що функціонують в рамках єдиного технологічного ланцюга.

3. *Конгломератна (кругова) інтеграція* – об'єднання різних, не пов'язаних між собою підприємств, які знаходяться на різних стадіях виробництва й функціонують в різних секторах економіки.

Деякі учені виділяють *родову (паралельну) інтеграцію*, яка характеризує об'єднання підприємств, що випускають взаємозалежні товари [2, 3]. За географічною ознакою інтеграційні угоди можна розділити на локальні, регіональні, національні, міжнародні й транснаціональні. Інтеграція в сучасній практиці управління економічними системами як у регіональному, так і

секторальному розрізі є об'єктивним процесом, що базується на економічній доцільності й вмотивованості підприємств, входження яких до інтегрованої структури обумовлюється наступними чинниками [1-4]:

- синергійний ефект;
- можливість розвитку в довгостроковій перспективі, зниження ризику;
- багатоцільове спільне використання виробничих потужностей;
- економія на масштабі виробництва;
- доступ до технологій, ринків, ресурсів;
- кооперація у сфері наукових досліджень;
- внутрішньофірмовий трансферт інформації, технічного й управлінського досвіду;
- багатостороння підготовка кадрів;
- усунення неефективного менеджменту;
- диверсифікованість діяльності;
- концентрація збутових мереж тощо.

У доповнення до існуючої теорії автори вводять ще один термін – «ринкова інтеграція». Це обумовлено тим, що існуючі категорії не повністю відповідають сучасним процесам, які відбуваються у ринкових економічних системах. Крім того, вони не розкривають сутність інтеграційних процесів, що протікають в межах товарних ринків, які утворюють реальний сектор національної економіки, а також їх мету та завдання. Отже, ринкова інтеграція, як процес, може ставити завдання об'єднання різних елементів ринку, а саме: господарюючих суб'єктів, їх функцій за юридичної самостійності, або товарних потоків від різних підприємств – постачальників у єдину логістичну систему товароруку між секторами ринку. Тому авторами пропонується, з одного боку, більш розширене, з іншого, більш конкретизоване розкриття сутності категорії «ринкова інтеграція», яка передбачає об'єднання не лише господарюючих суб'єктів, але й їх функцій і товарних потоків за етапами логістичного ланцюжка. Дана категорія має цільове призначення, вона розкриває мету та об'єкти інтеграції, що, в свою чергу, формує підґрунтя для вибору ефективних форм і механізмів інтеграції.

Ринкова інтеграція поділяється на внутрішню і зовнішню. *Внутрішня* ринкова інтеграція передбачає об'єднання вищезначених елементів у визначених межах (товарних і географічних) релевантного ринку, *зовнішня* – поза цих меж, що дозволяє у подальшому розширити межі ринку з відповідним збільшенням його ємності. Наприклад, товарні межі державного ринку зерна можуть бути розширені за рахунок його переробки на борошномельно-круп'яну та комбікормову продукцію, а географічні межі – шляхом зростання експорту зернопродуктів. У даному випадку відбувається інтеграція в єдину логістичну систему (ланцюг) сукупності операцій із трансформації та руху товарного потоку (транспортування, доробка зерна, зберігання, переробка, реалізація тощо). Такі ж приклади характерні і для інших товарних ринків країни, зокрема, ринків цукру, соняшникового насіння й олії, молока й молочних продуктів, м'яса та ін.

Досить показовим є приклад енергетичного ринку, у секторах якого сировинні ресурси (вугілля, газ, нафта та ін.) шляхом застосування відповідних технологій їх переробки (використання, спалювання) перетворюються у новий, більш технологічний товар прямого споживання – електричну енергію. У цьому випадку відбувається інтеграція різномірних функцій суб'єктів енергоринку навколо процесу ефективного використання (переробки, транспортування, розподілу, споживання) енергоресурсу, що характеризується високим ступенем утворення сукупної ринкової доданої вартості. Іншими словами, така інтеграція спрямована на формування ефективної логістики енергетичного ринку, що є метою самої інтеграції та слугує підґрунтям й орієнтиром вибору відповідних інтеграційних механізмів.

Термін «механізм» в економіку потрапив із технічних наук, оскільки виникла потреба в описі соціальних і виробничих процесів у їх взаємодії. Енциклопедичні ресурси визначають *господарський механізм* як систему взаємопов'язаних, взаємообумовлених форм і методів управління суспільним виробництвом і його структурними складовими частинами. При цьому вважається, що, з одного боку, механізм виступає як специфічна об'єктивна форма прояву виробничих відносин (планування, нормативи, стандарти, ціна, прибуток і т.д.), з іншого – використовується на практиці як метод господарювання [8]. У сучасній економічній літературі під господарським механізмом часто розуміється сукупність процесів, організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні

закони, процес відтворення [9].

Деякі дослідники представляють *економічний механізм* як сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси, їх регулювання [10]. У такому прикладі термін «механізм» поставлений над «процесом». Зазначене поняття розширено елементом «регулювання», який передбачає відстеження результатів і розробку управлінських впливів, тобто передбачає наявність механізму в механізмі.

Розглянемо сучасне тлумачення поняття «економічний механізм» найбільш авторитетними вченими. Нобелівська премія з економіки в 2007 р. була вручена Лео Гурвіцу (Leo Hurwicz), Роджеру Майерсону (Roger Myerson) і Еріку Маскіну (Eric Maskin) за «вагомий внесок в теорію економічних механізмів». За їх дослідженнями найбільш загальне визначення, яке можна застосувати до будь-якої взаємодії між економічними суб'єктами, розглядає таку взаємодію як стратегічну гру і називає механізмом саму форму гри. Гра – це опис того, як можуть діяти гравці (економічні суб'єкти) і до чого призведе будь-який набір дій. Трактують, запропоноване Л. Гурвіцом, визначає *механізм* як взаємодію між суб'єктами і центром, що складається з трьох стадій: кожен суб'єкт в приватному порядку посилає центру повідомлення m_i , центр, отримавши всі повідомлення, обчислює передбачуваний результат $Y = f(m_1, \dots, m_n)$ і за необхідністю перетворює його у життя [11]. Дане поняття є найбільш широкою формою абстракції, однак залишаються невизначеними поняття центру, ресурси механізму і принципи їх поєднання.

Таким чином, в економічній теорії широкого поширення набуло поняття «механізм», що має подвійне визначення: *як процес і як ресурси процесу*. Всі процитовані вище трактування економічного механізму в понятійному визначенні близькі до процесу, в той час як в природних науках механізм носить виключно ресурсне визначення.

Основою нового напрямку розвитку економічної теорії став *процесний підхід*. На базі цього підходу була розроблена методологія функціонального моделювання IDEF0, яка в 1993 р. була прийнята в якості федерального стандарту США [12]. За методологією IDEF0, *процес* представляється у вигляді функціонального блоку, який перетворює входи на виходи за наявності необхідних ресурсів в керованих умовах. Звідси випливає нове поняття «механізм», запропоноване системними програмістами. Виходячи з їх уявлень, «механізм» (перший елемент процесу) дозволяє за допомогою «управління» (другого елементу процесу) реалізувати функцію процесу – перетворити «вхід» на «вихід», як це показано на рис. 1. Таким чином, *механізм* є ресурсне забезпечення процесу, його матеріальна частина і включає сукупність взаємопов'язаних елементів, «налаштованих» на виконання функції процесу.

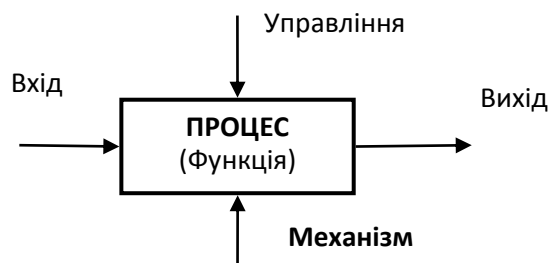

Рис. 1. Механізм як складовий елемент процесу [13]

Відмінними рисами економічного механізму є такі [13]:

1. Механізм не може існувати без процесу, так як є його складовою частиною і налаштований на виконання тільки процесних функцій.

2. Механізм не має власного управління, є ніби «знерухомленим» і знаходиться в стані очікування управління процесом.

3. Поєднання механізму з керуванням визначає внутрішній зміст процесу.

Таким чином, визначення дефініції «механізм» в економіці є таким: механізм – це сукупність ресурсів економічного процесу і способів їх поєднання [13]. Відмінною особливістю цієї дефініції є наявність процесу і нерозривний зв'язок і підпорядкованість механізму процесу. В даному понятті вироблено відмежування механізму від управління, тобто механізм представлений як *керований ресурс процесу*. Таке термінологічне тлумачення поняття «економічний механізм» є новим, більш

точним, усуває невизначеність. Крім того, воно вбудовано в відповідний процес (групу процесів), що відрізняє його від існуючих теоретичних положень сучасної економіки.

За результатами проведеного дослідження категорій «інтеграція» та «механізм» авторське визначення дефініції «інтеграційний механізм» є таким: процес поєднання окремих елементів системи в єдине ціле та механізм їх взаємодії через формування стійких зв'язків між елементами, орієнтований на збалансований розвиток цілісної системи на мікро-, мезо- та макрорівнях [14, 15].

На практиці у секторах товарних ринків функціонують різні інтеграційні механізми та структури, які систематизовані на рис. 2. Результатом їх дії можуть бути як позитивні, так і негативні ефекти, які доцільно оцінювати багатоаспектно, крізь призму економічних інтересів суб'єктів ринку, споживачів і держави. У кожному товарному ринку домінують певні механізми інтеграції. Як приклад, розглянемо стратегічні аграрні ринки країни.

Інтеграційні механізми	Інтегровані структури
1. Злиття 2. Поглинання 3. Придбання 4. Кооперація 5. Лізинг 6. Франчайзинг 7. Аутсорсинг та інші	1. Корпорації 2. Холдинги 3. Кооперативи 4. Кластери 5. Асоціації 6. Спільні підприємства 7. Транснаціональні корпорації 8. Підприємницькі мережі
Позитивні наслідки інтеграційних механізмів	Негативні наслідки інтеграційних механізмів
1. Укрупнення (ефект масштабу) 2. Залучення інвестицій 3. Залучення технологій 4. Скорочення транзакційних витрат 5. Можливість формування крупнотоварних партій 6. Вихід на зовнішні ринки	1. Домінуюче становище на ринку (зловживання) 2. Нав'язування умов контрагентам (постачальникам, споживачам) 3. Пригнічення діяльності суб'єктів інших секторів 4. Створення бар'єрів виходу на ринок інших суб'єктів (у тому числі іноземних)

Рис. 2. Механізми інтеграції та наслідки їх функціонування в секторах товарних ринків [16, 17]

Сьогодні в секторах аграрних ринків відбуваються активні інтеграційні процеси, що обумовлюють структурно-динамічні зміни в складі організаційних форм господарювання (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка та структура сільськогосподарських підприємств за організаційними формами суб'єктів економіки*

Види підприємств	2012 рік		2014 рік		2015 рік		2015 р. у % до 2012 р.
	Кількість, одиниць	%	Кількість, одиниць	%	Кількість, одиниць	%	
1. Господарські товариства	8235	14,7	7750	14,7	7721	14,9	93,8
2. Приватні підприємства	4220	7,5	3772	7,2	3627	7,0	85,9
3. Виробничі кооперативи	848	1,5	674	1,3	596	1,1	70,3
4. Фермерські господарства	40676	72,6	39428	75,0	38850	74,8	95,5
5. Державні підприємства	296	0,5	228	0,4	241	0,5	81,4
6. Підприємства інших форм господарювання	1781	3,2	691	1,3	891	1,7	50,0
Усього	56056	100	52543	100	51926	100	92,6

*Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [18]

У 2015 р. в аграрному секторі національної економіки функціонувало 51926 сільськогосподарських підприємств, з них 74,8 % склали фермерські господарства, 14,9 % –

господарські товариства, 7 % – приватні підприємства, 1,1 % – виробничі кооперативи, 0,5 % – державні підприємства. У 2015 р. порівняно з 2012 р. кількість аграрних підприємств скоротилася на 4130 одиниць (на 7,4 %), при цьому найвищі темпи скорочення були притаманні підприємствам інших форм господарювання (50 %) і виробничим кооперативам (29,7 %); друге місце посіли державні і приватні підприємства (18,6 % і 14,1 % відповідно).

Для аграрних ринків України характерним є економічне й політичне домінування корпоративного сектору та залежне становище індивідуальних господарств. В умовах обмеженого вибору видів діяльності вони змушені займатися виробництвом економічно «невигідних», але соціально значимих видів продукції, яких уникають корпоративні структури, про що свідчать результати проведених розрахунків (таблиця 2). У 2015 р. корпоративний сектор забезпечував виробництво 64,6 % зернових культур, 66 % насіння соняшнику, 86,5 % цукрових буряків, 60,8 % м'яса. Водночас господарства населення продукують 97,8 % картоплі, 86,1 % овочів, 80,9 % плодів та ягід, 74,9 % молока в країні. Фермерські господарства утримують певні ніші: великі – у виробництві рентабельних культур (на їх частку припадає 11,9 % і 19,4 % валового збору зерна та насіння соняшнику), малі – у виробництві малорентабельної продукції (зокрема, овочів – 3,1 %, плодів і ягід – 3,2 %, молока – 1,7 % тощо).

Таблиця 2

Частки корпоративного й індивідуального секторів у виробництві сільськогосподарської продукції в Україні, %*

Види продукції	Корпоративний сектор		Індивідуальний сектор			
			Фермерські господарства		Господарства населення	
	2005	2015	2005	2015	2005	2015
1. Зернові культури	65,0	64,6	10,7	11,9	24,3	22,7
2. Насіння соняшнику	63,2	66,0	15,6	19,4	21,2	14,6
3. Цукрові буряки (фабричні)	69,6	86,5	8,9	6,0	21,5	7,5
4. Картопля	0,8	1,6	0,4	0,6	98,8	97,8
5. Овочі	8,6	10,8	2,1	3,1	96,3	86,1
6. Плоди та ягоди	11,8	15,9	0,0	3,2	88,2	80,9
7. М'ясо всіх видів	35,9	60,8	0,9	2,2	63,2	37,0
8. Молоко всіх видів	18,1	23,4	0,7	1,7	81,2	74,9

*Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [18]

Сьогодні на зерновому ринку України індивідуальні господарства виробляють майже 70 % зерна для внутрішнього споживання, тоді як корпоративний сектор із переважно експортною орієнтацією – близько 30 % [14]. Проведене дослідження засвідчило, що висока доходність великих корпорацій, передусім агрохолдингів, не забезпечує відтворювальний розвиток стратегічних аграрних ринків, національну продовольчу безпеку та реалізацію економічних інтересів держави й суспільства. Сучасні некеровані інтеграційні процеси гальмують збалансований розвиток аграрних ринків, продукують деформації відтворювальних процесів, наслідком яких є податкові, відтворювальні та соціальні втрати держави. Асиметричність розвитку секторів ринків, необ'єктивний розподіл доходів в логістичному ланцюжку, значні цінові коливання, різновекторність аграрного й сільського розвитку, – все це є свідченнями пасивної внутрішньої інтеграційної політики держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У межах даного дослідження *інтеграцію* інтерпретуємо шляхом об'єднання процесного й змістовного підходів як процес поєднання окремих елементів системи в єдине ціле та механізм їх взаємодії через формування стійких зв'язків між елементами, орієнтований на збалансований розвиток цілісної системи на мікро-, мезо- та макрорівнях. Таке визначення інтеграції є дотичним до трактування дефініції «механізм» як способів поєднання ресурсів економічного процесу (рис. 3).

Поєднавши визначення двох складових, отримаємо авторське бачення категорії «інтеграційний механізм»: способи взаємодії суб'єктів господарювання, орієнтовані на формування стійких зв'язків між ними та ефективного використання ресурсів процесу (матеріальних, фінансових, трудових). Інтеграційні механізми проводяться у дію певними управлінськими центрами, якими можуть бути

окремі суб'єкти господарювання, державні органи влади, іноземні держави, міжнародні організації та ін. Різні управлінські центри мають різні цілі, відтак цільова орієнтація певного інтеграційного механізму визначається керуючим елементом.

Переорієнтація вектору внутрішньої інтеграційної політики держави з пасивної на активної форму повинна базуватись на *концепції «step by step»*, що включає три складові [17, с. 146]:

- 1) визначення та доведення до суспільства мети інтеграції – прискорення економічного розвитку;
- 2) узгодження економічних інтересів суб'єктів ринку, держави та населення;
- 3) визначення національних ресурсів, можливостей, механізмів реалізації інтеграційної мети.

Цільові інтеграційні механізми, орієнтовані на прискорення економічного розвитку, повинні забезпечувати розширене відтворення ресурсів у секторах стратегічних товарних ринків, їх відтворювальний розвиток. Обґрунтуванню таких механізмів передусе глибокий аналіз інтеграційних тенденцій певних ринків.

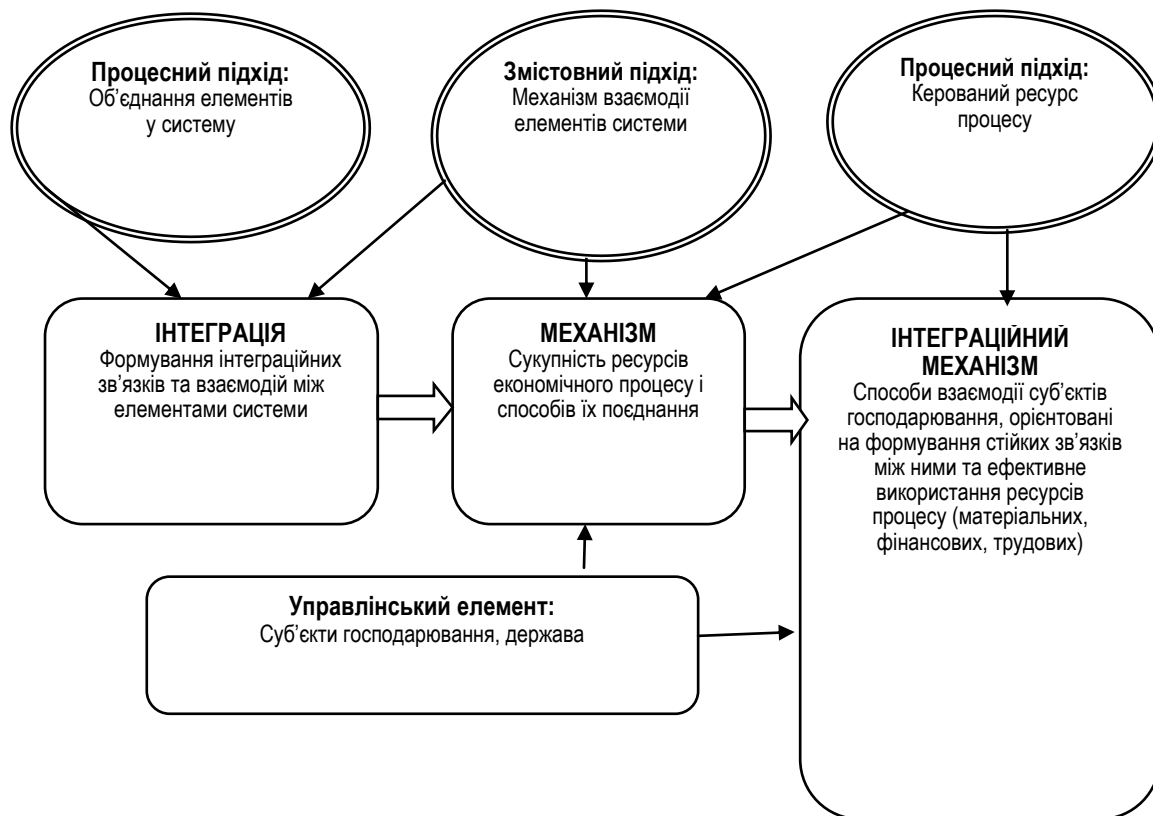

Рис. 3. Конвергенція підходів до визначення категорії «інтеграційний механізм» [авторська розробка]

У сучасних умовах головним напрямом стимулювання розвитку ефективних інтегрованих структур в аграрних ринках є поетапне створення та розвиток мережі регіональних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Вважаємо, що саме *кооперативні об'єднання* індивідуальних господарств, діяльність яких має соціально-економічну спрямованість, спроможні забезпечити збалансований розвиток ринків, підвищити конкурентоспроможність малих товаровиробників, зміцнити їх позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Досвід провідних держав (зокрема, Канади, Франції, Німеччини) переконливо засвідчує, що в аграрних ринках найбільш ефективно функціонують саме кооперативні інтегровані структури, а не агрохолдинги, що доводить доцільність інтеграційних змін у даному стратегічному напрямі.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розвитку теоретичних підходів до визначення категорії «інтеграційний механізм», обґрунтуванні концептуальних основ формування активної інтеграційної політики держави в ринковому вимірі. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичного підходу до обґрунтування вибору найбільш ефективних інтеграційних механізмів розвитку стратегічних товарних ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – М.: ИНФРА-М, 2005. – VI, 724 с.
2. Анохина М. Е. Развитие экономической интеграции: теория и практика /М. Е. Анохина, Д. Г. Коростелев // Экономика и управление. – 2014. – №8(117). – С. 92-99.
3. Косіюк О. М. Інтеграційні процеси суб'єктів господарювання: доцільність та ефективність /О. М. Косіюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 3, т.2. – С. 83-90.
4. Косіюк О.М. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси – основа для реформування підприємств і створення нової моделі управління / О.М. Косіюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – № 2, т. 2. – С. 179-183.
5. Бизнес-словарь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.businessvoc.ru>.
6. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / М. Кристофер; Под общ. ред. В.С. Лукинського. – СПб.: Питер, 2005. – 316 с.
7. Челнокова О. Ю. Интеграция хозяйствующих субъектов в российской экономике: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: 08.00.01 «Экономическая теория» / О. Ю. Челнокова. – Волгоград, 2004. – 25 с.
8. Экономический словарь. Хозяйственный механизм. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://abc.informbureau.com/html/oicssenoaaiue_iaoaieci.html.
9. Райзберг Б. Хозяйственный механизм /Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.smartcat.ru/Referat/atyelramnz.shtml>.
10. Столяров В. Экономический механизм социального страхования / В. Столяров, Л. Васечко. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://efaculty.kiev.ua/analytics/str/3/>.
11. Теория экономических механизмов. Нобелевская премия по экономике 2007 г., ч.1) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/theories/259-----2007---1.html/>.
12. Основные понятия IDEF0. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.management.com.ua/qm/qm014.html>
13. О неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kapital-rus.ru/articles/>
14. Нікішина О.В. Трансформаційний вплив інтеграційних процесів на відтворювальний розвиток зернового ринку України/ О.В. Нікішина // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 62. – С.99-111.
15. Нікішина О. В. Інтегровані об'єднання в збалансованому розвитку аграрних ринків України /О. В. Нікішина // Економічне зростання в епоху соціальних трансформацій: II міжнародна наук.-практ. конф., 26 січня 2017 р.: тези допов. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 126-130.
16. Лисюк В.М. Ринкова інтеграція: методологія, принципи та механізми /В.М.Лисюк, Т.В.Деркач // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип.60, кн.1 – С. 270-280.
17. Лисюк В. М. Інституційна концепція інтеграції економіки України / В. М. Лисюк, Т. В. Деркач // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип.60, кн.3 – С. 138-148.
18. Статистичний щорічник України за 2015 рік / За ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 574 с.

REFERENCES

1. Rumyantseva E. E. (2005). Novaya ekonomicheskaya entsiklopediya [New Economic Encyclopedia]. M.: INFRA-M [in Russian].
2. Anohina, M. E. & Korostelev, D. G. (2014). Razvitie ekonomicheskoy integratsii: teoriya i praktika [Development of Economic Integration: Theory and Practice]. *Ekonomika i upravlenie. – Economics and Management*, 8(117), 92-99 [in Russian].
3. Kosiiuk O. M. (2011). Intehratsiini protsesy subiektiv hospodariuvannia: dotsilnist ta efektyvnist [Integration processes economic entities: feasibility and effectiveness]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Herald of Khmelnytsky National University. Economics*, 3(2), 83-90 [in Ukrainian].

4. Kosiuk O. M. (2006). Intehratsiini ta dezintehratsiini protsesy – osnova dlia reformuvannia pidpriemstv i stvorennia novoi modeli upravlinnia [Integration and disintegration processes – basis of to reform the enterprise and creating a new management model]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Herald of Khmelnytsky National University. Economics*, 2(2), 179-183 [in Ukrainian].
5. Biznes-slovar (2016). [Business Dictionary]. www.businessvoc.ru. Retrieved from <http://www.businessvoc.ru> [in Russian].
6. Kristofer, M. (2005). Logistika i upravlenie tsepkami postavok [Logistics and supply chain management]. V.S. Lukinskogo (Ed.). Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
7. Chelnokova, O. Yu. (2004). Integratsiya hozyaystvuyuschih sub'ektov v rossiyskoy ekonomike [Integration of economic entities in Russian economy]. Extended abstract of candidate's thesis. Volgograd [in Russian].
8. Ekonomicheskyy slovar. Hozyaystvennyy mekhanizm (2016). [Economic dictionary. Economic mechanism]. [www.abc.informbureau.com](http://www.abc.informbureau.com/html/oicssenoaaiue_iaoaieci.html). – Retrieved from http://www.abc.informbureau.com/html/oicssenoaaiue_iaoaieci.html [in Russian].
9. Rayzberg B. & Lozovskiy L. & Starodubtseva E. (2015). Hozyaystvennyy mekhanizm [Economic mechanism]. [www.smartcat.ru](http://www.smartcat.ru/Referat/atyelramnz.shtml). – Retrieved from <http://www.smartcat.ru/Referat/atyelramnz.shtml> [in Russian].
10. Stolyarov V. & Vasechko L. (2015). Ekonomicheskyy mekhanizm sotsialnogo strahovaniya [Economic mechanism of social insurance]. [www.efaculty.kiev.ua](http://efaculty.kiev.ua/analytics/str/3/). – Retrieved from <http://efaculty.kiev.ua/analytics/str/3/> [in Russian].
11. Teoriya ekonomicheskikh mekhanizmov. Nobelevskaya premiya po ekonomike 2007 g., ch.1. (2007). [Theory of economic mechanisms. Nobel Prize in Economics in 2007, Part 1.]. www.institutiones.com. Retrieved from <http://www.institutiones.com/theories/259-2007-1.html/> [in Russian].
12. Osnovnyie ponyatiya IDEF0 (2015). [Basic concepts of IDEF0]. [www.management.com.ua](http://www.management.com.ua/qm/qm014.htm). Retrieved from <http://www.management.com.ua/qm/qm014.htm> [in Russian].
13. O neopredelennosti termina «mekhanizm» v ekonomicheskikh issledovaniyah. (2009). [On uncertainty of term «mechanism» in economic research]. [www.kapital-rus.ru](http://kapital-rus.ru/articles/) Retrieved from <http://kapital-rus.ru/articles/> [in Russian].
14. Nikishyna O. V. (2016). Transformatsiyni vplyv intehratsiinykh protsesiv na vidtvoriuvalnyi rozvytok zernovoho rynku Ukrainy [Transformational impact of integration processes on reproduction development of grain market Ukraine]. *Ekonomichni innovatsii. –Economic innovation*, 62, 99-111 [in Ukrainian].
15. Nikishyna O. V. (2017). Intehrovani obiednannia v zbalansovanomu rozvytku ahrarnykh rynkiv Ukrainy [Integrated combining in a balanced development of agricultural markets in Ukraine]. Proceedings from Economic growth in the era of social transformations: II mizhnarodna nauk.-prakt. konf. (26 sichnia 2017 r.) – II International scientific and practical conference. (pp. 126-130). Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
16. Lysiuk V. M. & Derkach T. V. (2015). Rynkova intehratsiia: metodolohiia, pryntsyipy ta mekhanizmy [Market integration: methodology, principles and mechanisms]. *Ekonomichni innovatsii. – Economic innovation*, 60 (1), 270-280 [in Ukrainian].
17. Lysiuk V. M. & Derkach T. V. (2015). Instytutsiina kontseptsii intehratsii ekonomiky Ukrainy [Institutional concept of integration of Ukraine]. *Ekonomichni innovatsii. –Economic innovation*, 60 (3), 138-148 [in Ukrainian].
18. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik. (2016). [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015]. I.M. Zhuk (Ed.). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [in Ukrainian].

УДК 504.330.341.1
JEL O39, E60, O18

МАРТИНЮК О.М.

к-т екон. наук

мол. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: lena@martynyuk.net

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ

У статті досліджено особливості впровадження механізму екологізації інноваційної діяльності. Наведено результати України за складовою глобального індексу конкурентоспроможності «Інновації». Проведено аналіз сучасного стану інноваційного розвитку регіонів. Досліджено тенденції та запропоновано комплекс заходів щодо стимулювання процесу екологізації інноваційної діяльності на державному та регіональному рівнях. Визначено пріоритети впровадження адаптивного механізму екологізації інноваційної діяльності України.

Ключові слова: екологізація інноваційної діяльності, державний та регіональний вимір розвитку, адаптивний механізм, конкурентоспроможність.

MARTYNIUK O.M.

Ph.D. (Economics)

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: lena@martynyuk.net

IMPLEMENTATION THE MECHANISM OF ECOLOGIZATION OF THE UKRAINIAN INNOVATION ACTIVITY: STATE AND REGIONAL DIMENSION OF DEVELOPMENT

The article presents the results of Ukraine for part of the Global Innovation Competitiveness Index. The analysis of the current state of innovative development of regions is carried out. The study notes that in Ukraine, organizational and economic mechanism for stimulating innovation in relation to the ecologization of the economy is practically not involved. Its implementation in economic activity involves introduction and implementation of the principles of rational nature management and minimization of negative impact on environmental objects in the implementation of anthropogenic activities. Author has proved that: innovation processes in industry are mainly extensive; new types of products are mastered mainly through usage of scientific and technological achievements of previous years. The article proves that: this type of innovation development has narrow boundaries and will not allow maintaining the competitiveness of domestic enterprises for a long time; the investment process in Ukraine does not fulfill the function of facilitating updating of the production base on an innovative basis. Author notes that the main problems related to the regulatory action of legislation in the field of scientific and technological and innovation development in Ukraine are: lack of own long-term programs for the development of national economy based on innovation; non-compliance with provisions of the law; unsystematic legislation; lack of mechanisms for implementing the priorities of scientific and technical and innovation activities; complexity and long-term decision-making procedure; lack of effective anti-corruption mechanisms; lack of integrated application of mechanisms of state influence (financial, credit, tax, etc.) for achievement of certain priorities; suspension and cancellation of mechanisms for supporting scientific and technical activities; absence of coordinated activity of the executive authorities aimed at the country's innovative development. Tendencies were studied and a set of measures aimed at stimulating the process of ecologization of innovation activity at the state and regional levels was proposed. In the article features of introduction of mechanism of ecologization of innovation activity are investigated. The article states that effective implementation of the policy of ecologization of innovation activity is possible only under conditions of integrated implementation of the adaptive mechanism of ecologization of innovation activity at the state, regional and local levels. The priorities of introduction of adaptive mechanism of ecologization of innovation activity of Ukraine are determined. The study has proved that the goals, ideas and strategies of economic and social development of Ukraine should be taken into account when constructing a model of sustainable regional development. The result of the implementation of this Strategy is the formation of a strong state and the activation of its regulatory function.

Keywords: ecologization of innovation activity, state and regional dimension of development, adaptive mechanism, competitiveness.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Актуальність стимулювання інноваційного розвитку в сучасних умовах обумовлена тим, що аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному доквіллі залишається досить складною.

Вибір стратегічного розвитку України в напрямку євроінтеграції обумовлює необхідність відповідності параметрів економіки України параметрам економіки Європейського Союзу (ЄС). У цих умовах завдання економічного, соціального та екологічного розвитку мають бути взаємоузгодженими і визначатися з урахуванням основних принципів сталого розвитку. Найголовнішим фактором інтеграції на сьогоднішній момент є створення механізму сталого соціально-економічного розвитку, який залежить від можливості виробляти і реалізовувати товари, що відповідають за рівнем якості, за ціною та за рівнем сервісу вимогам світових ринків; результатів та якості діяльності органів управління (різних рівнів) у напрямку ліквідації розбіжностей в економічних показниках України та ЄС; забезпечення стабільного, збалансованого розвитку регіонів та національної економіки. Практична реалізація цих питань вперш за все можлива та повинна ґрунтуватись на стимулюванні впровадження механізму екологізації інноваційної діяльності.

Для виявлення особливостей екологізації інноваційного розвитку важливими є два аспекти. Перший пов'язаний з виявленням носіїв економічного та екологічного імперативів в структурі соціально-економічного управління. Другий – з визначенням траєкторії розвитку економіки з відображенням динаміки підходів до врахуванням екологічного чинника. Ці два аспекти набувають специфічних рис під впливом типу економіки, в якому вони розглядаються.

Незважаючи на підвищену увагу до проблем ефективності та екологічності інноваційної діяльності, її стан в Україні залишається незадовільним. Така ситуація спричинена низькою умотивованістю екологічно спрямованої інноваційної діяльності підприємств. Доцільність екологічних інновацій як складових екологізації інноваційної діяльності можна аргументувати таким чином [1]: Україна має унікальний потенціал в галузі проектування, розроблення та виробництва екологічно орієнтованих технологій і обладнання. Це стосується як науково-дослідних закладів традиційного типу, так і великої кількості інноваційних недержавних структур. Для розроблення та виробництва екологічних інновацій є можливість залучати висококваліфікованих працівників багатьох професійних категорій при збереженні порівняно низької заробітної плати. У зв'язку зі зростанням європейського попиту на ринку природоохоронних товарів і послуг перед виробниками екотехніки й устаткування. В зв'язку з цим відкриваються широкі можливості у галузі зовнішньої торгівлі. Розроблення, виробництво та просування на ринку екологічних інновацій це – визнана міжнародною спільнотою благородна мета, на реалізацію якої можуть бути отримані кошти світових фондів багатьох країн.

Міжнародна громадськість є підготовленою до прийняття екологічних інновацій, можна говорити навіть про їх очікуваність; зі зміною життєвих стилів, норм і цінностей змінюються товари та ринки. Для задоволення сьогодишніх цінностей необхідним є виробництво екологічно безпечних товарів.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є аналіз тенденцій та визначення особливостей інноваційної діяльності на державному та регіональному рівнях на засадах екологізації вітчизняної економіки.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Реалії сучасного суспільного розвитку наголошують, що для уникнення негативних наслідків антропогенної діяльності необхідно проводити негайну екологізацію економіки. Дослідженням різних аспектів екологізації економіки присвячено низка наукових робіт українських вчених Андрєєвої Н.М., Веклич О.О., Буркинського Б.В., Громової О.М., Ковальнової Н.Г., Мельника Л.Г., Прокопенко О.В., Степанова В.М. та інших. У науковій літературі існують різні наукові підходи до поняття екологізації економіки. Так, одним з найбільш вдалих є визначення, запропоноване Л.Мельником, який під поняттям «екологізації економіки» розуміє цілеспрямований процес перетворення економіки, спрямований на зниження екодеструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів і послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. При цьому під інтегральним показником екодеструктивного впливу він розуміє наведені до єдиної критеріальної бази результати негативних наслідків впливу на людину і природні системи процесів виробництва і споживання предметів і послуг [4, С. 230-231].

Процеси постійного екологічного вдосконалення, які закладені в основу екологізації інвестиційної політики, можуть бути забезпечені тільки в рамках інноваційної екологічної політики, яка реалізується на державному та регіональному рівнях. Раціональне природокористування зокрема, та екологізація інноваційної політики загалом, передбачає господарювання таким чином, щоб забезпечити самовідтворення відновних природних ресурсів, тому їх використання має бути науково обґрунтованим і узгодженим з відповідними службами, які здійснюють моніторинг за їх використанням.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема забезпечення екологічної спрямованості інноваційного розвитку багато в чому вимагає розробки рекомендацій щодо стимулювання інноваційного розвитку в контексті екологізації економіки. При цьому виникає необхідність, з одного боку, подолати певну складність обґрунтування шляхів упровадження екологічних імперативів безпосередньо в господарську діяльність. З іншого – відійти від стереотипів управління економічним розвитком, що склалися, які на жаль, чинять опір процесу інтродукції екологічних принципів у господарську практику.

З метою забезпечення оптимального використання природних ресурсів в Україні необхідно здійснювати не тільки екологізацію, а й реструктуризацію економіки, спрямувавши її в бік зменшення використання матеріальних і енергетичних ресурсів та самозабезпечення. Водночас потрібно використовувати сучасні безвідходні і маловідходні технології в усіх галузях економіки.

Зазначимо, що в Україні практично не задіяний організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності щодо екологізації економіки. Імплементация його в господарську діяльність передбачає запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності. З методологічних позицій стає очевидним, що успішне подолання опору повинне проводитися з двох боків: з боку впорядкування стратегічних орієнтирів розвитку саме економічної діяльності та з боку вдосконалення власне екологічно спрямованої діяльності в контексті імплементации інноваційної філософії в господарську діяльність.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Витрати на дослідження і розробки є одним із основних показників рівня інноваційного розвитку країни. Інтенсивність досліджень і розробок (дослідження і розробки як відсоток ВВП) використовується як показник відносної міри інвестицій у створення нових знань. Найвищий показник інтенсивності досліджень і розробок характерний для Ізраїлю - 4,38 % ВВП у 2011 р. Наступні позиції посідають: Корея - 4,03 %, Фінляндія - 3,78 % ВВП; Японія - 3,39 % ВВП; Швеція - 3,37 % ВВП; Ісландія - 3,11 % ВВП; Данія - 3,09 % ВВП; Німеччина - 2,88 % ВВП; Швейцарія - 2,87 % ВВП; США - 2,77 % ВВП. Загалом інтенсивність досліджень і розробок у країнах ЄС становить 1,94 % ВВП, у країнах ОЕСР - 2,37 % ВВП. У країнах СНД (окрім Російської Федерації, де цей показник становив 1,2 % ВВП), питома вага витрат на дослідження та розвиток становить менше 1 % ВВП. В Україні показник інтенсивності досліджень і розробок становив 0,75 % ВВП у 2012 р., у 2011 р. - 0,73 %. Найвища інтенсивність досліджень та розробок в Україні спостерігалася у період 2000 - 2005 рр. Тоді частка витрат на дослідження та розвиток становила 1,1-1,2 % ВВП [5]. У 2013- 2015 роках цей показник ще зменшився.

Аналізуючи реалії сучасної економічної ситуації в Україні зазначимо, що на відміну від розвинених країн, які до 85–90% приросту ВВП забезпечують за рахунок так званих "інтенсивних факторів", включаючи інновації, Україна недостатньо використовує свій інноваційний потенціал. За даними Звітів про індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Global Competitiveness Index, GCI) за 2012 - 2013 та 2013 - 2014 рр., Україна досягла другої стадії розвитку - країни з ефективно орієнтованою економікою. ВВП на душу населення у цей період становив 3621 дол. США та 3877 дол. США відповідно. Важливим чинником формування інноваційної економіки у країні є провадження новітніх технологій. Одним з найважливіших чинників розвитку економіки є інновативність країни. Єдиною відносною конкурентною перевагою України за цим критерієм є наявність науковців та інженерів, за якою вона посідає 46-е місце серед 148 країн за оцінками ВЕФ (табл.1.) [6,7].

Відносно високим є рейтинг України за якістю науково-дослідних установ - 69-е місце, за співробітництвом університетів та підприємств у сфері дослідження та розвитку - 77-е місце, за кількістю патентів на млн. осіб населення - 52-е місце. Найгірший результат Україна демонструє за

здатністю до впровадження інновацій - 100-е місце, за витратами компаній на дослідження та розвиток - 112-е місце, за державними закупівлями передових технологічних продуктів - 118-е місце [7].

Продовжує деградувати ринок науково-технічної продукції внаслідок незначного попиту на інноваційні розробки через низьку платоспроможність вітчизняних споживачів.

Таблиця 1

Результати України за складовою глобального індексу конкурентоспроможності «Інновації» за 2012–2014 рр.

Індекс глобальної конкурентоспроможності та його складові	2013-2014 рр.		2012-2013 рр.		Відхилення	
	рейтинг (із 148)	бал (1-7)	рейтинг (із 144)	бал (1-7)	рейтинг	Бал
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	4,1	73	4,1	-11	0
Основні вимоги (40,0%)	91	4,3	79	4,4	-12	-0,1
Підсилювачі ефективності (50,0%)	71	4,0	65	4,1	-6	-0,1
Фактори інновацій та розвитку (10,0%)	95	3,4	79	3,4	-16	0
Інновації:	93	3,0	71	3,2	-22	-0,2
Здатність до інновацій	100	3,2	58	3,3	-42	-0,1
Якість науково-дослідних закладів	69	3,6	64	3,7	-5	-0,1
Витрати компаній на НДДКР	112	2,7	104	2,7	-8	0
Співпраця університетів та бізнесу в НДДКР	77	3,4	69	3,6	-8	-0,2
Держзакупівлі високотехнологічної продукції	118	3,0	97	3,2	-21	-0,2
Наявність наукових та інженерних кадрів	46	4,5	25	4,8	-21	-0,3
Патенти та винаходи (на млн. осіб)	52	2,9	51	2,1	-1	+0,8
Охорона інтелектуальної власності	133	2,5	120	2,7	-13	-0,2

Інноваційні процеси у промисловості мають переважно екстенсивний характер, і нові види продукції освоюються в основному шляхом використання науково-технічних надбань попередніх років. Безумовно, такий тип інноваційного розвитку має вузькі межі і не дозволить підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого часу. Інвестиційний процес в Україні не виконує функцію сприяння оновленню виробничої бази на інноваційній основі, результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування виробництва з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами [3, С.114].

До основних проблем, пов'язаних з регуляторною дією законодавства у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку в Україні, відносять [3, С.237]:

- відсутність власне довгострокових програм розвитку національної економіки, заснованої на інноваціях, для реалізації яких потрібно ухвалення тих чи інших актів у науково-технічній сфері;
- невиконання положень законодавства;
- несистемність законодавства. Закони щодо наукової та науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності, передачі технологій слабо пов'язані один з одним. Ухвалення науково-технічних програм різного рівня (горизонтального та галузевого) здійснюється в різний час, не передбачено їхню взаємодію;
- відсутність механізмів виконання пріоритетів науково-технічної та інноваційної діяльності;
- зорієнтованість процедури відбору проектів, проведення експертизи та їх фінансування на органи виконавчої влади, яким притаманна ускладнена довготривала процедура прийняття рішень та відсутність ефективних антикорупційних механізмів;
- відсутність комплексного застосування механізмів державного впливу (фінансових,

кредитних, податкових тощо) для досягнення тих чи інших пріоритетів;

– призупинення та відміна механізмів підтримки науково-технічної діяльності;

– відсутність скоординованої діяльності органів виконавчої влади, спрямованої на інноваційний розвиток країни.

У 2015 році промислові підприємства впровадили 3136 інноваційних видів продукції, з яких 548 – нових виключно для ринку, 2588 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 966 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Тернопільської (27,2% загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (12,7%), Львівської (8,0%), Харківської (6,6%) областей та м. Києва (14,4%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (22,9%), паперу та паперових виробів (16,2%), харчових продуктів (11,3%), металургійного виробництва (5,5%). Кількість упроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) становила 1217, найбільше з яких впровадили підприємства Харківської (17,4%), Сумської (15,2%), Запорізької (9,4%), Дніпропетровської (6,3%) областей та м. Києва (12,5%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (25,3%), інших транспортних засобів (12,3%) та харчових продуктів (7,8%).

У 2015 році 570 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 23,1 млрд. грн. Серед таких підприємств 37,4% реалізували продукцію за межі України, обсяг якої становив 10,8 млрд. грн. Кожне четверте підприємство реалізувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 7,3 млрд. грн, майже дві її третини підприємства поставили на експорт. Значна кількість підприємств (86,0%), реалізувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 15,8 млрд. грн. Кожне третє підприємство реалізувало за межі України 40,1% такої продукції. З метою здійснення нововведень 181 підприємство придбало 1131 нову технологію, з яких 66 – за межами України. Із загальної кількості технологій 439 придбано з устаткуванням, з яких 43 – за межами України; 393 – як результат досліджень і розробок (12); 120 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (8); 37 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау (3); 129 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців. Із загальної кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів 458 – маловідходні, ресурсозберігаючі. Але тільки 38 % від загальної кількості інноваційних процесів, що впроваджуються, є маловідходними та ресурсозберігаючими. У 2015 році 19 % усіх інноваційних процесів, що впроваджуються, є маловідходними та ресурсозберігаючими, відносились до Херсонської області; 9% - до м. Київ; 7% - до Івано-Франківської; 7% - до Миколаївської; 6% - до Донецької та інш. Це досить мала кількість та взагалі ці процеси носять негативні тенденції.

Тому одним із важливих питань, що потребують негайного вирішення, є здійснення продуманої ефективної структурної політики, спрямованої на екологічну реструктуризацію економіки. Мова йде про перерозподіл трудових, матеріальних, фінансових ресурсів в господарському комплексі на користь високотехнологічних, безвідходних, ресурсозберігаючих видів економічної діяльності, як це відбувається в усіх високо розвинутих країнах світу. Перехід на інноваційно-технологічний шлях розвитку в державі має відбуватись на базі визначених пріоритетів з метою формування національної інноваційної системи і цілісної структури науково-технічного комплексу, здатного стало функціонувати в умовах глобалізації [2, С.91].

Пріоритетом створення загальнонаціональної системи підтримки механізму впровадження екологічних інновацій є сприяння масштабній екологізації виробництва на основі передових науково-технічних розробок, формування конкурентоспроможного національного сектору досліджень і розробок, що спроможні забезпечити прорив України на світові ринки високо- і середньотехнологічної продукції. Для досягнення поставленої мети необхідно здійснити наступні основні заходи:

1. Формування національної екологічної інноваційної системи, яка включає комплекс правових, фінансових і організаційних структур і механізмів, що забезпечують процес створення й поширення екологічних інновацій, виробництво й комерційну реалізацію наукових знань і технологій, спрямованих на охорону та збереження довкілля.

2. Створення системи технологічного забезпечення загальнонаціональних екологічних пріоритетів розвитку, що базується на великих екологічних інноваційних проектах, що реалізуються на основі державно-приватного партнерства. Такі пріоритети повинні бути ув'язані з реалізацією конкурентних позицій української економіки й вимог національної безпеки. В українській економіці повинен бути певний технологічний профіль, що відповідає її конкурентним перевагам стосовно розвинутих країн. Можна виділити стратегічні екологічні інноваційні проекти двох типів. Перша група екологічних проектів орієнтована на розвиток науково-технологічного персоналу з міждисциплінарних критичних технологій (нанотехнологій, біотехнологій та ін.), реалізація яких створить такий потенціал нових перспективних досліджень і розробок, що стане основою для технологічного прориву на ринках у перспективі. Друга група екологічних інноваційних проектів націлена на технологічне переозброєння пріоритетних галузей економіки й розвиток окремих проривних технологій.

3. Удосконалення існуючої нормативно-правової бази та створення адаптивного організаційно-економічного механізму підтримки і стимулювання екологізації інноваційної діяльності. Важливою складовою стимулювання впровадження адаптивного механізму інноваційного розвитку займає система оподаткування, яка вимагає термінової трансформації. На наш погляд, важливим завданням трансформування податкової системи української економіки є відновлення в Законі України "Про інноваційну діяльність" статей 21 і 22 та внесення відповідних поправок до Податкового та Митного кодексів України. Так, згідно статті 21 «Особливості в оподаткуванні інноваційної діяльності» (статтю 21 виключено на підставі Закону N 2505 - IV від 25.03.2005) пропонуються відновити низку пільг, а саме:

- протягом строку дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту і за умови, що виконання проекту розпочато не пізніше вісімнадцяти місяців з дати його державної реєстрації, оподаткування об'єктів інноваційної діяльності здійснюється у порядку, за яким 50 відсотків податку на додану вартість за операціями з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, і 50 відсотків податку на прибуток, отриманий від виконання цих проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

- Частиною першою цієї статті пільгове оподаткування реалізується за умови, що суб'єкт інноваційної діяльності про початок реалізації інноваційного проекту у місячний строк повідомляє відповідний орган Державної податкової адміністрації і по всіх господарських операціях, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту, веде окремий бухгалтерський облік.

- кошти в розмірі 50 відсотків податку на додану вартість та податку на прибуток, що залишаються у розпорядженні платника податків згідно з положеннями частини першої цієї статті і не використані протягом строку пільгового оподаткування і дванадцяти місяців після нього, підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

- інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів і встановлюється щорічна двадцяти відсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи 3. При цьому амортизація основних фондів групи 3 проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

- інноваційні підприємства сплачують земельний податок за ставкою в розмірі 50 відсотків діючої ставки оподаткування.

Дуже важливе значення для стимулювання інноваційного розвитку мають особливості митної політики держави. Саме тому в статті пропонується відновлення положень статті 22. Так, згідно статті 22 «Особливості митного регулювання інноваційної діяльності» (статтю 22 виключено на підставі Закону N 2505 - IV від 25.03.2005) пропонуються низка пільг, а саме:

- необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, що передбачає випуск інноваційного продукту, сировина, обладнання, устаткування, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, щодо якого прийнято постанову Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, при ввезенні в Україну протягом строку дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість. Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному проекті перед його державною реєстрацією.

• при використанні сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, ввезених в Україну без сплати ввізного мита та податку на додану вартість згідно з положеннями частини першої цієї статті не для потреб виконання інноваційного проекту, ввізне мито та податок на додану вартість сплачуються до бюджету в повному обсязі. При цьому платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за результатами податкового періоду, в якому відбулося таке порушення, на суму ввізного мита та податку на додану вартість, які мали бути сплачені при ввезенні на митну територію таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на суму податків, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період їх нецільового використання.

Суб'єкти господарювання, митне регулювання діяльності яких здійснюється згідно з положеннями цієї статті, щоквартально складають та подають до органів митної служби за своїм місцезнаходженням звіти про використання ввезених ними сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів.

Крім стимулюючих важелів інноваційного розвитку важливим елементом механізму екологізації економіки займають примусові інструменти впливу. Особливого значення набувають трансформаційні процеси в екологічній системі оподаткування. Існуючі екологічні платежі в Україні не стимулюють суб'єктів господарювання впроваджувати екологічний менеджмент, оскільки для них є більш вигідним сплачувати екологічні платежі ніж здійснювати капітальні інвестиції на природоохоронну діяльність. Тому, на наш погляд, ставки та структура екологічних платежів (податків) за забруднення навколишнього природного середовища, що наведено у Податковому кодексі, також необхідно трансформувати.

Дієвий адаптивний механізм інноваційного розвитку регіону починається з ефективних кроків, які є основою організаційного механізму. Перш за все, це стосується створення й підтримки умов для інноваційного розвитку в регіоні шляхом сприяння впровадженню інноваційних технологій і випуску інноваційних продуктів на підприємствах регіону; формування трансферу технологій; реалізації регіональних програм підготовки й перепідготовки кадрів; сприяння впровадженню інноваційних проектів підприємствами регіону для потреб комунального господарства; забезпечення економічної та екологічної безпеки суб'єктів інноваційної діяльності регіону; сприяння організації й проведенню семінарів і конференцій по інноваційним і науково-технічним питанням; проведення моніторингу інноваційної діяльності в регіоні; удосконалювання тарифної політики для підприємств і організацій регіону, що здійснюють інноваційну діяльність; супровід й контроль великих інноваційних проектів на рівні регіону.

У сучасних наукових дослідженнях визначення «сталого розвитку» як глобального процесу у цілому визначається як процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства, за умови збереження цілісності навколишнього природного середовища, і створення можливостей для рівноваги між економічним потенціалом і вимогами людей усіх поколінь. У той же час починають виникати протиріччя при визначенні того, що слід розуміти під сталим розвитком регіону, а також при визначенні тих заходів, які необхідно проводити на рівні регіону для забезпечення його сталого розвитку. Це означає, що концепція сталого розвитку є у сьогоденні теоретичною по своїй суті. Для того, щоб вона стала практично застосовуваною необхідна подальша трансформація існуючої системи індикаторів, які найбільш повно характеризують процес сталого регіонального розвитку на підґрунті потреб в використанні досягнень науково-технічного прогресу.

Такі індикатори важливі не самі по собі, а як інструмент визначення цілей сталого розвитку, тобто, необхідні для стратегічного планування в регіоні. Існуючі на сьогоднішній день індикатори можуть досить добре відображати зміни процесу сталого розвитку, але навряд чи можуть бути застосовані при визначенні того, які дії необхідні для досягнення сталого розвитку на регіональному рівні. Тому в рамках регіону потрібен набір інших індикаторів, який місцеві влади можуть використовувати, щоб управляти сталістю в межах їх повноважень. Крім того, у процесі розробки системи індикаторів сталого регіонального розвитку слід враховувати, що регіони перебувають в об'єктивно нерівних умовах для забезпечення інноваційного розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Резюмуючи усе вище наведене, можливо констатувати, що ефективна реалізація політики екологізації інноваційної діяльності можлива лише за умов комплексного впровадження адаптивного механізму екологізації інноваційної діяльності на

державному, регіональному та локальному рівнях, що ґрунтується на: наявності фінансового забезпечення та механізму стимулювання екологізації інноваційної діяльності, а також організаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення.

У дослідженні доведено, що при побудові моделі сталого регіонального розвитку мають бути враховані цілі, ідеї та напрями інноваційного розвитку, які передбачені Стратегією економічного і соціального розвитку України. Результатом впровадження даної Стратегії є формування сильної держави, активізація її регулятивної функції і водночас здійснення такої політики, яка б не лише зберегла, а й істотно посилила ринковий вектор розвитку, надала йому більшої орієнтації на кінцевий результат, забезпечила реальне розмежування влади та власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: монографія / О.В. Прокопенко. - Суми: Вид-во Сумського ДУ, 2010. - 395 с.
2. Андреева Н.М. Впровадження механізму інноваційного розвитку України в контексті екологізації економіки: монографія / Н.М. Андреева, О.М. Мартинюк. – Херсон: Грінв Д.С, 2016. – 136 с.
3. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін.. – К.: НАН України, 2015. – 336 с.
4. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : підручник / Л.Г. Мельник. – Суми: ВДТ Університетська книга, 2003. – 346 с.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2013. – 287 с.
6. The Global Competitiveness Report 2012 – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.
7. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.
8. Андреева Н.М. Сучасні аспекти екологізації інноваційної діяльності України в умовах трансформації вітчизняної економіки /Н.М. Андреева, О.М. Мартинюк // Вісник Хмельницького національного університету – 2014. – №3. – С. 65 – 68
9. Мартинюк О.М. Провайдинг інновацій як інструментарій організаційно-економічного забезпечення активізації трансферу технологій / О.М. Мартинюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 19. – Частина 2. – С.35 - 39
10. Андреева Н.М. Екологізація інноваційної політики України в системі економічних відносин: дискурс сучасних думок / Наталя Миколаївна Андреева, Олена Миколаївна Мартинюк // *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. – 2016. - №5. – Т.2 – С.14 – 22.

REFERENCES

1. Prokopenko O.V. (2010) *Sotsialno-ekonomichna motyvatsiya ekolohizatsiyi innovatsiyanoi diyalnosti: monohrafiya*. [Socio-economic motivation innovation greening activities]. Sumy: Vyd-vo Sumskoho DU. [in Ukrainian].
2. Andryeyeva N.M., Martyniuk O.M. (2016) *Vprovadzhennya mekhanizmu innovatsiyoho rozvytku Ukrayiny v konteksti ekolohizatsiyi ekonomiky: monohrafiya* [Implementation mechanism of innovation development of Ukraine in the context of greening the economy]. Kherson: Hrin D.S. [in Ukrainian].
3. *Innovatsiyna Ukrayina 2020: natsionalna dopovid* (2015) [Innovative Ukraine 2020: national report]. Heyts V.M. (Eds.) Kyiv: NAN Ukrayiny. [in Ukrainian].
4. Melnyk L.H. (2003) *Ekolohichna ekonomika: pidruchnyk* [Ecological Economics]. Sumy: VDT Universytetska knyha [in Ukrainian].
5. *Naukova ta innovatsiyna diyalnist v Ukrayini: statystychnyy zbirnyk* (2013) [Research and Innovation in Ukraine: Statistical Yearbook]. Kyiv: Informatsiyno-vydavnychyy tsentr Derzhkomstatu Ukrayiny [in Ukrainian].
6. *The Global Competitiveness Report 2012 – 2013*. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf. [in English].
7. *The Global Competitiveness Report 2013 – 2014*. Retrieved from:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf. [in English].

8. Andryeyeva N.M., Martyniuk O.M. (2014) *Suchasni aspekty ekolohizatsiyi innovatsiyanoi diyal'nosti Ukrayiny v umovakh transformatsiyi vitchyznyanoi ekonomiky [Modern aspects of ecologization of innovation activity of Ukraine in the conditions of transformation of the domestic economy] / Khmelnytsky: Bulletin of Khmelnytsky National University [in Ukrainian].*

9. Martyniuk O.M. (2016) *Provaydynh innovatsiy yak instrumentariy orhanizatsiyno-ekonomichnoho zabezpechennya aktyvizatsiyi transferu tekhnolohiy [Providing of innovation as an instrument of economic organization and ensure the promotion of technology transfer] / Kherson: Scientific Bulletin of Kherson State University [in Ukrainian].*

10. Andryeyeva N.M., Martyniuk O.M. (2016) *Ekolohizatsiya innovatsiyanoi polityky Ukrayiny v systemi ekonomichnykh vidnosyn: dyskurs suchasnykh dumok [Ecologization of Ukraine's innovation policy in the system of economic relations: discourse of contemporary thoughts] / Evropský časopis ekonomiky a managementu [in Ukrainian].*

УДК 339.13.025.5:551.510.42(477)
JEL Q50, Q58, Z30

MARTIENKO A.I.

*д-р екон. наук,
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: amartienko@ukr.net

ХУМАРОВА Н.І.

*д-р екон. наук
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: oss_iprei@ukr.net

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ З УРАХУВАННЯМ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Проаналізовано складові інституційної системи державного управління туристичною діяльністю та рекреаційно-туристичними природними ресурсами. Визначено позитивні моменти та недоліки в розпорядженні державних органів управління природними ресурсами та розвитком рекреаційно-туристичної діяльності. Запропоновано інституційні засади розбудови державного управління рекреаційно-туристичною діяльністю та відносинами власності на природні ресурси, що її забезпечують.

Ключові слова: туристична діяльність, рекреаційно-туристичні природні ресурси, державні інститути, державне управління, відносини власності, соціо-економіко-екологічних обмеження, форми власності, принципи державного управління відносинами власності.

MARTIENKO A.I.

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: amartienko@ukr.net

KHYMAROVA N.I.

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: oss_iprei@ukr.net

INSTITUTIONAL BASIS OF STATE MANAGEMENT IMPROVING TOURISM DEVELOPMENT IN CONNECTION WITH PROPERTY REALIZATION ON NATURAL RESOURCES

This publication is defined institutional framework for development of tourism state management and recreational activities on the basis of property relations on natural resources. Public administration institutions of tourist activities and recreational natural resources are analyzed. Positive and negative aspects in state management of natural resources and tourist activities are defined. The institutional principles of public administration development of recreation and tourism activity and ownership relations on the natural resources, that provide it, are offered.

State structures authorized on behalf of the people in the disposal of recreation and tourist natural resources does not define effective forms and ownership of recreational and tourist natural resources and the appropriateness of changing the forms required socio-economic and ecological restrictions on property forms. For developing institutional foundations of property relations on recreation and tourist natural resources offered to refer follows:

- formation special state policy according to the development ownership forms on natural recreation resources, with the

definition of the resources that can only be in state ownership and those that may be in the different forms of appropriation and used by different business entities;

- implementation by public authorities acceptable forms and ownership on recreation and tourist natural resources with taking into consideration their social significance, uniqueness and determination of the basis of natural recreational resources;

- improvement of the legal framework concerning the implementation of different forms of ownership on recreation and tourist natural resources that occur between the state, owners, users and third parties;

- contract relations development between the state and the owner of the natural resources on any right of ownership on natural resources.

Key words: tourism activity, recreational and tourist natural resources, state institutions, state administration, public administration institutions, property relations, socio-economic-ecological constraints, forms of ownership, principles of state management of property relations.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Розвиток ринкових відносин в усіх сферах національної економіки, в тому числі і її рекреаційно-туристичному секторі, визначається розвитком відносин власності на техногенні та природні фактори виробництва. Техногенні фактори виробництва в цій сфері знаходяться в основному в приватній власності. Багато природних ресурсів, які потенційно могли б використовуватися в якості рекреаційно-туристичних, зараз не залучені в господарський обіг. Деякі з них починають деградувати від антропогенної діяльності та природних явищ. Ті природні ресурси, які залучені в господарський обіг, використовуються в рекреаційно-туристичній сфері не завжди ефективно. Тому особливо важливим аспектом підвищення ефективності рекреаційно-туристичної діяльності, раціонального використання природних ресурсів в інтересах всього народу та підвищення соціо-економіко-екологічного ефекту їх використання є розвиток інституційного забезпечення функціонування цієї сфери економіки та удосконалення відносин власності на природні ресурси. Тому актуальність публікації полягає в необхідності розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу національної економіки на основі удосконалення державного управління діяльністю підприємств цього сектору господарювання, використання та збереження рекреаційно-туристичних природних ресурсів, що є надбанням всього народу, для сучасного та майбутніх поколінь.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз існуючих публікацій, в яких досліджується управління відносинами власності взагалі та на природні ресурси зокрема, показав, що існують певні наукові розробки в напрямі вирішення даної проблеми, яка є актуальною в процесі формування й функціонування ринкової економіки. У ряді публікацій проводиться аналіз системи природокористування, висуваються пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації відносин власності [1-6]. З проведеного аналізу наукових досліджень в області розвитку відносин власності на природні ресурси можна зробити висновок про необхідність державного управління процесами використання природних ресурсів та привласнення доходу від народної власності усіма суб'єктами національної економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інституалізації державного управління рекреаційно-туристичними природними ресурсами з позицій реалізації відносин власності на них суб'єктами господарювання мало досліджені і потребують подальшого вивчення, наукового узагальнення та обґрунтування шляхів розвитку.

Формулювання цілей дослідження. Ціллю статті є наукове узагальнення функціонування сучасних інституційних структур управління власністю на природні рекреаційно-туристичні ресурси та визначення шляхів їх подальшої розбудови.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Управління рекреаційно-туристичною діяльністю покладено на Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (Мінекономрозвитку), на рівні областей - управління туризмом та рекреацією входить до компетенції обласних державних адміністрацій (по їх бажанню), на рівні міст існують департаменти туризму, екології або розвитку рекреаційних зон, тощо. Основними завданнями Мінекономрозвитку є сприяння розвитку ринку туристичних послуг на державному рівні, надання ваучерів на право ведення туристичної діяльності, присвоєння зірок готелям, реклама туризму та створення умов привабливості туристичних послуг. Щодо природних ресурсів без яких неможливим стає процес надання рекреаційно-туристичних послуг, то до обов'язків Мінекономрозвитку відноситься тільки облік туристичних ресурсів України, забезпечення їх раціонального використання та охорони, а

також встановлення порядку створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів.

В структурі Мінекономрозвитку функціонує департамент туризму та курортів головною метою діяльності якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду у сфері туризму та курортів). До складу департаменту входять такі структурні підрозділи: *відділ* координації туристичної діяльності; *відділи* маркетингу та міжнародної діяльності. Функціями департаменту туризму та курортів є розроблення пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, у тому числі: - визначення та реалізація основних напрямів державної політики у сфері туризму; - визначення основ безпеки туризму; - нормативно-правового регулювання відносин у сфері туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); - встановлення системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу та інші. Треба зазначити, що в основному техногенні фактори виробництва рекреаційних товарів, послуг та продуктів знаходяться у приватній власності, а природні рекреаційні ресурси – у різних формах та правах власності. Перед державними органами управління цією сферою національної економіки в особі Мінекономрозвитку, департаменту туризму та курортів стає непросте завдання, визначення границь державного регулювання розвитку приватного бізнесу та регулювання використання та охорони природних рекреаційно-туристичних ресурсів, що знаходяться в різноманітних формах власності. Зараз це питання залишається малодослідженим і у функціональні обов'язки департаменту туризму та курортів при міністерстві не входить управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами. Позитивним фактором є те що державні органи виконавчої влади та місцеві органи самоуправління намагаються здійснювати регулювання розвитку рекреації та туризму. Негативним моментом, є те що їх діяльність здійснюється без необхідної для цього державної підтримки та виділення необхідних коштів з відповідних бюджетів для проведення заходів щодо розвитку туризму і рекреації та природних ресурсів, що їх забезпечують. Мінекономрозвитку не володіє функцією бути державним виразником та розпорядником загальнонародної власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси.

Аналіз функцій Міністерства екології та природних ресурсів України (Мінприроди) показав, що воно займається природними рекреаційно-туристичними ресурсами тільки щодо організації, охорони та використання природно-заповідного фонду. Інші природні об'єкти не виділено як природні ресурси рекреаційно-туристичного призначення і не здійснюється управління ними як об'єктами державної та інших форм власності.

Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України та на практиці має виступати головним фактичним розпорядником власності на загальнонародні природні ресурси – планувати їх використання, охорону з урахуванням відносин власності на них. Треба зауважити, що в практиці Державного агентства водних ресурсів України та сформованих БУВР не виділено водних ресурсів рекреаційного призначення, а регулюється діяльність зі спеціального використання водних об'єктів для господарської діяльності. Відсутній підхід до нормування та напрямів використання водних ресурсів виходячи з екосистемного підходу та відносин власності на них, що повинно враховуватись в рентних оцінках водних ресурсів та орендних відносинах користування ними.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що у практиці управління водними ресурсами не виділяється така їх категорія як водні ресурси рекреаційного призначення та не проводиться удосконалення відносин щодо розпорядження та користування власністю на них між суб'єктами господарювання – народом, державою, підприємством, домогосподарством.

Державне агентство лісових ресурсів України, що підпорядковане Мінагрополітики відповідно до покладених на нього завдань здійснює державне управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду в лісах підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління; веде державний лісовий кадастр та облік лісів і виконує інші функції щодо використання, охорони та відтворення лісів. У державному лісовому кадастрі, виділяються: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; протиерозійні; експлуатаційні ліси. Політика щодо розбудови відносин власності на лісові ресурси Держлісагентством не здійснюється, тому що відсутні наукові розробки щодо передачі лісів та земельних ділянок, на яких розташовані ліси, у різні форми власності та напрями

користування. Також не проводиться наукове обґрунтування використання лісових ділянок для виробничих та невиробничих (рекреаційних) потреб, використання їх фізичними або юридичними особами, не визначені обмеження та обтяження розпорядження власністю на земельні ділянки та ліси, що знаходяться на них рекреаційного та іншого призначення тощо.

На основі проведеного аналізу інституційного забезпечення рекреаційно-туристичного природокористування можна зробити наступні висновки. Управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами, що використовуються або потенційно можуть бути використані і віднесені до природних рекреаційно-туристичних ресурсів, займаються поресурсні державні агентства та їх територіальні органи на місцях. В цілому державні органи управління природними ресурсами, в тому числі і рекреаційно-туристичними природними ресурсами, здійснюють управління їх використанням, охороною, відновленням та відтворенням у напрямках формування та реалізації політики природокористування відносно своєї компетенції. Законодавча база будується таким чином, щоб природокористування власниками та користувачами природно-рекреаційними ресурсами здійснювалось в інтересах суспільства з метою мінімізації екологічних збитків, збереження комфортних екологічних умов життя населення та майбутніх поколінь людей.

Згідно існуючого законодавства всі суб'єкти природокористування – фізичні та юридичні особи різноманітних форм та прав власності на техногенні та природні фактори життєдіяльності мають дотримуватися загальнодержавної політики природокористування та визначених напрямів її здійснення. Суб'єкти природокористування, незважаючи на форми та права власності, мають одержувати ліцензії на використання природних ресурсів відповідного напрямку при визначених соціо-економіко-екологічних навантаженнях на природне середовище та соціо-економіко-екологічних обмеженнях.

Всі спеціально уповноважені структури управління природокористуванням мають завдання здійснювати державну політику в галузі своєї компетенції відносно природних ресурсів, що знаходяться у різноманітних формах привласнення користувачами різних форм та прав власності на техногенні фактори виробництва. Це позитивний момент, що визначає розпорядження усіма природними ресурсами в інтересах їх виключного власника – народу. В даній ситуації беззаперечно здійснюється державне привласнення природних ресурсів на основі управління та розпорядження ними державними уповноваженими органами.

Треба зазначити, що жоден з органів управління природокористуванням не фіксує у своїх завданнях необхідність здійснення єдиної державної політики в галузі розвитку відносин привласнення природних ресурсів на основі функціонування певних форм, прав власності та обмежень у формах, правах та суб'єктах власності. Обов'язковою умовою є визначення природних ресурсів що повинні знаходитися тільки у державній власності і використовуватись тільки державними підприємствами, та природні ресурси, що можуть знаходитись у будь якій формі власності.

Вся інституційна база управління природокористуванням побудована так, що спеціально уповноважені органи ставлять задачі щодо загальнодержавного привласнення природних ресурсів, але не визначаються задачі щодо функціонування та доцільності зміни форм привласнення природних об'єктів, визначення соціо-економіко-екологічних обмежень форм власності з метою захисту інтересів народу при зміні форм привласнення природних об'єктів. При цьому не встановлено задачі проведення єдиної державної політики в галузі форм та прав власності, а також соціо-економіко-екологічних обмежень у привласненні рекреаційно-туристичних природних ресурсів; забезпечення ефективного управління державною формою їх привласнення та управління державою розвитком форм та прав привласнення природних об'єктів з урахуванням необхідних обмежень; здійснення привласнення рекреаційно-туристичних природних ресурсів, як об'єктів єдиного природно-ресурсного потенціалу з урахуванням негативного та позитивного впливу на них суміжних виробництв; методичного та правового забезпечення процесів привласнення рекреаційно-туристичних природних ресурсів, управління та розпорядження ними на основі форм та прав власності та соціо-економіко-екологічних обмежень; створення та забезпечення функціонування системи обліку та моніторингу форм привласнення та контролю за розпорядженням природними ресурсами на рівні держави, місцевих органів самоврядування та конкретних осіб; захист інтересів громади при зміні форм та прав власності на природні ресурси та встановленні обмежень.

Здійснення розпорядження природними об'єктами щодо зміни форм та прав власності на них

не може бути ефективним, бо не визначено критерії їх зміни та напрями формування обмежень у формах та правах власності та всередині їх. Не визначено рекреаційно-туристичні природні ресурси, на які має бути тільки державна форма власності і які можуть використовуватися тільки державними унітарними або казенними підприємствами, природні ресурси, які можуть змінювати форму або права привласнення, а також змінювати напрямок використання. Не розроблено і не ставиться задача в жодній із структур, що здійснюють розпорядження природокористуванням, розробка нормативно-правових документів та механізму визначення доцільності зміни форм та напрямків привласнення об'єктів природного капіталу; не ставиться задача розроблення та удосконалення економічного механізму функціонування форм та прав власності, що урахує екологічний стан природного об'єкту, економічні та соціально-екологічні показники його використання.

Мінприроди відповідні агентства розробляють та вносять проекти нормативних актів та норм щодо використання та забруднення природних ресурсів. Треба відмітити, що жодна зі структур привласнення та розпорядження природними об'єктами не регулює порядок здійснення управління державною та іншими формами власності на природні ресурси. Не розробляються управлінськими структурами проекти нормативних актів щодо розвитку форм та прав власності на конкретні природні ресурси з урахуванням моніторингу та кадастрових характеристик існуючих і перспективних форм і прав власності, що визначаються специфікою природного ресурсу, його стратегічною значимістю та екологічним станом.

Зараз відсутні інструменти оцінки необхідності переходу природного ресурсу з державної форми власності в комунальну або приватну форму та навпаки. Відсутнє обґрунтування розмежування повноважень управління та привласнення доходу від використання природних ресурсів між державними та місцевими органами самоврядування. В процесі управління діяльністю щодо передачі природних ресурсів, які знаходяться у власності держави, у комунальну власність, у постійне (безстрокове) користування, в оренду, безоплатне строкове користування, обмежене користування відсутня функція оцінки ефективності переходу форм та прав власності на природні ресурси.

На рівні Мінприроди, Мінекономрозвитку та Мінфіна відсутні функції підготовки пропозицій щодо розвитку програм заохочення фізичних та юридичних осіб до введення в господарський обіг рекреаційно-туристичних природних ресурсів та раціональне природокористування.

Мінекономрозвитку має розробляти та затверджувати основні положення щодо введення в обіг природних ресурсів на основі державної та інших форм власності, планувати розміщення та розвиток продуктивних сил з урахуванням розвитку рекреаційно-туристичного сектору економіки та збереження рекреаційних ресурсів, формувати систему соціо-економіко-екологічних обмежень форм власності, здійснювати контроль за виконанням обмежень при зміні власника або користувача ресурсами.

Фактично відсутня практика і юридично закріплений механізм залучення суспільних організацій, фізичних та юридичних осіб до обговорення та прийняття рішень щодо обміну формами власності на природні ресурси та зміни обмежень в їх використанні. У випадках, коли громада, суспільство проти використання природного ресурсу певним шляхом, не існує дієвого правового та організаційного механізму її впливу на рішення органів, що займаються розпорядженням рекреаційно-туристичними природними ресурсами.

Як негативний факт треба визначити відсутність функції у Мінекономрозвитку, Мінприроди і відповідних агентств по природним ресурсам виступати державним замовником науково-дослідних робіт, що зв'язані з управлінням привласнення природних об'єктів, функція аналізу та узагальнення даних про угоди щодо використання об'єктів природного капіталу на тому чи іншому праві, чи формі власності в умовах визначених обмежень. Мінекономрозвитку, Мінприроди не оказують методичну допомогу по управлінню привласненням природних об'єктів місцевим органам самоврядування та відповідним агентствам.

Виходячи з вищезазначеного, авторами визначено основні принципи державного управління відносинами власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси (рис.1).

Інституційні засади розбудови відносин власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси мають полягати в такому:

- формування державної політики щодо розвитку форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси з визначенням тих ресурсів, що можуть знаходитися тільки в державній власності та тих, що можуть перебувати в інших формах привласнення та використовуватися різними

суб'єктами господарської діяльності.

- формування та впровадження державними органами управління прийнятних форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси з урахуванням їх соціальної значущості, унікальності і визначення на цій основі природних рекреаційних ресурсів, які можуть знаходитись тільки в державній власності та використовуватись державними підприємствами і тих природних ресурсів, що можуть бути в інших формах та правах власності і використовуватися недержавними підприємствами;

Рис. 1. Основні принципи державного управління відносинами власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси.

- удосконалення нормативно-правової бази відносин з приводу реалізації форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси, що виникають між державою, власником, користувачами та третіми особами;

- договірні відносини, що виникають між державою та власником природних ресурсів на будь-якому праві власності при передачі природних ресурсів у власність або у користування;

- удосконалення системи платності за використання рекреаційно-туристичних природних

ресурсів, з виділенням складової плати за природний ресурс як складової національного багатства народу України;

- мотивації природо користувачів до залучення в господарський обіг рекреаційно-туристичних природних ресурсів;

- формування, механізм реалізації та контролю за виконанням системи соціо-економіко-екологічних обмежень у формах та правах власності та обмеження форм і прав власності в процесах використання, обміну та споживання природних рекреаційно-туристичних ресурсів;

- мінімізація трансакцій державного управління передачею у власність рекреаційних природних ресурсів;

- мінімізація трансакцій контролю за використанням природних рекреаційно-туристичних ресурсів на визначеному праві власності,

- мінімізація трансакцій специфікації форм та прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси та інститути, як організації, що здійснюють управління та контроль.

- формування та запровадження системи соціо-економіко-екологічних обмежень використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів при будь-яких формах та правах власності та соціо-економіко-екологічних обмежень форм та прав власності на них;

- формувати та запроваджувати систему нормативів забруднення та лімітів споживання рекреаційно-туристичних природних ресурсів рекреаційно-туристичною сферою та іншими секторами економіки, що впливають на рекреаційні природні об'єкти;

- удосконалення інструментарію використання кадастрової інформації щодо рекреаційно-туристичних територій та ресурсів, як екосистемної сукупності рекреаційних та інших природних ресурсів;

- формування та запровадження системи економічного та економіко-екологічного моніторингу стану природних та техногенних рекреаційних ресурсів та суб'єктів їх власності, виконання ними обмежень та обтяжень у використанні природних ресурсів. Данні моніторингу реалізації власності на природні ресурси повинні бути направлені на своєчасне реагування на порушення обмежень у формах і правах власності на природний об'єкт та інтересів третіх осіб, формування висновків щодо необхідності зміни форми, прав власності або суб'єкта власності на природний ресурс з метою його збереження, відтворення та раціонального використання.

- формування та запровадження системи контролю, надзору та експертизи щодо впливу економічних суб'єктів на природні об'єкти, виконання ними законів про природокористування та контролю над змінами форм і прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси, експертизи доцільності існуючих чи зміни форм та прав власності на рекреаційні природні ресурси чи суб'єктів здійснення рекреаційно-туристичної діяльності;

- формування організаційних механізмів доступу громадськості до оцінки напрямів використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів, шляхів їх здійснення, контролю над проведенням торгів, аукціонів щодо природних ресурсів, зміни форм, прав та суб'єктів власності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Функції державного управління рекреаційно-туристичними природними ресурсами, що прописані в положеннях про міністерства та агентства, в цілому відповідають завданням державного управління природними ресурсами, але відсутній організаційно-економічний механізм реалізації цих функцій на практиці. При цьому необхідно звернути особливу увагу на практичне застосування існуючої нормативно-правової бази та подальшу розробку необхідних документів і механізмів запровадження та ефективної реалізації функцій привласнення природних ресурсів та забезпечення відповідними фінансовими інструментами їх здійснення.

Основним напрямом удосконалення використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів та підвищення ефективності рекреаційно-туристичної діяльності є формування єдиної політики держави, що повинна реалізуватися через Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, поресурсні агентства щодо розвитку цієї сфери діяльності та удосконалення форм і прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазня И. Всеобщий закон собственности /И. Лазня, В. Рыбалкин // Экономика Украины. – 2001. - №9. – С.43-50.

2. Мочерный С. Национальный и экономический суверенитет страны /С. Мочерный// Экономика Украины. – 2005. - №10. – С. 4 – 13.
3. Буркинський Б.В. Концептуальні основи устійливого розвитку курортно-рекреаційного і туристического комплексу г. Одеси / Б.В. Буркинський, С.К. Харичков, Е.В. Садченко, А.А. Воробьева // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2009. – Вип. №35. - С. 333-352.
4. Дементьев В.В. Институциональная теория в Украине: направления исследований, особенности, перспективы /В.В. Дементьев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. - С. 17-31.
5. Дементьев В.В. Мотивация собственника и структуры экономической власти /В.В. Дементьев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2007. – Вип. №31 (117). - С. 15-24.
6. Нуреев Р.М. Проблемы модернизации экономики: концепции, цели, средства / Р.М. Нуреев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. – С.4-17.
7. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року, №452/2011
8. Положення про Державне агентство водних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року N 453/2011
9. Положення про Державне агентство земельних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 8 квітня 2011 року № 445
10. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року N 458/2011
11. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України затверджено Указом Президента України від 31 травня 2011 року № 634/2011.
12. Мартиенко А.И. Теоретические основы развития отношений собственности на природные ресурсы / А.И. Мартиенко – Одесса: ИПРЕЕД НАН України, 2011. – 389 с.
13. Мартієнко А.І. Відносини власності в природокористуванні як основа сталого розвитку економіки України/ А.І. Мартієнко // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2013. – Вип. 55. - С. 233-241.
14. Бобылев С.Н. Энергоэффективность и устойчивое развитие// С.Н. Бобылев А.А. Аверченков, С.В.Соловьева, П.А. Кирюшин/— М.: Институт устойчивого развития, Центр экологической политики России, 2010. - 148 с.
15. Дудник Д. В. Економічне стимулювання охорони довкілля як інструмент економічного управління земельними ресурсами. [Електронний ресурс] / Д.В. Дудник// Теория и практика общественного развития. - 2011. - №2. - Режим доступа: http://teoriapRACTICA.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf
16. Сарабський І.А. Економічне стимулювання охорони довкілля [Електронний ресурс] / Научный журнал «Фундаментальные исследования». – 2007. – № 10. – С. 128-129. - Режим доступа: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557>
17. Колотырин К. П. Экономические инструменты стимулирования природоохранной деятельности // Вестник СГТУ. - 2009. - №1. – С. 189-196. – Режим доступа : : <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-instrumenty-stimulirovaniya-prirodoohrannou-deyatelnosti>.
18. Проблемы эколого-экономического стимулирования [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie
19. Мишенин Е.В. Институт экономико-правовой ответственности в управлении природопользованием/ Е.В. Мишенин, Р.П. Косодий //Научные труды ДонНТУ, Серия: экономическая. - Выпуск 89-1. - 2005. – С. 47-53.
20. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

REFERENCE

1. Laznya, I., Rybalkyn, V. (2001) Vseobschiy zakon sobstvennosti. Ekonomyka Ukrainy – Economy of Ukraine, 9, 43-50. [in Russian]
2. Mochernyj, S. (2005). Natsyonal'nyj y ekonomycheskij suverenytet strany. National and economic sovereignty of the country]. Ekonomyka Ukrainy – Economy of Ukraine, 5, 4-13. [in Russian]
3. Burkynskyj, B. V., Kharychkov, S. K., Sadchenko, E. V., & Vorob'eva, A. A. (2009).

Kontseptual'nye osnovy ustojchyvoho rozvytyia kurortno-rekreatsyonnoho y turystycheskoho kompleksa h. Odessy. [Conceptual foundations of sustainable development of the resort-recreational and tourist complex of Odessa]. Ekonomichni innovatsii - Economic Innovations, 35, 333-352. [in Russian]

4. Dement'ev, V.V. (2006) Institutionalnaya teoriya v Ukraine: napravleniya issledovaniy, osobennosti, perspektivy. Nauk. pratsi Donets'koho NTU, 103-1, 17-31. [in Russian]

5. Dement'ev, V.V. (2007) Motivatsiya sobstvennika i strukturyi ekonomicheskoy vlasti. Nauk. pratsi Donets'koho NTU, 31, 15-24 [in Russian]

6. Nureev R.M.(2006) Problemyi modernizatsii ekonomiki: kontseptsii, tseli, sredstva. Nauk. pratsi Donets'koho NTU, 103-1, 4-17 [in Russian]

7. Polozhennya pro Ministerstvo ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv Ukrayiny zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny. [Regulations of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011, № 452 / 2011]. [In Ukrainian]

8. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo vodnykh resursiv Ukrayiny zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 13 kvitnya 2011 roku №453/2011. [Regulations on the State Water Resources Agency of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011 № 453/2011] [in Ukrainian]

9. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo zemel'nykh resursiv Ukrayiny zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 8 kvitnya 2011 roku № 445 [Regulation on State Agency of Land Resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine on April 8, 2011 № 445]. [in Ukrainian]

10. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo lisovykh resursiv Ukrayiny, zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 13 kvitnya 2011 roku № 458/2011. [Regulation on State Agency of forest resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011 N 458/2011][in Ukrainian]

11. Polozhennya pro Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 31 travnya 2011 roku №634/2011. [Regulations of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from May 31, 2011 № 634/2011.] [in Ukrainian].

12. Martienko, A. (2011) Teoretycheskye osnovi rozvytyia otnoshenny sobstvennosti na pryrodnie resursi. [Theoretical Fundamentals of development on property relations pryrodnye resources]. Odessa: IMPEER NASU [in Russian]

13. Martienko, A.(2013) Vidnosyny vlasnosti v pryrodokorystuvanni yak osnova staloho rozvytku ekonomiky Ukrayiny. [Property relations in nature as the basis for sustainable economic development of Ukraine]. Ekonomichni innovatsiyi – Economic innovations, 55, 233-241.[in Ukrainian]

14. Bobylev, S.N., Averchenkov, A.A., Solov'eva, S.V. (2010) Energoeffektivnost i ustoychivoe razvitie. [Energy Efficiency and Sustainable Development]. Moscow, Institut ustoychivogo razvytiya, Tsentr ekologicheskoy politiki Rossii [in Russian]

15. Dudnyk, D. V. (2011). Ekonomichne stymuliuвання okhorony dovkillia iak instrument ekonomichnoho upravlinnia zemel'nymy resursamy. [Economic stimulation of environmental protection as instrument of economic management of land resources]. Teoriya y praktyka obschestvennoho rozvytyia - Theory and practice of social development, 2. Retrieved from http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnal/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf [in Ukrainian].

16. Sarabs'kyj, I. A. (2007). Ekonomichne stymuliuвання okhorony dovkillia. Nauchnyj zhurnal «Fundamental'nye yssledovaniya», 10, 128-129. Retrieved from <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557> [in Ukrainian].

17. Kolotyryn, K. P. (2009). Ekonomicheskye ynstrumenty stymulyrovaniya pryrodookhrannoj deiatel'nosti. [Economic instruments as nature-conservative measures stimulation]. Vestnyk SHTU, 1, 189-196. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-instrumenty-stimulirovaniya-prirodookhrannoy-deyatelnosti> [in Ukrainian].

18. Problemy ekoloho-ekonomycheskoho stymulyrovaniya. (n.d.). In Ekonomyka pryrodopol'zovaniya. Retrieved from https://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie# [in Ukrainian].

19. Myshenyn E.V., Kosodyj R.P. (2005). Ynstytut ekonomyko-pravovoj otvetstvennosti v upravleny pryrodopol'zovanyy. Nauk. pratsi Donets'koho NTU. Seryia: ekonomycheskaia, 89-1. 47-53 [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha» [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> [in Ukrainian].

УДК 504:338.49
JEL O 10, O 13

НИКОЛА С.О.
аспирантка
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
ул. Дворянская, 2, г. Одеса, Украина, 65023
E-mail: esadchenko@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГООРИЕНТИРОВАННОГО БИЗНЕСА

В статье рассмотрен механизм государственного стимулирования экологоориентированного бизнеса. Описаны основные элементы механизма управления природопользованием, которые объединяют методы и функции организационных структур управления. Обоснованы основные методы государственного управления стимулирования экологоориентированного бизнеса. Определены специфические функции стимулирования, воздействующие на эффективное осуществление эколого-экономических мероприятий.

Ключевые слова: стимулирование экологоориентированного бизнеса, эколого-экономическое стимулирование, организационно-экономический механизм управления, методы государственного управления, функции стимулирования.

NIKOLA S.O.
Graduate student
Odessa National University named after I.I. Mechnikov
Street Dvoryanskaya, 2, city of Odessa, Ukraine, 65023
E-mail: esadchenko@gmail.com

THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF STATE STIMULATION OF ECO-ORIENTED BUSINESS

The article considers the mechanism of state stimulation of eco-oriented business. The main elements of the environmental management mechanism that combine the methods and functions of organizational management structures are described. The main methods of state management stimulation environmentally oriented business includes: administrative (administrative and enforcement) - are conditioned by the need for state planning and control over the state of the environment in the interests of each producer and each member of society; economic - stimulate the material interest of economic entities in the implementation of the necessary environmental measures, decisions of management bodies in the field of nature management (taxes, subsidies, subsidies, subsidies, government orders for the production of environmentally friendly products, clean equipment and the provision of environmentally friendly services); moral and ethical stimulation - the creation of a cultural, educational, worldview base that forms the conditions for the implementation of moral and ethical incentives in the use of nature; information methods of incentive management - ensuring public access to information of economic and environmental character. Specific incentive functions have been identified that affect the effective implementation of environmental and economic measures. Managing the stimulation of eco-oriented business involves the implementation of a number of specific functions, i.e. Types of activities that affect the effective implementation of environmental and economic relations: standards and legislation in the field of stimulating the rational use of natural resources and environmental protection; certification of natural resources and pollution coming from the subjects of production and economic activities, taking into account natural objects that require priority incentive measures from the state and business; maintenance of ecological territorial cadastres to justify the allocation of funds from the state and local budgets in order to stimulate the conservation of the ecosystem.

Keywords: stimulation of environmentally-oriented business, environmental and economic stimulation, organizational and economic management mechanism, methods of state management, incentive functions.

Постановка проблемы и ее связь с важными научными и практическими задачами. В последние годы стимулированию придается все большее значение, при этом усиливается понимание того, что только административными санкциями заинтересовать субъектов хозяйствования осуществлять природоохранные и ресурсосберегающие мероприятия в современных условиях и на

современном уровне научно-технического прогресса не всегда возможно. Современный этап развития мирового хозяйства отличается всевозрастающими масштабами потребления природных ресурсов, резким усложнением процесса взаимодействия природы и общества, интенсификацией и расширением сферы проявления специфических природно-антропогенных процессов, возникающих вследствие техногенного воздействия на природу. В этой связи большое значение приобретает вопросы экономического стимулирования природопользования.

Экономическое стимулирование природопользования определяет стратегию и тактику деятельности предприятия (фирмы) в условиях конкуренции и устойчивого развития. В хозяйственном механизме природопользования все большую значимость приобретает его экономико-экологические механизмы, которые охватывают все виды экономического стимулирования рационального природопользования с помощью мотиваций, инвестирования природоохранных мероприятий, ценообразования в природоохранной деятельности, финансового и налогового регулирования, повышения воспроизводства природного ресурса и перспектив повышения его отдачи в будущем. Существенное значение для обеспечения экологической безопасности, рационального природопользования и охраны природной среды имеет экономическое стимулирование.

Анализ последних публикаций по проблеме. В природопользовании разнообразные аспекты экономического стимулирования рассматриваются в работах многих авторов, так например, авторы Бобылев С.Н., Аверченков А.А., Соловьев С.В., Кирюшин П.А. [1] считают, что основным стратегическим стимулом повышения энергоэффективности для государства является переход на инновационный устойчивый путь развития. Практически полностью утрачена стимулирующая роль платежей; утеряна связь размера платы как с издержками на предотвращение загрязнения, так и с ущербом. Авторами подчеркивается отличительная особенность системы платежей за загрязнение от инструментов ЕС. В ЕС система экономических инструментов включает, главным образом, налоги на продукцию, например, на энергоносители, равно как и целевые налоги на выбросы/сбросы отдельных загрязняющих веществ. В стране система экономических инструментов, в основном, представлена платежами за выбросы веществ, загрязняющих атмосферу и воду, плюс образование твердых отходов. Другие экономические инструменты охраны окружающей среды, например, налоги на продукцию и залогово-возвратные системы, не нашли применения. Практически не принимаются во внимание возможности получения «двойного дивиденда» от экоплатежей, которые целесообразно было использовать для повышения экономической эффективности одновременно с достижением экологических целей — за счет снижения энергоемкости, ресурсоемкости, перехода на энергосберегающие и экологичные технологии и продукцию, более полной утилизации отходов. Не используются рыночные механизмы, такие как выпуск и распределение разрешений (квот) на выбросы и сбросы вредных веществ, излишками которых можно было бы торговать; такой механизм может быть эффективным в случаях промышленных зон, скоплений предприятий на определенной территории.

По мнению Дудника Д.В. [2] экономическое стимулирование рационального землепользования не является совершенно новым институтом в сфере государственного управления земельными ресурсами. Все меры в большинстве своем сводились к предоставлению льгот в сфере охраны окружающей среды и природопользования и касались в основном условий перечисления платы за загрязнение окружающей среды в различные экологические фонды, а за пользование природными ресурсами в бюджеты, а также налоговых льгот. На современном этапе возможный инструментарий экономического стимулирования рационального землепользования в рамках экономического механизма управления земельными ресурсами может включать в себя следующие элементы: установление налоговых и иных льгот, предоставляемых государственным и другим предприятиям, учреждениям и организациям при внедрении малоотходных и безотходных технологий и производств, использовании вторичных ресурсов, осуществлении другой деятельности, обеспечивающей природоохранный эффект. Также по его мнению среди новых мер экономического стимулирования в области охраны окружающей среды и рационального природопользования следует выделить инвестиционный налоговый кредит, который успешно может быть применен в качестве инструмента стимулирования рационального землепользования.

Сарабский И.А. в работе «Экономическое стимулирование охраны окружающей среды [3] дает такое определение, экономическое стимулирование - объективная необходимость и одновременно, неотъемлемая форма функционирования производства. От того, как построена система экономических стимулов, во многом зависит эффективность и результативность реального сектора

экономики. Применительно к сфере природоохранной деятельности экономическое стимулирование означает существование в рамках экономического механизма защиты окружающей среды системы экономических рычагов и инструментов, направленных на обеспечение проведения единой экономической политики в области защиты окружающей среды. Создание эффективно функционирующего механизма экономического стимулирования в сфере природоохранной деятельности представляет собой сложную проблему. Выделение механизма экономического стимулирования правомерно не только с точки зрения повышения эффективности общественного производства в целом, но, прежде всего, с точки зрения направленности этой системы на разрешение реальных экологических противоречий, возникающих вследствие недостаточной согласованности экономических интересов в природоохранной сфере, резкого возрастания темпов и интенсивности воздействия промышленного производства на природную среду, нарушения воспроизводства элементов окружающей среды. Механизм экономического стимулирования в системе эколого-экономических отношений является, в сущности, объективным отражением конкретных форм экономических противоречий в этой сфере и, как таковой, имеет своей целевой направленностью разрешение этих противоречий. Степень действенности этого механизма, возможности его функционирования во многом определяется характером и силой проявления указанных противоречий, а совершенство механизма экономического стимулирования в той же степени зависит от изучения направленности и глубины действия реальных экологических противоречий.

В работе «Экономические инструменты стимулирования природоохранной деятельности» Колотырин К.П. [4] отмечает, что стимулирующий механизм подразумевает максимальное использование рыночных инструментов и способствует увеличению производства на основе применения новых технологий, позволяет повысить эффективность использования и охраны природных ресурсов. Среди стимулирующих мер по поддержанию благоприятной экологической ситуации можно выделить: льготное налогообложение, ускоренную амортизацию, льготное кредитование, страхование, концессионные инструменты, специальное ценообразование на производство экологически чистой продукции, финансирование экологических программ и т.д.

В работе [5] дано следующее определение: эколого-экономическое стимулирование — составная часть экономического механизма управления в сфере природопользования и охраны окружающей среды. Другие экономические методы регулирования (планирование, финансирование мероприятий по охране окружающей среды, установление лимитов, платы за природные ресурсы, за загрязнение, лицензирование, экологическое страхование, экологический аудит) представляют собой систему косвенных регуляторов качества окружающей среды. Все экономические регуляторы, затрагивая имущественные интересы природопользователей, приводят к пониманию зависимости между экономической выгодой и соблюдением экологических требований. Таким образом, экономический стимул — это своеобразная привязка задач экологически устойчивого развития к экономическим интересам. Также автор пишет, что существуют две группы методов эколого-экономического стимулирования: позитивной мотивации и негативной мотивации. Эти две стороны экономического стимулирования можно определить как меры заинтересованности и меры ответственности. Использование первой или второй группы методов определяется уровнем законодательно-нормативного обеспечения отдельных вопросов природопользования, экономической оценкой выгоды проводимых природоохранных мероприятий для предприятия, а в основе формируется экологическими потребностями общества. Меры экономического стимулирования конкретизируются в зависимости от уровня, на котором проводится стимулирование. На уровне отдельных работников оно имеет форму заработной платы, премий, материальной ответственности, штрафов. На уровне предприятия — это цена конечной продукции (услуги), прибыль, фонды экономического стимулирования; на уровне государства — это налоговая, финансовая, ценовая политика. При большой гибкости (дифференциации) налогов расходы на предотвращение ущерба окружающей среде оказываются выгодными. К регуливающим экологическим налогам относятся, например, платежи за загрязнение окружающей среды.

Мишенин Е.В., Косодий Р.П. в работе «Институт экономико-правовой ответственности в управлении природопользованием» пишут, что стимулирование интересов и ответственного экологического поведения природопользователей, а также экономико-правовая ответственность направляются хозяйственным механизмом предприятия и экономики в целом. Они являются составными частями этого механизма и пронизывают различные его структурные элементы:

регулирование, планирование, финансирование и другие сферы народнохозяйственной деятельности [6].

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что экономическое стимулирование природопользования затрагивается во многих публикациях, которые в основном отражают сущность стимулирования, заложенную в Законе Украины «Об охране окружающей среды» [7].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Стимулирование экологоориентированного бизнеса не рассматривается в качестве единой системы, отсутствует управление стимулирования экологоориентированного бизнеса со стороны государства.

Формулирование целей исследования. Целью статьи является разработка методических подходов к построению организационно-экономического механизма управления стимулирования экологоориентированного бизнеса.

Изложение основных результатов и их обоснование. Стимулирование развития экологоориентированного бизнеса необходимо осуществлять на уровнях: государственном, региональном, местном и предприятия. Важная роль в обеспечении эффективного стимулирования природопользования принадлежит государству. Даже при разнообразных формах собственности на средства производства и принципа невмешательства государства в хозяйственные процессы, именно специфика природопользования, при наличии крупных позитивных и негативных внешних эффектов государство должно активно влиять на субъекты хозяйственной деятельности, на экономические отношения между ними по поводу загрязнения и истощения окружающей природной среды. Диапазон государственного воздействия на субъекты предпринимательской деятельности может быть достаточно широким: от прямого административного принуждения, которое может заключаться в системе штрафных санкций вплоть до частичного или полного закрытия предприятия, до формирования институциональных условий рыночного саморегулирования мотивационных процессов в природопользовании.

Управление стимулированием экологоориентированного бизнеса — это деятельность государства по планированию и организации стимулирования, направленного на рациональное использование и воспроизводство природных ресурсов, на снижение агрессивных выбросов, сбросов и размещение отходов в природной среде, а так же стимулирование соблюдения хозяйствующими субъектами требований в области охраны окружающей среды.

Методы управления стимулированием экологоориентированного бизнеса — это способы воздействия на поведение и деятельность управляемых субъектов хозяйствования (предприятия, организации, домохозяйства) с целью достижения ими нормативных требований к качеству окружающей природной среды, снижение отрицательных внешних эффектов, их интернализация и обеспечение положительных экстерналий.

Основными методами государственного управления стимулированием экологоориентированного бизнеса являются:

- административные (распорядительно-принудительные) — обусловлены необходимостью государственного планирования и контроля за состоянием окружающей природной среды в интересах каждого производителя и каждого члена общества;

- экономические — стимулируют материальную заинтересованность субъектов хозяйствования в выполнении необходимых экологических мероприятий, решений органов управления в сфере природопользования (налоги, субсидии, субвенции, дотации, государственные заказы на производство экологически чистой продукции, экологически чистого оборудования и оказание экологически чистых услуг);

- социально-психологические, или морально-этическое стимулирование — создание культурно-воспитательной, образовательной, мировоззренческой базы, формирующей условия для реализации морально-этического стимулирования в природопользовании;

- информационные методы управления стимулированием - обеспечение открытого доступа общественности к информации экономико-экологического характера (основные нормативные и сверхнормативные объемы загрязняющих веществ, поступающих в атмосферу, в водные объекты, отходов, подлежащих захоронению в природной среде от основных предприятий загрязнителей, расположенных в данном регионе, платежи за использование и загрязнение природных ресурсов, штрафные санкции, распределение бюджетных государственных и региональных средств на стимулирование снижения негативного воздействия предприятий на природную среду, в случае их нерационального использования применяемые санкции к предприятиям и возврат средств в бюджеты

и т.д.).

Управление стимулированием экологоориентированного бизнеса предполагает осуществление целого ряда специфических функций, т.е. видов деятельности, воздействующих на эффективное осуществление эколого-экономических отношений:

- стандарты и законодательство в области стимулирования рационального использования природных ресурсов и охраны окружающей среды;
- паспортизация природных ресурсов и загрязнений, поступающих от субъектов производственно-хозяйственной деятельности, учет природных объектов, нуждающихся в первоочередных мерах стимулирования со стороны государства и бизнеса;
- ведение экологических территориальных кадастров для обоснования выделения средств из государственного и местных бюджетов для стимулирования сохранения экосистемы;
- экологический и финансовый контроль за использованием средств выделенных на рациональное использование и охрану окружающей природной среды, экспертиза и аудит;
- эколого-экономическое прогнозирование и планирование административного, экономического, морально-этического и информационного стимулирования природоохранной деятельности;
- разрешение споров о праве использования средств финансового стимулирования, поступающих из государственного и местных бюджетов, применение санкций за нецелевое их использование и др.

В настоящее время производители заинтересованы в снижении издержек производства, увеличении прибыли за счет снижения затрат на природоохранные мероприятия, при этом в некоторых ситуациях появляется возможность игнорирования решений административных органов о бережном использовании природных ресурсов [8-10]. Применяемые административные методы управления природопользованием не всегда влекут за собой эффективные природосберегающие мероприятия, поэтому необходимо создать условия экономической невыгодности отрицательного воздействия на окружающую среду и нерационального природопользования, расширить сферу применения экономико-экологических методов управления стимулированием экологоориентированного бизнеса. Они основаны на применении экономических рычагов воздействия на субъекты хозяйственной деятельности с целью стимулирования к реализации государственной экологической политики. Эффективное использование экономических инструментов и механизмов возможно при регламентируемой системе государственных экологических стандартов, которые должны лежать в основе стимулирования природопользования. Разработка и внедрение в практику данных экологических стандартов должны осуществлять административные органы управления с учетом региональных особенностей и следует применять такие инструменты, как законодательство в области природопользования, формирование и реализация природоохранных программ на государственном и региональном уровнях, нормирование и лимитирование потребляемых природных ресурсов, нормирование качества окружающей среды и др.

В условиях реформирования экономики снижается степень вмешательства государственных структур в производственно-хозяйственную деятельность субъектов экономики, расширяется свобода их действий в реализации экологических мероприятий, сужается область применения управленческих функций государственных и институциональных структур. В данной ситуации административное управление сводится к разработке нормативов в природопользовании и контролю за их выполнением, поэтому важным моментом в улучшении состояния окружающей природной среды является стимулирование экологоориентированного бизнеса.

Государственное воздействие на экологизацию общественного развития, сочетая механизмы административного управления (нормативно-правовые и организационно-хозяйственные), должно осуществлять управление стимулированием рационального использования и охраны природных ресурсов.

Именно при таком подходе возможно создание действенного механизма природопользования, что позволит осуществлять эффективную природосберегающую политику государства. Объекту управления должна соответствовать и система органов управления, отражающая, с одной стороны, целостность природы, с другой — ее региональное своеобразие. Именно такой подход к проблемам природопользования обеспечивается территориальным принципом управления, который реализуется

в нашей стране следующим образом.

Основными государственными органами управления стимулированием экологоориентированного бизнеса должны являться: Министерство природных ресурсов и охраны окружающей среды, Министерство экономического развития и торговли, Министерство финансов, Министерство аграрной политики, на которые должны быть возложены следующие функции:

- разработка и проведение единой государственной политики в области управления стимулированием охраны окружающей среды и рациональным использованием природных ресурсов;
- комплексное управление стимулирования природопользования на уровне министерств,
- координация деятельности министерств, агентств и департаментов в этой области;
- разработка нормативов стимулирования и стандартизация в области охраны окружающей среды и использования природных ресурсов;
- мониторинг и контроль за использованием освоенных средств направленных на стимулирование экологоориентированного бизнеса;
- мониторинг и контроль системы управления стимулированием рационального использования и охраны окружающей среды;
- обеспечение органов государственного управления, юридических лиц и населения информацией о методах, формах и объемах стимулирования субъектов хозяйственной деятельности;
- участие в создании системы экономико-экологического образования;
- взаимодействие с общественными природоохранными организациями по вопросам эффективности стимулирования природопользования;
- осуществление международного сотрудничества в сфере стимулирования экологоориентированного бизнеса.

Следует отметить, что сложившаяся система стимулирования субъектов хозяйственной деятельности направлена на развитие производства и обеспечивает, в первую очередь, отраслевые, а не природоохранные интересы.

При рассмотрении многообразия производственных объектов на уровне региона, которые функционируют в рамках единой природной системы территории, тесное взаимодействие экологических и социально-экономических систем обуславливают необходимость обеспечения приоритета территориального (регионального) подхода в управлении стимулирования экологоориентированного бизнеса.

Основой государственного регулирования управления стимулированием природопользования должно являться экологическое законодательство, обеспечивающее правовую защиту природной среды на базе совокупности нормативных правовых актов, к которым относятся законы, указы, постановления и распоряжения правительства, нормативные акты министерств и ведомств, а также международные правовые акты, регулирующие внутренние экологические отношения. Однако, следует отметить, что в настоящее время система стимулирования природопользования размыта по разным министерствам, ведомствам и не представляет собой единую, связанную с общей системой стимулирования предпринимательства.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Рассмотренные методы и функции управления стимулированием экологоориентированного бизнеса, объединяя деятельность различных государственных и региональных управленческих структур позволяют создать и внедрить единую систему стимулирования рационального природопользования и охраны окружающей природной среды. В предложенном подходе имеет место синергетический эффект системы экономического стимулирования в целом и в частности в природопользовании в условиях экологизации предпринимательской деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бобылев С.Н. Энергоэффективность и устойчивое развитие// С.Н. Бобылев А.А. Аверченков, С.В.Соловьева, П.А. Кирюшин/— М.: Институт устойчивого развития/Центр экологической политики России, 2010. — 148 с.
2. Економічне стимулювання охорони довкілля як інструмент економічного управління управління земельними ресурсами. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://teoriapragmatica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf
3. Сарабський І.А. Економічне стимулювання охорони довкілля/ – 2007. – № 10. – С. 128-129 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557>
4. Колотырин К.П. Экономические инструменты стимулирования природоохранной

деятельности [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-instrumenty-stimulirovaniya-prirodoohrannoy-deyatelnosti>.

5. Проблемы эколого-экономического стимулирования [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie

6. Мишенин Е.В., Институт экономико-правовой ответственности в управлении природопользованием/ Е.В. Мишенин, Р.П. Косодий //Научные труды ДонНТУ, Серия: экономическая. Выпуск 89-1, 2005. – С. 47-53

7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

8. Податковий кодекс України. - Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

9. Закон України про державний бюджет України [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws>.

10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до додатків №2 і №3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» щодо фінансування видатків на охорону та захист лісів у лісовому фонді та ведення лісового господарства. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH34W1AA.html

REFERENCES

1. Bobylev S.N., Averchenkov A.A., Solovyeva S.V. & Kiryushin P.A. (2010). Energoeffektivnost i ustoychivoye razvitiye [Energy efficiency and sustainable development]. Moscow: Institut ustoychivogo razvitiya/Tsentr ekologicheskoy politiki Rossii [in Russian].

2. Ekonomichne stymulyuvannya okhorony dovkillya yak instrument ekonomichnoho upravlinnya upravleniyya zemel'nymy resursamy. [The economy is stimulated by the support of the government for the economic management of land resources.].(n.d). teoria-practica.ru Retrieved from http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf

3. Sarabs'kyy I.A. (2007) Ekonomichne stymulyuvannya okhorony dovkillya.[Economic incentives for environmental]. (n.d) fundamental-research.ru/ Retrieved from <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557>

4. Kolotyirin K.P. Ekonomicheskie instrumentyi stimulirovaniya prirodoohrannoy deyatel'nosti. [Economic instruments for stimulating environmental protection]. (n.d) cyberleninka.ru Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-instrumenty-stimulirovaniya-prirodoohrannoy-deyatelnosti>

5. Problemyi ekologo-ekonomicheskogo stimulirovaniya.[Problems of environmental and economic incentives] (n.d) studme.org Retrieved from http://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie

6. Mishenin E.V. (2005) Institut ekonomiko-pravovoy otvetstvennosti v upravlenii prirodopolzovaniy. [Institute of economic and legal responsibility in environmental management]. Nauchnyie trudyi DonNTU. [in Russian]

7. Zakon Ukrayiny «Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyschcha». [The Law of Ukraine "About the Hunting of the Extraordinary Natural Means"]. (n.d) zakon0.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

8. Podatkoviy kodeks Ukrayiny ot 02.12.2010r. № 2755-VI [Tax Code of Ukraine of 02.12.2010 № 2755-VI]. (n.d.) zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrayiny «Pro derzhavnyy byudzheth Ukrayiny» [Law of Ukraine on the State «Budget of Ukraine»] (n.d.) zakon5.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws>. [in Ukrainian].

10. Poyasnyuval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do dodatktiv №2 i №3 do Zakonu Ukrayiny «Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrayiny na 2016 r.» shchodo finansuvannya vydatktiv na okhoronu ta zakhyst lisiv u lisovomu fondi ta vedennya lisovoho hospodarstva [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On Amendments to Annexes №2 and №3 to the Law of Ukraine" On the State Budget of Ukraine for 2016 "on the financing of expenditures on protection and protection of forests in the forest fund and forest management] (n.d.) search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH34W1AA.html [in Ukrainian].

НІЧИТАЙЛОВА М.С.

мол. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: gartly@gmail.com

КАДАСТРИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ ФАКТОРИ ВИРОБНИЦТВА

У статті проаналізовано сутність кадастрів лікувальних природних ресурсів та кадастрів природних територій курортів. Кадастри представляють собою систематизовані звід даних щодо стану природних рекреаційно-туристичних ресурсів, про їх кількісний і якісний стан. Кадастр є однією з форм державного обліку природних ресурсів, їх основною метою є інформаційне забезпечення планування використання природних ресурсів з урахуванням принципів їх комплексного освоєння, раціонального використання і охорони. Державний кадастр природних територій курортів - це збірник інформації в текстовій, цифровій та графічній (картографічній) формі про правовий статус, приналежність, режим, географічне розташування, місцевість, кліматичні особливості, види і запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики Природні зони курортів, профілактичні, реабілітаційні, екологічні, наукові, рекреаційні та інші цінності. В даний час показники кадастрової інформації щодо рекреаційно-туристичних ресурсів не використовуються спеціально уповноваженими органами в процесах управління та розпорядження природними рекреаційними ресурсами.

Найважливіша мета створення кадастру рекреаційно-туристичних ресурсів полягає у виявленні шляхів найефективнішого використання всіх передумов розвитку туризму в межах тієї чи іншої території. Для цього в кадастрі повинна міститися комплексна характеристика рекреаційно-туристичних ресурсів, включаючи їх детальний облік і класифікацію, якісну і кількісну оцінку економічної ефективності освоєння, аналіз використання і його основні перспективи, а також найважливіші заходи щодо їх охорони. Слід зазначити, що багато природних ресурсів можуть використовуватися як рекреаційні.

Визначено основні напрями використання кадастрової інформації для удосконалення управління державною власністю на рекреаційно-туристичні ресурси. Обґрунтовано необхідність ведення кадастру існуючих та потенційних природних рекреаційно-туристичних ресурсів.

Ключові слова: кадастри, рекреаційно-туристичні ресурси, відносини власність, природні фактори виробництва, інформаційна база.

NICHITAILOVA M.S.

Junior researcher

Institute Of Market Problems And Economic & Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: gartly@gmail.com

INVENTORIES RECREATION AND TOURISM RESOURCES AS THE INFORMATION BASE IMPROVING RELATIONS OWNERSHIP OF NATURAL FACTORS OF PRODUCTION

The article analyzes the essence of the inventories of medical natural resources and inventories of natural resorts. Cadastres are a systematic set of data on the state of natural recreational and tourist resources, their quantitative and qualitative status. A cadastre is one of the forms of state accounting of natural resources, their main purpose is the information support of the planning of the use of natural resources, taking into account the principles of their integrated development, rational use and protection. The state inventory of natural areas of resorts is a collection of information in a text, digital and graphic (cartographic) form on the legal status, affiliation, mode, geographical location, terrain, climatic features, species and reserves of natural medicinal resources, qualitative characteristics Natural areas of resorts, preventive, Rehabilitation, ecological, scientific, recreational and other values.

The most important goal of creating a inventory of recreational and tourist resources is to identify ways to make the best use of all the prerequisites for the development of tourism within a particular territory. To do this, the inventory should contain a comprehensive description of recreational and tourist resources, including their detailed accounting and classification, qualitative and quantitative assessment of economic efficiency of development, analysis of use and its

main prospects, as well as the most important measures for their protection. It should be noted that many natural resources can be used as recreational.

The main directions of use of cadastral information for improving the management of state property for specified resources are determined. The necessity of inventory of existing and potential natural recreational and tourist resources.

Keywords: *Inventories, recreational and tourist resources, relations property, natural factors of production, information base.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В сучасних умовах розвитку рекреаційно-туристичної діяльності вагоме місце займають відносини власності на природні ресурси. Інформаційною базою державного управління та розпорядження рекреаційними природними ресурсами та рекреаційно-туристичною діяльністю, як сектором національної економіки мають стати державні кадастри природних лікувальних ресурсів, державний кадастр природних територій курортів та державний кадастр лісових рекреаційних ресурсів. В них повинні відображатися існуючий стан використання природних ресурсів та подальші напрями розвитку відносин власності на них.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі створення кадастрів показує, що кадастрова система оцінки лежить в основі управління багатьма природними ресурсами, а саме: земельними, водними, лісовими, мінеральними [2-10]. Кадастрова система обліку та оцінки природних ресурсів ефективно забезпечує накопичення та оперативне використання великих масивів інформації. В цілому кадастр повинен відображати не тільки дані про природний стан ресурсу, а й містити оцінку його використання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Кадастри представляють собою звід даних щодо стану природних рекреаційно-туристичних ресурсів але ці дані не використовуються спеціально уповноваженими органами управління та розпорядження рекреаційними ресурсами.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є наукове обґрунтування ведення та використання кадастрів рекреаційно-туристичних ресурсів як інформаційної бази удосконалення відносин власності на природні фактори виробництва.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В Україні ведуться кадастри природних ресурсів, галузеві кадастри, містобудівний кадастр згідно з положеннями Земельного кодексу України, Водного кодексу України, Закону України «Про надра України», Закону України «Про тваринний та рослинний світ» [1,3,6,10,11,12,15]. Ці кадастри в цілому відображають стан природних ресурсів в галузевому та територіальному аспекті. На даний момент відсутній кадастр рекреаційно-туристичних природних ресурсів як узагальнений документ що містить необхідну інформаційну базу щодо якісного та кількісного стану рекреаційних ресурсів, об'ємів та напрямів їх використання з урахуванням їх поліфункціональності та екосистемного підходу, існуючих та прогнозованих форм та прав власності на них.

Зараз Міністерством охорони здоров'я України ведеться Державний кадастр природних лікувальних ресурсів (далі - Кадастр). Перелік та форма подання відомостей, що включаються до Кадастру, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 26.03.2008 N 156/152 [2]. Об'єктами Кадастру є мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Кадастр є системою відомостей про кількість, якість та інші важливі характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також про можливі обсяги, способи і режими їх використання.

Дані Кадастру повинні застосовуватися для:

- здійснення ефективного поточного і перспективного використання природних лікувальних ресурсів у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації, рекреації населення;
- забезпечення раціонального видобутку, використання та охорони природних лікувальних ресурсів;
- створення сприятливих умов для лікування, профілактики захворювань та відпочинку людей;
- удосконалення системи проведення природоохоронних заходів, створення округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони курортів;
- визначення ефективних форм та прав власності на рекреаційні природні ресурси;

- формування договірних (орендних) відносин між державними органами управління та суб'єктами господарської діяльності щодо використання рекреаційних лікувальних ресурсів;
- вирішення інших питань, пов'язаних з проблемами власності на природні лікувальні ресурси [3].

Для поповнення Кадастру необхідно використовувати відомості з документованих джерел інформації, якими є:

- дані медико-біологічних (бальнеологічних) досліджень МОЗ щодо медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання;
- дані спеціальних натурних спостережень та аналітичних робіт, виконаних МОЗ;
- дані Державної геологічної служби;
- протоколи досліджень щодо фізико-хімічного складу природних лікувальних ресурсів, мікробного ценозу та санітарно-мікробіологічних показників, які виконано лабораторіями, що акредитовані відповідно до чинного законодавства;
- спеціальні дозволи на користування надрами, що надаються Міністерством охорони навколишнього природного середовища України;
- дані спостережень Державної гідрометеорологічної служби;
- дані Державного комітету України із земельних ресурсів щодо земельних ділянок, на яких розташовані природні лікувальні ресурси;
- дані містобудівного кадастру населених пунктів про інженерну та транспортну інфраструктуру територій поширення природних лікувальних ресурсів;
- дані Державної служби геодезії, картографії та кадастру щодо географічних назв.

МОЗ, володіючи інформацією про загальний стан довкілля, повинен інформувати центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання про небезпечні явища природного та антропогенного (техногенного) походження, характер можливих наслідків та надавати рекомендації щодо можливих заходів із запобігання пошкодженню природних об'єктів, що віднесені до категорії лікувальних.

Державний кадастр природних територій курортів (далі – Кадастр курортів) є зводом відомостей у текстовій, цифровій та графічній (картографічній) формі про правовий статус, належність, режим, географічне положення, площу, кліматичні особливості, види та запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики природних територій курортів, їх лікувальну, профілактичну, реабілітаційну, природоохоронну, наукову, рекреаційну та іншу цінність [4, 5].

Відомості про природні території курортів включаються до Кадастру курортів за адміністративно-територіальним принципом та за видами природних лікувальних ресурсів, а саме - мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей та озокериту, ропи лиманів та озер, акваторій морів, кліматичних, ландшафтних, екологічних та інших умов.

Відомості для ведення Кадастру курортів подаються з документованих джерел інформації, зокрема:

- про властивості земель - за даними Державного земельного кадастру;
- про реабілітаційну, профілактичну, наукову, рекреаційну цінність курорту - за даними МОЗ;
- про географічне положення територій курортів - за даними Державного картографо-геодезичного фонду;
- про інженерно-геологічний стан територій курортів - за даними Державного інформаційного геологічного фонду;
- про будинки, споруди та інженерну інфраструктуру на території курортів - за даними містобудівного кадастру населених пунктів;
- про стан навколишнього природного середовища, природні ресурси, кліматичні характеристики - за даними Мінприроди;
- про стан надр за даними Держгеонадр;
- про наявність колективних та індивідуальних засобів розміщення - за даними місцевих органів виконавчої влади.

Для ведення Кадастру курортів може використовуватися інформація, одержана шляхом проведення спеціальних натурних спостережень, аналітичних робіт тощо.

Дані Кадастру мають застосовуватися для:

- здійснення більш раціонального поточного і перспективного використання природних територій курортів відповідно до затвердженої містобудівної документації у санаторно-курортному

лікуванні, медичній реабілітації, розвитку туризму та рекреації населення;

- ефективного проведення природоохоронних заходів;
- проведення моніторингу природних територій курортів;
- забезпечення ефективного збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан довкілля і природних лікувальних та рекреаційних ресурсів на територіях курортів та прогнозування їх змін під впливом господарської діяльності;
- розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо використання природних територій курортів;
- вирішення інших питань, пов'язаних з використанням та облаштуванням природних територій курортів.

Кадастр курортів ведеться Держтурадміністрацією. Його користувачами є центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни [5].

Відомості з Кадастру курортів надаються центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування безоплатно.

Треба відмітити, що позитивним моментом в практиці інформаційного забезпечення управління природними ресурсами є ведення розглянутих кадастрів. При цьому зауважимо, що багато природних ресурсів можуть бути використані у якості рекреаційних. Необхідно ведення кадастру існуючих та потенційних природних рекреаційно-туристичних ресурсів з метою оптимізації розміщення виробничої та соціальної сфери і оптимізації розвитку продуктивних сил країни.

Міністерство фінансів, міністерство економічного розвитку і торгівлі, міністерство екології та природних ресурсів на основі кадастрів лікувальних ресурсів та природних територій курортів повинні розробляти нормативні документи, що мають конкретизуватися в територіальних департаментах економічного розвитку та в ресурсних агентствах щодо лікувальних та курортних природних ресурсів, переглядати розміри грошової оцінки та соціальної значущості цих ресурсів при їх передачі в оренду суб'єктам підприємницької діяльності, при цьому має бути урахований екологічний стан рекреаційного природного ресурсу та зобов'язання покупця (орендаря) щодо інвестицій для його покращення [12,14].

Міністерство екології та природних ресурсів та відповідні агентства по природним ресурсам мають проводити політику в границях своєї компетенції разом з Міністерством економічного розвитку та торгівлі, і МОЗ щодо удосконалення механізмів державного регулювання привласнення доходів та збитків від використання лікувальних природних ресурсів та природних територій курортів, в які входять водні, земельні, атмосферні, лісові, тваринні, морські, річкові ресурси.

Міністерство екології та природних ресурсів має брати участь у розробці бюджету, формуванні дохідної та розхідної його частин по напрямкам використання, охорони, відновлення та відтворення природних лікувальних ресурсів та природних територій курортів, здійснювати державне замовлення на відтворення цих природних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кадастри представляють собою систематизовані звід даних щодо стану природних рекреаційно-туристичних ресурсів, про їх кількісний і якісний стан. Кадастр є однією з форм державного обліку природних ресурсів, їх основною метою є інформаційне забезпечення планування використання природних ресурсів з урахуванням принципів їх комплексного освоєння, раціонального використання і охорони.

В даний час показники кадастрової інформації щодо рекреаційно-туристичних ресурсів не використовуються спеціально уповноваженими органами в процесах управління та розпорядження природними рекреаційними ресурсами.

Найважливіша мета створення кадастру рекреаційно-туристичних ресурсів полягає у виявленні шляхів найефективнішого використання всіх передумов розвитку туризму в межах тієї чи іншої території. Для цього в кадастрі повинна міститися комплексна характеристика рекреаційно-туристичних ресурсів, включаючи їх детальний облік і класифікацію, якісну і кількісну оцінку економічної ефективності освоєння, аналіз використання і його основні перспективи, а також найважливіші заходи щодо їх охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Типове положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу

виконавчої влади. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-%D0%BF>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 №872 (872-2001-п) "Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів". [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2001-%D0%BF>

3. Інструкція по створенню і веденню державного кадастру природних лікувальних ресурсів /затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України, 23.09.2009 № 687, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України, 12.2.2010 р. за № 154/17449 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0154-10>

4. Закон України "Про курорти" від 5.10.2000 року № 2026-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>

5. Постанова Кабміну «Про затвердження Порядку створення та ведення державного кадастру територій курортів» від 23.05.2001 р. № 562 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/562-2001-%D0%BF>

6. Лісовий кодекс України - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 17, ст.99). [Електронний ресур] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

7. Інструкція про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів / № 1267/18562 від 16.12.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:zakon2.rada.gov.ua

8. Закон України «Про рослинний світ» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст.198) [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua

9. Порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу /Постанова КМУ від 22.02.2006р .№ 195[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/195-2006-%D0%BF>

10. Закон України «Про тваринний світ»/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №14, ст.97 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

11. Порядок ведення державного обліку і кадастру тваринного світу /Постанова КМУ від 15.11.1994р.№ 772[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF>

12. Положення про Державну службу геології та надр України затверджено Указом Президента України від 6.04.2011 року №391/2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/391/2011>

13. Положення про Державне агентство екологічних інвестицій України затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 року № 455/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/455/2011>

14. Положення про Державну екологічну інспекцію України затверджено Указом Президента України затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 року № 454/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>

15. Положення про Державне агентство рибного господарства України, затверджено Указом Президента України від 16.04.2011 року № 484/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua

REFERENCES

1. Typove polozhennya pro terytorial'ni orhany ministerstva ta inshoho tsentral'noho orhanu vykonavchoyi vlady. [The default position of the regional offices of ministries and other central executive authorities].(n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-%D0%BF>[in Ukrainian].

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 26.07.2001 № 872 (872-2001) "Pro zatverdzhennya Poryadku stvorennya i vedennya Derzhavnoho kadastru pryrodnykh likuval'nykh resursiv". [The Cabinet of Ministers of Ukraine dated 26.07.2001 № 872(872-2001) "On approval of the establishment and maintenance of the State Cadastre of natural medicinal resources"].(n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2001-%D0%BF>[in Ukrainian].

3. Instruktsiya po stvorenniyu i vedenniyu derzhavnoho kadastru pryrodnykh likuval'nykh resursiv /zatverdzheno nakazom Ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrayiny, 23.09.2009 № 687, Zareyestrovano v Ministerstvi yustytisiy Ukrayiny, 12.09.2010 za № 154/17449. [Instructions for creating and maintaining the

state inventory of natural medicinal resources / approved by the Ministry of Health of Ukraine 23.09.2009 № 687 registered with the Ministry of Justice of Ukraine, 12.02.2010 № 154/17449].(n.d). zakon3.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0154-10>[in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy "Pro kurorty" vid 5.10.2000 № 2026. [The Law of Ukraine "On Resorts" dated 5.10.2000 № 2026].(n.d). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>[in Ukrainian].

5. Postanova Kabminu Pro zatverdzhennya Poryadku stvorennya ta vedennya derzhavnoho kadastru terytoriy kurortiv, vid 23.05.2001. № 562. [Resolution of the Cabinet of Ministers On approval of the establishment and maintenance of state cadastre area of resorts, dated 23.05.2001 № 562] (n.d). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/562-2001-%D0%BF>[in Ukrainian].

6. Lisovyy kodeks Ukrainy - Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 1994, № 17, st.99). [Forest Code of Ukraine / Supreme Council of Ukraine (VVR), 1994, № 17 st.99]. (n.d). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>[in Ukrainian].

7. Instruktsiya pro poryadok vedennya derzhavnoho lisovoho kadastru i pervynnoho obliku lisiv / № 1267/18562 vid 16.12.2010. [Instructions on the operation of state forest inventory and accounting of primary forests № 1267/18562 dated 16.12.2010]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1267-10>[in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy Pro roslynnyy svit / Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 1999, № 22-23, st.198) [Law of Ukraine On Flora / Supreme Council of Ukraine (VVR), 1999, №22-23, st.198].(n.d). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-14>[in Ukrainian].

9. Poryadok vedennya derzhavnoho obliku i kadastru roslynnoho svitu /Postanova KMU vid 22.02.2006 №195. [Conduct public accounting and inventory of flora CMU 22.02.2006 № 195](n.d). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/195-2006-%D0%BF>[in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy «Pro tvarynnyy svit»/ Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 2002, N 14, st.97. [The Law of Ukraine "On Wildlife" / Supreme Council of Ukraine (VVR), 2002, №14, Article 97] (n.d). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>[in Ukrainian].

11. Poryadok vedennya derzhavnoho obliku i kadastru tvarynnoho svitu /Postanova KMU vid 15.11.1994. № 772. [Conduct public accounting and inventory wildlife CMU Resolution of 15.11.1994. №772] (n.d). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF>[in Ukrainian].

12. Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu heolohiyi ta nadr Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 6.04.2011. № 391. [Regulations on the State Service of Geology and Mineral Resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine 6.04.2011 №391]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/391/2011>[in Ukrainian].

13. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo ekolohichnykh investytsiy Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 13.04.2011 №455 [Regulations on State Environmental Investment Agency of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011 №455] (n.d). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/455/2011>[in Ukrainian].

14. Polozhennya pro Derzhavnu ekolohichnu inspektsiyu Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 13.04.2011 N 454/2011. [The provisions of State Environmental Inspection of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from 13.04.2011 №454](n.d) zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>[in Ukrainian].

15. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo rybnoho hospodarstva Ukrainy, zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 16.04.2011 №484. [Regulation on State Agency for Fisheries of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from 16.04.2011, №484] (n.d). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/484/2011>[in Ukrainian].

УДК 339.13.01
JEL L10, M31

НИКИШИНА О.В.

д-р екон. наук

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ksenkych@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ТОВАРНОГО РИНКУ

Досліджено природу категорій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок», обґрунтовано типологію інтеграційних зв'язків та етапи їх формування в ринкових системах. Запропоновано концептуальний підхід до оцінки ефективності інтегрованого товарного ринку на базі конвергенції відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного підходів, що формує основу методичного оціночного базису.

Ключові слова: інтегрований товарний ринок, ефективність ринку та сектору, відтворювальні процеси, інтеграційні зв'язки, інтеграційна функція товарного ринку.

NIKISHYNA O.V.

Dr.Sc. (Economics), Senior Researcher

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: ksenkych @gmail.com

CONCEPTUAL APPROACH TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INTEGRATED COMMODITY MARKET

In the article author allocated four approaches to the interpretation of category «efficiency», namely: (1) target (qualitative); (2) resource; (3) resultant; (4) degree of implementation of planned indicators. Grounded allocation two categories of efficiency of functioning systems and subsystems – of market and sector. Proposed author's definition categories «efficiency of integrated commodity market», namely: productivity the usage and the balance of inter-sectored movement of material, financial, labor and information resources for reproduction development of market system and increasing its integration level with ensuring the priority of interests the state and society. This definition develops of a resource-targeted approach to category «efficiency». Efficiency of sector the integrated market can be interpreted in context of the resultant approach as a ratio of result to costs, which ensured its receipt. Defined three types of integration links between subjects of different sectors and markets: (1) sectored links; (2) inter-sectored links; (3) inter-market links – internal and external. Identified four stages of formation of integration links in multi-level of market systems: (1) establishment of links between elements of system; (2) strengthening links; (3) increasing the number of links; (4) emergence of new relationships, new integrative properties of the system. Substantiated the integration function of commodity market in macro system. The author proposed a conceptual approach to evaluating the effectiveness of integrated commodity market based on convergence of reproduction, logistics, integration and regulatory approaches, what forms the foundation of methodical assessment basis.

Keywords: integrated commodity market, efficiency market and sector, reproduction processes, integration links, integration function of commodity market.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В умовах глобалізації необхідною умовою сталого економічного зростання держави є ефективне функціонування інтегрованих товарних ринків (далі – ІТР), у секторах яких відбувається процес формування доданої вартості, що є внутрішнім ресурсом розвитку країни. Обґрунтування напрямів та інструментів підвищення ефективності ІТР як багаторівневої системи обумовлює необхідність розробки нових концептуальних підходів до оцінки ефективності товарних ринків, а також доповнення й коригування існуючих підходів з урахуванням вимог динамічного зовнішнього середовища, зміни векторів сучасних процесів інтеграції й дезінтеграції, постановки багатомірних завдань тощо.

Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю розвитку концептуального підходу до

оцінки ефективності ІТР, тому що це теоретичне підґрунтя є основою для побудови методичного оціночного базису та формування новітньої регуляторної політики держави з цільовою орієнтацією на ефективне функціонування стратегічних ринків.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблема концептуального забезпечення оцінки ефективності товарного ринку багатопланова, її зміст у ресурсному аспекті розкрито, зокрема, в працях О. Момот [1], С. Мочерного [2], П. Саблука, в інституційному аспекті – Т. Осташко, в логістичному аспекті – Ю. Пономарьової [3], Л. Міротіна [4], Н. Чухрай [5, 6], в інтеграційному аспекті – Л. Султанаєвої [7], М. Анохіної [8], О. Семак [9] та інших учених. Водночас недостатньо вивченим у теоретично-прикладній площині залишається питання оцінки ефективності ІТР як багаторівневої мезоекономічної системи, взаємного проектування наукових підходів щодо його полівекторного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз існуючих теорій ефективності економічних систем різних рівнів ієрархії дозволив встановити відсутність єдиного підходу до трактування категорій «ефективність» і «ефективність товарного ринку». Так, представники результуючого підходу (С. В. Мочерний, П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук) вважають, що ефективність – це не просто результативність, а співвідношення результату з витратами на його отримання, тобто величина відносна. Загальне визначення ефективності, запропоноване Е. Дж. Доланом («правильний вибір цілей, на яких фокусується вся енергія») конкретизується та розкривається в контексті певних систем. Так, Ю. Пономарьова визначає ефективність логістичної системи як якість її функціонування за заданого (тобто цільового) рівня логістичних витрат [3, с. 205]. Подальший розвиток теоретичних положень передбачає конвергенцію різних наукових підходів у контексті інтерпретації та оцінки ефективності багаторівневих систем, зокрема, інтегрованих товарних ринків.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – обґрунтування концептуального підходу до оцінки ефективності інтегрованого товарного ринку – окреслила низку завдань дослідження, а саме:

- визначення концептуальної сутності категорії «ефективність»;
- обґрунтування природи, відтворювальної структури ІТР та його особливостей функціонування крізь призму різних наукових підходів;
- розробка типології інтеграційних зв'язків та етапів їх формування у багаторівневих ринкових системах;
- обґрунтування сутності категорії «ефективність ІТР» на базі конвергенції чотирьох підходів, що розкривають різні аспекти її оцінки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Концептуальною основою побудови системи прикладних критеріїв для оцінки ефективності функціонування ІТР є визначення економічної природи дефініцій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок». На думку О. І. Момот, загальна дефініція «ефективність» (у перекладі з лат. – дієвий, продуктивний, що дає результат) характеризує різні розвинені системи, процеси, явища. Ефективність виступає як індикатор розвитку та є його найважливішим стимулом. Як категорія вона має дві сторони – якісну та кількісну. Якісна сторона відображає її логічний, теоретичний зміст, кількісна – дію закону економії часу в ході досягнення цілей суспільного виробництва в ході відтворювального процесу [1, с. 208].

Економічну сутність дефініції «ефективність» учені інтерпретують по-різному; найпоширеніші трактування узагальнено автором у таблиці 1. В ході проведеного дослідження автором виділено чотири головні підходи, які дозволяють об'єднати сукупність неоднорідних трактувань у групи, а саме: (1) цільовий (якісний); (2) ресурсний; (3) результуючий; (4) ступінь реалізації планових (цільових) показників.

В економічній літературі найпоширенішими є *ресурсний підхід*, представники якого акцентують увагу на економічних ефектах у площині оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових), виробництві товарів за найменших витрат ресурсів, та *результуючий підхід*. Множинність визначень ефективності як багатоаспектної категорії не вичерпується переліком, наведеним в табл. 1. Існують й інші трактування (наприклад, відношення цінності результату до цінності витрат [2, с. 508]) в межах третього наукового підходу до означеної дефініції. Необхідно відзначити розвиток *цільового підходу*, який розкриває якісну складову категорії «ефективність», та його взаємопроникнення в інші концептуальні підходи, зокрема, в четвертий (див. табл. 1). Елементи цільового підходу інтегруються в ресурсний підхід (продуктивність використання

ресурсів у досягненні певної цілі) та знаходять прояв у четвертому підході як ступінь фактичного досягнення цільового результату діяльності (зокрема, управлінської, логістичної тощо).

Таблиця 1

Сутність економічної категорії «ефективність» у трактуванні різних авторів*

Підхід	Автори	Визначення дефініції
I. Цільовий (якісний): вибір і досягнення цілей, якість функціонування системи	Долан Е.Дж. [1]	<i>Ефективність</i> – це вибір правильних цілей, на яких фокусується вся енергія
	Пономарьова Ю. В. [3, с. 205]	<i>Ефективність логістичної системи</i> – показник (або система показників), який характеризує рівень якості функціонування логістичної системи за заданого рівня загальних логістичних витрат
II. Ресурсний: оптимальне (раціональне) використання ресурсів	Устенко О. Л., Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С. [1]	<i>Ефективність</i> відображає результат (ефект) з точки зору оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових)
	Стандарт ISO 9000:2005 [10]	<i>Ефективність</i> – зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами
III. Результуючий: співвідношення результату з витратами	Мочерний С. В., П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук [2]	<i>Ефективність</i> – це завжди певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна
IV. Ступінь реалізації планових показників (цільових)	Стандарт ISO 9000:2005 [10]	<i>Результативність</i> – ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів
	Міротін Л.Б. [4, с.71]	<i>Ефективність логістичної системи</i> – це співвідношення між заданим (цільовим) показником результату функціонування системи й фактично реалізованим

*Узагальнено автором із використанням джерел [1- 4, 10]

Авторське визначення *інтегрованого товарного ринку* є таким: система взаємодій між господарюючими суб'єктами чотирьох секторів (сировинного, виробничого, торгового й споживчого), що об'єднані в єдиний відтворювальний цикл множиною прямих і зворотних інтеграційних зв'язків, яка у географічних межах держави (регіону) має потенціал трансформації матеріального потоку у товар з високою доданою вартістю, максимально наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання. ІТР як мезосистема вбудована у макросистему національної економіки і виступає регулятором суспільного відтворювального процесу [11, с. 8].

Враховуючи результати попередніх досліджень [11, 12], автором побудовано модель відтворювальної структури ІТР, яка наведена на рис. 1. Дана модель графічно ілюструє головні етапи руху й трансформації товарних потоків у трьохрівневій інтегрованій системі, множину інтеграційних зв'язків у секторному та ринковому вимірі, дозволяє дослідити особливості та плинність відтворювальних процесів за всіма етапами.

Першою особливістю інтегрованого товарного ринку є наявність у структурі чотирьох секторів (сировинного, виробничого, торгового та споживчого), при цьому товар релевантного ринку, окрім кінцевого споживання, виступає сировиною для виробництва товарів іншого вертикально суміжного ринку. Кількість суміжних ринків визначають кількість рівнів ІТР. На рис. 1 побудовано трьохрівневу інтегровану систему: ринок товару А має тільки промислове споживання, відтак товар А слугує основною сировиною для виробництва товару Б, який, в свою чергу, окрім певних обсягів споживання населенням, теж є сировиною для виробництва товару кінцевого споживання В. Прикладом функціонування даної трьохрівневої системи є інтегрований ринок хлібопродуктів.

Усі сектори ІТР органічно пов'язані і взаємодіють між собою, формуючи внутрішній економічний простір, який є основою відтворювального циклу. Внутрішній економічний простір включає умови і передумови для функціонування інтегрованої ринкової системи в певних географічних межах. Найголовнішою з передумов є наявність на території держави (або регіону) потужного економічного потенціалу та його складових, що складають матеріальну, трудову, інноваційну основи ринкового процесу відтворення. Відтак, другою особливістю ІТР є наявність в географічних межах держави (регіону) економічного потенціалу, ефективне використання якого забезпечує глибинну переробку сировини в товар з високою доданою вартістю, наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання.

На рис. 1 наведено головні схеми процесів товароруху, водночас на практиці між секторами ІТР відбувається прямий і зворотній рух товарних, фінансових та інформаційних потоків.

Інтегрований ринок як відтворювальна система зі складною архітектурою поєднує в єдиний процес відтворення матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні потоки, виконуючи *інтеграційну (сполучну) функцію* в економічній системі. Товарний ринок поєднує господарюючих суб'єктів сировинного, виробничого, торгового та споживчого секторів у єдиний відтворювальний цикл різноманітними інтеграційними зв'язками, забезпечує їх багатосторонню взаємодію. Відтак, сукупність різних товарних ринків об'єднує економіку в єдиний організм, розвиваючи систему горизонтальних і вертикальних зв'язків усіх суб'єктів господарювання.

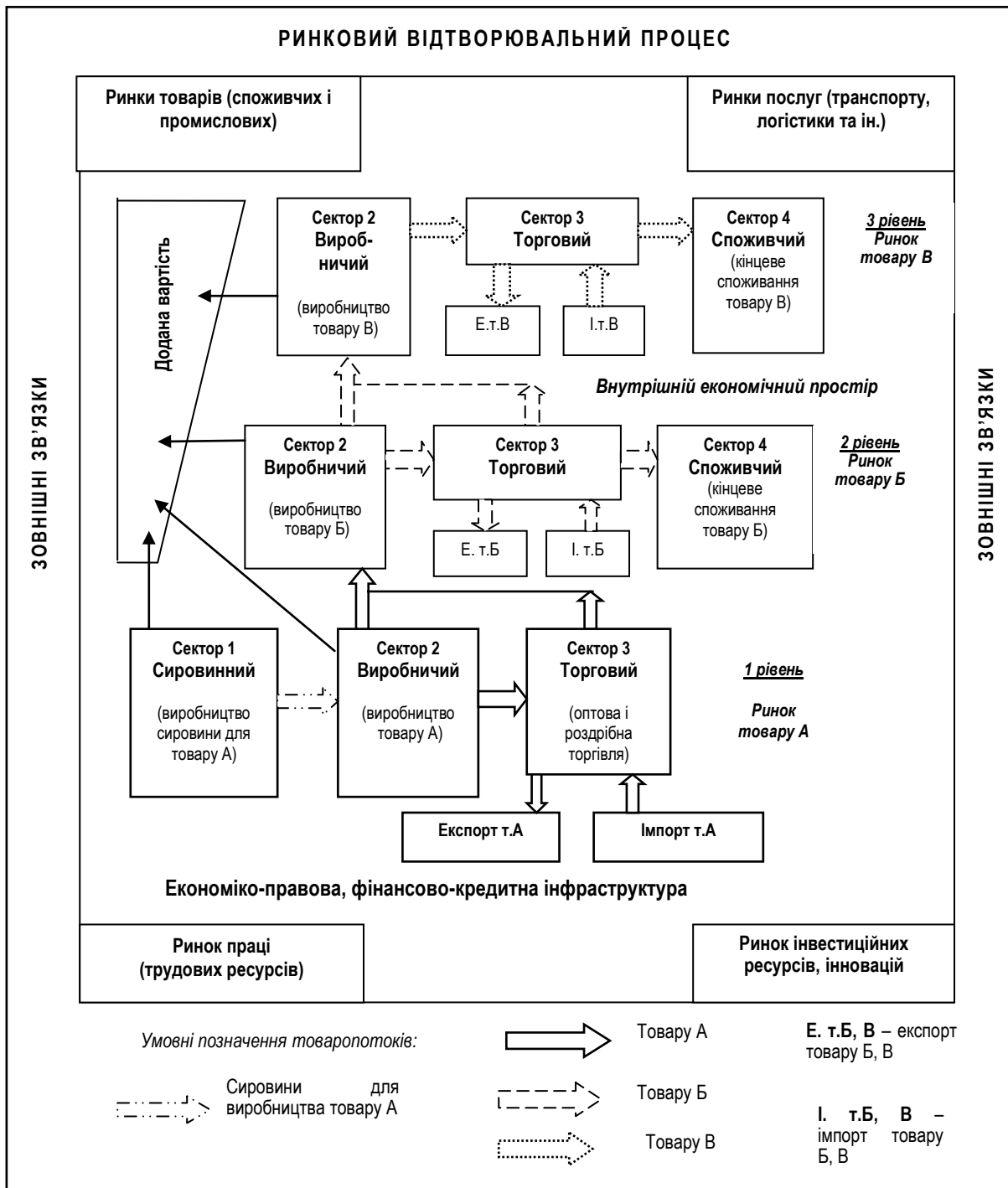

Рис. 1. Відтворювальна структура інтегрованого товарного ринку [авторська розробка]

Третьою особливістю інтегрованого товарного ринку є множина динамічних інтеграційних

зв'язків між суб'єктами різних секторів і ринків. На думку автора, у межах ІТР можна виділити три типи *інтеграційних зв'язків* (див. рис. 1):

1) *секторні зв'язки* – виникають між суб'єктами в межах певного сектору, відображають структуру організаційних форм суб'єктів господарювання;

2) *міжсекторні зв'язки* – виникають між суб'єктами різних секторів за етапами виробничого ланцюга;

3) *міжринкові зв'язки* – поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні міжринкові зв'язки формуються між ІТР та пов'язаними ринками товарів (споживчих і промислових), послуг, праці, інвестиційних ресурсів, інновацій, а також елементами інфраструктури в географічних межах держави. Зовнішні зв'язки встановлюються між вітчизняними та іноземними ринками, відображають рух експортно-імпорتنих товарно-фінансових потоків.

Процес встановлення й посилення інтеграційних зв'язків між секторами ІТР та пов'язаними ринками тісно переплітається з процесом формування доданої вартості на кожному етапі відтворювального циклу. При цьому у міру поглиблення ступеня переробки продукції в виробничому ланцюгу «товар А – товар Б – товар В» обсяги створеної доданої вартості зростають та максимізуються у вартості товару кінцевого споживання (див. рис. 1). Відтак, маємо четверту особливість ІТР: його цільову орієнтацію на виробництво товару з високою доданою вартістю, максимально наближеною до доданої вартості товару кінцевого споживання, яка може реалізуватися, як правило, за умови державного управлінського впливу.

У контексті *логістичного підходу* ІТР втілює в собі багатоелементний *ланцюг вартості*, який у науковій літературі трактується як процес додавання вартості до товару [5, с. 3]. При цьому автори концепцій ланцюга вартості акцентують увагу на ідентифікації *зв'язків* між його ланками, які значною мірою впливають на ефективне функціонування доданої вартості у ланцюгу поставок. Так, у ланцюгу вартості за М. Портером [6, с. 87-88] сконцентровано увагу на організаційних відносинах, при цьому важливим є той факт, що підприємства можуть поєднувати свої ланцюги вартості через коаліції. Ланцюг вартості є множиною окремих, але тісно взаємопов'язаних процедур корисності (value activities), які приносять прибутки за умови перевищення вартості над витратами. Сучасні методи управління переміщенням товаропотоків призводять, на думку автора, до встановлення стратегічних коопераційних зв'язків.

Н. І. Чухрай наголошує на необхідності розвитку структурної оболонки бізнесу (СОБ). Сукупність СОБ підприємств формують базу логістичних мереж, які заповнюють інформаційні, фінансові та інтелектуальні перепади у *точках переходів* таких бізнес-процесів в сферах виробництва, транспортування, зберігання, реалізації, інтелектуального й фінансового обслуговування [5, с. 4]. Теорія Н. І. Чухрай корелює з положеннями теорії відтворювального циклу. Так, у попередніх дослідженнях встановлено, що більшість деформацій («точок розриву») процесів відтворення виникають на межі міжсекторного й міжринкового переходу товарно-фінансово-інформаційних потоків у мезосистемі, що обумовлено конфліктністю економічних інтересів суб'єктів різних секторів або ринків [11, с. 4]. Відтак процес формування міжсекторних і внутрішніх міжринкових інтеграційних зв'язків (І і II типи за авторською класифікацією) є найбільш складним та характеризується певними деформаціями, відтворювальними розривами, розбалансованістю товаропотоків, нівелювання (зменшення) яких формує завдання державного селективного регулювання.

З іншого боку, згідно теорії ланцюга вартості М. Портера, конкурентну перевагу підприємства на ринку може зміцнювати вміння *співпраця на стику окремих процедур*, наприклад, логістики і виробництва або логістики і маркетингу [6, с. 88]. Відповідно, формування стійких міжсекторних зв'язків ІТР є необхідною умовою його розвитку та ефективного функціонування.

На нашу думку, можна виділити *4 етапи формування інтеграційних зв'язків* у секторному, міжсекторному та міжринковому вимірі (рис. 2). На 1 етапі між елементами дезінтегрованої системи встановлюються перші зв'язки, що мають непостійний характер, формуються під впливом випадкових чинників; на даному етапі можуть функціонувати дезінтегровані (відокремлені) компоненти системи. 2 етап характеризується посиленням інтеграційних зв'язків між елементами, переходом від несистемних до довгострокових міжсуб'єктних відносин. На 3 етапі кількість інтеграційних зв'язків зростає, з'являються нові зв'язки між елементами системи, які на 4 етапі призводять до появи її нових інтегративних властивостей (див. рис. 2).

Кожний етап характеризується певною формою інтеграційних взаємодій. Так, на 1 етапі

домінують разові угоди, які на наступних етапах еволюціонують у системні взаємодії (міжсекторні й міжринкові). Налагодження довгострокових відносин сприяє інтенсифікації процесів інтеграції, які змінюють стан ринкової системи та її елементів. З'являються нові зв'язки й нові інтегративні властивості системи, які можуть (як правило, за умови цільового управлінського впливу держави) забезпечити збалансований розвиток ІТР. Слід відзначити, що у процесі інтеграції встановлюються взаємовідносини між елементами системи, які забезпечують довгострокову консолідацію (зближення) основних цілей носіїв інтеграції. При цьому відносини конкуренції замінюються відносинами співпраці – від слабкої взаємодії до прямого управління. Стохастичні зв'язки змінюються детермінованими зв'язками [7, с. 12].

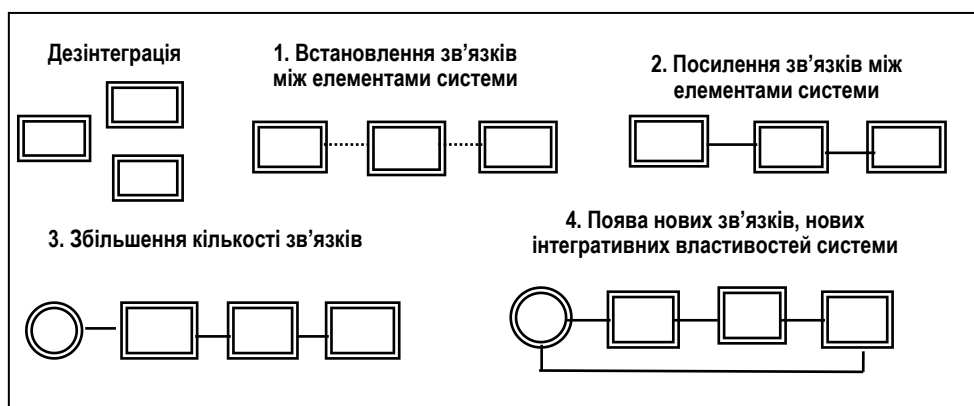

Рис. 2. Етапи формування інтеграційних зв'язків в ринковій системі [авторська розробка]

Результат процесу інтеграції відображає термін «інтегрованість» системи. *Інтегрованість* представляє собою стан впорядкованого функціонування частин цілого [8, с. 94]. На думку О. А. Семак, для розкриття сутності інтегрованості доцільним є використання таких термінів, як організованість, структурованість, пов'язаність; кожен із них підкреслює певні сторони системного стану інтегрованості. Ми поділяємо позицію вченого щодо мінливості шкали оцінки інтеграції в ході розвитку системи, коли старі критерії втрачають зміст і змінюються новими. Відтак, терміни «ступінь інтегрованості» або «рівень інтегрованості» системи доцільно вживати лише в тому випадку, коли відомо, яким чином можна визначити цей ступінь або рівень [9, с. 123]. Деякі учені замість категорії «інтегрованість» використовують термін «*міра консолідації*» елементів системи [7, с. 12]. Наявність різних підходів до оцінки інтеграції є свідченням динамічності та складності її кількісного виміру. Однак дане питання є вкрай важливим для визначення сутності категорії «ефективність ІТР» та системи показників для її оцінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження природи, характерних ознак, множини інтеграційних зв'язків між суб'єктами й секторами інтегрованого товарного ринку вказує на дотичність і переплетення чотирьох наукових підходів у трактуванні категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку»: відтворювального, логістичного, інтеграційного й регуляторного (рис. 3).

Відтворювальний підхід акцентує увагу на забезпеченні розширеного відтворення товарних, фінансових, трудових і інформаційних ресурсів у секторах ІТР; *логістичний* – на оптимізації трансформації матеріального потоку, збалансованому русі даних ресурсів за етапами відтворювального циклу; *інтеграційний* – на формуванні нових інтеграційних зв'язків і взаємодій між елементами ринкової системи для підвищення рівня її інтегрованості; *регуляторний* – на керуванні процесів відтворення, товароруху, інтеграції й дезінтеграції для збалансованого розвитку всіх рівнів ІТР із забезпеченням пріоритету економічних інтересів держави як носія інтересів суспільства. На практиці у секторах ІТР відбуваються постійні інтеграційні трансформації, які, реалізуючи економічні інтереси найсильніших суб'єктів ринку, продукують відтворювальні «розриви» за етапами виробничого ланцюга, проявом яких може бути порушення рівноваги між попитом і пропозицією товару, цінові коливання, непропорційність міжсекторного розподілу доходів тощо.

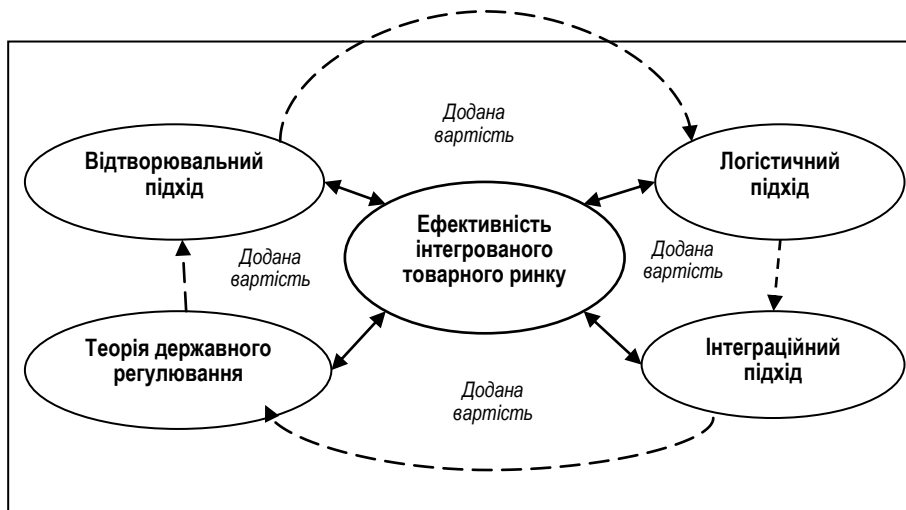

Рис. 3. Конвергенція наукових підходів у трактуванні категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку» [авторська розробка]

Тому виникає необхідність реалізації активної інтеграційної політики держави, яка стихійні процеси інтеграції спрямує в організоване русло збалансованого розвитку ІТР на засадах пріоритетності державних інтересів. Ось чому компоненти регуляторного підходу повинні знайти відображення в категорії ефективності ІТР як мезосистеми, розвиток якої підпорядкований, у першу чергу, економічним інтересам держави та суспільства. Конвергенція чотирьох підходів у трактуванні вихідної дефініції сприятиме досягненню поставлених цілей щодо ефективного функціонування динамічної та багаторівневої ринкової системи, максимально повно охоплюючи її полівекторні параметри розвитку.

Враховуючи результати досліджень концептуальної сутності категорії «ефективність» (див. табл. 1) та секторної структури ІТР (див. рис. 1), ми пропонуємо виокремити дві категорії ефективності функціонування системи й підсистеми – ринку та сектору.

Ефективність інтегрованого товарного ринку доцільно трактувати як продуктивність використання та збалансованість міжсекторного руху матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів для досягнення відтворювального розвитку ринкової системи та підвищення рівня її інтегрованості із забезпеченням пріоритету інтересів держави та суспільства. Дане визначення є розвитком ресурсно-цільового підходу до трактування категорії «ефективність» (див. табл. 1) та синтезує головні компоненти відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного підходів (див. рис. 3), формуючи досить широке аналітичне поле для її оцінки.

Ефективність сектору інтегрованого товарного ринку можна трактувати у площині результуючого підходу (див. табл. 1) як співвідношення результату до витрат, що забезпечили його отримання. Оскільки в межах певного сектору здійснюється виробництво однотипної продукції, ефективність діяльності його суб'єктів можна оцінити агрегованими показниками ефективності мікросистем, зокрема, рентабельністю продукції, продуктивністю праці тощо. Ефективність функціонування ІТР у площині кожного з означених наукових підходів (див. рис. 3) можна оцінити за допомогою доданої вартості як фундаментального критерію ефективності функціонування економічних систем на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розвитку теоретичних положень щодо інтерпретації сутності й природи категорій «ефективність» та «інтегрований товарний ринок», обґрунтуванні типології інтеграційних зв'язків та етапів їх формування у міжсекторному та міжринковому вимірі. Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні концептуального підходу до оцінки ефективності ІТР на основі конвергенції чотирьох підходів (відтворювального, логістичного, інтеграційного та регуляторного), практичне – у можливості використання даного підходу для формування методичного оціночного базису, обґрунтуванні напрямів регуляторної політики держави. Перспективи подальших розробок полягають у розробці багаторівневої системи критеріїв для оцінки ефективності функціонування ІТР із використанням концептуального підходу, запропонованого автором у даній статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Момот О. І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці / О. І. Момот, А. О. Демченко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3 (33). – С. 207-210.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. /Ред. кол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 864 с.
3. Пономарьова Ю. В. Логістика: навч. посібник / Ю. В. Пономарьова. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр навч. літ-ри 2005. – 328 с.
4. Миротин Л. Б. Эффективная логистика / Л. Б. Миротин, Ы. Э. Ташбаев, О. Г. Порошина. – М.: Экзамен, 2002. – 160 с.
5. Чухрай Н. І. Застосування методів логістики і проектного менеджменту для побудови моделі управління бізнес-процесами в мережі / Н. І. Чухрай, І.І. Новаківський // Вісник НТУ «ХПІ». – 2016. – №2 (1174). – С. 3-8.
6. Чухрай Н. І. Формування ланцюга поставок: питання теорії та практики: монографія / Н. Чухрай, О. Гірна. – Львів: «Інтелект-Захід», 2007. – 232 с.
7. Султанаева Л. Интеграционные процессы в аграрном секторе экономики /Л. Султанаева // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2010. - №2. – С.8-14.
8. Анохина М. Е. Развитие экономической интеграции: теория и практика /М. Е. Анохина, Д. Г. Коростелев // Экономика и управление. – 2014. – №8(117). – С. 92-99.
9. Семак Е. А. Теоретические основы международной экономической интеграции /Е. А. Семак // Беларусь и мировые экономические процессы.– Минск: БГУ, 2009. – Вып. 6. – С. 117-137.
10. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. 3-е издание: ISO 9000:2005. – К.: Группа компаний «Интерсертифика», 2005. – 41 с.
11. Нікішина О. В. Методологічні засади регулювання інтегрованих ринків зерна та продуктів його переробки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. В. Нікішина. – Одеса, 2016. – 41 с.
12. Нікішина О. В. Моделювання відтворювальної структури інтегрованого ринку зерна та продуктів його переробки / О. В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2013. – №4 (20). – С. 33-42.

REFERENCES

1. Momot, O. I. & Demchenko, A. O. (2013). Pro sutnist poniat «efektyvnist» ta «rezultatyvnist» v ekonomitsi [On essence of the concepts of «efficiency» and «effectiveness» of economy]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu. – Economic Bulletin of Donbas*, 3 (33), 207-210 [in Ukrainian].
2. Mochernyi, S. V. (Eds.). (2002). *Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T.1.* [Economic encyclopedia: In three volumes. Vol.1]. Kyiv: Vyd. tsentr «Akademiia» [in Ukrainian].
3. Ponomarova, Yu. V. (2005). *Lohistyka [Logistics]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
4. Mirotin, L. B., Tashbaev, Yi.E. & Poroshina, O. G. (2002). *Effektivnaya logistika [Efficient logistics]*. Moskva: Ekzamen [in Russian]
5. Chukhrai, N. I. & Novakivskyi, I.I. (2016). Zastosuvannia metodiv lohistyky i proektnoho menedzhmentu dlia pobudovy modeli upravlinnia biznes-protsesamy v merezhi [Applying methods logistics and project management for construction management model business processes in a network]. *Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut».* – *Bulletin NTU «Kharkiv Polytechnic Institute»*, 2 (1174), 3-8 [in Ukrainian].
6. Chukhrai, N.I. & Hirna, O. (2007). *Formuvannia lantsiuha postavok: pytannia teorii ta praktyky [Formation of supply chain: issues theory and practice]*. Lviv: «Intelekt-Zakhid» [in Ukrainian].
7. Sultanaeva, L. (2010). Integratsionnyie protsessy v agrarnom sektore ekonomiki [Integration processes in the agricultural sector of economy]. *Mezhdunarodnyiy selskohozyaystvenniy zhurnal. – International Agricultural Journal*, 2, 8-14 [in Russian].
8. Anohina, M. E. & Korostelev, D. G. (2014). Razvitie ekonomicheskoy integratsii: teoriya i praktika [Development of Economic Integration: Theory and Practice]. *Ekonomika i upravlenie. – Economics and Management*, 8(117), 92-99 [in Russian].

9. Semak, E. A. (2009). Teoreticheskie osnovy mezhdunarodnoy ekonomicheskoy integratsii [Theoretical basis of international economic integration]. *Belarus i mirovyie ekonomicheskie protsessyi. – Belarus and world economic processes*, 6, 117-137 [in Russian].
10. Sistemy menedzhmenta kachestva. Osnovnyie polozheniya i slovar. 3-e izdanie: ISO 9000:2005. (2005). [*Quality management systems. Fundamentals and vocabulary*. (3d ed)]. Kyiv: Gruppy kompaniy «Intersertifika» [in Russian].
11. Nikishyna, O. V. (2016). Metodolohichni zasady rehuliuвання intehrovanykh rynkiv zerna ta produktiv yoho pererobky [Methodological bases regulation of integrated grain market and its products processing]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
12. Nikishyna, O. V. (2013). Modeliuвання vidtvoriuvanoi struktury intehrovanoho rynku zerna ta produktiv yoho pererobky [Modeling of reproduction structure integrated market of grain and its products processing]. – *Ekonomika kharchovoi promyslovosti. – Economics of food industry*, 4 (20), 33-42 [in Ukrainian].

УДК 334.716 (659.113.25+.009.12)
JEL J13, J16

ОСИПОВ В.М.

д-р екон. наук, проф.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: osipov@gmail.com

ПАЛАМАРЧУК Н.С.

кандидат екон. наук

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: naaataly@mail.ru

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІНИ РИНКУ

В статті досліджено особливості тлумачення поняття конкурентоспроможності підприємств сучасними вітчизняними та закордонними вченими-економістами. Обґрунтовано напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах, а саме: інноваційний розвиток підприємств на основі внутрішніх та зовнішніх резервів зростання та інвестиційна підтримка всебічного розвитку підприємств. Визначено взаємозв'язок інвестиційної та інноваційної складових розвитку підприємств та їхньої конкурентоспроможності в умовах ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, інвестиції, інновації, регіон, напрямки.

OSIPOV V.M.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: osipov@gmail.com

PALAMARCHUK N.S.

Candidate Sc. (Economics)

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: naaataly@mail.ru

DIRECTIONS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF MARKET CHANGE

The article explores the features of the interpretation of the concept of the competitiveness of enterprises by modern domestic and foreign economists. The directions of increasing the competitiveness of enterprises in modern conditions are justified, namely: innovative development of enterprises based on internal and external growth reserves and investment support for the comprehensive development of enterprises. The relationship between the investment and innovation components of enterprise development and their competitiveness under market conditions is determined. The implementation of these areas will contribute to improving the efficiency of the operation of the enterprise, improving its performance. Simultaneous combination of the use of these areas will increase the competitiveness of enterprises at the regional level and the level of the state as a whole. In the process of studying the competitiveness of modern enterprises, emphasis is placed on the regional aspect of their functioning. It is determined that in order to increase the competitiveness of enterprises, it is necessary to take into account the limitations and type of the market on which the enterprise operates. The main tools of the theory of restrictions are the passage, investment and operating costs of the enterprise. The management of these tools at the enterprise will increase the profitability and productivity of the

enterprise and as a result - will increase the level of competitiveness of the enterprise in the conditions of market change.

Keywords: *competitiveness, enterprise, investments, innovations, region, directions.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В сучасних умовах господарювання підвищення конкурентоспроможності стосується продукції (товарів, послуг), підприємства, регіону і країни в цілому, але особливо важливу роль вона відіграє в якості основної ланки економіки. З метою досягнення успіху в ринковій економіці, будь-якому підприємству необхідно ретельно спланувати ефективний розвиток, а також накопичувати необхідну інформацію про власні можливості і перспективи. Конкурентоспроможність підприємств є результатом його ефективної діяльності. Тому, вивчення особливостей формування конкурентоспроможності сучасних підприємств та напрямків її удосконалення є актуальним в сучасних ринкових умовах.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах досліджували вітчизняні та закордонні вчені-економісти, серед яких Аранжин В., Баташева М., Баташева Е., Бексултанова А., Аслаханова С., Ескієв М., Гельвановський М. [2], Градов А. [18], Єрмолов М. [7], Зав'ялов П. [8], Івахнік Д. [4], Светуньков С. [16], Шумпетер Й. [19]. Вивченням аспектів взаємозв'язку конкурентоспроможності та інноваційного розвитку підприємств займалися Алкличев А. [1], Афонін О., Волкова К. [14], Тараканова К., Тараканов С., Фасхієв Х. [17]. Дослідження інвестиційної складової як необхідної умови підвищення конкурентоспроможності підприємств проводили такі вчені як Дьомін С., Сазонов А., Пелихов Д. [3], Лимарева О., Павлюк К. [12], Мансуров Р. [13]. Вивченням питань застосування теорії обмежень в сучасних умовах займалися Горфінкель В. [6], Детмер У. [5], Корбетт Т. [9], Коуен О. [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність комплексного підходу до дослідження питань формування й вдосконалення конкурентоспроможності економічних суб'єктів з точки зору інвестиційно-інноваційної складової, а також можливість застосування теорії обмежень з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств визначили необхідність уточнення напрямків розвитку конкурентоспроможності з метою її подальшого вдосконалення.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є обґрунтування напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах зміни ринку для подальшого покращення розвитку та ефективності їхнього функціонування.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Вивчаючи наукову економічну літературу, можна бачити, що існує безліч різних трактувань поняття «конкурентоспроможності». Розглянемо деякі визначення конкурентоспроможності з точки зору вітчизняних та закордонних вчених-економістів.

Й. Шумпетер визначав конкуренцію як суперництво старого з новим [19, с. 232]. Светуньков С. зауважував, що «конкурентоспроможність – це властивість об'єкта, що має певну частку відповідного ринку, яка характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних організаційних та інших характеристик об'єкта вимогам споживачів, визначає частку ринку, що належить даному об'єкту, і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів» [16, с. 68]. М. Єрмолов вважає, що «конкурентоспроможність виробника являє собою відносну характеристику, яка відображає відмінності процесу розвитку даного виробника від виробників-конкурентів як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності» [7, с. 228]. Тобто, авторами зосереджена увага на перевагах одного об'єкта господарювання серед інших.

Так, М. Гельвановський вважає, що конкурентоспроможність це володіння властивостями, які створюють конкурентні переваги для підприємства [2, с. 67]. При цьому підприємство має піклуватися про те, щоб постійно покращувати свої властивості, щоб завжди бути попереду конкурентів, тому що кожна властивість, яка дає перевагу, рано чи пізно буде перейнята конкурентами. А. Градов та інші також визначають конкурентоспроможність підприємства як її порівняльну перевагу по відношенню до інших підприємств даної галузі у державі чи за її кордонами» [18]. Відмінність цього підходу є в тому, що автор робить акцент формування конкурентоспроможності підприємства не тільки на внутрішньому ринку, а й на зовнішньому.

З іншого боку, конкурентоспроможність підприємства можна трактувати як «рівень його компетентності відповідно до інших підприємств-конкурентів за такими параметрами, як технологія, практичні навички, знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, якість системи

управління та виробництва, якість продукції, комунікації» [11]. Це визначення є більш комплексним, проте теж базується на співставленні підприємств за зовнішніми ринковими позиціями та внутрішнім рівнем розвитку в сучасних умовах.

Зав'ялов П. говорить, що «конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективної господарської діяльності та її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку» [8, с. 138].

В своїх працях Івахнік Д. наполягає, що «конкурентоспроможність підприємства – це комплексна характеристика суб'єкта господарювання за певний період часу в умовах конкретного ринку, що відображає перевагу перед конкурентами по ряду визначальних показників – фінансово-економічних, маркетингових, виробничо-технологічних, кадрових та екологічних, а також здатність суб'єкта до безкризового функціонування і своєчасної адаптації до постійно змінюваних умов довкілля» [4, с. 98]. Запропоноване визначення є найбільш повним та багатоаспектним в сучасних умовах.

Ряд авторів вважають, що «конкурентоспроможність – це можливість підприємств запропонувати товар, який відповідає певним вимогам покупця, тобто визначеної якості, у необхідній кількості, у необхідні терміни та за більш сприятливих умов постачання, ніж конкуренти» [11]. Цей підхід має рацію, адже в основу конкурентоспроможності кожного підприємства покладено конкурентоспроможність його продукції, робіт, послуг, що має відповідати вимогам споживача та користуватися постійним їх попитом.

Таким чином, переважна більшість вчених-економістів трактують конкурентоспроможність підприємства як комплексну характеристику діяльності підприємства, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності, що дозволяє визначити сильні сторони підприємства у конкурентній боротьбі як на рівні внутрішнього розвитку систем підприємства, так й на рівні зовнішніх позицій в економіці регіону та країни в цілому.

Сучасна конкурентоспроможність підприємств є основою конкурентоспроможності національної економіки країни, тому ця проблема повинна постійно перебувати в полі зору органів державного управління. Роль держави в цих питаннях є дуже важливою. Конкурентна здатність суб'єктів господарювання все більше залежить не тільки від ефективності управлінців і продуктивності працівників, але також і від функціонування територіальних суспільно-господарських систем та їх здатності до формування сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність факторів виробництва. Зростання конкурентоспроможності підприємства залежить, з одного боку, від управлінських рішень на рівні самих підприємств, з іншого – від державної і регіональної політики в сфері створення відповідної економіко-правового середовища і державної підтримки зусиль суб'єктів господарювання щодо підвищення їх конкурентоспроможності.

Тому, вважаємо, що підвищення конкурентоспроможності підприємств в сучасних ринкових умовах має враховувати два напрямки, а саме: інноваційний розвиток підприємств на основі внутрішніх та зовнішніх резервів зростання та інвестиційна підтримка всебічного розвитку підприємств. Одночасне поєднання використання цих напрямків дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємств на регіональному рівні та рівні держави в цілому. Розглянемо особливості запропонованих напрямків.

Перший напрямок – інноваційний розвиток сучасних підприємств. Сучасні тенденції в економіці свідчать про те, що підсилюється роль інновацій, про що говорить зростання інвестицій в наукоємні виробництва, освіту і науку. У зв'язку з цим, одним з пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств стає їхня інноваційна політика, спрямована на ефективне використання науково-технічного потенціалу, бюджетних можливостей і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Фасхiev X. зазначає, що для інноваційного розвитку підприємств необхідна безперервно функціонуюча, що охоплює всіх суб'єктів виробництва, система супроводу нових ідей з моменту їх появи до комерціалізації, підкріплена ефективною системою мотивації персоналу і сприятливою морально-творчою атмосферою, що сприяє інноваційної активності, і, як наслідок, підвищенню конкурентоспроможності підприємства в обраних сегментах ринку [17, с. 44].

Волкова К. серед основних чинників конкурентоспроможності підприємства виділяє «забезпеченість кваліфікованою робочою силою». На думку автора, рівень мотивації, система

розподілу відповідальності визначають ефективність інноваційного розвитку підприємства [14]. Дійсно, на сьогоднішній день основна продуктивна сила і чинник розвитку виробництва – це інноваційна культура персоналу підприємства, що включає готовність і бажання працівників впроваджувати і освоювати інновації, підвищувати кваліфікацію, працювати в дружньому колективі на досягнення цілей підприємства. У цих умовах розробка конкурентної стратегії повинна ґрунтуватися на підвищенні мотивації праці, вдосконаленні кадрової політики, розвитку організаційної культури, зростанні ініціативності працівників.

Таким чином, основою інноваційного розвитку підприємства, перш за все, є інноваційний потенціал його працівників, який потребує стимулювання та ефективної мотивації в сучасних ринкових умовах. Тому, в даному випадку, ми зосередили увагу на внутрішніх резервах інноваційного розвитку підприємств. Отже, інноваційний розвиток є основою досягнення конкурентних переваг і успішного функціонування підприємства в цілому. Створення та впровадження інноваційних стратегій стає запорукою ефективного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі і об'єктивно необхідною умовою для досягнення загальних цілей.

Крім того, важливо враховувати, що інноваційний розвиток підприємств невіддільний від інноваційного розвитку регіону. Взаємодія регіональних органів влади з суб'єктами інноваційного підприємництва, науковими структурами, навчальними закладами забезпечує реалізацію завдань соціально-економічного розвитку регіону, в тому числі інноваційного розвитку. Алкличев А. виділяє основні завдання, що стоять перед регіонами на шляху інноваційного розвитку, а саме: розвиток інфраструктури інноваційної діяльності; концентрація зусиль і ресурсів на реалізації пріоритетних інноваційних проектів підприємств та організацій регіону; формування привабливих умов для інвестицій в інноваційну сферу діяльності через участь держави і регіональної влади у фінансуванні інноваційних проектів; створення умов для розвитку системи підготовки та перепідготовки в області інновацій і науково-технічного підприємництва, що забезпечує підвищення інноваційної активності, комерціалізацію результатів наукових досліджень [1, с. 2]. Інноваційний розвиток підприємств неможливий без відповідної державної підтримки, що включає використання спеціальних важелів (вдосконалення правової бази інноваційної діяльності, забезпечення захисту інтелектуальної діяльності, зміна в сфері податкового законодавства, розвиток інтелектуального потенціалу суспільства в цілому).

Спираючись на вищевикладене, в процесі інноваційного розвитку підприємств та регіону в цілому особливе значення набувають питання, пов'язані з визначенням рівня і джерел фінансування інноваційної діяльності; напрямком використання інноваційних ресурсів; створенням сприятливого середовища з метою реалізації інноваційного потенціалу підприємств та регіону в цілому. Тому, важливо розглянути інвестиційну складову як інноваційного розвитку підприємств зокрема, так й як напрямком підвищення конкурентоспроможності підприємств в цілому.

Другий напрямок підвищення конкурентоспроможності підприємств – це інвестиційна підтримка всебічного розвитку підприємства в цілому, в тому числі й його інноваційного розвитку. Рівень конкурентоспроможності підприємств багато в чому залежить від інвестиційних вкладень у виробничу і фінансову діяльність. Також інвестиційний клімат в регіоні значно впливає на діяльність окремо взятих підприємств. Тому, постає необхідним залучення інвестиційних коштів в діяльність підприємств та регіону в цілому.

Інвестиції можуть бути спрямовані на модернізацію або заміну матеріально-технічної бази підприємства; наукові розробки та інноваційний розвиток підприємства в цілому; перекваліфікацію кадрового складу; дослідження ринку; найм фахівців зі сторони; диверсифікацію виробництва; реорганізацію системи менеджменту тощо.

Лимарева О., Павлюк К. пропонують збільшення інвестицій в науко-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) як шлях підвищення конкурентоспроможності підприємств [12]. При цьому, автори говорять про те, що в умовах української економіки твердження про прямий вплив обсягів інвестицій на НДДКР має значну поправку на ефективність НДДКР, яка може виражатися в кількості виданих патентів на винаходи. Українським підприємствам і державним структурам необхідно приділити значну увагу не тільки обсягам інвестицій в дослідження і розробки та інноваційному розвитку в цілому, а й на їх комерційну ефективність в сучасних ринкових умовах.

Мансуров Р. сформував основні підходи до формування інвестиційної політики промислового підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності, в яких визначено, що інвестиційна політика повинна забезпечувати збалансованість інтересів з іншими стратегічними напрямками

розвитку промислового підприємства, в тому числі, інноваційного розвитку [13].

Дьомін С., Сазонов А., Пелихов Д. обґрунтували взаємозв'язок інвестиційної привабливості підприємства та конкурентоспроможності його продукції в сучасних умовах [3]. Автори говорять про те, що інвестиційна привабливість є складовою частиною конкурентоспроможності об'єкта і можна стверджувати, що конкурентоспроможність підприємства є функція інвестиційної привабливості.

Таким чином, вкладені кошти сприятимуть розвитку підприємства в сучасних ринкових умовах. Підприємству необхідно виділити пріоритетні проблеми розвитку, провести широке дослідження ринку, вивчити актуальні потреби. За результатами дослідження почати інноваційний розвиток на основі запропонованих інвестиційних внесків. В результаті, інвестиційна підтримка всебічного розвитку має вдосконалити конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Важливим аспектом підвищення конкурентоспроможності підприємств виступає необхідність врахування обмежень підприємства та типу ринку, на якому здійснює свою діяльність підприємство. Т. Корбетт [9, с. 40] дає визначення обмеження як «все те, що не дозволяє системі домогтися кращих результатів на шляху до її мети». Обмеження є слабкою ланкою ланцюга (системи), яке визначає її міцність, тобто це ресурс, що обмежує потужність системи і визначає її кінцеві результати, незалежно від того, чи знає і управляє їм керівник підприємства. В системі існує невелика кількість обмежень, але при цьому по-перше, вони визначають рівень її діяльності і, по-друге, вони є ключем до її управління [10, с. 36]. Тому, необхідно визначити основні обмеження, що впливають на конкурентоспроможність й класифікувати їх на внутрішні та зовнішні (табл. 1).

Запропоновані обмеження конкурентоспроможності підприємства (внутрішні та зовнішні) необхідно розглядати в рамках сучасного стану ринку, на якому працює підприємство, а саме – зростаючому, стабільному або спадаючому ринку. Зростаючий ринок – це сприятливий стан ринку, пов'язаний з оптимізмом інвесторів, відновленням економічної активності і стимулюванням економіки з боку уряду. Стабільний ринок – це ринок, який може вмщати значні обсяги купівлі та продажу товарів, послуг, не викликаючи істотних рухів. Спадаючий ринок – це несприятливий стан ринку, пов'язаний з песимістичними оцінками інвесторів, зниженням економічної активності і посиленням стримуючих заходів в державному регулюванні.

Таблиця 1

Основні обмеження, що впливають на конкурентоспроможність підприємств в сучасних умовах господарювання

Обмеження	
Внутрішні	Зовнішні
Обмеження людських ресурсів (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили)	Обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни
Обмеження фізичних ресурсів (географічне положення, кліматичні умови, наявність земельних ділянок, води, джерел енергії)	Обмеження рівня економічного розвитку країни
Обмеження ресурсів знань (знання та інформація та доступ до них; інновації на підприємстві)	Обмеження науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку країни
Обмеження ресурсів капіталу	Обмеження амортизаційної, податкової та фінансово-кредитної політики, включаючи державні та міжнародні дотації та субсидії
Обмеження інфраструктури (транспортна система, система зв'язку, система охорони здоров'я та освіти, заклади культури)	Обмеження державної системи стандартизації та сертифікації продукції та систем її створення
Обмеження проходу, що включає в себе обмеження потужності якогось певного ресурсу, обмеження часу виконання замовлення клієнта та обмеження ринку, виражене недостатністю клієнтських замовлень	Обмеження ринку збуту (тип, ємність, наявність конкурентів, постачальників, посередників, споживачів)
Обмеження системи управління на підприємстві	Обмеження правового захисту інтересів споживача
	Обмеження суспільних й недержавних інститутів

В рамках дослідження пропонуємо перелічені зовнішні та внутрішні обмеження конкурентоспроможності підприємства розподілити за важливістю для кожного стану ринку окремо, а саме: найбільш важливі обмеження спочатку, найменш важливі – в кінці таблиці (табл. 2-4).

Таблиця 2

Обмеження конкурентоспроможності підприємства в умовах зростаючого ринку

Обмеження	
Внутрішні	Зовнішні
1. Обмеження ресурсів знань (знання та інформація та доступ до них; інновації на підприємстві)	1. Обмеження ринку збуту (тип, ємність, наявність конкурентів, постачальників, посередників, споживачів)
2. Обмеження ресурсів капіталу	2. Обмеження науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку країни
3. Обмеження проходу, що включає в себе обмеження потужності якогось певного ресурсу, обмеження часу виконання замовлення клієнта та обмеження ринку, виражене недостатністю клієнтських замовлень	3. Обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни
4. Обмеження людських ресурсів (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили)	4. Обмеження амортизаційної, податкової та фінансово-кредитної політики, включаючи державні та міжнародні дотації та субсидії
5. Обмеження системи управління на підприємстві	5. Обмеження рівня економічного розвитку країни
6. Обмеження фізичних ресурсів (географічне положення, кліматичні умови, наявність земельних ділянок, води, джерел енергії)	6. Обмеження державної системи стандартизації та сертифікації продукції та систем її створення
7. Обмеження інфраструктури (транспортна система, система зв'язку, система охорони здоров'я та освіти, заклади культури)	7. Обмеження правового захисту інтересів споживача
	8. Обмеження суспільних й недержавних інститутів

В умовах зростаючого ринку найбільш важливими обмеженнями конкурентоспроможності на підприємстві, які необхідно усувати є обмеження інновацій, інвестицій, обмеження проходу та людських ресурсів.

Одночасно, зовнішні обмеження, які необхідно врахувати в першу чергу – це обмеження ринку збуту, інноваційного розвитку країни, фінансово-кредитної політики держави та обмеження рівня економічного розвитку країни. Тобто, внутрішні та зовнішні обмеження конкурентоспроможності в умовах зростаючого ринку схожі за основними напрямками.

Таблиця 3

Обмеження конкурентоспроможності підприємства в умовах стабільного ринку

Обмеження	
Внутрішні	Зовнішні
1. Обмеження проходу, що включає в себе обмеження потужності якогось певного ресурсу, обмеження часу виконання замовлення клієнта та обмеження ринку, виражене недостатністю клієнтських замовлень	1. Обмеження рівня економічного розвитку країни
2. Обмеження людських ресурсів (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили)	2. Обмеження ринку збуту (тип, ємність, наявність конкурентів, постачальників, посередників, споживачів)
3. Обмеження ресурсів капіталу	3. Обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни
4. Обмеження ресурсів знань (знання та інформація та доступ до них; інновації на підприємстві)	4. Обмеження науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку країни

5. Обмеження системи управління на підприємстві	5. Обмеження амортизаційної, податкової та фінансово-кредитної політики, включаючи державні та міжнародні дотації та субсидії
6. Обмеження інфраструктури (транспортна система, система зв'язку, система охорони здоров'я та освіти, заклади культури)	6. Обмеження державної системи стандартизації та сертифікації продукції та систем її створення
7. Обмеження фізичних ресурсів (географічне положення, кліматичні умови, наявність земельних ділянок, води, джерел енергії)	7. Обмеження правового захисту інтересів споживача
	8. Обмеження суспільних й недержавних інститутів

Якщо ми розглядаємо діяльність підприємства в умовах стабільного ринку, на перший план виходять обмеження проходу на підприємстві, що підкріплюється обмеженням людських ресурсів, інвестицій на підприємстві та необхідних для подальшого розвитку інновацій.

На останньому місці є обмеження фізичних ресурсів, які в умовах стабільного ринку є постійними й не потребують збільшення чи зменшення. Розглядаючи зовнішні обмеження, важливо зберігати достатній рівень економічного розвитку країни, особливості ринку збуту. В умовах стабільного ринку необхідним є врахування обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни та інноваційного розвитку країни.

Таблиця 4

Обмеження конкурентоспроможності підприємства в умовах спадаючого ринку

Обмеження	
Внутрішні	Зовнішні
1. Обмеження проходу, що включає в себе обмеження потужності якогось певного ресурсу, обмеження часу виконання замовлення клієнта та обмеження ринку, виражене недостатністю клієнтських замовлень	1. Обмеження ринку збуту (тип, ємність, наявність конкурентів, постачальників, посередників, споживачів)
2. Обмеження ресурсів знань (знання та інформація та доступ до них; інновації на підприємстві)	2. Обмеження рівня економічного розвитку країни
3. Обмеження ресурсів капіталу	3. Обмеження амортизаційної, податкової та фінансово-кредитної політики, включаючи державні та міжнародні дотації та субсидії
4. Обмеження людських ресурсів (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили)	4. Обмеження науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку країни
5. Обмеження фізичних ресурсів (географічне положення, кліматичні умови, наявність земельних ділянок, води, джерел енергії)	5. Обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни
6. Обмеження системи управління на підприємстві	6. Обмеження державної системи стандартизації та сертифікації продукції та систем її створення
7. Обмеження інфраструктури (транспортна система, система зв'язку, система охорони здоров'я та освіти, заклади культури)	7. Обмеження правового захисту інтересів споживача
	8. Обмеження суспільних й недержавних інститутів

В умовах спадаючого ринку необхідно звернути увагу на такі обмеження конкурентоспроможності підприємства як обмеження проходу, обмеження інновацій та інвестицій на підприємстві, обмеження людських ресурсів. Тобто, зміни проходу на підприємстві потребують додаткових інновацій, інвестицій та кваліфікованої робочої сили для підтримання та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому. Також в даному випадку необхідно детальніше

розглянути обмеження фізичних ресурсів, які в подальшому необхідно скорочувати. З точки зору зовнішніх обмежень конкурентоспроможності підприємств, в першу чергу необхідно зменшувати обмеження ринку збуту, рівня економічного розвитку країни з метою виходу з умов спадаючого ринку в умови стабільного або зростаючого ринку. Також, важливо враховувати обмеження амортизаційної, податкової та фінансово-кредитної політики, включаючи державні та міжнародні дотації та субсидії; обмеження науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку країни та обмеження наявності та рівня кваліфікації трудових ресурсів країни як пріоритетні зовнішні обмеження конкурентоспроможності підприємств.

Таким чином, найбільш важливими обмеженнями конкурентоспроможності підприємств в умовах зміни ринку виступають обмеження проходу, інвестицій, інновацій та людського капіталу підприємств. Серед зовнішніх обмежень головним виступає обмеження ринку збуту, на якому працює підприємство. У зв'язку з цим, пропонуємо інструмент для управління обмеженнями в рамках теорії обмежень, що базується на управлінні проходом, інвестиціями й інноваціями та операційними витратами на підприємстві.

Теорія обмежень містить у собі інструменти, які допомагають керівникам і менеджерам бачити зв'язок між своїми діями і прибутком підприємства – це прохід, вкладення і операційні витрати [5; 6]. Шляхом вимірювання співвідношень між цими показниками визначається ступінь впливу прийнятого рішення на прибутковість підприємства і віддачу від інвестицій, тобто у керівника з'являється можливість бачити зв'язок між своїми діями і прибутком підприємства. Виходячи з вищевикладеного, послідовники цієї теорії приходять до висновку, що бізнес як система складається з двох частин: перша приносить гроші безпосередньо, друга – створює умови для функціонування першої частини системи, яка генерує грошові кошти (рис. 1).

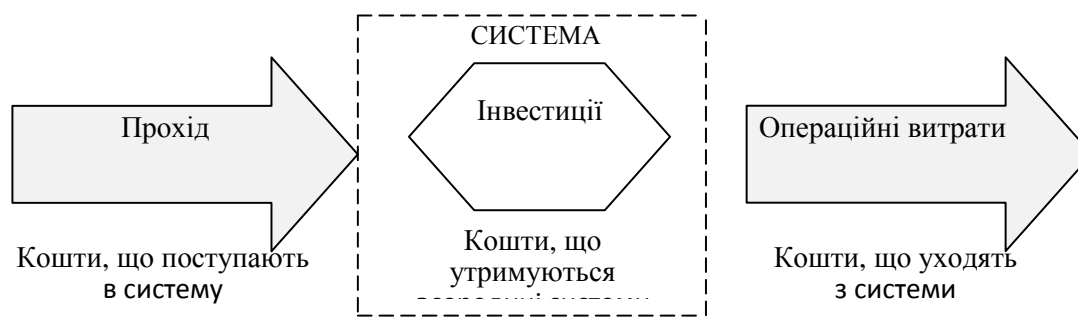

Рис. 1 – Концепція «Прохід – Інвестиції – Операційні витрати», на підставі [5, с. 45; 6, с. 39]

Для прийняття управлінського рішення теорія обмежень ділить гроші на три категорії, кожна з яких відповідає конкретне питання: Скільки грошей генерує компанія (це прохід)? Скільки грошей знаходиться в підприємства (це інвестиції)? Скільки підприємство має витратити, щоб забезпечити свою роботу (це операційні витрати)? Тобто, за допомогою цих трьох показників оцінюється вплив будь-якого рішення на кінцеві результати діяльності підприємства [5; 6]. В ідеальній ситуації прохід повинен зростати, інвестиції та операційні витрати – знижуватися.

Алгоритм дій відповідно до теорії обмеження систем такий (концепція п'яти фокус-кроків) [5; 6]:

1. Виявляють обмеження.
2. Максимально враховують обмеження.
3. Синхронізують з обмеженнями все інше.
4. Усувають обмеження.

5. Виявляють нові обмеження. Після виявлення нових обмежень максимально їх враховують, синхронізують і так далі, тому що процес удосконалення (поліпшення результатів роботи системи) нескінченний і безперервний. Таким чином, збільшується прохід при мінімізації часу використання обмежуючого чинника.

Крім того, сучасні економісти та автори теорії обмежень обумовлюють, що потенційна можливість збільшення проходу набагато вище, ніж потенційна можливість скорочення інвестицій і операційних витрат і рекомендують спочатку зосередитися на тій частині системи, яка впливає на

зростання проходу, а потім – на скороченні інвестицій та операційних витрат. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що парадигмою теорії обмеження систем є розгляд підприємства як системи, що складається з залежних елементів. Головним її показником є процес безперервного поліпшення системи і кінцевою метою – зростання показника рентабельності, так як основною метою створення підприємства є генерування прибутку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, запропоновано підвищення конкурентоспроможності підприємства проводити в розрізі двох пріоритетних напрямків, а саме – інноваційного розвитку підприємства на основі внутрішніх та зовнішніх резервів зростання та інвестиційної підтримки всебічного розвитку підприємства. Реалізація цих напрямків сприятиме покращенню ефективності функціонування підприємства, підвищенню результатів його роботи, вдосконаленню його конкурентного стану в регіоні та державі в цілому. Крім того, підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно розглядати як довгостроковий послідовний процес пошуку і реалізації управлінських рішень у всіх сферах його діяльності, здійснюваний планомірно, відповідно до обраної стратегії довгострокового розвитку, з урахуванням змін у зовнішньому оточенні та стану коштів самого підприємства, і внесенням відповідних корективів в залежності від сучасних ринкових умов.

Підприємство з метою підвищення конкурентоспроможності повинно враховувати не тільки запропоновані напрямки в розрізі інвестиційного та інноваційного розвитку, а й обмеження конкурентоспроможності – як внутрішні так й зовнішні, які в свою чергу повинні бути усунені після максимального використання. Основними інструментами теорії обмежень виступають прохід, інвестиції та операційні витрати підприємства, виходячи із запропонованої концепції. Управління даними інструментами на підприємстві збільшить прибутковість та результативність підприємства й як результат – підвищить рівень конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах.

Напрямами подальших досліджень мають стати практична реалізація та впровадження запропонованих теоретичних положень стосовно конкурентоспроможності підприємств на регіональному рівні в сучасних ринкових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алкльчев А. М. Инновационная политика регионов в целях привлечения инвестиций и возможности ее реализации [Текст] / А.М. Алкльчев // Региональная экономика теория и практика. – 2014. – № 3 (330). – С. 2-9.
2. Гельвановский М. Конкурентоспособность на микро-, мезо-, макроуровневом измерении [Текст] / М. Гельвановский, В. Жуковская // РЭЖ. – 2005. – № 3. – С. 67-70.
3. Демин С.С., Сазонов А.А., Пелихов Д.М. Обоснование взаимосвязи инвестиционной привлекательности и конкурентоспособности продукции [Текст] / С.С. Демин, А.А. Сазонов, Д.М. Пелихов // Вестник ГУУ. – 2015. – № 13 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/obosnovanie-vzaimosvyazi-investitsionnoy-privlekatelnosti-i-konkurentosposobnosti-produktsii-na-primere-aviatsionnoy-tehniki> (дата обращения: 01.05.2017).
4. Денисов А. Ю. Экономика управления предприятием и корпорацией [Текст] / А.Ю. Денисов, С.А. Жданов. – М.: издательство «Дело и Сервис», 2007. – 241 с.
5. Детмер У. Теорія обмежень Голдратта: Системний підхід до безперервного вдосконалення [Текст] / У. Детмер; [Пер. з англ.]. – М.: Альпіна Бізнес Букс, 2007. – 444 с.
6. Економіка підприємства: [навч. для вуз.] / [за ред. В.Я. Горфинкеля, В.А. Швандара]. – [3-тє вид., Перераб. і доп.]. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 718 с.
7. Ермолов М.О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара [Текст] / М. О. Ермолов // Как продать ваш товар на внешнем рынке. – М.: Мысль, 2001. – С. 228–241
8. Завьялов П. С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах: учеб. пособие [Текст] / П.С. Завьялов. – М.: ИнфраМ, 2010. – 280 с.
9. Корбетт Т. Управлінський облік по ТОС [Текст] / Т. Корбетт [пер. з англ.]. – К.: Видавництво «необходимо и достаточно», 2009. – 240 с.
10. Коуен О. Основи Теорії Обмежень [Текст] / О. Коуен, Е. Федурко. – Талін: ТОС Strategic Solutions, 2012. – 331 с.

11. Ліщишин О. І. Довідник економіста підприємця (терміни ринкової економіки) [Текст] / О. І. Ліщишин, С. В. Мятолич. – Львів, 2002. – 176 с.
12. Лымарева О.А., Павлюк Е.А. Увеличение инвестиций в НИОКР как путь повышения конкурентоспособности промышленных предприятий [Текст] / О.А. Лымарева, Е.А. Павлюк // Экономика и менеджмент инновационных технологий. – 2015. – № 5 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ekonomika.snauka.ru/2015/05/9182> (дата обращения: 30.04.2017).
13. Мансуров Р.Е. Основные подходы к формированию инвестиционной политики промышленного предприятия с целью повышения его конкурентоспособности [Текст] / Р.Е. Мансуров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aup.ru/articles/investment/27.htm> (дата обращения: 01.05.2017).
14. Меленькина С.А. Современное состояние взаимодействия инновационной культуры и конкурентоспособности промышленного предприятия / С.А. Меленькина [Текст] // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=18869> (дата обращения: 01.05.2017).
15. Осипов В.М. Управління конкурентоспроможністю продукції металургійної галузі [Текст]: Монографія / В.М. Осипов / За наук. ред. академіка Б.В. Буркинського. – Одеса: МПП «Евен», 2005. – 296 с.
16. Светушков С. Г. Прогнозирование экономической конъюнктуры в маркетинговых исследованиях [Текст] / С.Г. Светушков. – СПб., 2008. – 300 с.
17. Фасхиев Х. Системный подход к управлению инновационной деятельностью предприятия [Текст] / Х. Фасхиев // Проблемы теории и практики управления. – 2015. – № 4. – С. 44-53.
18. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление [Текст] / Фатхутдинов Р.А. – М. : ИНФРА, 2000. – 312 с.
19. Шумпетер И. Теория экономического развития [Текст] / И. Шумпетер; пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

REFERENCES

1. Alkluchev A. M. (2014) Ynnovacyonnaya polytyka regyonov v celyax pryvlechenyya ynvestyuy y vozmozhnosti ee realizatsyy [Innovative policy of the regions in order to attract investment and the possibility of its implementation]. *Regionalnaya ekonomika: teoriya y praktika - Regional economy theory and practice*, 3 (330), 2-9 [in Ukrainian].
2. Gelvanovskiy M. (2005) Konkurentosposobnost na mykro-, mezo-, makrourovnevom yzmerenyy [Competitiveness at the micro-, meso-, macro-level measurement]. *REZh*, 3, 67-70 [in Russian].
3. Demyan S.S., Sazonov A.A., Pelyxov D.M. (2015) Obosnovanye vzaymosvyazy ynvestytsionnoy pryvlekatelnosti y konkurentosposobnosti produktsyy [Substantiation of the relationship between investment attractiveness and product competitiveness]. *Vestnyk GUU - Herald of the GUU*. Retrieved from: <http://cyberleninka.ru/article/n/obosnovanie-vzaymosvyazi-investitsionnoy-privlekatelnosti-i-konkurentosposobnosti-produktsii-na-primere-aviatsionnoy-tehniki> [in Russian].
4. Denysov A. Yu. (2007) Ekonomika upravlenyya predpriyatiyem y korporatsiy [Economics of Enterprise and Corporation Management]. Moskva: yzdatelstvo «Delo y Servys» [in Russian].
5. Detmer U. (2007) Teoriya obmezhen Goldratta: Systemnyj pidhid do bezperernogo vdoskalennyya [Theory of Goldratt's intermeasurement: Systemic pidhid up to a non-permeated accumulation]. Moskva: Alpina Biznes Buks [in Russian].
6. Ekonomika pidpriyemstva: [navch. dlya vuz.] (2002) [Enterprise economy] / [za red. V.Ya. Gorfynkelya, V.A. Shvandar]. Moskva: YuNYTY–DANA [in Ukrainian].
7. Ermolov M.O. (2001) Chem otlychaetsya konkurentosposobnost fyrmu ot konkurentosposobnosti tovara [What distinguishes the competitiveness of the company from the competitiveness of the goods]. *Kak prodat vash tovar na vneshnem runke - How to sell your goods on the foreign market*, 228–241 [in Russian].
8. Zavyalov P. S. (2010) Marketyng v sxemakh, rysunkakh, tablytsakh: ucheb. posobyе [Marketing in schemes, figures, tables: training. allowance]. Moskva: YnfraM [in Russian].
9. Korbett T. (2009) Upravlinskyj oblik po TOS [Governorate of TOC]. Kyiv: Vydavnyctvo «neobxodymo y dostatochno» [in Ukrainian].
10. Kouen O. (2012) Osnovy Teoriyi Obmezhen [The basis of Theory of Mixed Text]. Talin: TOC

Strategic Solutions [in Ukrainian].

11. Lishhyshyn O. I. (2002) Dovidnyk ekonomista pidpryyemcy (terminy rynkovoyi ekonomiky) [Reference book of an entrepreneur economist (terms of a market economy)]. Lviv [in Ukrainian].

12. Lymareva O.A., Pavlyuk E.A. (2015) Uvelychenye ynvestycyj v NYOKR kak put povyshenyya konkurentosposobnosti promyshlennyx predpryyatyj [Increase of investments in R & D as a way to increase the competitiveness of industrial enterprises]. *Ekonomyka y menedzhment ynnovacyonnyx texnologij - Economics and management of innovative technologies*. Retrieved from: <http://ekonomika.snauka.ru/2015/05/9182> [in Russian].

13. Mansurov R.E. Osnovnye podxody k formirovaniyu ynvestycyonnoj polytyky promyshlennogo predpryyatyya s celyu povyshenyya ego konkurentosposobnosti [Basic approaches to the formation of the investment policy of an industrial enterprise with the aim of increasing its competitiveness]. Retrieved from: <http://www.aup.ru/articles/investment/27.htm> [in Russian].

14. Melenkyna S.A. (2015) Sovremennoe sostoyaniye vzaymodejstvyya ynnovacyonnoj kultury y konkurentosposobnosti promyshlennogo predpryyatyya [The current state of interaction between innovation culture and the competitiveness of an industrial enterprise]. *Sovremennyye problemy nauky y obrazovaniya - Modern problems of science and education*. Retrieved from: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=18869> [in Russian].

15. Osypov V.M. (2005) Upravlinnya konkurentospromozhnisty produkciyi metalurgijnoyi galuzi [Management of the competition of production of metallurgical galleys]. Odesa: MPP «Even» [in Ukrainian].

16. Svetunkov S. G. (2008) Prognozyrovaniye ekonomycheskoj konyunktury v marketygovykh yssledovaniyax [Forecasting of economic conjuncture in marketing researches]. SPb. [in Russian].

17. Fasxyev X. (2015) Systemnyj podxod k upravlenyyu ynnovacyonnoj deyatel'nostyu predpryyatyya [System approach to management of innovative activity of the enterprise]. *Problemy teoryy y praktyky upravlenyya - Problems of theory and practice of management*, 4, 44-53 [in Russian].

18. Fatxutdynov R.A. (2000) Konkurentosposobnost: ekonomyka, strategyya, upravlenye [Competitiveness: economics, strategy, management]. Moskva: YNFRA [in Russian].

19. Shumpeter Y. (1982) Teoryya ekonomycheskogo razvytyya [The theory of economic development]. Moskva: Progress [in Russian].

УДК: 004.7:621.39

JEL: L 63

ОСИПОВ В.М.

д-р екон. наук, проф.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: osipov@gmail.com

СОЛДАТКІНА А.В.

викладач

Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

вул. Кузнечна ,1, Одеса, Україна, 65029

E-mail: abalashova@gmail.com

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Запропоновано структуру інформаційного сектора економіки. Проведено аналіз стану, особливостей та законодавчої бази розвитку інформаційного сектора України, запропоновано організаційно-економічні складові стратегічного планування розвитку інформаційного сектора України, які включають питання пріоритетних напрямків розвитку, фінансування і законодавчої бази.

Ключові слова: інформаційний сектор, статистичний аналіз розвитку, стратегічне планування, організаційно-економічні складові, пріоритетні напрямки розвитку.

OSIPOV V.M.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: osipov@gmail.com

SOLDATKINA A.V.

teacher

Odessa National Academy Of Telecommunications named after O.S. Popov

Kuznechna street, 1, Odessa, Ukraine

E-mail: abalashova@gmail.com

MAIN ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC COMPOSITES OF STRATEGIC PLANNING OF DEVELOPMENT OF THE INFORMATIONAL SECTOR OF UKRAINE

The article proposes the structure of the information sector for the economy, which includes the field of knowledge generation - fundamental science, applied science and the sphere of education, as well as spheres that provide transmission, processing and storage of information: electronic industry, information technology and telecommunication. The statistical analysis and analysis of the regulatory framework for the development of the information sector in Ukraine has been carried out, which showed that the development of information technologies and equipment for processing, storage of information, production of telecommunication equipment, low efficiency of fundamental and applied science is not developed at a proper level in Ukraine, but the sphere of creation And the introduction of software (software) and telecommunications. The main organizational and economic components of strategic planning of the information sector development in Ukraine are proposed, which include the questions of priority directions of development: development of higher IT education, development of perspective innovative technologies and creation of effective innovation infrastructure; Funding issues that include: expanding budget support for priority research and expanded reproduction of fundamental knowledge; Use of the mechanism of private-public partnership; Development of a financial plan for the provision of sectoral programs for the development of the information sector, identifying the sources and amounts of funding distributed by subprogramme and by years; And issues of the legislative framework that require: development of a program for the development of information and communication technologies, development of a state program for the development of technology parks, the development

of a legislative framework that protects intellectual property rights in the information sector, the adoption of copyright for software and the creation of a favorable investment climate for foreign Investors in Ukraine.

Key words: information sector, statistical analysis of development, strategic planning, organizational and economic components, priority directions of development.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Стрімкий розвиток і поширення в останні десятиліття нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, й «знанієємких» галузей виробництва, які змінюють структуру суспільного виробництва, та визначають конкурентоспроможність національних економік і перспективи економічного зростання, привернули увагу економістів та змусили говорити про настання «інформаційної ери» в економіці. Становлення і розвиток інформаційного сектора в Україні є актуальним завданням досліджень економічної науки і практики.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання розвитку інформаційного суспільства досліджені в працях таких зарубіжних вчених, як: Д. Белл, М. Кастельс, О. Тоффлер, Ф.Уебстер, І. Масуда, Ф. Махлуп, М. Порат, П. Друкер, Т. Стюарт, Т. Стоуньєр, В. Іноземцев, І. Мелюхин, В. Мельянцева, Л. Мітяєва. Питанням становлення інформаційного суспільства та розвитку інформаційного ринку в Україні присвячені роботи А. Чухно, В. Геєця, Л. Мельника, А.Радіонова, Н.Пономаренко, В.Семіноженко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній літературі мало дослідженими залишаються питання статистичного аналізу сфер інформаційного сектора, а також питання стратегічного планування розвитку інформаційного сектора України.

Формулювання цілей дослідження. Провести аналіз розвитку інформаційного сектора України, запропонувати основні складові стратегічного планування розвитку інформаційного сектора України

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Інформаційний сектор - це сфера економіки, що склалася в результаті розвитку нового матеріально-технічного базису економіки, змістом якого є виробництво, обробка, передача та зберігання нового економічного ресурсу - інформації і створення відповідних інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) і пристроїв. У структуру інформаційного сектора слід включати наступні сфери економіки: сферу генерації знань - фундаментальну науку і прикладну, включаючи науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР), сферу освіти, що є базовими для інформаційного сектора, а також сфери, що забезпечують передачу, обробку та зберігання інформації: електронну промисловість, яка включає розробку і виробництво напівпровідників, процесорів, різних датчиків, механізмів і пристроїв зберігання інформації і виконуючих пристроїв, сферу інформаційних технологій, що включає розробку інформаційних технологій і програмного забезпечення, а також сферу телекомунікацій, що включає виробництво телекомунікаційного обладнання і надання телекомунікаційних послуг(рис.1).

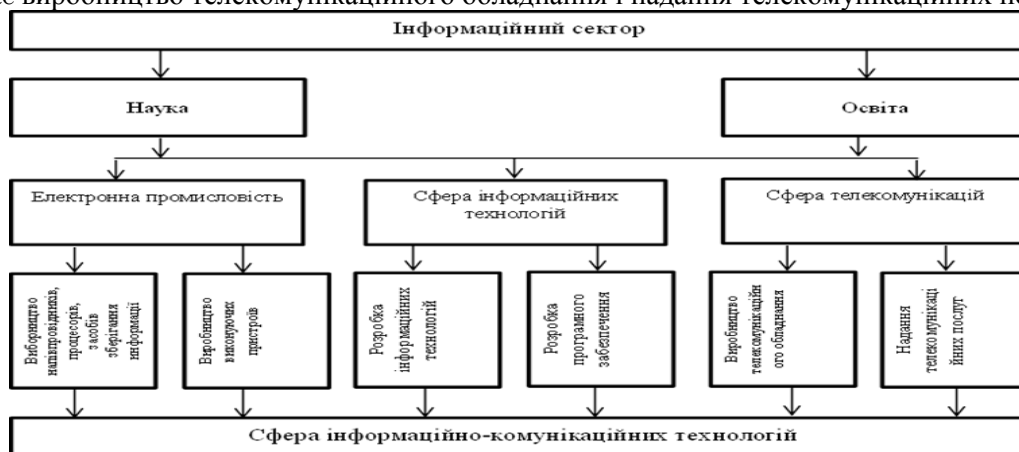

Рис. 1. Структура інформаційного сектора інноваційної економіки

Електронна промисловість, сфери інформаційних технологій і телекомунікацій є базовими для створення інформаційно-комунікаційних технологій - змісту інноваційної економіки.

У структурі інформаційного сектора України присутні не всі перераховані складові

інформаційного сектора - не на належному рівні розвинена розробка інформаційних технологій і обладнання для обробки, зберігання інформації, виробництво телекомунікаційного обладнання, низька ефективність фундаментальної і прикладної науки.

Аналіз розвитку науки і НДДКР показав, що частка обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП України в 2015 рр. склала 0,64% і за період 1996-2015 рр. знизилася більш, ніж в 2 рази (рис. 2). При цьому загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2015р., склав 12611,0 млн.грн. і збільшився на 15% в порівнянні з 2014 р [1], в тому числі обсяг науково-дослідних робіт - 4736,9 млн.грн, обсяг науково-технічних розробок - 6522,9 млн.грн, обсяг науково-технічних послуг - 1351,1 млн.грн.

Рис. 2. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у 1996-2015 рр, млн.грн.

Інноваційною діяльністю у 2015р. в промисловості займалися 824 підприємства, або 17,3% з обстежених (рис.3). За період 2000-2015 рр. кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в промисловості, спрямованої на розробку і впровадження як технологічно нових, так і значно технологічно вдосконалених продуктів і процесів, скоротилася в 2 рази (у 2015 - 824 підприємства і 17,3%, у 2010 - 1462 та 13,8%, 2005 - 1193 і 11,9%, а у 2000 р - 1643,9 підприємства і 18% їх загальної кількості), частка в загальній кількості промислових підприємств до 2015 р практично досягла показника 2000, 17,3 % і 18% в 2000 р.

Рис. 3. Питома вага підприємств та реалізованої інноваційної продукції, 2000-2015 рр.

Ефективно розвивається сфера створення і впровадження програмного забезпечення (ПЗ) і сфера телекомунікацій. Обсяг експорту українських ІТ-послуг за підсумками 2015 року склав 2,1 млрд. дол, збільшившись на 17% в порівнянні з 2014 роком [2]. Найбільшу частину експорту ІТ-послуг склали комп'ютерні послуги - 79% в 2015 році.

Доходи в сфері зв'язку за підсумками 2015 року зросли на 6,6% в порівнянні з попереднім

роком і склали майже 55,9 млрд грн. Найбільшу частку (91%) доходів забезпечили телекомунікаційні послуги. Серед них 65,3% зайняв мобільний зв'язок з показником 33,2 млрд грн. Частка доходів від надання послуг зв'язку в загальному обсязі ВВП країни за цей період склала 2,8-3,3% (рис. 4). Цей показник для розвинених країн світу становить в середньому 5,0%. Таким чином, тенденції розвитку сфери телекомунікацій в Україні наближені до світових.

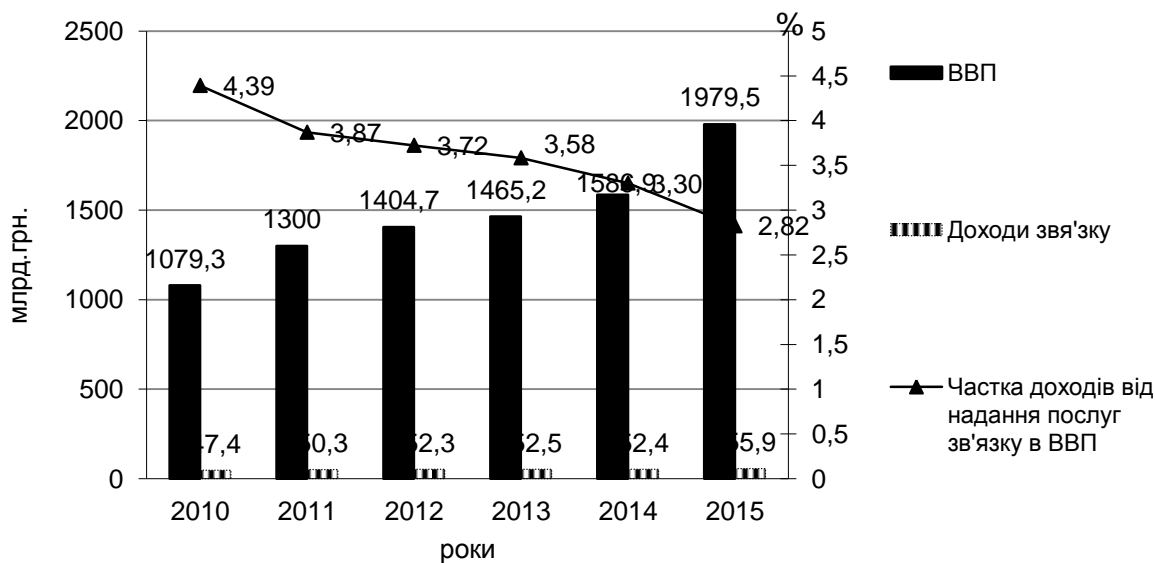

Рис. 4. Динаміка обсягів ВВП і доходів галузі зв'язку України в 2010-2015 рр.

Слід зазначити особливе місце і значення в інноваційній економіці телекомунікацій, серед характеристик якої найважливішими є доступність населенню телекомунікаційних послуг (доступ до мережі Інтернет) та швидкість доступу. Сьогодні загальновідомим є той факт, що широкопasmовий доступ (ШД) до телекомунікаційних та інформаційних послуг суттєво впливає на майже усі аспекти суспільного життя, у тому числі й на економіку. Враховуючи це, ООН у 2011 р. визнав право на доступ до інтернету одним з невід'ємних прав людини [3].

Широко відомими є результати досліджень, згідно з якими зростання проникнення фіксованого ШД на 10% призводить до зростання ВВП країни, в середньому, на 1% і до створення 80 нових робочих місць на кожну 1000 нових користувачів ШД. А подвоєння середньої швидкості ШД призводить до збільшення валового внутрішнього продукту (ВВП) країни на 0,3% [4].

Сьогодні вже 112 країн світу вже розробили Національні стратегії розвитку ШД [5]. Ці Національні стратегії включають у себе заходи з державної підтримки розвитку ШД (державне фінансування побудови інфраструктури ШД у сільській місцевості, податкові пільги для телекомунікаційних операторів тощо).

Більшість з цих країн вже здійснюють стимулювання розвитку ШД на державному рівні, і це вже дає позитивний ефект як в економічній (у вигляді зростання ВВП), так і в соціальній сфері.

Показником рівня розвитку ШД країни є проникнення ШД, тобто кількість користувачів ШД на 100 чоловік населення країни. Згідно зі статистикою World Wide Web Consortium [6], Україна займає 112 місце серед країн світу за проникненням Інтернету (із застосуванням фіксованого ШД).

Більш відчутним є відставання України за розвитком мереж 3G. Як видно з карти України щодо проникнення 3G-Інтернету (рис. 5) [7], значна частина території нашої країни не має покриття мережами 3G, а у рейтингу країн за доступністю мереж 3G/4G Україна займає передостаннє, 94 місце з 95-ти країн, у яких проводилося дослідження, випереджаючи тільки Гаїану. Лідерами у цьому рейтингу є Південна Корея, Японія та Ізраїль [8]. (прим. доступність мереж 3G/4G – це пропорція часу, протягом якого термінали користувачів можуть з'єднатися з мережею(ами) 3G/4G).

За швидкістю мобільного Інтернету Україна знаходиться на 67-й позиції з цих 95 країн [8]. За швидкістю з показником понад 40 Мбіт/с знову лідирує Південна Корея. Головною причиною відставання України за розвитком 3G-Інтернету є те, що українські оператори дуже пізно, лише у 2015 році, отримали ліцензії на надання послуг 3G-Інтернету.

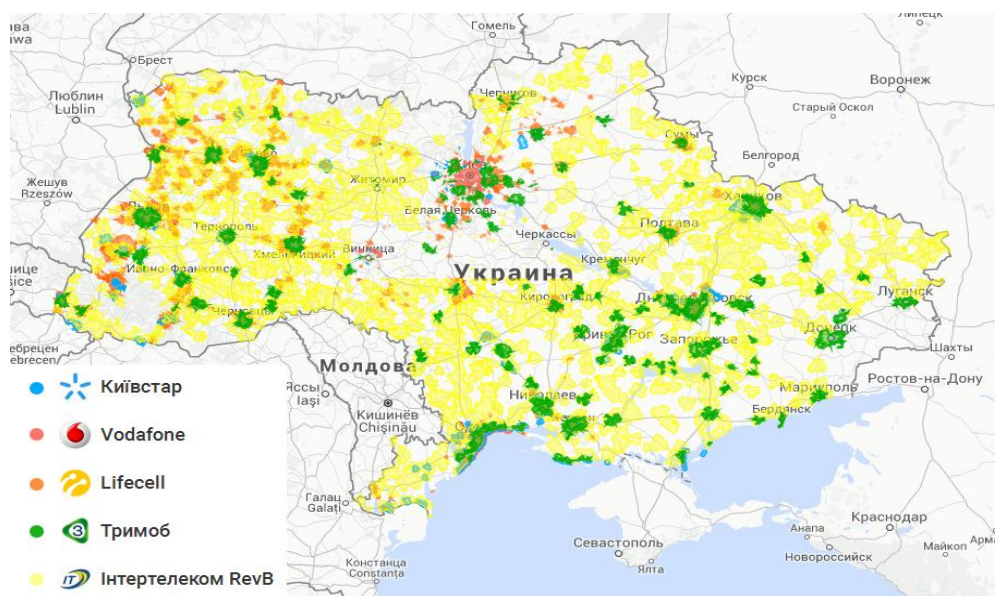

Рис. 5. Карта покриття 3G-мереж мобільних операторів України

Аналіз міжнародної та української нормативних баз, що регламентують розвиток інформаційного сектора і інформаційного суспільства показав, що вітчизняні нормативні акти, крім «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», не містять розроблених показників оцінки ефективності проведених заходів та досягнення цілей, а очікувані результати дуже узагальнені [9]. Аналіз результатів виконання Закону «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» показав, що до 2016 р. не виконані поставлені завдання і не досягнуті контрольні показники реалізації Стратегії. Так, 1-й етап реалізації Стратегії (2013-2015 рр.) в числі основних завдань припускав розробку і прийняття «Інформаційного кодексу» і закону «Про електронну комерцію», які до сих пір не розроблені. Також в Законі зазначається, що заходи щодо реалізації Стратегії повинні визначатися в Національному плані дій щодо впровадження економічних реформ, однак цей план розроблявся тільки в 2010-2014 рр., не визначав джерел і обсягів фінансування і не всі пункти в результаті були виконані. У Законі вказується, що реалізація повинна здійснюватися шляхом включення відповідних заходів до переліку проектів Національної програми інформатизації, але з 2013 р перелік проектів не затверджується Верховною радою України. Для оцінки стану розвитку інформаційного суспільства в Стратегії використані контрольні показники та індикатори розвитку інформаційного суспільства, такі як глобальний індекс конкурентоспроможності, індекс технологічної готовності, індекс мережевої готовності і індекс електронного уряду ООН та інші, що представляють собою комплексні показники, що характеризують рівні розвитку країн світу за показниками економічної конкурентоспроможності, технологічної готовності, мережевої готовності і рівню розвитку електронного уряду (табл. 1). Як видно з таблиці, жоден з важливих показників свого розрахункового (планового) значення до 2016 року не досяг. Так, наприклад, у 2013 році, при розробці Стратегії розвитку інформаційного суспільства, Україна займала 70 місце зі 148 країн у міжнародному рейтингу країн по глобального індексу конкурентоспроможності, і за прогнозних значень повинна була до 2015 року піднятися до 65 місця, а в дійсності зайняла у 2015 році 76 місце зі 140 країн (табл.1).

Таблиця 1

Контрольні показники розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Назва індексу	Місто України в глобальному рейтингу країн		
	2013	2015 план	2015 факт
Глобальний індекс конкурентоспроможності	70	65	79
Індекс технологічної готовності	80	65	86
Індекс мережевої готовності	73	65	71
Індекс електронного уряду ООН	65	60	87

Складено за: <http://gtmarket.ru/research/ratings> [10]

Стратегічне планування розвитку інформаційного сектора повинно включати в себе 3 основні

блоки: пріоритетні напрямки розвитку, фінансування і законодавчу базу.

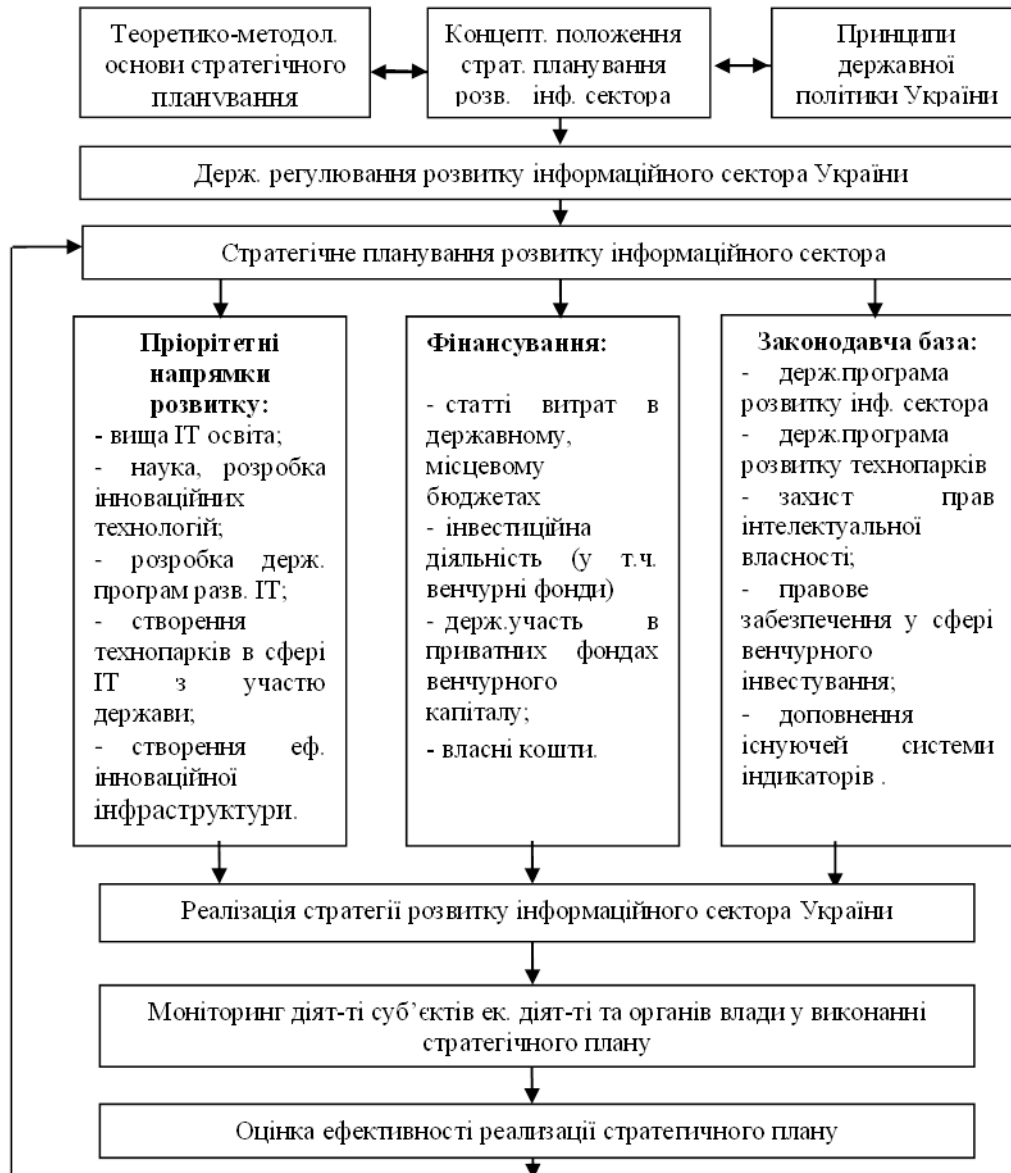

Рис. 5. Основні організаційно-економічні складові стратегічного планування розвитку інформаційного сектора України

Пріоритетними напрямками розвитку на наш погляд є:

- розвиток вищої ІТ освіти в Україні, що включає поглиблення фізико-математичної освіти, підготовку професійних ІТ викладачів, розширення навчальних практик в ІТ компаніях, розвиток у ВНЗ факультетів інформаційних технологій високого рівня підготовки, підвищення якості підготовки висококваліфікованих кадрів (аспірантів і докторантів) в області ІТ;

- розвиток фундаментальної та прикладної науки, розробка перспективних інноваційних технологій, розробка державних програм і створення ІТ технопарків за участю держави;

- створення ефективної інноваційної інфраструктури, що забезпечує перетворення знань в ринковий продукт, та інформаційної інфраструктури на основі розвитку телекомунікацій та забезпечення широкосмуговим доступом до інформаційних ресурсів і послуг, що пов'язує ІТ виробництво з виробниками та споживачами продукції. Державна стратегія в цьому напрямку повинна бути спрямована на створення законодавчих та економічних умов для пріоритетного розвитку перспективних телекомунікаційних технологій.

Фінансування розвитку інформаційного сектора повинно включати: розширення бюджетної

підтримки пріоритетних досліджень і розширене відтворення фундаментальних знань; використання механізму приватно-державного партнерства; розробку фінансового плану забезпечення галузевих програм розвитку інформаційного сектора, з визначенням джерел та обсягів фінансування, розподілених по підпрограмах і по роках.

Законодавча база розвитку інформаційного сектора в Україні потребує вдосконалення: розробки програми розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій, розробки державної програми розвитку технопарків, що визначає основні пріоритети напрямків діяльності технопарків та їх спеціалізацію, розробки законодавчої бази, що забезпечує захист прав інтелектуальної власності в секторі ІКТ, прийняття авторського права на програмне забезпечення та створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В роботі проведено статистичний аналіз розвитку інформаційного сектору України та аналіз нормативної бази, яка регламентує розвиток інформаційного сектора України, запропоновано основні організаційно-економічні складові стратегічного планування розвитку інформаційного сектора України, які включають питання пріоритетних напрямків розвитку, фінансування і законодавчої бази. Завданнями подальших досліджень виступають розробка індикаторів розвитку інформаційного сектора України та детальна розробка програм розвитку інформаційного сектора, а також аналіз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наукова та інноваційна діяльність – Київ: Державна служба статистики України, 2016. – 257 с.
2. Экспорт IT-услуг в 2015 году составил \$2,1 млрд — НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://delo.ua/tech/eksport-it-uslug-v-2015-godu-sostavil-21-mlrd-nbu-316696/>.
3. General Assembly of United Nations. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue [Electronic resource]. – 16 May 2011. – Access mode: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf.
4. Socioeconomic effects of broadband speed. Research by Ericsson, Arthur D. Little and Chalmers University of Technology. [Electronic resource] / Ericsson – Access mode: <https://www.ericsson.com/res/thecompany/docs/corporate-responsibility/2013/ericsson-broadband-final-071013.pdf>.
5. Опыт и планы строительства сетей широкополосного доступа в странах мира [Електронний ресурс] / журнал «Мир телекома» – Режим доступу: <http://mirtelecoma.ru/magazine/elektronnaya-versiya/35/>.
6. Internet Users by Country (2016) [Electronic resource] / World Wide Web Consortium – Access mode: <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>.
7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://3g.multitest.ua/?pos=49.24393,29.56683,7>
8. Global State of Mobile Networks (August 2016) [Electronic resource] / OpenSignal – Access mode: <https://opensignal.com/reports/2016/08/global-state-of-the-mobile-network/>.
9. Стратегия развития информационного общества в Украине [Электронный ресурс] // Киев. – 2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>.
10. Порівняльні дослідження [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://gtmarket.ru/research/ratings>.

REFERENCES

1. Research and Innovation [Scientific and innovative activities] (2016). State Statistics Service of Ukraine [in Ukraine].
2. IT-services exports in 2015 godu amounted to \$ 2.1 billion – NBU [Export of IT services in 2015 amounted to \$ 2.1 billion - NBU] delo.ua. Retrieved from: <https://delo.ua/tech/eksport-it-uslug-v-2015-godu-sostavil-21-mlrd-nbu-316696/> [in Russian].
3. General Assembly of United Nations. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue Retrieved from http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf [in English].
4. Socioeconomic effects of broadband speed. Research by Ericsson, Arthur D. Little and Chalmers

University of Technology. Retrieved from <https://www.ericsson.com/res/thecompany/docs/corporate-responsibility/2013/ericsson-broadband-final-071013.pdf>. [in English].

5. Opyit i planyi stroitelstva setey shirokopolosnogo dostupa v stranah mira [Experience Plans and construction of networks of broadband access in developing countries of the world] Retrieved from <http://mirtelecoma.ru/magazine/elektronnaya-versiya/35/>. [in Russian].

6. Internet Users by Country (2016) Retrieved from <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>. [in English].

7. Retrieved from: <http://3g.multitest.ua/?pos=49.24393,29.56683,7> [in English].

8. Global State of Mobile Networks (August 2016) Retrieved from: <https://opensignal.com/reports/2016/08/global-state-of-the-mobile-network/> [in English].

9. Strategiya razvitiya informatsionnogo obschestva v Ukraine [The Strategy is information society development in Ukraine] (2013) zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>. [in Russian].

10. Porivnialni doslidzhennia [Comparative studies] (2016). Retrieved from: <http://gtmarket.ru/research/ratings>. [in Ukraine].

УДК 332.122+352.071
JEL H77 R58

ОСИПОВ В.М.

д-р екон. наук, проф.

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: osipov@gmail.com

ШЕВЧЕНКО Д.І.

аспірант

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: Ishevadin1@gmail.com

СУБРЕГІОНАЛЬНІ УТВОРЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖМУНІЦИПАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РЕГІОНІ

У статті розглянуто субрегіональні утворення з точки зору підвищення рівня міжмуніципального співробітництва у регіоні. Проаналізовано сучасне законодавство у сфері міжмуніципального співробітництва та місце агломерацій та субрегіонів у ньому. Розглянуто український досвід утворення субрегіонів та перспективи функціонування таких утворень в Україні.

Ключові слова: субрегіон, агломерація, міжмуніципальне співробітництво, регіональний розвиток.

OSIPOV V.M.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: osipov@gmail.com

SHEVCHENKO D.I.

Postgraduate

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: Ishevadin1@gmail.com

SUBREGIONAL ENTITIES AS ONE OF THE METHODS OF INTERMUNICIPAL COOPERATION IN THE REGION

Inter-municipal cooperation in the world can be implemented in different ways, including: in the form of informal cooperation, the signing of a cooperation agreement, the creation of a municipal enterprise, the creation of mono-or multi-purpose inter-municipal cooperation bodies and delegating power to them, the introduction of an integrated territorial structure whose bodies have competence in matters of strategic importance. The reform of the decentralization and voluntary association of communities in Ukraine provides new opportunities and instruments for inter-municipal cooperation. The creation of subregions, including urban agglomerations as one of its types, is an effective form of such interaction in the world. In Ukrainian legislation, there is practically no mention of these terms in the context of inter-municipal cooperation. Regions face the challenge to act effectively in the case of resource lack, poor institutional framework and deformed governance system that impedes the restoration of economic and political stability at all levels. The solution of this complex problem lies in the intensification of inter-municipal cooperation, including at the subregional level. The article deals with subregional entities in context of improving inter-municipal cooperation in the region. The current legislation in the sphere of inter-municipal cooperation and place of agglomerations and subregions in it are considered. Ukrainian experience in creation of subregions and prospects of such entities in Ukraine are shown. The current experience of the formation of subregions in Ukraine can not be determined as positive, although attempts of its creation and development of socio-economic development strategies are

regularly carried out and implemented.

Key words: *subregion, agglomeration, intermunicipal cooperation, regional development.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

До останнього часу субрегіональні утворення не мали місця в законодавстві країни, але реформа децентралізації влади значно прискорила трансформаційні процеси в адміністративно-територіальному устрої. Прийнята велика кількість необхідних законів не вирішує майбутнє субрегіонів та агломерацій на теперішній час. Субрегіональні утворення могли б вивести міжмуніципальне співробітництво на більш високий рівень та забезпечили єдиний комплексний розвиток території, яку вони охоплюють.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню питань адміністративно-територіального устрою та міжмуніципального співробітництва, субрегіональних утворень присвячені праці В.Кампо, В.Князева, В.Кравченка, В.Куйбіди, М.Пітцика, М.Пухтинського, А.Ткачука, Ю. Ганущака та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання ролі субрегіонів у забезпеченні міжмуніципального співробітництва у регіоні залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей дослідження. Показати роль субрегіональних утворень у забезпеченні міжмуніципального співробітництва в умовах реформи децентралізації влади в Україні та перспективи їх функціонування.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Реформа децентралізації влади в Україні надає нові можливості та інструменти для здійснення міжмуніципального співробітництва. Створення субрегіонів, в тому числі міських агломерацій є ефективною формою такої взаємодії у світі. В українському законодавстві практично відсутнє згадування цих термінів у контексті саме міжмуніципального співробітництва.[1] Під субрегіоном ми маємо на увазі об'єднання, яке за розміром знаходиться між адміністративним районом та областю, здатне акумулювати фінансові ресурси та забезпечувати сталий розвиток території.

Термін «сталий розвиток» на Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття» визначався як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Це визначення стало основою для подальшого тлумачення соціо-еко-екологічного розвитку, якого необхідно прагнути досягти.

Міжмуніципальне співробітництво у світі може здійснюватись різними способами, серед яких: у формі неформального співробітництва, підписання договору про співробітництво, створення муніципального підприємства, створення моно- або багатоцільових органів міжмуніципального співробітництва та передача їм повноважень, запровадження інтегрованої територіальної структури, органи якої мають компетенцію у питаннях стратегічного значення, мають сильні політичні структури та певний рівень фінансової автономії.[2]

Законодавчу базу міжмуніципального співробітництва в Україні, окрім Конституції, складають Закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і Концепція реформування місцевого самоврядування територіальної організації влади в Україні та Бюджетний кодекс України, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції».

Важливо зазначити, що міські агломерації і субрегіони, наразі, не є адміністративними одиницями в Україні.

Новий етап розвитку міжмуніципального співробітництва став можливим після прийняття Закону України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та нормативно-правових актів. В Законі України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» дається наступне визначення: асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання (далі - асоціації) – це добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку. Подібна асоціація не є новим

адміністративно-територіальним утворенням – це приклад міжмуніципального співробітництва органів місцевого самоврядування. Правове регулювання на території громад кожного із членів Асоціації здійснюється згідно із законодавством України. Створення асоціації органів місцевого самоврядування з місцевим статусом надає площадку для координації зусиль у вирішенні спільних проблем, обміну досвідом та захисту прав її членів та ін.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також – після внесення змін – добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад. Згідно із Законом, територія об'єднаних територіальних громад є нерозривною, громада має розташовуватись у межах однієї області. У разі об'єднання такі громади наділяються повноваженнями та ресурсами, що є у міст обласного значення, і так само переходять на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом. Даний закон не дає можливості міській, сільській, селищній радам виходу із об'єднаної громади.

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» визначає 5 форм співробітництва міських, селищних та сільських рад, а саме:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;

3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності - інфраструктурних об'єктів;

4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій - спільних інфраструктурних об'єктів;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Співробітництво територіальних громад згідно із законом здійснюється шляхом підписання договору між суб'єктами, який подається до реєстру про співробітництво територіальних громад центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері розвитку місцевого самоврядування.

Таке співробітництво є добровільним, ініціюється органами місцевого самоврядування і може бути припинено у разі відмови від співробітництва відповідно до умов договору про співробітництво одного або кількох його суб'єктів.

Отже, сьогодні можливість органів місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць України об'єднувати ресурси для вирішення спільних проблем не є їхнім обов'язком, а лише правом, яке вони реалізують задля прискорення розвитку та підвищення якості життя громад. Очевидно, що інструментів, які надає нормативно-правова база недостатньо для забезпечення ефективного співробітництва органів місцевого самоврядування на всіх рівнях та створення реально діючих стратегічних документів, які будуть дорожньою картою соціально-економічного розвитку, а не віртуальною розробкою. Перш за все це стосується субрегіонів та агломерацій.

Зокрема, позитивний досвід партнерської співпраці на субрегіональному рівні мають територіальні громади міст Каховка, Нова Каховка, Берислав та районів, що їх «оточують»: Каховського та Бериславського, які у 2009 році утворили «віртуальний» субрегіон «Таврія». Це перший приклад в Україні, коли територіальні громади трьох міст і двох районів спільно розробили єдиний стратегічний план розвитку та затвердили його на сесіях рад. Ці громади утворили спільне агентство субрегіонального розвитку, яке допомагає усім громадам субрегіону проводити спільні промоційні заходи, залучати інвестиції, опікується розміщенням зовнішньої реклами тощо. Ці громади працюють на основі підписаного договору про співпрацю (протоколу про наміри) без утворення спільної асоціації органів місцевого самоврядування.[3]

Прикладами субрегіонального партнерства на Західній Україні є Асоціація міст і територіальних громад «Регіональна агломерація «Дрогобиччина», створена у 2003 році; Центрально-Волинський субрегіон, для якого у 2006-2007 рр. розроблено Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку.[5]

В Українському Причорномор'ї також мають місце процеси розвитку міжтериторіального партнерства. Зокрема, субрегіон «Дніпро-Бузька золота дельта» є класичною Миколаївсько-

Херсонською конурбацією (міська агломерація поліцентричного типу) та прикладом міжрегіонального територіального партнерства. Миколаїв і Херсон є найбільш прилеглими обласними центрами в Україні, що обумовлює тісну економічну взаємодію.

В Одеській області в процесі реалізації проекту "Місцеві Ініціативи для Сталої України" (LINK) та за участю співробітників інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень в якості експертів розроблено та затверджено Одеською обласною радою стратегічні плани на 2012-2022 роки для двох субрегіонів – **Одеської агломерації**, до складу якої увійшли міста Одеса, Іллічівськ, Теплодар, Южне та Біляївський, Лиманський (Комінтернівський) і Овідіопольський райони Одещини; та Придунайського економічного субрегіону, який об'єднує м. Ізмаїл, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський райони Одеської області. Існує перспектива формування й інших субрегіонів в рамках Одеської області, серед яких Нижній Дністер, Північ і Північний-Схід.

Що стосується практичної реалізації стратегій розвитку субрегіонів Одеської області, то активних дій в цьому напрямку не відбулось. Стратегія розвитку Одеської агломерації після її затвердження Одеською обласною радою не набула подальшої реалізації. Стратегія розвитку Придунайського субрегіону теж не реалізується в повному обсязі, проте здійснено ряд організаційних заходів, спрямованих на її реалізацію. [3]

З 2015 року наукова група Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень працює над проектом та стратегією Тилігульського субрегіону. Основною метою створення даної структури є спільне використання ресурсів Тилігульського лиману та освоєння навколишньої території, реалізація спільних проектів.

Концепція розвитку Тилігульського субрегіону представлена трьома полюсами потенційного економічного зростання: територіальні громади, які розташовані навколо Аджалицького лиману (с. Визирка, смт. Нові Біляри, с. Сичавка - портово-промисловий комплекс);

туристично-рекреаційний комплекс на базі Тилігульського лиману (с. Калинівка, с. Любополь, с. Трояндове, с. Кордон);

агропромисловий комплекс (смт. Доброслав, с. Курісове, с. Каїри, с. Шомполи, с. Сербка, с. Новомиколаївка).

Субрегіон розташований в Лиманському районі Одеської області, але в майбутньому до нього можуть приєднатись місто Южне та сільські/селищні ради Миколаївської області, які мають вихід до лиману.

Практичну сторону міжмуніципального співробітництва в рамках Тилігульського субрегіону представлятиме впровадження таких субрегіональних проектів: організація сміттесортування, вивіз та переробка сміття, створення молочної ферми та сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, організація збору сухою і виготовлення з нього та відходів сільськогосподарського виробництва опалювальних пелетів для соціальних об'єктів, створення підприємства з виготовлення тротуарної плитки, створення об'єднаних комунальних підприємств на базі Петрівської та Визирської територіальних громад. Дані проекти частково вирішуватимуть проблему зайнятості населення в сільській місцевості, покращення умов життя населення та проблему забруднення навколишнього середовища.

В процесі добровільного об'єднання громад на території Тилігульського субрегіону сформується три об'єднані територіальні громади: Визирська, Доброславська та Курісовська, які відрізняються значними диспропорціями розвитку.

В Курісовській об'єднаній територіальній громаді податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) на одного жителя складатиме 311 грн., в Доброславській – 1159 грн., Визирській - 5534 грн., при середньому значенні ПДФО на одного жителя в Україні для районних, бюджетів міст обласного значення та бюджетів об'єднаних територіальних громад - 1166 (прогноз КМУ на 2017 рік). Навіть після горизонтального вирівнювання ПДФО на одного жителя в громадах складатиме: в Курісовській - 902 грн., в Доброславській – 1159 грн., у Визирській – 3404 грн. Реалізація субрегіональних проектів та створення спільних фондів ще зменшить диспропорції розвитку території.

Таким чином перед регіонами стоїть завдання ефективно діяти в умовах дефіциту ресурсів, недосконалої інституційної бази і деформованої системи управління, що гальмує відновлення економічної та політичної стабільності на всіх рівнях. Саме регіональний рівень має стати точкою опори для досягнення макроекономічної стабільності в країні, зростання експортного потенціалу та розширення ринків збуту продукції тощо. Цьому має сприяти залучення інструментів регулювання і

забезпечення регіонального розвитку[8]. Ключовим елементом у цьому процесі відіграватиме інтенсифікація міжмуніципального співробітництва, у тому числі і на субрегіональному рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Виникнення та функціонування агломерацій та субрегіонів як форми міжмуніципального партнерства тісно пов'язане зі стратегічним плануванням соціально-економічного розвитку. На жаль, на всіх рівнях влади цей процес носить декларативний характер. На перший план усюди і завжди ставиться бюджет. Ми бачимо задачею наукового осередку переломити цю тенденцію. Стратегія має стати планом розвитку держави, регіону, району, об'єднаної територіальної громади, міста, сільської/селищної ради, а бюджет – його кошторисом. Необхідно закріпити це законодавчо та зобов'язати розробляти стратегічні документи за єдиною методикою на усіх рівнях.

2. Низька політична культура значно стримує розвиток міжмуніципального співробітництва, адже на даний момент для муніципалітетів доступна велика кількість інструментів (якими не користуються) для організації останнього, в тому числі створення асоціацій органів місцевого самоврядування (з місцевим або всеукраїнським статусом), формування об'єднаних територіальних громад, підписання договорів про співробітництво.

3. Реформа децентралізації влади в Україні відкрила нові можливості для організації міжмуніципального співробітництва. З політичних причин та супротиву місцевих еліт зміни відбуваються поступово, а не шляхом «шокової терапії». На даний момент немає чіткого розуміння майбутнього районів, інституту префектів, субрегіонів та агломерацій, адже низка необхідних законопроектів не прийнята. Поняття субрегіон не вводиться в законодавче поле, але розроблено законопроект, який регулюватиме формування та функціонування міських агломерацій.

4. Ключовим елементом реформи децентралізації влади є процес добровільного об'єднання територіальних громад. Надання більших повноважень та ресурсів стимулюватиме ініціалізацію міжмуніципального співробітництва, адже нові громади стають менш залежними від районів, переходять на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, і в цілому адміністративно-територіальний устрій відходить від ще радянської жорсткої вертикалі влади. Формування об'єднаних територіальних громад вступає в протиріччя з створенням міських агломераційних об'єднань навколо міст обласного значення та міст, якщо останні не стають центрами об'єднаних територіальних громад. Законопроект про агломерації не дає відповіді на це питання, а формування субрегіонів не лише з об'єднаних територіальних громад взагалі не розглядається.

5. Сучасний досвід формування субрегіонів в Україні важко назвати позитивним, хоча спроби і їх створення і розробки стратегій соціально-економічного розвитку регулярно здійснювались і здійснюються. Тим не менш запит на формування субрегіональних утворень збільшуватиметься внаслідок збільшення кількості об'єднаних територіальних громад, адже повноважень асоціації місцевого статусу недостатньо для забезпечення сталого розвитку території.

6. До переваг субрегіонального міжмуніципального співробітництва можна також віднести формування більш привабливого інвестиційного клімату території, об'єднання ресурсів для реалізації програм та проектів місцевого розвитку, покращення якості надання послуг за рахунок ефекту масштабу, підготовка та впровадження стратегій соціально-економічного розвитку та ін. Наприклад, субрегіональними проектами, які дуже важко впровадити за кошти громад є створення комплексної системи поводження з побутовими відходами, покращення автобусного сполучення в регіоні, заходи щодо впровадження електронної демократії, створення агропромислових та туристично-рекреаційних кластерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут громадянського суспільства: Нормативне регулювання поняття «агломерація» в законодавстві України (аналітична записка) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/normatyvne-regulyvannya-ponyattya-aglomeratsiya-v-zakonodavstvi-ukrayiny-analitychna-zapyska/#sthash.Z6w6HkWU>.
2. Міжмуніципальне співробітництво: Навчальний посібник/Уклад.: В. Вакуленко, О. Ігнатенко, Г. Борщ, О. Курт, Ф. Тедік, Т. Журавель. – К.:Фенікс. 2012. – 392 с.
3. Осипов В.М. Міжмуніципальне співробітництво як інструмент підвищення конкурентоспроможності Придунайського економічного субрегіону / В.М. Осипов, О.А. Єрмакова, І.Л. Парасюк // Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку в умовах

глобалізації: регіональний вектор: тези доповіді до I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – (Ізмаїл, 16-17 квітня 2012 р.) - Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Кагульський державний університет «В.Р.Насдеу». – Ізмаїл, 2012.

4. І. Л. Парасюк, Аспекти взаємодії територіальних громад та органів місцевої виконавчої влади агломерації задля спільного економічного розвитку // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" № 10, 2010 – Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет.

5. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів. – Проект USAID «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність». – Київ, 2012.

6. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII.

7. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 № 1508-VII.

8. Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції "Територіальний розвиток і регіональна політика: сучасний стан та орієнтири подальших реформ" // Регіональна економіка. - 2016. - № 2. - С. 234-239. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_2_31.

9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР.

10. Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16.04.2009 № 1275-VI.

REFERENCES

1. Instytut hromadianskoho suspilstva: Normatyvne rehuliuвання poniattia «ahlomeratsiia» v zakonodavstvi Ukrainy (analitichna zapyska) [Normative regulation of the term "agglomeration" in the legislation of Ukraine(analytical report)] Retrieved from <http://www.csi.org.ua/normatyvne-regulyuvannya-ponyattya-aglomeratsiya-v-zakonodavstvi-ukrayiny-analitichna-zapyska/#sthash.Z6w6HkWU>. [in Ukrainian].

2. Mizhmunitsypalne spivrobitnytstvo: Navchalnyi posibnyk[inter-municipal cooperation: Textbook]/Uklad.: V. Vakulenko, O. Ihnatenko, H. Borshch, O. Kurt, F. Tedik, T. Zhuravel. – К.:Feniks. 2012. – 392 s. [in Ukrainian].

3. Osypov V.M. Mizhmunitsypalne spivrobitnytstvo yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti Prydunaiskoho ekonomichnoho subrehionu [Intermunicipal cooperation as a tool for improving the competitiveness of the Danube economic subregion] / V.M. Osypov, O.A. Yermakova, I.L. Parasiuk // Problemy ta perspektyvy innovatsiinoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii: rehionalnyi vektor: tezy dopovidi do I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. – (Izmail, 16-17 kvitnia 2012 r.) - Izmail'skyi derzhavnyi humanitarnyi universytet, Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Kahul'skyi derzhavnyi universytet «B.P.Hasdeu». – Izmail, 2012 [in Ukrainian].

4. L. Parasiuk, Aspekty vzaiemodii terytorialnykh hromad ta orhaniv mistsevoi vykonavchoi vlady ahlomeratsii zadlia spilnoho ekonomichnoho rozvytku[Aspects of interaction between local communities and local authorities agglomeration for joint economic development] // Elektronne naukovе fakhove vydannia "Efektivna ekonomika" № 10, 2010 – Dnipropetrovskyi derzhavnyi ahrarno-ekonomichnyi universytet [in Ukrainian].

5. Terytorialnyi rozvytok v Ukraini: rozvytok ahlomeratsii ta subrehioniv. [Local Development in Ukraine: development of agglomerations and sub-regions]– Proekt USAID «Lokalni investytsii ta natsionalna konkurentospromozhnist». – Kyiv, 2012. [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy «Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad» vid 05.02.2015 № 157-VIII [The Law of Ukraine «About the kindness of the teritorial communities» from 05.02.2015 № 157-VIII] [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy «Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad» vid 17.06.2014 № 1508-VII [The Law of Ukraine "About the Spivority of Territorial Gromads" from 17.06.2014 № 1508-VII] [in Ukrainian].

8. Rekomendatsii Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka: suchasnyi stan ta oriiientyry podalshykh reform" [Recommendations of the International Scientific Conference "Territorial development and regional policy: current situation and guidance for

further reforms"] // Rehionalna ekonomika. - 2016. - № 2. - S. 234-239. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_2_31 [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrayiny «Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini» vid 21.05.1997 # 280/97-VR [Law of Ukraine "About local government in Ukraine"] [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrayiny «Pro asotsiatsiyi orhaniv mistsevoho samovryaduvannya» vid 16.04.2009 # 1275-VI. [Law of Ukraine "About associations of local governments"] [in Ukrainian].

УДК 338.47(656.6)
JEL R41, P45

ПОЗНАНСЬКА І.В.

Канд. екон. наук, с.н.с..

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: poznan75@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ

В статті розглядаються питання відповідності темпів та напрямів розвитку морських перевезень розвитку світової економіки та потребам в перевезеннях, досліджуються зовнішні фактори, які мають прямий або опосередкований вплив на розвиток фрахтового ринку: партнерство в області якості інфраструктури, зміни в торговельній політиці та лібералізації, зростання населення і урбанізація, зростаюча транскордонна торгівля електронною комерцією, циркулярна (кругова) економіка, скорочення глобального використання викопних видів палива.

Ключові слова: фрахтовий ринок, судноплавні компанії, транспортна інфраструктура, міжнародна торгівля.

POZNANSKA I.V.

Ph.D. (Economics)

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: poznan75@gmail.com

PROBLEMS EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE SHIPPING COMPANIES

The operation of shipping companies in today's rapidly changing conditions is associated with a number of complications due to the dependence of operating activities on many external factors. Recent developments and trends in world trade, characterized by uncertainty, a decline in the rate of growth in trade to rates below the growth of the economy as a whole, which requires a revision of the globalization model of development. Such changes can bring both positive effects and uncertainty in trade and shipping, mainly due to global shifts in the structure of transportation, production and consumption, which may reduce the demand for maritime transport services and the volume of sea transport. Recent trends in the shipping industry have weak growth rates, continuing problems of excess tonnage, imbalance between supply and demand. The article questions of compliance pace and marine transportation trends of the global economy and the need for traffic examines external factors, which have a direct or indirect effect on the development of the freight market: partnership in the field of infrastructure quality, changes in trade policy and liberalization, population growth and urbanization, growing cross-border e-commerce trade, circular economy, reduction of global use of fossil fuels. It is determined which of the factors will increase the volume of transportation and conversely, and that are able to change the structure of the world fleet. It is proposed to move on to new methods of forecasting sea trade flows, different from extrapolation of GDP and growth of trade turnover, including fiscal and environmental policies, as well as transport costs and regulatory aspects.

Keywords: freight market, shipping companies, transport infrastructure, international trade.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Функціонування судноплавних компаній в сучасних стрімко змінюючихся умовах пов'язане з низкою ускладнень, обумовлених залежністю операційної діяльності від багатьох зовнішніх факторів. Останні події та тенденції розвитку світової торгівлі, які характеризуються невизначеністю, зниженням темпів зростання в торгівлі до темпів нижче зростання економіки в цілому, що потребує переглядання глобалізаційної моделі розвитку. Деякі події спроможні позитивно вплинути на морські перевезення та збільшити обсяги перевезення, створивши можливості для країн, що розвиваються, в якості користувачів та постачальників послуг морського транспорту. Низка подій взагалі спроможна змінити напрямки діяльності морського транспорту, це зміни в області розвитку інфраструктури, зміни в торговій політиці та лібералізації, зростання народонаселення і урбанізація і повсюдне

використання електронної торгівлі. Більш того, такі нові тенденції, як четверта промислова революція, циклічні концепції в економіці, розширення використання безпечних видів енергії мають опосередкований вплив на морські перевезення.[1;84-100]. Такі зміни можуть принести, як до позитивних наслідків, так і до невизначеності в торгівлі і морському судноплаванні, в основному за рахунок глобальних зрушень в структурі перевезень, виробництва та споживання, що може знизити попит на послуги морського транспорту та обсяги морських перевезень.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Останні публікації, які присвячені функціонуванню фрахтового ринку, зосередженні на аналізі сучасного стану, розробці методів та моделей оптимізації роботи фрахтового ринку та інш.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Це дослідження висвітлює питання відповідності темпів та напрямів розвитку морських перевезень розвитку світової економіки та потребам в перевезеннях, досліджуються фактори та останні світові події, які впливають на розвиток фрахтового ринку на пряму чи опосередковано.

Формулювання цілей дослідження. Розуміння тенденцій та закономірностей розвитку світової торгівлі та її безпосереднього впливу на напрями розвитку світового фрахтового ринку, дозволить оцінити подальші пріоритети, визначити шляхи використання потенціалу судноплавної галузі, які відкриваються для країн, що розвиваються.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Потреба у розвитку і розширенню інфраструктури з метою поліпшення можливостей приєднання, розширення доступу до постачальників і споживачів і сприяння торгівлі та регіональної інтеграції дало поштовх до будівництва, розширення і вдосконалення логістичної інфраструктури та фізичних активів, таких як Панамський канал і Суецький канал, а також ініціативи «Один пояс», «Одна дорога» в Китаї і спільне партнерство між Японією і Азіатським банком розвитку в області якості інфраструктури. Останні два проекти можуть стимулювати зростання, торгівлю і попит на транспортні та логістичні послуги.

Завершення проекту розширення Суецького каналу з початкових 60 км до 95 км дозволить підвищити пропускну здатність до 97 суден в день, для двостороннього руху в деяких районах і для більших суден в інших районах, скоротити час на транзит і очікування. Розширення Панамського каналу дозволить пропускати більші судна типа «Неопанамакс», що, в свою чергу, може привести до передислокації суден «Панамакс» на внутрішньорегіональні маршрути. [2;15].

Проекти «Один пояс» і «Одна дорога» в Китаї потенційно може дати серйозні наслідки для морської торгівлі, спрямовані на створення нових торгових шляхів, зв'язків і ділових можливостей по п'яти маршрутах, шляхом подальшого транспортного об'єднання Китаю, Азії, Європи, Африки та країн з перехідною економікою. Повна реалізація цієї ідеї передбачає створення мережі торгівлі та транспортної інфраструктури за участю 60 країн, на яку припадає 60% світового населення з сукупним ВВП 33% від загальносвітового показника [3]. Наземна її частина орієнтована на ув'язку Китаю з Європою через Центральну Азію і Російську Федерацію; Китаю з Західною Азією через Центральну Азію та Китаю з Південно-Східною Азією, Південною Азією і Індійським океаном. Морський транспорт орієнтований в цьому проекті на пов'язування Китаю з Європою через Індійський океан і Китай з південною частиною Тихого океану [4]. Загалом визначено шість коридорів міжнародного економічного співробітництва.

Прогнозується значна користь для Китаю в напрямку оживлення вітчизняні галузі промисловості, принесе більш високий прибуток для китайського капіталу і більш високий попит на китайські товари і послуги; допоможе використовувати трудовий потенціал Китаю; використовувати надлишкові виробничі потужності Китаю, такі як цемент для портів і доріг і сталь для рейок і поїздів, серед іншого [5, 20]. Очікується, що західний регіон Китаю отримає вигоду завдяки побудові з'єднань та інфраструктури всередині країни і створення попиту на продукцію з високою доданою вартістю, наприклад, для трубопроводів і високошвидкісних залізниць [5,22]. Значна енергетична безпека для Китаю також може бути досягнута шляхом використання альтернативних маршрутів через Малаккську протоку, Пакистан, М'янму і Таїланд.

Крім Китаю ця ініціатива може сприяти скороченню транспортних витрат, збільшення торговельних потоків і відкриттю нових ринків для всіх залучених країн, а також сприяти розвитку нових галузей промисловості [3]. Ще одним важливим очікуваним внеском є вирішення інфраструктурних проблем в регіонах, що розвиваються, особливо в галузі транспорту. Потреби в інфраструктурних інвестиціях в Азії оцінюються в розмірі 50 млрд. \$ в рік до 2020 року, а для Африки, за оцінками, перевищать 93 млрд. \$ [6]. Крім цього Китай вже виділив понад 10 млрд. \$ на

інвестиції в розвиток порту Багамайю в Об'єднаній Республіці Анзани і уклав контракти на будівництво залізниць, що з'єднують порти Дар-ес-Салама і Момбаси, з внутрішніми країнами. Такі інвестиції можуть стимулювати торгівлю, як, наприклад, в Африці, де потроєння інвестиційної вартості Китаю в 2008-2013 роках було пов'язане з подвоєнням експорту з 55 млрд. \$ в 2008 році до 116 млрд. \$ в 2014 році [6].

З точки зору транспортного сектора успіх ініціативи в значній мірі залежить від оптимізації транспортної інфраструктури і послуг, включаючи судноплавство і логістику, які необхідні для підтримки як в Китаї так і за його межами. У свою чергу, транспортний сектор може отримати вигоду з можливостей зростання торгівлі та обсягів перевезень, обумовлених скороченням транспортних витрат і розширенням доступу до ринків і можливостями приєднання, а також інфраструктурою і промисловим розвитком.

Що стосується судноплавства, це ініціатива може дати додатковий імпульс для зростання обсягів перевезень і змінити останні тенденції слабкого попиту і повільно зростаючої торгівлі, а також допомогти збалансувати ринок, який в даний час стикається з невідповідністю між пропозицією і попитом, а також триваючим надлишком тоннажу.

Очікується, що морські сполучення, що зв'язують Китай з портом Пірей через Індійський океан і Суецький канал стануть альтернативою портів, таким як Антверпен, Гамбург і Роттердам скоротивши 10 днів поїздки через центральну або західну Європу. Розширення Суецького каналу дозволить забезпечити освоєння торгових потоків з Ісламської Республіки Іран, викликаних скасуванням міжнародних санкцій і збільшення обсягів торгівлі нафтою, яке очікується в результаті зростаючого значення ринку нафтопереробних підприємств Індії [7]. Наземний транспорт пропонує альтернативні варіанти логістики для бізнесу і торгівлі, особливо для товарів з високою доданою вартістю і термінами доставки. Кілька залізниць, які вже діють між Китаєм і Європою, дають перевагу щодо середньої тривалості подорожі близько 15 днів в порівнянні з 30-40 морським шляхом. Крім того, залізничний транспорт вигідно відрізняється від авіатранспорту щодо транспортних витрат і являє собою більш екологічно чистий вид транспорту.

Ще одним з важливих змін в міжнародній торгівлі, яка безпосередньо впливає на міжнародні морські перевезення це партнерство в області якості інфраструктури, яке націлене на сприяння інвестиціям в інфраструктуру завдяки співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Японія, використовуючи свої інструменти економічного співробітництва, включаючи офіційну допомогу в цілях розвитку, а також співпрацюючи з Азіатським банком розвитку, як очікується, надасть 110 млрд. \$ для фінансування дослідження розвитку інфраструктури в Азії протягом наступних п'яти років. Ця ініціатива повинна задовольнити потреби в інфраструктурі і забезпечити якість і кількість в інфраструктурі за рахунок мобілізації додаткових фінансових ресурсів і ноу-хау з приватного сектора. Приклади суміжних проектів включають в себе Делі Метро, Індія; Залізнична естакада Улан-Батор, Монголія; і міст дружби між В'єтнамом і Японією.

Як відомо, урядова політика і заходи втручання сприяють формуванню моделей міжнародної торгівлі, включаючи морську торгівлю. Хоча усунення слабкості глобального попиту, викликаного в основному застійної реальною заробітною платою, має важливе значення для активізації торгівлі, ряд заходів може потенційно сприяти відновленню глобальної сукупного попиту і підтримувати торгівлю, включаючи, наприклад, скасування обмежувальних заходів і реалізацію Угоди про спрощення процедур торгівлі, яке потенційно може збільшити обсяг торгівлі на суму до 1 трлн. \$ [8]. Тривають заходи щодо подальшої лібералізації торгівлі за допомогою регіональних угод. Деякі ініціативи можуть створити великі ринки і покрити значну частку глобального ВВП, коли вони будуть повністю реалізовані. Наприклад, передбачається, що Транс-Тихоокеанське партнерство, прийняте в 2015 році і об'єднує 12 країн, створить ринок праці для 800 млн. чол., що складе більше ніж 40% світового ВВП. Ведуться також переговори про створення Трансатлантичного партнерства в галузі торгівлі та інвестицій, яке поряд з іншими широкими економічними угодами між групами країн, які в сукупності мають значну економічну вагу, ймовірно, матиме значний вплив на структуру інвестицій, на кожну з трьох регіональних угруповань доводиться по чверті або більш глобальних потоків прямих іноземних інвестицій. Крім того, створене в грудні 2015 року Економічне співтовариство Асоціації держав Південно-Східної Азії може створити ринок, що охоплює більше 622 млн. чол. і вартістю 2,6 трлн. \$ (Кінг, 2015 рік). Як повідомляється, в рамках ініціативи «Один пояс» і «Одна дорога» Китай планує провести переговори про укладення угоди про вільну торгівлю з

65 країнами.

За даними Міністерства торгівлі, до кінця 2015 року Китай створив 53 зони економічного співробітництва в 18 країнах з ініціативи «Один пояс», «Одна дорога» маршрути з відповідними інвестиціями понад 14 млрд. \$. і підписав угоди про вільну торгівлю з 11 країнами і двосторонні інвестиційні угоди з 56 країнами. Китай також проводить ініціативи щодо спрощення процедур торгівлі за допомогою митного співробітництва з сусідніми країнами.

На морську торгівлю, як і раніше чине вплив зростання світового населення і урбанізації, і його, ймовірно, будуть визначати демографічні зрушення, такі як старіння населення на традиційних споживчих ринках в розвинених регіонах (в тому числі в Сполучених Штатах і Європі) і Китаї, а також зростання числа споживачів з більш низькою купівельною спроможністю в регіонах, що розвиваються.

На структуру та розвиток морської торгівлі діє ріст транскордонної торгівлі за допомогою електронної комерції. Азіатсько-Тихоокеанський регіон є найбільшим і найбільш швидкозростаючим в світі регіоном електронної комерції для бізнесу, і в 2015 році обсяг роздрібних продажів електронної комерції склав 877,61 млрд. \$.

Очікується, що до 2018 року обсяг електронної торгівлі в регіоні збільшиться до понад 1,89 трлн. \$. У 2015 році Китай перевершив США, як найбільший в світі ринок електронної комерції, а до 2020 року він повинен подвоїтися до 1,1 трлн. \$. Прогнозується, що оборот електронної комерції в Індії зрівняється з аналогічним показником Австралії та Республіки Корея до 2020 року виросте в п'ять разів. Електронна комерція надає значні можливості для зростання, оскільки вона забезпечує торгівлю, емієть ланцюжка поставок і логістику. У країнах, що розвиваються потенційні можливості для бізнесу і вигоди можуть бути значними, оскільки електронна комерція змінює моделі споживання і споживчу поведінку покупців і дозволяє отримати доступ до більш широкого вибору товарів і брендів по відносно розумною ціною. Збільшуючи і змінюючи структуру споживання і дозволяючи малим і середнім підприємствам вийти на нові ринки за кордоном, електронна торгівля також збільшує обсяги торгівлі. Незважаючи на те, що такий розвиток подій може підвищити попит на морські перевезення, порти і логістичні послуги, фактичний вплив на морські перевезення ще належить оцінити в повній мірі, оскільки електронна торгівля може створювати певні проблеми для сектора морських перевезень. Наприклад, доставка може не освоювати повний торговий потенціал, що виникає в результаті електронної комерції, оскільки великі роздрібні підприємства (такі як Amazon і Wal-Mart Stores) все більше оптимізують відстані, в тому числі за рахунок розширення мереж складів, розміщення складських запасів і складських центрів ближче до споживчих ринків і розвиваючи свої власні можливості транспортування морем, щоб уникнути витрат зовнішніх судноплавних компаній.

Четверта промислова революція завдяки оцифруванню і використанню інновацій, технологій, баз даних і Інтернету з метою зсуву встановлених режимів виробництва і споживання може сприяти підвищенню добробуту і продуктивності і відкривати нові можливості. Інновації, технології і великі бази даних можуть сприяти підвищенню ефективності та продуктивності, скороченню транспортних витрат, підвищенню продуктивності ланцюгів поставок і скороченню відстаней перевезень. Однак вони можуть порушувати виробничі процеси, засновані на вертикальній спеціалізації і міжнародної фрагментації виробництва. Скорочуючи протяжність ланцюжків поставок і потенційно обмежуючи здатність країн створювати робочі місця, що, в свою чергу, може перешкоджати появі середнього класу. Четвертий промисловий переворот має потенціал для зниження попиту на послуги морського транспорту і стримування зростання світових обсягів морської торгівлі.

Формування циркулярної економіки поряд з розвитком інструментів загальної економіки все частіше створюють нові умови для функціонування ринку морських перевезень. Загальна економіка нові технологічні платформи, які дозволяють управляти активами, надавати послуги і доступ до інформації, можуть змінити попит, а також ланцюжки поставок і змінити моделі контурів зворотного зв'язку в пов'язаних галузях промисловості. Кругова економіка, заохочуючи ефективне використання ресурсів, більш ефективне використання ресурсів і меншу залежність від викопних видів палива і сировини, дозволяє створювати стійкі моделі виробництва і споживання відповідно до цілей сталого розвитку. Разом з тим пов'язані з цим збереження корисних викопних ресурсів та підвищення ефективності можуть також знизити попит на послуги морського транспорту.

Хоча глобальна програма дій в області клімату, як очікується, ще більше зміцнить структуру торгівлі танкерами, успіхи в галузі поновлюваних джерел енергії та акумулювання енергії можуть

вплинути на світовий попит на нафту для кінцевих споживачів. Пов'язані технології можуть знизити попит на сиру нафту і нафтопродукти, а також на вугілля і рідкий природний газ і тим самим вплинути на попит на танкери, газозови та навалочні судна. Привабливість газу, як можливої більш екологічно чистої альтернативи нафти і вугіллю, тому торгівля рідким природним газом може принести вигоду, принаймні в короткостроковій і середньостроковій перспективі. Крім того, на ринку поновлюваних джерел енергії країни, що розвиваються мають можливість підвищити їх соціальну значимість як користувачів, так і виробників. У 2015 році глобальна енергія вітру, яка залишалася найбільшим джерелом поновлюваної енергії протягом року, збільшилася на 17,4%, а виробництво сонячної енергії виросло на 32,6%. Більшість країн, що розвиваються наділені поновлюваними енергетичними ресурсами, в тому числі сонячною енергією, вітроенергетикою, геотермальною енергією та біомасою, а також людськими ресурсами, необхідними для виробництва щодо трудомістких систем, пов'язаних з виробництвом поновлюваних джерел енергії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На розвиток та кон'юнктуру фрахтового ринку на сучасному етапі впливають такі зовнішні фактори: стрімкі зміни та об'єднанні зусилля, що направлені на створення якісної інфраструктури; зміни в торговельній політиці та лібералізації; зростання населення і урбанізація; зростаюча транскордонна торгівля електронною комерцією; нові інструменти загальної та розвиток циркулярної (кругової) економіки; скорочення глобального використання викопних видів палива.

З триваючим зрушенням у відносинах між співвідношенням між обсягом торгівлі та ВВП стає все більш очевидним, що прогнозування морських торговельних потоків на основі лінійної екстраполяції від ВВП і зростання товарообігу може бути недійсним. Методи прогнозування необхідно переглянути і відобразити зміни, відмінні від ВВП, включаючи фіскальну і екологічну політику, а також транспортні витрати і аспекти регулювання. Такі міркування слід брати до уваги при прогнозуванні майбутнього зростання і торгових потоків з метою планування майбутньої транспортної інфраструктури та розвитку потенціалу та розробки стратегій і політики, спрямованих на підтримку ланцюжків поставок і індустріалізації за допомогою виробництва і розширення участі в регіональних і глобальних ланцюжках створення вартості. Крім того, краще розуміння нових відносин між торгівлею і ВВП дає країнам, що розвиваються можливість розглянути шляхи, по яких вони можуть збільшити участь в глобальних виробничих процесах і торговельних мережах, можуть отримати вигоду з вивчення невикористаного потенціалу і можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розвиток та глобалізація 2016: факти та цифри (Гідна праця та економічне зростання)/ ЮНКТАД – Женева, 2016 – 233 с.
2. Доповідь про торгівлю та розвиток/ЮНКТАД – Женева, 2014 – 34с.
3. Звіт щодо розвитку дорожнього поясу Китай-Великобританія [Електронний ресурс]/ Китайсько-Британський ділова рада – Пекін, 2015. Режим доступу: <http://www.cbcc.org/sectors/oborcasestudies/>
4. Економічна і торгова інформація про Гонконг [Електронний ресурс]/ Рада з розвитку торгівлі Гонконгу– Гонконг, 2016 – Режим доступу: <http://hong-kong-economy-research.hktdc.com/business-news/article/Market-Environment/Economic-and-Trade-Information-on-Hong-Kong/etihk/en/1/1X000000/1X09OVUL.htm>
5. Review of Maritime Transport 2016 (Electronic resource)/ UNCTAD UNITED NATIONS – 2016.- 118 p. Mode of access: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2016_en.pdf
6. Global Economic Outlook: Better Than 2014—but Not By Much (Electronic resource)/ Bloomberg– 2015. Mode of access: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-06/2015-global-economic-outlook-better-than-2014-but-not-by-much>
7. Safety and Shipping Review 2016(Electronic resource)/Allianz Global Corporate & Specialty SE – 2016.- 118 p. Mode of access: http://www.agcs.allianz.com/assets/PDFs/Reports/AGCS_Safety_Shipping_Review_2016.pdf
8. Annual Report 2016/World Trade Organization – 2016.- 188 p. Mode of access: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e.pdf
9. Сучасні економічні відносини море господарського комплексу світу: монографія/ Котлубай

Олексій Михайлович; НАН України, Ін-т пробл.ринку та екон.-екол.дослідж. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. – 203 с.

10.Розвиток економічних відносин в світовому транспортному комплексі: монографія/ Котлубай О.М. Липинська О.А., Ільченко С.В.; НАН України; Ін-т пробл.ринку та екон.-екол.дослідж. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. – 286 с.

REFERENCES

1. Development and globalization: facts and figures (Decent work and economic growth) (2016), UNCTAD, Geneva [in English].

2. The Trade and Development Report (2014), UNCTAD, Geneva [in English].

3. China-Britain Belt and Road Case Studies Report ,China-Britain Business Council. Retrieved from <http://www.cbcc.org> [in English].

4. Economic and Trade Information on Hong Kong, Hong Kong Trade Development Council (2016), Hong Kong. Retrieved from <http://hong-kong-economy-research.hktdc.com/business-news/article/Market-Environment /Economic-and-Trade-Information-on-Hong-Kong/etihk/en/1/1X000000 /1X09OVUL.htm> [in English].

5. Review of Maritime Transport 2016 (2016), UNCTAD, Geneva. Retrieved from http://unctad.org/en/Publications_Library/rmt2016_en.pdf [in English].

6. Global Economic Outlook: Better Than 2014—but Not By Much (2015), New York. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-06/2015-global-economic-outlook-better-than-2014-but-not-by-much> [in English].

7. Safety and Shipping Review (2016), Allianz Global Corporate & Specialty Communications. Retrieved from http://www.agcs.allianz.com/assets/PDFs/Reports/AGCS_Safety_Shipping_Review_2016.pdf [in English].

8. Annual Report (2016), WTO, Geneva. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep16_e.pdf [in English].

9. Alexey Kotlubai (2013) Suchasni ekonomichni vidnosy`ny` moregospodars`kogo kompleksu svitu (Modern economic relations Sea economic complex of the world), Odesa, IMPEES NAS of Ukraine [in Ukrainian].

10. Development of economic relations in the world transport complex (2013 (Rozvy`tok ekonomichny`x vidnosy`n v svitovomu transportnomu kompleksі), IMPEES NAS of Ukraine, Odesa. [in Ukrainian].

УДК 656.615(338.246.656)(477)
JEL R00, L33

РЕМЗИНА Н.А.

Аспірантка

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: Natalia_re@i.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОСТІЙНИХ УСТРОЇВ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРИВАТИЗАЦІЇ

В статті досліджується поняття постійних устроїв транспортних систем, вивчаються їх функції, сутність, ознаки та компоненти. Зроблені певні узагальнення щодо рис та характеристик постійних устроїв. В статті розглянуто питання форми власності постійних устроїв транспортних систем, можливості їх приватизації згідно чинного законодавства України.

Ключові слова: постійні устрої транспортних систем, шлях сполучення, термінал, морський термінал

REMZINA N.A.

graduate student

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: Natalia_re@i.ua

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FUNCTIONING OF THE PERMANENT DEVICES OF THE TRANSPORT SYSTEMS IN UKRAINE IN THE TERMS OF PRIVATIZATION

In the article it is explored the concept of the permanent devices of transport systems, it is studied the nature of the permanent devices, their functions, characteristics and components. The transport system plays an important role in the socio-economic development of the country, providing conditions for economic growth, increasing the competitiveness of the national economy and the quality of life of the population. Despite the good geopolitical and geographical location of Ukraine, the state of the transport system is pre-critical. This complicates the presence of Ukraine in the market of transport services in the world nowadays. One of the most important components of the transport system is the permanent devices. It is important to study permanent devices of transport systems in the context of reforming the transport system of Ukraine, in the conditions of attracting private capital, privatization. In order to solve the problem of the transport system development, first of all it is required to define theoretically such concepts as the transport system and its components. In the article it is studied two physical components of permanent devices of transport systems - the thoroughfare and the terminal. It is investigated the question of the form of ownership of the permanent devices of the transport systems, the possibility of privatization according to the current legislation of Ukraine. The analysis of the legislative framework of Ukraine and the works of scientists allowed to make certain generalizations regarding the content of the permanent devices of transport systems. In the article it is identified the common features and characteristics of the permanent devices of transport systems.

Keywords: permanent devices of transport systems, thoroughfare, terminal, marine terminal

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Транспортна система грає важливу роль в соціально-економічному розвитку країни, забезпечуючи умови економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки і якості життя населення.

Незважаючи на вдале геополітичне та географічне розташування України, транспортна система знаходиться у предкритичному стані. Це утруднює присутність України на світовому ринку транспортних послуг на сучасному етапі.

Одними з вагомих складових транспортної системи є постійні устрої. Актуальним є вивчення сутності та функцій постійних устроїв транспортних систем у контексті реформування транспортної системи України, в умовах залучення приватного капіталу, приватизації.

Вирішення питань розвитку транспортної системи в першу чергу вимагає теоретичного

визначення таких понять, як транспортна система, вивчення її компонентів.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Транспортні системи досліджуються такими вченими, як О.М. Котлубай, О.А. Липинська, Н.В.Правдіна, В.С.Лукинський. Основні елементи постійних устроїв транспортних систем були вивчені у роботі О.Ю. Молокової. Правові питання морських терміналів розглядалися у працях таких науковців, як Ю.З. Драпайло та М.Шамшурина.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні не існує комплексного економіко-правового дослідження щодо функціонування постійних устроїв транспортних систем в умовах приватизації.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є дослідження постійних устроїв транспортних систем в умовах приватизації. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити основні ознаки постійних устроїв, вивчити основні компоненти постійних устроїв, надати визначення постійних устроїв, виявити, в якій формі власності можуть перебувати постійні устрої транспортних систем.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Транспорт (від лат. *transporto* – переносу, перекладаю, переміщаю) – це галузь матеріального виробництва, що здійснює перевезення людей і вантажів. [11, с.177]. Транспорт – це великий і складний комплекс народного господарства, в межах якого виділяють самостійні галузі: автомобільний, залізничний, річковий, морський повітряний і трубопровідний [12, с.4].

Сьогодні всі види транспорту пов'язані між собою і разом складають систему. Транспортна система – це сукупність різних видів транспорту, зазвичай обмежених територіально, що знаходяться в залежності і взаємодії при виконанні перевезень [13, с.20]. Об'єднання всіх видів транспорту та всіх ланок транспортного процесу є основою для успішного функціонування економіки країни в цілому.

Єдина транспортна система являє собою сукупність ефективно взаємодіючих видів транспорту, незалежно від форми власності та відомчої підпорядкованості, що забезпечують вантажно-розвантажувальні роботи, перевезення людей і вантажів з використанням сучасних прогресивних технологій з метою задоволення попиту населення і вантажовласників на транспортні послуги.

Згідно ст.21 Закону України «Про транспорт» єдину транспортну систему України становлять: транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен); промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування. Єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України [3].

Транспорт складається з трьох основних елементів:

- рухомий склад, що виконує безпосереднє переміщення;
- постійні устрої, що забезпечують підготовку, пересування, обслуговування рухомого складу;
- система управління транспортом [12, с.4].

Постійні устрої – це нерухомі об'єкти транспорту, що забезпечують найбільш зручну роботу рухомого складу в транспортній системі. Вони являють собою сукупність стаціонарних (імобільних) транспортних споруд разом з відповідним обладнанням (включаючи вантажно-розвантажувальні механізми) і системою обслуговування. Існують дві фізичні компоненти постійних устроїв транспорту – шлях сполучення і термінал [12, с.4].

Шлях сполучення являє собою середовище, в якому або через яке рухається транспортний засіб, виконуючи свою функцію. Розглянемо сутність шляхів сполучення на різних видах транспорту, а також їх форму власності згідно чинного законодавства України.

Перше місце за вантажообігом і пасажирообігом серед усіх видів транспорту в Україні займає залізничний. Він виконує важливу роль як у внутрідержавному, так і міждержавному сполученні на далекі відстані. Залізничний шлях – це комплекс інженерних споруд, призначений для пропуску по ньому поїздів зі встановленою швидкістю. Від стану колії залежать безперервність і безпека руху поїздів. Безпосередньо сама залізниця являє собою прокладений на місцевості рейковий шлях. Згідно ст.5 Закону України «Про залізничний транспорт» магістральні залізничні лінії загального користування та розміщені на них технологічні споруди, передавальні пристрої, що безпосередньо використовуються для забезпечення процесу перевезень, є державною власністю, закріплюються за АТ "Укрзалізниця" на праві господарського відання та не підлягають приватизації [4].

Автомобільний транспорт здійснює перевезення різноманітних вантажів і пасажирів переважно на короткі і середні відстані. Необхідною умовою розвитку автотранспорту є сучасні автошляхи. Автомобільний шлях складається з інженерних споруд, що забезпечують незалежно від пори року, доби і погодних умов можливість безперервного, безпечного та економічного руху автомобілів з розрахунковими навантаженнями і швидкостями, з урахуванням обмежень, що пред'являються до автомобілів [12, с.16].

Ст. 5 Закону України «Про автомобільні дороги» встановлює наступні види автомобільних доріг: автомобільні дороги загального користування; вулиці і дороги міст та інших населених пунктів; відомчі (технологічні) автомобільні дороги; автомобільні дороги на приватних територіях [5].

Автомобільні дороги загального користування перебувають у державній власності і не підлягають приватизації. Вулиці і дороги міст та інших населених пунктів належать до комунальної власності, вони знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування. Також не підлягають приватизації ділянки вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, що суміщаються з автомобільними дорогами державного значення та належать до Єдиної транспортної системи України. Відомчі (технологічні) автомобільні дороги – це внутрішньогосподарські технологічні дороги, що знаходяться у власності юридичних або фізичних осіб. Автомобільні дороги на приватних територіях – це автомобільні дороги, що знаходяться на території, власниками яких є юридичні (недержавні) або фізичні особи [5].

Водний шлях являє собою судноплавну частину річок, озер, водосховищ та штучних каналів з гідротехнічними спорудами. Морський шлях – це простір морів і океанів, що включає в себе протоки і канали, а також сукупність засобів, що забезпечують безпеку плавання. Морські шляхи горизонтальні і прямолінійні, завдяки чому судна при русі не долають підйомів і прямують між портами найкоротшим шляхом. Закон України «Про приватизацію державного майна» встановлює, що водогосподарські канали комплексного призначення, гідротехнічні споруди, об'єкти навігаційно-гідрографічного забезпечення морських шляхів не підлягають приватизації [6].

Повітряний простір представляє собою шляхи сполучення, які не вимагають ніякої штучної підготовки, витрат на обслуговування. Він більш універсальний, ніж океани, так як всі частини світу однаково доступні. Крім місць для зльоту і посадки, повітряний транспорт незалежний від місцевості. На відміну від інших шляхів сполучення повітряний транспорт вимагає менших питомих капітальних вкладень на освоєння нових ліній. Основні витрати пов'язані з будівництвом нових аеропортів, причому споруда одного аеропорту дозволяє відкрити не одну, а кілька нових авіаліній для зв'язку з іншими аеропортами. Згідно Закону України «Про приватизацію державного майна» аеродроми та аеродромні об'єкти (злітно-посадкові смуги, руліжні доріжки, перони, системи посадки, наземні засоби зв'язку, навігації, спостереження, інші елементи аеродромів, що забезпечують безпеку польотів не підлягають приватизації [6].

Унікальним видом транспорту є трубопровід, так як він виступає одночасно і шляхом, і рухомим складом і включає в себе розташовані на певній відстані тягові засоби. Трубопровідний транспорт відіграє важливу роль у переміщенні нафти і нафтопродуктів, природного газу. Шлях у трубопровідному транспорті є абсолютно штучним. Трубопровід представляє собою магістраль із зварених і відповідним чином ізольованих труб з пристроєм електрозахисту і лініями зв'язку.

Згідно Закону України «Про трубопровідний транспорт» магістральний трубопровід – це технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів. Через важливе господарське та оборонне значення магістральний трубопровід є державною власністю [7].

Промислові трубопроводи (приєднані мережі) – всі інші немагістральні трубопроводи в межах виробництв, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газорозподільні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи водопостачання, меліоративні системи тощо. Згідно законодавства України можлива зміна форми власності промислового трубопровідного транспорту [7].

Сукупність усіх шляхів сполучення на певній території і пов'язаних з ними постійних устроїв

різних видів транспорту являє собою транспортну мережу.

Розглянемо другий компонент постійних устроїв транспорту – термінал.

За визначення Вікіпедії термінал – це кінцева або початкова частина деякої системи, яка забезпечує зв'язок системи із зовнішнім середовищем або доступ до системи із зовнішнього середовища. У транспортній термінології термінал – це спеціалізована частина транспортного вузла, де закінчується транспортування [15].

Поняття транспортних терміналів вивчено в економічних та логістичних науках.

Термінал – це спеціальний комплекс інженерно-технічних споруд, призначений для взаємодії різних видів транспорту і виконання таких операцій, як приймання, накопичення, завантаження, вивантаження, тимчасове зберігання, сортування вантажів, комплектація та розукрупнення поставчань [14, с.34].

Термінал являє собою пункт, де закінчується одна транспортна мережа і починається інша. Майже кожен маршрут перевезень має вузлові пункти, де відбувається зміна виду транспорту. Термінал – це комплекс споруд, що забезпечує доступ до рухомого складу, що працює на певному шляху сполучення; забезпечує легку зміну рухомого складу, що працює на даному шляху або з іншими видами транспорту; полегшує об'єднання транспортних потоків [12, с.56].

Тобто транспортний термінал забезпечує взаємодію різних видів транспорту щодо забезпечення перевезення. За величиною термінали можуть бути від простих придорожніх автобусних зупинок до великих комплексів головних портів.

Важливим фактором успішного функціонування терміналу є його місце розташування. Термінали повинні бути розташовані в зручних місцях, добре доступних для пасажирів і доставки вантажів; вони повинні бути розміщені поблизу місць зосередження населення або концентрації навантаження і вивантаження.

Термінали всіх видів транспорту можна поділити на вантажні і пасажирські. Якщо пасажирські термінали повинні забезпечити необхідний рівень обслуговування, яке виконується для створення комфорту і зручностей пасажирів, то вантажні вимагають забезпечення завантаження і розвантаження транспортних засобів, сортування, складування вантажів, їх транспортування в межах терміналу.

Аналіз законодавства України свідчить, що протягом тривалого часу на законодавчому рівні було відсутнє визначення транспортного терміналу. Це є негативним явищем, оскільки неоднакове тлумачення зазначеного терміну може призвести до таких несприятливих наслідків, як надання або ненадання податкових пільг суб'єктам, що здійснюють експлуатацію транспортного терміналу [9, с.400]. Важливість визначення вказаного терміну на законодавчому рівні також обґрунтована у роботах М.Шамшуриної [10, с.68].

Згідно Закону України «Про автомобільний транспорт» вантажний термінал – це комплекс будівель, споруд, обладнаних навантажувальними засобами, призначених для виконання вантажних, господарських робіт з вантажами, технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів, надання транспортно-експедиційних та інших послуг перевізникам [1].

Визначення пасажирського терміналу в законодавстві України відсутнє.

Визначення терміну «морський термінал» вперше було надано у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку морських портів на період до 2015 року» [9, с.400]. Згідно даного нормативно-правового акту морський термінал – це виробничо-перевантажувальний комплекс, який розташований на території морського порту або за її межами, але на території, що прилягає до акваторії порту, і включає інженерні споруди, підйомно-транспортне та інше устаткування, необхідне для забезпечення безпечної стоянки, навантаження-розвантаження суден і обслуговування пасажирів [8].

Законом України «Про морські порти України», який започаткував реформування портової галузі країни, закріплено наступне визначення: морський термінал – розташований у межах морського порту єдиний майновий комплекс, що включає технологічно пов'язані об'єкти портової інфраструктури, у тому числі причали, підйомно-транспортне та інше устаткування, які забезпечують навантаження-розвантаження та зберігання вантажів, безпечну стоянку та обслуговування суден і пасажирів [2].

У законодавстві відсутні обмеження щодо форми власності на морські термінали, можлива приватизація. Тобто морські термінали можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Морський термінал може бути об'єктом приватизації, а також об'єктом приватного

інвестування на основі договорів концесії, договорів про спільну діяльність, договорів оренди, інших видів інвестиційних договорів

Згідно Закону України «Про морські порти України» експлуатацію морського терміналу здійснює портовий оператор (стивідорна компанія) – це суб'єкт господарювання, що проводить вантажно-розвантажувальні роботи, обслуговування та зберігання вантажів, обслуговування суден і пасажирів, а також інші пов'язані з цим види господарської діяльності [2]. Поняття «портовий оператор» не є тотожним до поняття «власник терміналу», тому що право власності передбачає право володіння, користування та розпорядження.

Отже, термінал – це складова постійних устроїв транспортних систем, яка являє собою комплекс споруд, що знаходяться у державній, комунальній або приватній власності, основне призначення яких є перевезення та обслуговування пасажирів, перевезення вантажів, виконання вантажних та інших господарських робіт, забезпечуючи взаємодію різних видів транспорту.

Підсумуємо, що відноситься до компонентів постійних устроїв транспортних систем, а саме – до шляхів сполучення та до терміналів, в залежності від виду транспорту.

Результати представляємо у таблиці 1.

Таблиця 1

Постійні устрої транспортних систем

Вид транспорту	Постійні устрої	
	Шлях	Термінал
Автомобільний	Автомобільні дороги, магістралі, естакади, мости, тунелі	Будівлі автотранспортної служби (вантажні та пасажирські автостанції, контрольно-диспетчерські служби, станції технічного обслуговування рухомого складу) та будівлі дорожньої служби (будівлі управління доріг, дорожніх дільниць), автопорт (вантажний термінал)
Залізничний	Залізничні колії, під'їдні колії, мости, тунелі	Залізнична станція, депо
Водний	Канали, шлюзи	Морський термінал, річний термінал
Повітряний	Місця зльоту та посадки	Аеропорт, аеродром
Трубопровідний	Трубопровід	Резервуарні парки, компресорні та газорозподільні станції, станції підземного зберігання газу

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз законодавчої бази України та работ науковців дозволяє зробити певні узагальнення щодо змісту постійних устроїв транспортних систем, а також виявити спільні риси та характеристики.

По-перше, постійні устрої – це нерухомі об'єкти транспорту, тобто це сукупність стаціонарних (іммобільних) транспортних споруд.

По-друге, постійні устрої забезпечують роботу рухомого складу в транспортній системі.

По-третє, постійні устрої забезпечують взаємодію різних видів транспорту щодо перевезення вантажів та пасажирів.

Отже, постійні устрої транспортних систем – це комплекс стаціонарних (іммобільних) інженерних транспортних споруд, що забезпечують роботу рухомого складу в транспортній системі за допомогою шляхів сполучення та забезпечують взаємодію різних видів транспорту та виконання вантажних робіт, господарських робіт з вантажами, обслуговування транспортних засобів та пасажирів за допомогою терміналів.

Першій складовій постійних устроїв – шляху сполучення, присутні такі риси, як загальнодержавне, господарське, оборонне значення. Тому шляхи сполучення всіх видів транспорту (за виключенням відомчих автомобільних доріг, автомобільних доріг на приватних територіях, промислового трубопровідного транспорту) знаходяться виключно у державній власності та не підлягають приватизації. До другої складової постійних устроїв – терміналу, можливе залучення приватного капіталу (окрім стратегічних об'єктів). Тому питання приватизації терміналів потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про автомобільний транспорт», від 05.04.2001 № 2344-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>

2. Закон України «Про морські порти», від 17.05.2012 № 4709-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>
3. Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>
4. Закон України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 № 273/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80>
5. «Про автомобільні дороги» від 08.09.2005 № 2862-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2862-15>
6. Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04.03.1992 № 2163-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>
7. Закону України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.1996 № 192/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку морських портів на період до 2015 року» від 11.07.2013, підстава 548-2013-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1051-2008-%D1%80>
9. Драпайло Ю.З. Поняття та правовий статус морського терміналу як транспортного комплексу/ Актуальні проблеми держави і права, Вип.65, 2012, с.397 – 404
10. Шамшурина М. Правовые основы развития морских терминалов / Порты Украины, № 06 (88) 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://portsukraine.com/node/158>
11. Гаджинский А.М. «Логистика»: Учебник для бакалавров / А.М. Гаджинский – 21-е издание – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2013, 420 с.
12. Молокова Е. Ю. Основные элементы постоянных устройств транспорта: Учеб.пособие. Изд. 2-е перераб. и доп.- Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2006. – 96 с.
13. Транспортное обеспечение коммерческой деятельности: учебное пособие / сост. Н. В. Правдина. – Ульяновск :УЛГТУ, 2011. – 89 с.
14. Транспортировка в логистике: Учеб.пособие/ В.С.Лукинский, В.В.Лукинский, И.А.Пластуняк, Н.Г.Плетнева. – СПбГИСУ, 2005. – 139 с.
15. Сайт Википедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB>

REFERENCES

1. Zakon Ukrayiny «Pro avtomobil'nyy transport», vid 05.04.2001 № 2344-III [The Law of Ukraine «About the automobile transport» of 05.04.2001 № 2344-III] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrayiny «Pro mors'ki porty», vid 17.05.2012 № 4709-VI. [The Law of Ukraine «About the seaports» of 17.05.2012 № 4709-VI] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4709-17> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrayiny «Pro transport» vid 10.11.1994 № 232/94-VR [The Law of Ukraine «About the transport» of 10.11.1994 № 232/94-VR] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrayiny «Pro zaliznychnyy transport» vid 04.07.1996 № 273/96-VR [The Law of Ukraine «About the railway transport» of 04.07.1996 № 273/96-VR] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
5. «Pro avtomobil'ni dorohy» vid 08.09.2005 № 2862-IV [The Law of Ukraine «About the car roads» of 08.09.2005 № 2862-IV] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2862-15> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrayiny «Pro pryvatzatsiyu derzhavnoho mayna» vid 04.03.1992 № 2163-XII [The Law of Ukraine «About the privatization of the state property» of 04.03.1992 № 2163-XII] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-12> [in Ukrainian].
7. Zakonu Ukrayiny «Pro truboprovodnyy transport» vid 15.05.1996 № 192/96-VR [The Law of Ukraine «About the pipeline transport» of 15.05.1996 № 192/96-VR] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
8. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku mors'kykh

portiv na period do 2015 roku» vid 11.07.2013, pidstava 548-2013-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the strategy for the development of seaports for the period until 2015» of 11.07.2013, basis 548-2013-r] rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1051-2008-%D1%80> [in Ukrainian].

9. Drapaylo Y.Z. (2012). Ponyattya ta pravovyy status mors'koho terminalu yak transportnoho kompleksu [The concept and legal status of the maritime terminal as a transport complex]. Aktual'ni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law 65, 397 – 404 [in Ukrainian].

– The ports of Ukraine, 06 (88). Retrieved from <http://portsukraine.com/node/158> [in Russian].

11. Gadzhinskiy A.M. (2013) Logistika [Logistics]. Moscow: «Dashkov i K». [in Russian].

12. Molokova E. Y. (2006) Osnovnyye elementy postoyannykh ustroystv transporta [Basic elements of the permanent transport devices]. Irkutsk: BGUEP. [in Russian].

13. N. V. Pravdina (2011) Transportnoye obespecheniye kommercheskoy deyatel'nosti: [Transportation of business activities]. Ulyanovsk :UIGTU [in Russian].

14. V.S. Lukinskiy, V.V. Lukinskiy, I.A. Plastunyak, N.G. Pletneva (2005) Transportirovka v logistike [Transportation in logistics]. St. Petersburg: SPbGIËU [in Russian].

15. Sait Vykypediya [Site Wikipedia] wikipedia.org Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB> [in Russian].

РЯБКОВА О.В.

аспірант

Національний Університет «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013

E-mail: oalp@ukr.net

ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Узагальнено існуючі підходи до оцінювання результативності підприємств та наведено результати аналізу обґрунтованості їх використання. Визначено критерії оцінювання інтегрального показника результативності машинобудівного підприємства, його складових за основними бізнес-процесами та бізнес-процесами розвитку. Часткові показники результативності розглядаються у контексті тривимірного критеріального формату «витрати-час-якість».

Ключові слова: машинобудівні підприємства, бізнес-процес, витратомісткість, інноваційні технології, шкала Харрінгтона, виробничий процес.

RIABKOVA O. V.

postgraduate

Natsionalnyi Universitet "Lvivska politekhnika"

Str. Stepana Bandery 12, Lviv 79013

E-mail: oalp@ukr.net

GROUND OF BASIC ECONOMIC INDICATORS OF EFFECTIVENESS OF MACHINE- BUILDING ENTERPRISES

The main objectives of the article are to determine the main economic indicators of the effectiveness of machine-building enterprises in the monitoring system. To optimize, you need to know what is wrong or ineffective, so it is necessary to measure various aspects of business processes that reflect the performance of the enterprise. To do this, use the monitoring system of economic performance indicators of the enterprise. So in the article existing approaches to evaluating business performance and results analysis using their validity are generalized. the criteria of evaluation of integral index of effectiveness of machine-building enterprise are certain, and also his components that is determined by basic business processes and business processes of development. The partial indicators of effectiveness are considered in the context of three-dimensional criterion format "cost - time - quality". The criteria for indicators of the individual components and the integral performance indicator based on typical Harrington scale intervals are defined and meet the following levels: high, sufficient, satisfactory, inadequate and critical level. Evaluating the effectiveness of the proposed methodological approach provides a basis for defining a list of existing problems and providing substantiated proposals for the implementation of corrective and / or preventive measures aimed at improving the company's performance. Using such an assessment will provide managers with the opportunity to receive regular analytical information to monitor the performance of the enterprise, assess the relevance of the company's current activities to strategic goals and prospects of development, timely response to organizational changes. Prospects for further research, we see in determining the ratio of proposed performance indicators to the traditional economic indicators of machine-building enterprises.

Key words: machine-building enterprises, business process, cost-effectiveness, innovative technologies, Harrington scale, production process.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Характеристики процесів, які функціонують на підприємстві та створюють вартість мають істотний вплив на результати діяльності підприємства. Процесно-орієнтований підхід до управління забезпечує гнучкість у зміні процесу і дає змогу швидко реагувати на зміни ринку. Також він надає повне уявлення щодо бізнес-процесів підприємства та сприяє забезпеченню ефективної оптимізації бізнесу. Для здійснення оптимізації, потрібно знати, що є неправильним чи неефективним, тому необхідним є вимірювання різних аспектів бізнес-процесів, що відображають результативність підприємства. Для цього використовують системи моніторингу економічних показників результативності підприємства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Результативність підприємства досліджується численними вітчизняними та зарубіжними науковцями, а саме: Р.В. Андрійчук, М.Ф. Гончар, П. Друкер, Л.О. Лігоненко, О.І. Олексюк, Т.М. Шотік. У роботах цих авторів розкрито теоретичні аспекти сутності результативності підприємства, розглянуто проблеми впливу факторів на неї. Критичний аналіз літературних джерел дає змогу побачити, недостатність досліджень визначення та формування показників результативності машинобудівних підприємств на практиці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зростання невизначеності та динамічності зовнішнього середовища, усвідомлення необхідності індивідуалізації суб'єктів господарювання зумовлюють активізацію аналітичної діяльності підприємств. Це потребує наявності і розвитку аналітичних концепцій, адекватних сучасним та майбутнім умовам функціонування суб'єктів господарювання, що мають чітку функціональну спрямованість у системі менеджменту підприємства.

Формулювання цілей дослідження. Основними цілями статті є визначення основних економічних показників результативності машинобудівних підприємств в системі моніторингу.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Результативність бізнес-процесів підприємства відображає сумарну результативність його діяльності, оскільки, як прийнято вважати, саме бізнес-процеси створюють додану вартість підприємства. Функціональне призначення та значущість у формуванні доданої вартості розкриваються при декомпозиції бізнес-процесів підприємства за певними критеріями. За ознакою формування результату бізнес-процесів доцільно виділити види бізнес-процесів, які дають змогу комплексно оцінити результативність підприємства загалом, а саме: основні бізнес-процеси, забезпечувальні бізнес-процеси, бізнес-процеси управління, бізнес-процеси розвитку. Найбільш вагомими для створення вартості промислових підприємств є основні бізнес-процеси, результатом яких є створення доданої вартості підприємства та бізнес-процеси розвитку, які забезпечують формування доданої вартості на новому рівні показників та мають значення для довгострокового функціонування підприємства.

Для оцінювання бізнес-процесів пропонуємо використовувати критерії, які формують своєрідний тривимірний простір «витрати-час-якість». Такий контекст критеріального формату частково або повністю використовується у багатьох сучасних системах вимірювання показників діяльності підприємств, серед яких Quantum Performance Measurent, модель компанії «Ernst & Young», модель компанії «J.I. Case», АМВІТЕ та інших [1]. С.М.Ковальов та В.М. Ковальов також розглядають і інші критерії бізнес-процесів, наприклад фрагментарність та результативність [2]. На наш погляд, оцінювання бізнес-процесу з точки зору трійстої обмеженості «витрати-час-якість» не вимагає додаткового розгляду інших показників, що викликано взаємопов'язаністю та взаємозалежністю цих груп показників один від одного, а оптимальне співвідношення цих характеристик дає змогу досягти результату, який забезпечує функціонування підприємства в довгостроковому періоді.

Витрати, понесені на функціонування бізнес-процесів, визначаються показниками ефективності процесів діяльності підприємства. Оптимізація цих витрат дає змогу підприємствам знизити операційні та фінансові ризики та сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства. Показовим показником є коефіцієнт витратомісткості, який визначається як співвідношення витрат, пов'язаних із певним бізнес-процесом підприємства до чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства. Цей коефіцієнт показує суму витрат для отримання 1 грн чистого доходу підприємства, який є найбільш загальним результатом діяльності підприємства. Покращення результативності бізнес-процесу з точки зору витрат можна розглядати як досягнення тих самих результатів при зниженні витрат бізнес-процесу або досягнення більшого результату при тих самих витратах.

Показник витратомісткості відображає зв'язок «витрачено (вкладено) – отримано». Вкладення або витрачання містять в собі витрати на функціонування бізнес-процесу підприємства з метою отримання результату – доходу від реалізації продукції. Таким чином чітко прослідковується цільова спрямованість наведеного показника. Серед науковців також приділяється увага до показника витратомісткості, зокрема у своїй праці Ю.М. Попівняк відносить його до одного з основних індикаторів витрат [3].

Основними бізнес-процесами, які є головними факторами створення доданої вартості підприємства, є ті, що безпосередньо орієнтовані на виробництво продукції або надання послуг,

представляють цінність для клієнта та забезпечують одержання доходу для організації [4, с. 25]. На машинобудівних підприємствах основними бізнес-процесами є процеси постачання, виробництва та збуту. Склад і зміст основних процесів залежить від їх наявності та величини впливу на формування доданої вартості підприємства. Дослідивши діяльність машинобудівних підприємств визначено, що додану вартість підприємства формують такі основні бізнес-процеси, як «Постачання», «Виробництво» та «Збут», а також бізнес-процеси розвитку.

Як було зазначено вище, індикатором витрат на функціонування бізнес-процесу є показник витратомісткості, який характеризує результативність витрат та має чітку цільову спрямованість. Опишемо цей показник для основних бізнес-процесів машинобудівних підприємств.

Витратомісткість постачання відображає суму витрат на придбання матеріалів та інших виробничих запасів по відношенню до чистого доходу від реалізації продукції. Такі витрати включають в себе: закупівельну ціну, імпорتنі мита та інші невідшкодовувані податки, витрати на транспортування, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням виробничих запасів [5].

Витратомісткість виробництва характеризує собівартість реалізованої продукції по відношенню до чистого доходу від реалізації продукції. Отриманий чистий дохід відображає результативність витрат на виробництво продукції. Чим нижче собівартість продукції, тим вище можна отримати прибуток, тому дуже важливим є забезпечення виробничого процесу із мінімальними витратами.

Витратомісткість збутової діяльності відображає суму витрат, пов'язаних із збутом продукції споживачам по відношенню до чистого доходу від її реалізації. Г.Т. Пятницька та Т.П. Амброзевич наголошують на важливості цього показника для оцінювання ефективності збутової діяльності [6].

Значення показників витратомісткості коливаються в залежності від сфери діяльності підприємства та виду бізнес-процесу, тому його нормативне значення відсутнє. Позитивними тенденціями для підприємств є зменшення показників витратомісткості основних бізнес-процесів, які відображають поточну діяльність.

Чим швидше підприємство досягне бажаної мети, тим більш вигідним можна вважати його діяльність. Таким чином, діяльність підприємств має бути спрямована на пришвидшення бізнес-процесів. Тривалість процесу – важливий критерій оцінювання бізнес-процесів, а його мінімізація, спрямована, перш за все, на підвищення його результативності. Показовим індикатором з точки зору часу є показник тривалості бізнес-процесу, який відображає кількість днів функціонування циклу бізнес-процесу підприємства.

Також слід відмітити такий показник, як ефективність циклу, який обраховується як відношення тривалості виконання операцій процесу, що не створюють вартість до сумарної тривалості циклу бізнес-процесу загалом. Значення цього показника завжди складатиме менше одиниці, а найкращим його значенням буде найменше значення. Для оцінювання тривалості процесу, а також подальшого розрахунку його ефективності, доцільно вимірювати тривалість всіх операцій процесу, враховуючи тривалість очікувань, методами отримання даних часу за процесами, таких як хронометраж, фотографія робочого дня, метод мультимоментних спостережень тощо. Обрахунок цього показника є трудомістким, тому в системі показників моніторингу результативності підприємства найбільш оптимальним є визначення показника тривалості бізнес-процесу, який обраховується простіше. В свою чергу, використання показника ефективності бізнес процесу доцільно для детального аналізу тривалості бізнес-процесів, у випадку фіксування негативних тенденцій.

Середня тривалість обороту кредиторської заборгованості характеризує середній період погашення кредиторської заборгованості та відображає швидкість погашення підприємством прийнятих на себе зобов'язань перед постачальниками товарів або послуг. Зменшення тривалості обороту кредиторської заборгованості позитивно позначається на розвитку діяльності підприємства, підвищуючи ділову репутацію підприємства та залучаючи потенційних постачальників до співпраці. Таким чином, оцінювання та аналіз цього показника є необхідним для виявлення негативних тенденцій у взаємовідносинах із постачальниками та своєчасного прийняття заходів для їх усунення.

Такий часовий показник, як тривалість виробничого циклу підприємства характеризується середньою тривалістю обороту запасів, яка відображає середній період перетворення товарно-матеріальних цінностей на готову продукцію. Скорочення тривалості виробничого циклу підприємства призводить до ефективнішого використання ресурсів, економії витрат та безпосередньому зменшенню об'ємів забезпечення оборотних засобів

Тривалість обороту дебіторської заборгованості показує середнє число днів, необхідне для

погашення дебіторської заборгованості. Зростання цього показника може свідчити про зростання кількості неплатоспроможних клієнтів або інші проблеми збуту. Також може бути пов'язаний із реалізацією стратегії, спрямованої на розширення частки ринку, що характерно для етапу життєвого циклу підприємства «Зростання».

Показники якості бізнес-процесів є найбільш різноманітними. Вони є індивідуальними для кожного бізнес-процесу та унікальними для окремого підприємства, на відміну від показників часу та вартості, які є універсальними. На склад показників якості бізнес-процесів суттєво впливає стратегія підприємства та цілі, що ставляться для її реалізації. На цільовій спрямованості бізнес-процесів зауважує і Л.І. Чернобай: «Кожен бізнес-процес виконується у відповідності до визначеної цілі, досягнення якої (якісно та кількісно) в сукупності дає бажане та заплановане значення “виходу” бізнес-процесів» [7, с.125].

Система якісних показників, що характеризує результативність в межах бізнес-процесів підприємства, формується під впливом певних факторів, властивих кожному окремому підприємству. Необхідність відповідності економічних показників результативності стратегії підприємства дає змогу в загальних рисах визначити результативні показники бізнес-процесів, що характеризують діяльність підприємства. Дотримання цієї відповідності спонукає на здійснення адаптації інструментарію моніторингу економічних показників результативності діяльності підприємства відповідно до таких його характеристик, як вид діяльності підприємства. Детальніше ці показники будуть розглянуті, враховуючи специфіку діяльності машинобудівних підприємств.

Основним критерієм, який можна застосувати для кількісної оцінки якості виробництва продукції є відсоток здачі продукції з першого пред'явлення, який визначається як відношення кількості продукції, прийнятої з першого пред'явлення, до загальної кількості виготовленої продукції та переданих відділу технічного контролю.

Робота з рекламаціями є невід'ємним аспектом діяльності виробничого підприємства та інструментом виявлення потреб покупців. Кількість рекламацій від покупців є непрямим показником, що тісно пов'язаний із забезпеченням потреб споживачів шляхом їх якісного постачання продукції, що відповідає їх потребам.

Якість отриманих від постачальників матеріалів відображає частка витрат на матеріали, що не відповідають стандартам якості в загальному обсязі матеріальних витрат та характеризує відношення обсягу матеріалів, що не відповідають стандартам якості до загального обсягу матеріальних витрат. Інструментом оцінювання якості роботи постачальників є рекламації, тобто претензій постачальникам за поставку неякісних матеріалів. Низька якість сировини та матеріалів може спричинити утворення надлишкових відходів, а також погіршення якості продукції.

Окремо слід відмітити бізнес-процеси розвитку, які є важливою складовою діяльності будь-якого інноваційно активного підприємства. Бізнес-процесами розвитку підприємства є процеси, які забезпечують розвиток або вдосконалення діяльності, що дає змогу створити ланцюг цінності в основному та допоміжних процесах на новому рівні показників шляхом вдосконалення продуктів та інфраструктури, освоєння нових напрямків і технологій та інших інноваційних процесів. Крім того ці процеси також націлені на отримання прибутку в довгостроковій перспективі.

Система показників, що характеризує результативність з точки зору бізнес-процесів розвитку підприємства, формується під впливом низки факторів. Конкурентна стратегія підприємства та рівень інноваційного розвитку підприємства є визначальними чинниками формування системи показників бізнес-процесів розвитку підприємства, визначають перспективи результативності бізнес-процесів розвитку та є властивими для кожного окремого підприємства.

Показниками витрат бізнес-процесів, які спрямовані на створення нового виробу або технології є частка витрат на функціонування цих процесів у загальному обсязі витрат. Показник витратомісткості бізнес-процесів розвитку підприємства характеризують результативність витрат на інновації та визначається як відношення суми витрат на інновації до чистого доходу від реалізації. До витрат інноваційної діяльності належать витрати на науково-дослідні роботи, придбання машин, обладнання, споруд та програмного забезпечення, знань та інші витрати понесені з метою створення нових або суттєво вдосконалених продукції або процесів. Основним критерієм оптимальності впровадження інновацій у виробництво є максимально можливий результат при найменших витратах. За дослідженнями науковців [8, 9] витрати на інновації мають сильний вплив на обсяг реалізованої інноваційної продукції. Це свідчить про те, що зростання витрат на інновації може

спричиняє зростання обсягу реалізованої інноваційної продукції. Разом з тим, для бізнес-процесів розвитку характерний високий рівень витратомісткості, а її збільшення має позитивний вплив на довгострокове функціонування підприємства.

Показник тривалості впровадження у виробництво інноваційних технологій (від початку проектування до початку виробництва) характеризує часову складову результативності бізнес-процесу. Для отримання даних можна використовувати статистичну звітність, а саме форму 1-технологія. Використання цієї форми є обмеженим, оскільки вона втратила чинність з 2016 року, тому надалі джерелом даних можуть бути управлінські звіти підприємства. Сам показник тривалості впровадження розраховується за формулою середньої зваженої, яка враховує не тільки тривалість впровадження технологій, а й їх кількість.

Якісну характеристику бізнес-процесу створення нових виробів або технологій може відображати показник частки продажів нових виробів або виробів, вироблених за допомогою нових технологій (вперше випущених менше п'яти років назад), у загальному обсязі реалізованої продукції за рік.

Вище зазначені показники, які відображають результативність бізнес-процесів, мають різну природу та відображають витратні, часові та якісні характеристики результативності, тому вони мають різні одиниці вимірювання. У зв'язку із цим, їх агрегування вимагає їх стандартизації, тобто приведення їх до однієї основи шляхом уніфікації шкал яка детально розглянута нами у [10]. Результативність підприємства пропонуємо оцінювати за допомогою підходу комплексної оцінки на основі інтегрального показника, яка розраховується за формулами 1,2. Цей показник розраховується методом адитивної згортки критеріїв, тобто сумуванням часткових показників, що ґрунтуються на певній системі критеріїв. Часткові показники визначаються рівнем досягнення економічних показників результативності бізнес-процесів, що розглядається у контексті тривимірного критеріального формату «витрати-час-якість», та формують результативність підприємства. Часткові показники помножуються на вагові коефіцієнти, що характеризують важливість того чи іншого показника у загальній сукупності критеріїв результативності.

$$I_p = \sum_{i=1}^n \alpha_i \cdot P_i \rightarrow 1 \quad (1)$$

де I_p – рівень результативності підприємства; I – інтегральний показник, що характеризує результативність i -го бізнес-процесу підприємства; α_i – ваговий коефіцієнт значущості i -го бізнес-процесу підприємства.

$$P_i = \sum_{j=1}^n w_{ji} \cdot Z_{ji} \rightarrow 1 \quad (2)$$

де Z_j – значення j -го показника i -го бізнес-процесу підприємства; w_j – ваговий коефіцієнт значущості i -го бізнес-процесу підприємства.

У випадку використання формул (1,2) значення як базових показників, та і інтегрального показника будуть мати діапазон зміни значень $[0; 1]$, при чому 0 – це найнижче значення результативності підприємства, а 1 – найвище. Зазначені формули передбачають використання вагових коефіцієнтів, значення яких отримані на основі експертної інформації із застосуванням методу парних порівнянь. Відповідно до експертного опитування найбільшу вагову частку має збутова діяльність – 0,42, виробнича діяльність має вагову частку – 0,29, бізнес-процеси розвитку – 0,21, а бізнес-процеси постачання – 0,08.

Інтегральні показники результативності бізнес-процесів машинобудівних підприємств за 2011-2015 рр. наведені у таблиці 1.

За результатами аналізу інтегральних показників результативності машинобудівних підприємств ми зробили висновок, що на ДП «Новатор» покращенню результативності сприяють активна інноваційна політика підприємства та процеси збуту. На ПАТ «Конвеєр» – всі процеси підприємства впливають на покращення результативності підприємства, окрім бізнес-процесів розвитку. На ПАТ «Ельворті» спостерігається значне падіння результативності збутових процесів, на що потрібно звернути особливу увагу. Результативність ДП «Львівський державний авіаційно-ремонтний завод» має стійку тенденцію до зменшення, викликану передусім проблемами в збутових та виробничих процесах, а також відсутністю інноваційної діяльності. У ТОВ «Дослідно-механічний

завод «КАРПАТИ»» спостерігається незначне зростання результативності, але оскільки підприємство почало функціонувати у 2013 році, наявних даних недостатньо для більш адекватного результату.

Таблиця 1

Інтегральні показники результативності машинобудівних підприємств за 2011-2015 рр.*

Назва підприємства	2011	2012	2013	2014	2015
ТОВ «Дослідно-механічний завод «КАРПАТИ»»**	-	-	0,28	0,33	0,45
ПАТ «Ельворті»	0,60	0,54	0,45	0,42	0,49
ПАТ «Конвеєр»	0,31	0,46	0,25	0,47	0,65
ДП «Львівський державний авіаційно-ремонтний завод»	0,54	0,46	0,23	0,36	0,34
ДП «Новатор»	0,37	0,40	0,67	0,55	0,60

* Розрахунки автора за даними фінансової, статистичної та управлінської звітності підприємств

** Підприємство функціонує з 2013 року.

Для диференціації інтегральної оцінки результативності підприємства можна використати шкалу Харрінгтона, яка є універсальною для переводу кількісних параметрів в якісні характеристики. Оскільки отримані показники результативності вже стандартизовані і знаходяться в межах від 0 до 1, то функцію Харрінгтона можна застосовувати без подальшого приведення показників до єдиної основи. Шкала Харрінгтона умовно поділяється на п'ять інтервалів: [0; 0,2) — "дуже погано", [0,2; 0,37) — "погано", [0,37; 0,63) — "задовільно", [0,63; 0,8) — "добре", [0,8; 1] — "дуже добре". Кожному інтервалу присвоєно відповідний рівень результативності, а саме інтервалу [0,8; 1] — високий рівень, [0,63; 0,8) — достатній рівень, [0,37; 0,63) — задовільний рівень, [0,2; 0,37) — недостатній рівень, [0; 0,2) — критичний рівень. Таким чином, результативність ТОВ «Дослідно-механічний завод «КАРПАТИ»» покращилась у 2015 році і є на задовільному рівні, для ПАТ «Ельворті» характерний задовільний рівень результативності на протязі п'яти досліджуваних років, у ПАТ «Конвеєр» результативність залежить від виробничої активності підприємства та неодноразово змінюється від недостатнього до достатнього, на ДП «Львівський державний авіаційно-ремонтний завод» результативність у 2013 році знизилася до недостатнього рівня і тримається на цьому ж рівні, а на ДП «Новатор» результативність знаходиться на задовільному рівні, окрім 2013 року, коли результативність підприємства покращилась до достатнього рівня.

Таким чином, шкала Харрінгтона дає змогу оцінити рівень інтегральних показників результативності та встановлює відповідність між психологічними (суб'єктивна оцінка аналітика) та фізичними (значення показників) характеристиками результативності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у статті запропоновано методичний підхід до оцінювання економічних показників результативності машинобудівних підприємств та розроблено механізм визначення інтегрального показника результативності на основі показників результативності основних бізнес-процесів та бізнес-процесів розвитку, використовуючи тривимірний критеріальний формат «витрати-час-якість».

Визначено критерії показників окремих складових та інтегрального показника результативності, які ґрунтуються на типових інтервалах шкали Харрінгтона та відповідають таким рівням, як: високий, достатній, задовільний, недостатній та критичний рівень. Оцінювання результативності за запропонованим методичним підходом дає основу для визначення переліку існуючих проблем та надання обґрунтованих пропозицій щодо впровадження корегуючих та/чи превентивних заходів, спрямованих на підвищення результативності підприємства.

Використання такої оцінки надасть керівникам можливість отримання регулярної аналітичної інформації для контролювання результативності підприємства, оцінювання відповідності поточної діяльності підприємства стратегічним цілям та перспективам розвитку, своєчасного реагування на організаційні зміни.

Перспективами подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні співвідношення запропонованих показників результативності із традиційними економічними показниками машинобудівних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попов Д. Эволюция показателей стратегии развития предприятия / Попов Д. // Управление компанией. – 2003. – №2. – С.69-75.
2. Ковалев С.М., Ковалев В.М. Методы анализа и оптимизации бизнес-процессов [Электронный ресурс] / Журнал "Консультант директора", № 7 (234), Апрель 2005 г. – Режим доступа: <http://www.betec.ru/index.php?id=06&sid=51>.
3. Попівняк Ю.М. Коефіцієнти оцінки фінансового механізму управління витратами підприємства / Ю.М. Попівняк // Вісник хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – № 5. – Т.2. – Хмельницький, 2011. – С. 44-47.
4. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования /Пер. с англ. С.В. Ариничева /Науч. ред. Ю.П. Адлер. - М.: РИА «Стандарты и качество», 2003.- 272 с
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси», затверджений Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів від 01.01.2005 р.
6. Пятницька Г.Т. Збутова діяльність підприємств ресторанного господарства та концептуальні засади формування системи управління нею / Г.Т. Пятницька, Т.П. Амброзевич // Вісник Хмельницького національного університету: Наук. журнал. Економічні науки. – 2010. – № 4, Том 1 (154). – С. 42–47.
7. Чернобай Л. І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть / Л. І. Чернобай, О. І. Дума // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2013. – № 769 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 125–131.
8. Федулова, І. В. Оптимізація витрат на інноваційну діяльність / І. В. Федулова // Інтелект : науковий журнал. – 2012. - № 5/6. – С. 86-95.
9. Рябкова О.В. Критерії та складові інтегрального показника результативності функціонування підприємства Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку» - Львів: Видавництво Львівської політехніки, – 2014. – №797.– С.423-429.
10. Яшкіна О. І. Інноваційна діяльність підприємств України: тенденції розвитку та чинники впливу / О. І. Яшкіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2013. - № 4. - С. 181-189.

REFERENCES

1. Popov, D.(2003) Evoliutsiia pokazatelei stratehii kazvytyia zredpriatyia [Evolution of enterprise development strategy indicators]. Upravlenie kompaniei - Company management, Vol.2, 69-75 [in Russian].
2. Kovalev, S.M. Kovalev, V.M. (2005) Metody analiza i optimizatsii biznes-protsessov [Methods of analysis and optimization of business processes]. Konsultant direktora - Director consultant, Vol.7 (234). Retrieved from <http://www.betec.ru/index.php?id=06&sid=51> [in Russian].
3. Popivniak, Yu.M. (2011) Koefitsiienty otsinky finansovoho mekhanizmu upravlinnia vytratamy pidpriemstva [The coefficients of estimation of the financial mechanism of enterprise expenses management]. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho Universytetu - Bulletin of Khmelnytsky National University, Vol. 5, 2, 44-47 [in Ukrainian].
4. Andersen, B. (2003) Biznes-protsessy Instrumenty sovershenstvovaniia [Business processes. Tools for improvement]. M.: RIA «Standarty i kachestvo» - «Standards and quality», 272 [in Russian].
5. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 2 «Zapasy» [International Accounting Standard 2 "Stocks"] (2005) from 01.01.2005: Komitet z mizhnarodnykh bukhhalterskykh standartiv [in Ukrainian].
6. Piatnytska, G.T., Ambrozevich, T.P. (2010) Zbutova diialnist pidpriemstv restorannoho hospodarstva ta kontseptualni zasady formuvannia systemy upravlinnia neiu [Sales activity of enterprises of the restaurant industry and conceptual principles of forming a management system for it]. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho Universytetu - Bulletin of Khmelnytsky National University, Vol. 4, 1 (154), 42-47 [in Ukrainian].
7. Chernoba L.I., Duma, O.I. (2013) Biznes-protsesy pidpriemstva zahalna kharakterystyka ta ekonomichna sut [Business processes of the enterprise: general characteristics and economic essence]. Visnyk Natsionalnoho Universytetu Lvivska Politehnika – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Vol. 769, 125–131 [in Ukrainian].

8. Fedulova, I.V. (2012) Optymizatsiia vytrat na innovatsiinu diialnist [Optimizing Costs for Innovative Activity]. *Intelekt - Intelligence*. Vol. 5/6, 86-95 [in Ukrainian].
9. Riabkova, O.V. (2014) Kryterii ta skladovi intehralnoho pokaznyka rezultatyvnosti funktsionuvannia pidpriemstva [Criteria and components of the integral indicator of the performance of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu Lvivska Politekhniky – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi Politekhniky, Vol. 797, 423-429 [in Ukrainian].
10. Yashkina, O. I. (2013) Innovatsiina diialnist pidpriemstv ukrainy tendentsii rozvytku ta chynnyky vplyvu [Innovative activity of Ukrainian enterprises: development trends and factors of influence]. *Marketynh I menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*. Vol. 4, 181-189 [in Ukrainian].

УДК [330.34+330.336] (063)
JEL J11, J15, F50

САДЧЕНКО Е.В.

д-р экон. наук, проф.

гл. науч. сотруд.

Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАНУ

Французский бульвар, 29, г. Одесса, Украина, 65044

Хаб. проф.

Высшая школа экономико-гуманитарная

ул. В.Сикорского, 4, г. Бельско-Бяла, Польша, 43-300

E-mail: esadchenko@gmail.com

МИГРАЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статті розглядаються основні сучасні тенденції міграційних процесів: збільшення обсягів і розширення географії міграції, поява нових типів мігрантів, розширення вимушеної міграції, фемінізація міграційних переміщень, рішення проблем зайнятості в країні. Описано теорії міграції, на яких в даний час будується більшість емпіричних досліджень і ґрунтується побудова моделей державного управління міграційними процесами.

Ключові слова: міграція, географії міграції, сучасні тенденції, міграційні процеси, моделей державного управління, теорії міграції

SADCHENKO E.V.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

Hb. Prof.

Higher School of Economics and Humanities

Ul. V.Sikorsky, 4, Bielsko-Biala, Poland, 43-300

E-mail: esadchenko@gmail.com

MIGRATION AS A SOCIAL AND ECONOMIC FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The main current trends of migration processes are considered in the article: increase of volumes and expansion of migration geography, appearance of new types of migrants, expansion of forced migration, feminization of migration movements, solution of employment problems in the country. Migration theories are described, on which most empirical research is currently being built. Currently, there is no universally recognized theory of migration, certain patterns have been revealed, the causes and tendencies in the development of migration processes have been described, which are realized in the context of the awareness of the importance of improving the quality of human capital. The founder of migration theory is considered to be the English geographer E. Ravenstein, who at the very end of the nineteenth century. Formulated the "laws of migration". Many of the considered regularities do remain relevant to this day. The main postulate of this theory of migration is economic reasons. The neoclassical theory of migration proceeds from the existence of free competition and a perfect market of factors of production. A theory was developed to explain labor migration in the process of economic development. This theory characterizes migration processes at both the macro and micro levels. To overcome the shortcomings of the neoclassical theory of migration, a dual labor market theory was developed, according to which international migration flows from the labor market's own needs of a modern industrial society. The article also describes the construction of models of state management of migration processes.

Keywords: migration, geography of migration, modern trends, migration processes, models of public administration, migration theory

Постановка проблемы и ее связь с важными научными и практическими задачами.

Миграция населения – перемещение людей по территории той или иной страны или за ее пределы. Переселение людей из одной страны в другие страны – эмиграция, а приток людей в страну из других стран - иммиграция. Миграции оказывают большое влияние на структуру населения, на рынок труда, так как перераспределяет население по территории, позволяет более эффективно реализовать

трудовой потенциал страны, за счет притока новой рабочей силы и специалистов из других стран. Миграция выступает своеобразным показателем социо-эколого-экономического развития страны или региона, которые создают условия благоприятные не только для населения своей страны, но и для других людей. На сегодняшний день, в Европе продолжается миграционный кризис – тысячи мигрантов и беженцев из стран Ближнего Востока и Северной Африки стремятся в европейские страны. Евросоюз пытается пересмотреть свою миграционную политику. На миграционные процессы в Украине за последние годы оказывают влияние политические факторы, связанные с военными действиями на востоке Украины, и социально-экономические изменения, происходящие в экономике страны, что, в свою очередь, приводит к качественной перемене всех сфер экономической и социальной деятельности и структуры самой экономики страны. Все регионы Украины по-разному вовлечены в миграционный процесс, поэтому анализ причин, современных тенденция данных процессов и построение моделей государственного управления миграционными процессами являются актуальными. Сложившиеся в современных условиях социально-экономические проблемы предопределяют развитие различных социально-экономических рисков, влияющих на воспроизводство человеческих ресурсов.

Анализ последних публикаций по проблеме. Верховная Рада Украины 5 ноября 2015 г. приняла правительственный Закон "О внешней трудовой миграции" [1], который входит в пакет решений, касающихся обязательств Украины по либерализации визового режима с Европейским Союзом. Законом установлены правовые и организационные основы государственного регулирования внешней трудовой миграции и социальной защиты граждан Украины за рубежом (трудовых мигрантов) и членов их семей. Определяется, что внешняя трудовая миграция - перемещение граждан Украины, связанное с пересечением государственной границы Украины с целью осуществления оплачиваемой деятельности в государстве пребывания. Действие этого закона распространяется на трудовых мигрантов, которые работают на основании трудового договора (контракта); самостоятельно обеспечивают себя работой; предоставляют оплачиваемые услуги (выполняют работы); осуществляют другую оплачиваемую деятельность, не запрещенную законодательством государства пребывания; членов семей трудовых мигрантов. Законом также установлено, что государственная политика в сфере внешней трудовой миграции касается, в частности, осуществления эффективного государственного регулирования внешней трудовой миграции; обеспечения социальной и правовой защиты трудовых мигрантов и членов их семей; сотрудничества с государственными органами иностранных государств, международными и общественными объединениями, заинтересованными в решении вопросов внешней трудовой миграции. Главным органом в системе центральных органов исполнительной власти по формированию и реализации государственной политики в сфере внешней трудовой миграции определен центральный орган исполнительной власти, обеспечивающий формирование государственной политики в сфере труда и социальной политики, занятости населения и трудовой миграции. Кроме того, речь идет об осуществлении мер по предупреждению незаконной внешней трудовой миграции; создании условий для возвращения в Украину и реинтеграции в общество трудовых мигрантов и членов их семей, а также содействию удовлетворению национально-культурных, образовательных и языковых потребностей трудовых мигрантов и членов их семей.

О проблемах, связанных с международной миграцией, в том числе трудовой, написано множество монографий и статей в разных странах мира. В целом можно говорить о становлении новой научной дисциплины - миграциологии, изучающей весь спектр проблем и отношений в сфере миграционной подвижности населения. При этом любой национальный автор публикаций о миграционных процессах освещает их с учетом интересов, возможных выгод и издержек для собственной страны. Миграциология - наука, изучающая вопросы перемещения в пространстве и во времени систем любой однотипной природы и особенности взаимодействия данных систем с изменившейся средой (с системами существовавшими ранее в месте пребывания). Позднее с появлением системных представлений вопросы движения стали связывать с представлениями о единстве и целостности всего реального и виртуального миров. В такой постановке целесообразно говорить о движении, как об одном из главнейших атрибутов любых систем. Понятие система играет важную роль в современной философии, науке, технике и практической деятельности. Понятие система органически связано с понятием целостности, элемента, подсистемы, связи, отношения, структуры и др. Для системы характерно не только наличие связей и отношений между

образующими ее элементами (определенная организованность), но и неразрывное единство со средой, во взаимоотношениях с которой система проявляет свою целостность. Любая система может быть рассмотрена как элемент системы более высокого порядка, в то время как ее элементы могут выступать в качестве системы более низкого порядка. В таком ракурсе системологию, как фундаментальную науку можно представить как совокупность как минимум четырех самостоятельных наук: изоморфистика; циклология; структурология; миграциология [2].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Современный этап развития мировой экономики имеет тенденцию перехода к информационному обществу, где информация выступает товаром, но такой переход возможен только в условиях достаточного обеспечения общества материальными благами. Поэтому информация это тот товар, который будет способствовать развитию миграционных передвижений, а для этого необходимы новые подходы к теории миграционных процессов.

Формулирование целей исследования. Целью настоящей статьи является рассмотрение современных социально-экономических тенденций миграционных процессов в условиях обеспечения постоянного воспроизводства человеческого капитала.

Изложение основных результатов и их обоснование. Для решения поставленной цели должна быть единая концепция миграционных процессов в стране, т.е. документ для каждой страны по вопросам миграции, и которые разделены на 2 блока:

1. внешняя миграция: а). эмиграция – выезд из страны в другие страны; б). иммиграция – въезд в страну из других стран;

2. внутренняя миграция: а). эмиграция – выезд из других регионов (городов) в другие регионы; б). иммиграция – въезд в регионы (города) из других регионов.

Несмотря на разносторонность исследования проблем миграции рабочей силы, по-прежнему остается множество нерешенных вопросов, требующих серьезного внимания как с теоретической, так и с практической точек зрения. Позняк А.В. в своих работах пишет, что основными тенденциями миграций населения в Украине в период после обретения независимости стали [3]:

- снижение общего уровня мобильности населения;
- уменьшение интенсивности миграционных связей с бывшими республиками СССР;
- расширение контактов со странами "старого" зарубежья: становление потока постоянной эмиграции из Украины в страны Европы, Америки и в Израиль, а также ротация учебных мигрантов из развивающихся стран (возвращение на родину выходцев из соответствующих стран, закончивших обучение в вузах Украины, и замена их новыми контингентами);
- обретение миграциями более "семейного" характера - уменьшение доли молодежи и увеличение удельного веса лиц среднего возраста среди мигрантов;
- значительный миграционный прирост населения страны на рубеже 1980-1990-х годов, сменившийся продолжительным периодом превышения убытия над прибытием (более чем на 100 тысяч человек ежегодно), начиная с 1994 года; переход к положительному салдо миграций с 2005 года;
- появление и развитие новых для постсоветского пространства форм миграционных перемещений: трудовой миграции, движения беженцев, транзита нелегальных мигрантов, возвращения представителей ранее депортированных народов.

В настоящее время не существует общепризнанной теории миграции, выявлены определенные закономерности, описаны причины и тенденции развития миграционных процессов, которые осуществляются в условиях осознания важности повышения качества человеческого капитала. Основоположником миграционной теории принято считать английского географа Э. Равенштейна [4], который в самом конце XIX в. сформулировал «законы миграции». Многие из рассмотренных закономерностей действительно сохраняют актуальность и по сей день. Главным постулатом этой теории миграции являются экономические причины. В начале было сформулировано семь законом миграции, впоследствии, при изучении миграционных данных по США и другим странам их количество было увеличено до одиннадцати. Эти законы имели описательный характер и в них отсутствовало объяснение причин и факторов миграции, способствующих воспроизводству этого явления.

К классическим миграционным теориям относится также эконометрическая модель Э. Ли (Push/Pullfactors), разработанная в 1960-х годах. Согласно данной модели, на каждой территории действуют различные группы факторов миграции: удерживающие, притягивающие, выталкивающие

и промежуточные факторы определяющие прибытие и выбытие, причем некоторые факторы действуют на большинство людей, а некоторые – только на отдельных индивидов. Э. Ли рассматривает только экономические факторы миграции, не учитывая неэкономические.

Неоклассическая теория миграции (М. Фридман, П. Самуэльсон и др., 1960-1970-е годы) исходит из наличия свободной конкуренции и совершенного рынка факторов производства. Разрабатывалась теория для объяснения трудовой миграции в процессе экономического развития. Данная теория характеризует миграционные процессы как на макро-, так и микроуровне. К недостаткам данной модели можно отнести то, что рынок труда не может быть совершенным и для балансировки спроса требуется время, тогда как при совершенном рынке не было бы безработицы.

Микроэкономическая модель индивидуального выбора (М. Тодаро, Л. Маружко) описывает рациональное поведение индивида, принимающего решение совершить миграцию на основании анализа издержек и прибыли, связанных с переездом. Одним из ключевых компонентов является оценка ожидаемой выгоды от разрыва в заработках [4].

Изначально неоклассическая теория миграции применялась к объяснению внутренней миграции, прежде всего миграции из села в город. М. Тодаро и Дж. Харрис разработали логическую модель (модель Тодаро – Харриса), объясняющую, почему в развивающихся странах происходит движение сельского населения в городские центры, несмотря на растущую безработицу в городах [5]. Авторы предположили, что до тех пор, пока разница в уровнях заработной платы между районом назначения (городом) и районом выезда (сельская местность) остается достаточно значительной, чтобы «перевесить» риск остаться безработным, миграционный поток продолжается. Позже модель Тодаро – Харриса была уточнена и усовершенствована, что сделало ее более приближенной к реальности. Усовершенствование заключалось в том, что в анализ, помимо безработицы, были включены другие факторы, которые влияют на принятие решения о миграции с точки зрения возможных издержек, например, затраты на переезд и обустройство и «психологические издержки» миграции, связанные с разлукой с родными, разрывом с привычной социальной средой и т. д. Эти идеи оказались особенно применимы к международной миграции.

Основным положением неоклассической теории миграции является то, что причины миграционной подвижности населения заключаются в различиях в уровнях заработной платы между районами/странами происхождения и назначения мигрантов. Она зародилась в рамках более общей неоклассической экономической теории, объясняющей перемещение факторов производства, в том числе рабочей силы, существующим экономическим неравенством между странами.

Позже идея сопоставления ожидаемых выгод и издержек получила широкое распространение в концепциях, объясняющих международную миграцию. Дж. Борджас предложил идею «международного иммиграционного рынка», на котором потенциальные мигранты имеют выбор, куда поехать, сопоставляя выгоды и издержки в каждом конкретном случае [6]. Развитие региональных и глобального рынков труда дало, казалось бы, мигрантам большие возможности для такого выбора. Однако, в современных условиях если и говорить о «международном иммиграционном рынке», то не столько мигранты выбирают, куда им поехать, сколько развитые страны, став привередливыми «покупателями», проводят жесткий отбор мигрантов с помощью схем селективной иммиграционной политики.

Неоклассическая модель получила развитие через концепцию человеческого капитала, в которой миграция рассматривается как инвестиционное решение. В соответствии с концепцией человеческого капитала причины миграции рассматриваются на микроуровне: каждый человек представляет собой результат инвестиций в его образование, квалификацию, здоровье и т. д. Таким же образом миграция может быть способом инвестиции в его «человеческий капитал», если выгоды от миграции превысят ее издержки.

Для преодоления недостатков неоклассической теории миграции была разработана теория двойного рынка труда, по которой международная миграция вытекает из собственных потребностей рынка труда современного индустриального общества. Согласно этой теории, разработанной М. Пиоре в 1979 г. [7], международная миграция вызвана постоянным спросом на труд иммигрантов, что присуще экономической структуре развитых стран, т.е. международная миграция вытекает из собственных потребностей рынка труда современного индустриального общества. По миграционной модели М. Пиоре, иммиграция в странах происхождения вызвана такими факторами как низкая заработная плата и высокая безработица, а в принимающих странах напротив, существует

потребность в иностранной рабочей силе. Спрос на труд иммигрантов М. Пиоре связывал с 4 фундаментальными характеристиками современного индустриального общества: структурная инфляция, мотивационные проблемы, экономический дуализм, демография рабочей силы. Недостатки теории М. Пиоре заключаются в рассмотрении исключительно притягивающие факторы, упуская выталкивающие (связанных с демографическими трансформациями в развивающихся странах).

В основе человеческого поведения, которое способствует развитию миграции, заложено множество факторов как в отдельности каждый фактор влияет на процесс, так и система факторов.

На макроуровне альтернативой статическому подходу, характерному для неоклассической теории и структурно-историческим концепциям, стала концепция мобильного перехода, разработанная В. Зелинским [6], который уточняет и развивает теорию демографического перехода, включая в него, помимо изменений в уровнях рождаемости и смертности, также динамику территориальной мобильности населения. Согласно концепции Зелинского, каждому из обозначаемых им пяти этапов демографического перехода присущи определенные формы мобильности населения. Именно последовательное изменение этих форм он назвал мобильным переходом, так по мере модернизации общества не просто возрастает общая территориальная мобильность населения, но характер миграционных процессов меняется по мере прохождения фаз перехода.

Теория миграции И. Валлерстайна - теория мир-системы (мир-системной парадигмы), опирается на разделение мира (или конкретной страны) на периферию и центр, ведь в результате развития экономики изменяется структура периферии, происходит обезземеливание крестьян, развитие городов.

Теория мир-системы утверждает, что международная миграция следует политической и экономической организации расширяющегося глобального рынка, из чего следует шесть различных гипотез [4]:

1. Международная миграция является естественным следствием капиталистической формации рынка в развивающихся странах; проникновение глобальной экономики в периферийные регионы является катализатором для международного движения.

2. Международный поток труда следует за международным потоком товаров и капитала, но в противоположном направлении. Инвестиции вызывают изменения, формирующие мобильное население в периферийных странах, в то время как одновременно налаживаются прочные материальные и культурные связи с основными странами, что и приводит к транснациональным движениям.

3. Международная миграция особенно характерна для бывших метрополий колониальных держав и их колоний, потому что культурные, языковые, административные, инвестиционные, транспортные и коммуникационные связи были установлены уже давно и позволили развить свободную конкуренцию, что привело к формированию специфических транснациональных рынков и культурных систем.

4. Международная миграция связана с глобализацией рыночной экономики, каналы регулирования правительствами уровня иммиграции лежат в регулировании заграничной инвестиционной деятельности корпораций и контроля международных потоков капитала и товаров.

5. Политическое и военное вмешательство правительства капиталистических стран для защиты инвестиций за рубежом и поддержки иностранных правительств в стремлении к расширению глобального рынка, когда они терпят неудачу, производят перемещение беженцев, направленные к конкретным ключевым странам, составляющих другую форму международной миграции.

6. Международная миграция, в конечном счете, имеет мало общего с заработной платой или различиями в занятости между странами, это следует из динамики создания рынка и структуры глобальной экономики

Миграция может препятствовать или содействовать экономическому развитию страны, способствуя переселению квалифицированных кадров (проблема так называемой «утечки мозгов»), молодых энергичных рабочих, уменьшая тем самым возможности для дальнейших позитивных социальных и экологических изменений.

Таким образом, миграция направлена на передачу из менее развитой страны в более развитую самого ценного ресурса - человеческого потенциала (человеческого капитала).

Основными современными тенденциями миграционных процессов являются:

- появление новых типов мигрантов, увеличивается разнообразие их социокультурных характеристик, в первую очередь, речь идет о миграции высококвалифицированной рабочей силы;

- увеличение объемов и расширение географии миграции. В настоящее время в мире насчитывается около 175 млн мигрантов, т. е. почти 3% населения нашей планеты проживают в странах, не являющихся их родиной. В миграционный оборот втянуто 218 стран мира. Всего за 5 лет в более развитые регионы мира перебрались почти 12 млн человек, т. е. из менее развитых регионов выезжали примерно по 2,3 млн человек ежегодно. Наибольшее число мигрантов переехало в Северную Америку (ежегодно туда направлялись 1,4 млн человек), в Европу (по 0,8 млн человек ежегодно) и в Океанию (хотя значительно меньше — по 90 тыс. ежегодно). По данным ООН, наибольшее количество мигрантов в 2000 г. проживало в США (35 млн), Германии (7 млн), Франции (6,3 млн), Индии (6,2 млн), Канаде (5,8 млн), Саудовской Аравии (5,2 млн), Австралии (4,7 млн), Великобритании (4 млн), Израиле (2,3 млн) [6].

- расширение вынужденной миграции. По оценкам специалистов, в общей сложности около 50 млн. человек в мире могут на сегодняшний день считаться жертвами вынужденного перемещения;

- увеличение доли женщин в общем миграционном процессе. Хотя женщины всегда составляли достаточно большую часть мигрантов, их доля за последнее время увеличилась до 48%;

- многие страны используют эмиграцию для решения проблем занятости у себя в стране. Это означает фактическое правительственное участие в привлечении рабочей силы из других стран или регионов, регулирование действий неправительственных организации или просто невмешательство в отношении спонтанных передвижений. Некоторые азиатские страны даже создали специальные агентства по управлению трудовой эмиграцией. Однако регулирование трудовой эмиграции часто бывает неэффективным, т. к. большое количество эмигрантов перемещается незаконно. Это, в свою очередь, позволяет принимающей стороне не соблюдать никаких обязанностей по отношению к ним.

С 1970 по 1990 г. число стран, использующих иностранную рабочую силу, выросло с 42 до 90. Правительства данных стран осознают необходимость принятия и совершенствования законодательства, проведения политики и создания административных структур с целью упорядочения иммиграции. Миграция и глобализация настолько тесно связаны сложной системой взаимоотношений, что они выступают не только как взаимно провоцирующие, но и как взаимно проблематизирующие друг друга процессы [8, с. 61, 9].

Миграционная политика — это система общепринятых на уровне властных структур идей и концептуально объединенных средств, с помощью которых, прежде всего государство, а также другие общественные институты, соблюдая определенные принципы, предполагают достижение поставленных целей. Политика должна проводиться в соответствии с теми принципами, которые составляют фундаментальные основы государства (Конституция, международные правовые акты и т.д.). Политика не сводится только к системам мер, хотя еще не так давно к ней относили лишь совокупность мероприятий, регулирующих данный процесс.

Миграционная политика включает в себя: концепцию, которая представляет собой фундамент миграционной политики, систему взглядов, определяющих границы правового, этического и идеологического пространства, в рамках которого могут формироваться программные документы по миграции населения и другим направлениям государственного регулирования демографических процессов. Концепция миграционной политики, если она выступает правовым документом федерального уровня, включает принципы, согласно которым должно осуществляться регулирование миграционных процессов во всех субъектах Польши и Украины. Подобные документы регионального уровня должны соответствовать основополагающим положениям Концепции миграционной политики стран. Основными элементами Концепции миграционной политики, помимо принципов, определяющих правовое и этическое пространство, в рамках которого допустимо воздействие на миграционные процессы, являются цель, обусловленные ею задачи по всем направлениям миграционной деятельности, приоритеты и механизмы осуществления политики.

Исходным при этом является обоснование цели миграционной политики. Для этого возможны разные подходы:

- с позиции обеспечения развивающейся экономики трудовыми ресурсами;
- с позиции характера демографического развития (миграция как компенсатор естественной убыли населения);

- с позиции геополитических интересов государства, его национальной безопасности.

Эти и иные подходы могут использоваться либо самостоятельно, либо одновременно с другими. Миграционная политика носит территориально-дифференцированный характер. Поэтому в разных местностях существуют разные миграционные проблемы, а следовательно, цели миграционной политики и направления их достижения различны. Соподчиненность целей и дифференциация их по стадиям миграционного процесса, а также по видам миграции и ее направлениям определяют их многоплановость и территориальные различия.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Изложенные подходы и результаты направлены на усовершенствование теории внешней и внутренней миграции в современных условиях, рассмотрение основных предпосылок формирования современной миграционной ситуации в Украине и других странах, выявление факторов, влияющих на территориальную неоднородность миграционных процессов в регионах, на реализацию эффективных решений возникших проблем миграционных процессов в Украине и других странах. Научные взгляды теоретиков в области миграции служат для понимания причин и факторов не только прошлых, но и современных процессов международной миграции. Знание законов миграции позволяет спрогнозировать эффективные стратегические социо-эколого-экономические направления развития экономики страны любого государства. Стратегия определяет приоритеты государственной политики, которые скоординированы с условиями новых рынков трудоустройства, создает социально-экономическую и правовую защиту трудящихся мигрантов, содействует формированию качественной домиграционной и профессиональной подготовки трудящихся мигрантов. При этом одним из главных факторов в реализации поставленных задач выступают партнерские отношения посредством многостороннего международного сотрудничества между государствами в условиях глобализации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Верховная Рада Украины приняла правительственный Закон "О внешней трудовой миграции" / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2015/11/5/136710.htm>
2. Кирсанов К.А., Волох В.А., Очиров А.В. Теория миграциологии в контексте системалогических представлений [Электронный ресурс] /К.А. Кирсанов, В.А. Волох, А.В. Очиров // Науковедение. - 2012, №4 – Режим доступа к ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-migratsiologii-v-kontekste-sistemalogicheskikh-predstavleniy>
3. Позняк А.В. Современная миграционная ситуация и проблемы формирования миграционной политики в Украине [Электронный ресурс] // Электронная версия бюллетеня «Население и общество», Институт демографии Государственного университета - Высшей школы экономики, - № 285 – 286, 16 - 29 апреля 2007 -. – Режим доступа к ресурсу: <http://demoscope.ru/weekly/2007/0285/analit07.php>
4. Абылкаликов С. И., Винник М. В. Экономические теории миграции: рабочая сила и рынок труда, - 2012, № 12 - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.hse.ru/mag/27364712/2012--12/71249233.html>
5. Harris. M. Dual Labor Market / M. Harris, O. Plate. London: Oxford University, 2001.
6. Рязанцев, С. В. Трудовая миграция в СНГ: тенденции и проблемы регулирования / С. В. Рязанцев // Мировая экономика и международные отношения. 2005. № 11. С. 65—69.
7. Булатов А.С. Мировая экономика и международные экономические отношения: международная миграция рабочей силы. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=hKk0DQAAQBAJ&pg>
8. Население и глобализация / под ред. Н. М. Ромашевской. М.: Наука, 2002.
9. Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Немець К. А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, К. А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.

REFERENCES

1. Verhovnaja Rada Ukrainy prinjala pravitel'stvennyj Zakon "O vneshnej trudovoj migracii" / [The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Governmental Law "On External Labor Migration"] jurliga.ligazakon.ua. Retrieved from: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2015/11/5/136710.htm> [in Russian].

2. Kirsanov K.A., Voloh V.A., Ochirov A.V. (2012). Teoriya migratsiologii v kontekste sistemalogicheskikh predstavleniy [Theory of Migrationology in the Context of Systematic Representations] Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-migratsiologii-v-kontekste-sistemalogicheskikh-predstavleniy> [in Russian].
3. Poznjak A.V. (2007) Sovremennaja migracionnaja situacija i problemy formirovanija migracionnoj politiki v Ukraine [The current migration situation and the problems of the formation of migration policy in Ukraine]. Jelektronnaja versija bjulletenja «Naselenie i obshhestvo»- The electronic version of the bulletin "Population and society". Retrieved from <http://demoscope.ru/weekly/2007/0285/analit07.php> [in Russian].
4. Abylkalikov S. I., Vinnik M. V. (2012) Ekonomicheskie teorii migracii: rabochaja sila i rynek truda, [Economic theories of migration: the labor force and the labor market]. Retrieved from <https://www.hse.ru/mag/27364712/2012--12/71249233.html> [in Russian].
5. Harris. M. Dual Labor Market / M. Harris, O. Plate. London: Oxford University, 2001. [in English].
6. Rjazancev, S. V. (2005) Trudovaja migracija v SNG: tendencii i problemy regulirovanija [Labor migration in the CIS: trends and problems of regulation]. Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija- World Economy and International Relations 11. 65—69 [in Russian].
7. Bulatov A.S. Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye jekonomicheskie otnoshenija: mezhdunarodnaja migracija rabochej sily. [World Economy and International Economic Relations: International Labor Migration] – Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=hKk0DQAAQBAJ&pg> [in Russian].
8. Romashevskoj N. M. (2002) Naselenie i globalizacija [Population and Globalization] [in Russian].
9. Niemets L. M., Sehida K. Iu., Niemets K. A. (2012) Demografichniy rozvytok Kharkivskoho rehionu: monohrafiia. [Demographic development of Kharkiv region: monograph] [in Ukraine]

УДК 334.722:330.341.1(477)
JEL M13, O31, O32, O380

SARASVA I.M.

*канд. філос. наук,
ст. наук. співроб.,*

*Інститут проблем ринку та економіко - екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: irsar2001@ukr.net

NOSOVA N.I.

інженер,

*Інститут проблем ринку та економіко - екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: nosova2017@bigmir.net

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано існуючий інноваційний потенціал підприємств України у світлі міжнародних рейтингів як передумови розвитку технологічного підприємництва й визначено основні орієнтири державної політики для його стимулювання у контексті адаптації зарубіжного досвіду до інституціональних умов функціонування національного ринку інновацій.

Ключові слова: *технологічне підприємництво, інноваційний потенціал підприємництва, державна політика стимулювання інновацій, інноваційна інфраструктура, закордонний досвід*

SARAJEVA I.N.

Candidate of philosophical sciences, Senior research fellow,

*Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches of the
National Academy of Sciences of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: irsar2001@ukr.net

NOSOVA N.I.

Engineer,

*Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches of the
National Academy of Sciences of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: nosova2017@bigmir.net

PRECONDITIONS FOR DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

The article is analyzed the existing innovation potential of enterprises in Ukraine in the light of international ratings. It is shown that its level is quite sufficient for the development of technological entrepreneurship and the formation of entrepreneurial ecosystems. At the same time, in Ukraine there is no effective state policy that contributes to the formation of an innovative business infrastructure. Financial, tax, credit incentives for the development of innovation and technology transfer are not working. Mechanisms of protection of intellectual property are inefficient. The system of supporting venture financing is not developing; there are no incentives for attracting private business funds to carry out research and development. Certain structural elements of the innovation system exist, for example, technoparks, venture companies and others, but they are a set of rather heterogeneous elements and therefore generally do not play a significant role in the implementation of innovative projects. The main guidelines of the State and regional policy should be: improvement of legislation in the field of innovative entrepreneurship and mechanisms for its financing, encouraging the opening of small innovative enterprises in universities, the formation of new infrastructure components of the innovation system, in particular, services to promote innovative products to international markets; development of investment and management consulting institutes in the sphere of innovative entrepreneurship, stimulation of stable demand for high-tech products and on the innovative companies with all their developments and intellectual property.

Keywords: *technological entrepreneurship, innovative potential of entrepreneurship, state policy for stimulating of innovations, innovation infrastructure, foreign experience*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Сучасна економіка ХХІ століття – це, насамперед, економіка знань, характерною рисою якої є розвиток високих технологій: інформаційно-комунікаційних, енергетичних, біомедичних, технологій створення нових матеріалів й ін. Протягом останніх 15-20 років компанії, що працюють у цих сферах, активно нарощують свою частку у світовому ВВП, демонструючи високі темпи зростання, динамічно розвиваються й мають підвищений ступінь інвестиційної привабливості. Виникнення таких компаній спричинило появу специфічної форми інноваційного підприємництва – технологічного підприємництва (*technology entrepreneurship*), як досить важливого світового феномену, що сприяє придбання нових конкурентних переваг не тільки на рівні окремого економічного суб'єкта, а й на рівні регіону і країни в цілому.

Основна суть технологічного підприємництва полягає у тому, що воно виступає сполучною ланкою між наукою й бізнесом і забезпечує трансформацію фундаментальних наукових знань у прикладні технології. Значимість формування й розвитку цього сектора для нинішньої України важко переоцінити, оскільки в умовах найжорстокішої соціально-економічної кризи, яку переживає економіка країни, виникає необхідність прискореного переходу від структури пострадянської економіки до економіки інноваційного типу, що дозволяє задіяти все ще існуючий потужний інноваційний, зокрема, науково-дослідний потенціал у підприємницькому секторі, мобілізувати наявні внутрішні резерви для розвитку та забезпечити застосування передових зарубіжних науково-технічних досягнень для подолання кризових явищ і призупинення відтоку висококваліфікованих кадрів, як з підприємницького, так і з наукового секторів вітчизняної економіки. Тому набуває **актуальності** вивчення проблем формування необхідних передумов становлення й розвитку сектора технологічного підприємництва в країні й визначення основних орієнтирів державної політики його регулювання у контексті адаптації зарубіжного досвіду до інституціональних умов діяльності інноваційних підприємств та функціонування національного ринку інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій по проблемі. На протязі останніх двох десятиріч в науковій літературі спостерігається підвищення інтересу до проблематики технологічного підприємництва, особливо серед зарубіжних науковців. У роботі S. Mosey, M. Guerrero, A. Greenman [1] наведено огляд багатьох сучасних публікацій цієї сфери, який дозволив зробити висновок, що «Співрозмірне підприємству, технологічне підприємство – це багатомірна концепція, що містить у собі безліч учасників (як окремих приватних осіб, так і груп суб'єктів у рамках державних і приватних організацій) і різні рівні аналізу: взаємодії суміжних областей (підприємство й технологічна інновація), організаційного рівня й зовнішнього середовища, стратегії використання інновацій, механізми залучення венчурних інвестицій, що відповідають стратегії комерціалізації й бізнес-моделі й інших.

M. Mazzucato [2] аналізує вплив інституціональних факторів (державна політика, заходи підтримки університетів, системи інновацій і підприємництва тощо) на створення й наступний розвиток нових технологій. У роботі І. Продана [3] також підкреслюється, що дослідження технологічного підприємництва є міждисциплінарним і включає ряд шаблів аналізу або ключових елементів, що успішно взаємодіють між собою: технологічний підприємець, капітал, університет, консультанти й експерти, корпорації, ринок/споживачі, держава, технопарки.

Слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі технологічне підприємство фактично не відокремлюється від інноваційного підприємства у сфері розробки й впровадження нових технологій, як на рівні наукового дискурсу, так і на рівні офіційних статистичних спостережень. Так, в Національній доповіді «Інноваційна Україна 2020», за редакцією В.М. Гейця, ця проблематика розглядається у контексті необхідності переходу від «лінійної моделі» управління інноваційним циклом до «кооперативної» моделі, яка отримала назву «потрійної спіралі» [4, С.163]. Відзначається, що «Традиційна лінійна модель цього циклу, коли окремо вибудовуються системи управління для різних його стадій – «освіта – дослідження і розробки – технології – виробництво – реалізація», сьогодні справедливо піддається критиці за те, що в її рамках основна увага концентрується на стадії досліджень і розробок, а не на кінцевому результаті – комерційному впровадженні інновацій. Розвиток окремих стадій не гарантує досягнення бажаного кінцевого результату – перетворення наявних знань у фактор економічного зростання» [4, С.165]. Детальний аналіз сучасного стану розвитку інноваційної сфери і напрямки розробки державних інноваційних стратегій для підвищення конкурентоспроможності економіки України проведено у роботі З.В. Юринець [5]. Роль технопарків

як важливого елементу інфраструктури для розвитку інноваційно-технологічного підприємництва проаналізовано у роботах С.В.Лазаревої [6] та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що в останні роки проблемою інноваційного, зокрема технологічного, підприємництва цікавляться все більше авторів, ще й досі недостатньо висвітленим залишається питання про існування умов для ефективного розвитку цього сектора підприємництва в Україні. Також велику роботу потрібно привести з приводу того, як потрібно реорганізувати вже сформовані інститути в інноваційній сфері для успішної адаптації найкращих міжнародних практик.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є аналіз можливостей розвитку технологічного підприємництва в Україні на підставі оцінки існуючого інноваційного потенціалу в світлі міжнародних рейтингів й визначення основних орієнтирів державної політики для його стимулювання у контексті адаптації зарубіжного досвіду до інституціональних умов функціонування національного ринку інновацій.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Оскільки про технологічне підприємництво як про цілком реальну альтернативу традиційному інноваційному бізнесу, всерйоз заговорили відносно недавно, єдиної думки щодо тлумачення цього поняття поки не існує.

У більш вузькому значенні, технологічне підприємництво – це підприємництво, об'єктом якого є комерціалізація інноваційних технологічних рішень. Воно являє собою побудову бізнесу на основі нової ідеї, нового продукту або нової технології, а також створення ефективного відтворювального механізму щодо виводу на ринок інноваційних технологій, продуктів або послуг. Слід зазначити, що технологічні підприємства відрізняються від колишніх конструкторських бюро, що оформилися як комерційні організації, які виконують замовлення великих підприємств з проведення наукових досліджень на контрактній основі. Технологічні компанії, навпаки, частіше самі є ініціаторами створення нових технологій і просування їх на ринку. Таким чином, технологічне підприємництво – це «систематична підприємницька діяльність, заснована на трансформації фундаментальних наукових знань у промислово застосовні, економічно виправдані й затребувані ринком технології» [7, С. 206]. Технологічне підприємництво докорінно відрізняється від традиційного, руйнуючи цілий ряд фундаментальних економічних закономірностей. Найбільш принципові розходження представлені в табл.1 [8].

Таблиця 1

Характерні відмінності технологічного підприємництва від традиційного

Елементи порівняння	Традиційне підприємництво	Технологічне підприємництво
Ринкова залежність	«Попит породжує пропозицію»	«Пропозиція породжує попит»
Ефективність	Через зниження витрат	Через новий продукт/технологію
Основна мотивація	Одержання прибутку	Одержання нового продукту/технології

Роль, яку відіграють технологічні компанії в інноваційному процесі, проілюстровано на рис.1 [7, С.205].

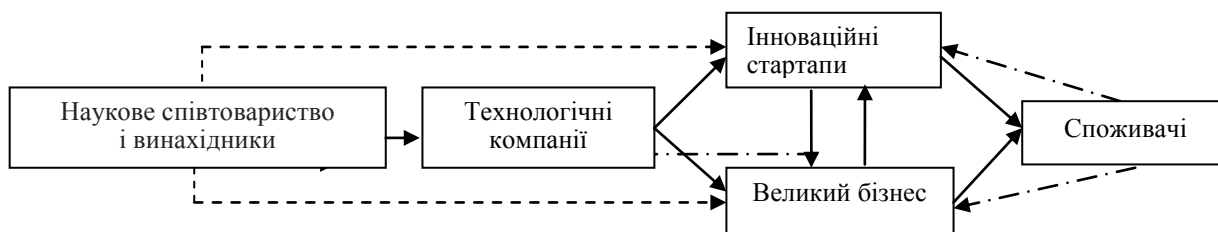

Рис. 1. Роль технологічних компаній в інноваційному процесі

У більш широкому розумінні сутність технологічного (наукомісткого, інженерного) підприємництва може трактуватися як «самостійний тип підприємницької діяльності, що виник в

умовах становлення постіндустріального господарського укладу внаслідок технологічної диверсифікованості в продуктово-технологічній матриці підприємницьких структур і вертикального трансферу технологій зі сфери наукових досліджень у сферу виробництва з використанням інструментів комерціалізації» [9, С. 107]. Виділення технологічного підприємництва в окрему групу «заснованих на нових технологіях фірм» (ФОНТ) відбулося в середині 1990-х, коли набули популярності Кремнієва долина Стенфордського університету й Шлях 128 МІТ, Бостон, у США, де швидко зростала кількість високотехнологічних стартапів. Сьогодні технологічне підприємництво поширене, головним чином, в Інтернет-індустрії й індустрії розробки програмного забезпечення – галузях, де нові розробки можна особливо швидко комерціалізувати.

Рівень розвитку технологічного підприємництва в економіці України може бути оцінений на основі аналізу динаміки показників інноваційності, що є головним атрибутом цього підприємництва.

Питома вага інноваційно активних підприємств відносно загальної кількості підприємств у 2015 р. складала 17,3%, що значно нижче, ніж, наприклад, в країнах-членах ЄС. До того ж, за даними Державної служби статистики України, динаміка кількості активних підприємств у таких важливих галузях, як «Професійна, наукова і технічна діяльність» та «Інформація і телекомунікації», останні три роки має тенденцію до зниження (рис.2) [10].

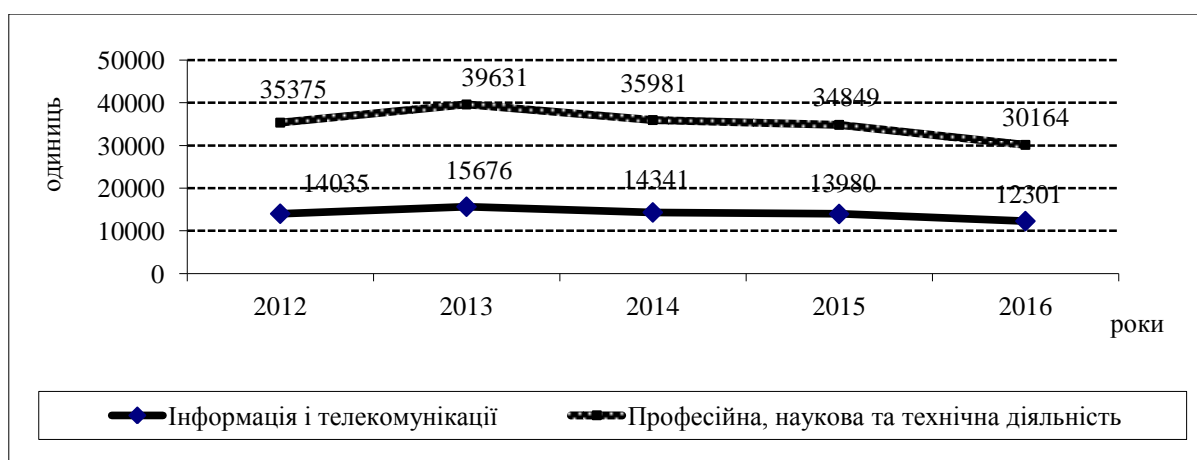

Рис.2. Динаміка кількості активних підприємств України в окремих галузях у 2012-2016 рр.

У порівнянні з економічно розвинутими країнами експорт високотехнологічної продукції України не сягає вище 7%, а у останні роки скоротився. У країнах ЄС цей показник коливається у межах 14-19%, у США – на рівні 21-35%, у Японії – 18-28%, у Китаї – стійка тенденція до зростання від 6,8% до 31% [5].

Частка витрат на наукову і науково-технічну діяльність в Україні у 2015 р. залишається менше 1% ВВП – наукоємність ВВП склала 0,62%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,21% (2014 р. – 0,26%). Це значення є найменшим за період 2005 – 2015 рр., що свідчить про втрачання наукою здатності виконувати економічну функцію [11].

За даними Державної статистичної служби України, загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2015 р. становив 13813,7 млн. грн. або 0,7% ВВП проти 7695,9 млн. грн. (0,5% ВВП) у 2014 році. Промислові підприємства здійснювали інноваційну діяльність переважно за рахунок власних коштів, значну частину яких спрямовували на проведення НДР та придбання машин, обладнання й програмного забезпечення. Кількість придбаних промисловими підприємствами технологій протягом 2010-2015 рр. зросла у всіх технологічних секторах, однак вона значно перевищує кількість переданих нових технологій, причому дуже мало технологій реалізовано на зовнішньому ринку – лише 1,2% у 2015 р. (2014 р. – 0,8% [11].

Порівняльний аналіз стану параметрів інноваційної системи України відносно світового рівня свідчить, що Україна «має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні новачки у вигляді ідей, наукових розробок, патентів, однак при цьому вона має слабкий механізм впровадження їх у сферу економічної діяльності та слабку інтегрованість у міжнародну науково-технічну та інноваційну кооперацію» [11, С. 92]. В основних міжнародних рейтингах, що стосуються

інноваційного розвитку, Україна перебуває на середніх позиціях відносно країн-лідерів у розвитку інновацій (правда, в окремих випадках і на останніх), до того ж останнім часом спостерігається тенденція до зниження (табл. 2).

Таблиця 2

Позиція України в системі показників оцінки деяких міжнародних рейтингів

	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) ВЕФ	73(144)	84(148)	76(144)	79(140)	85(138)
Глобальний індекс інновацій (GII), розроблений групою INSEAD	63(141)	71(142)	63(143)	64(141)	56(128)
Європейське інноваційне табло (European Innovation Scoreboard) 2016	-	-	35(36)	36(36)	37(37)

Джерело: [4;11;12;13].

Як показує зарубіжний досвід, становлення й розвиток технологічного підприємництва і створення відповідної інфраструктури не може бути успішним без державної підтримки. Слід зазначити, що законодавство у науково-технічній сфері, що напружувалося у перше десятиріччя незалежної України (яке складає понад 200 документів), у цілому створило сприятливі умови для розвитку вітчизняної науки та економіки держави. Але, як відзначалося на Парламентських слуханнях на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави» [14], шляхом внесення змін та призупинення діючих норм законів, воно втратило стимулюючі чинники розвитку науки, особливо в частині реалізації прикладних розробок, їх впровадження та створення ринку інтелектуальної власності.

Зупинено реалізацію законів України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Стримується реалізація законів України «Про наукові парки», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки». Відсутній план заходів із запровадження Концепції розвитку національної інноваційної системи. Не виконуються положення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо бюджетного фінансування науки на рівні 1,7 відсотка ВВП, принципи базового і конкурсного забезпечення науки та заходи із створення сприятливих економічних умов діяльності наукових установ.

У зв'язку з цим не діють фінансові, податкові, кредитні стимули розвитку інноваційної діяльності, трансферу технологій, у тому числі з оцінки та використання об'єктів права інтелектуальної власності. Не розвивається система підтримки венчурної діяльності реалізації результатів досліджень, відсутні стимули щодо залучення коштів приватних підприємств у проведення досліджень і розробок.

Слід зазначити, що державні заходи прямого й непрямого стимулювання не є ефективними для технологічного підприємництва у його вузькому розумінні, тому що державні кошти (замовлення, цільові кошти, гранти тощо) не поширюються на бізнес-проекти інноваційних стартапів і малих технологічних компаній, а непряме державне стимулювання у вигляді заходів податкової, амортизаційної, антимонопольної, патентної й зовнішньоторговельної політики спрямовано на вже існуючий бізнес, а не на початківців.

Тому в питанні формування й розвитку інституту інноваційного підприємництва критичними стають передумови формування сприятливого інноваційного клімату в економіці й розбудови відповідної інфраструктури (венчурні фонди посівних інвестицій бізнес-інкубатори, індустріальні парки, дослідницькі консорціуми тощо). Стратегічним завданням державної політики має бути сприяння формуванню так званих національних і регіональних екосистем інновацій [15], тобто підтримуючого середовища, що сприяє перетворенню ідей у бізнес і без якої інноваційне технологічне підприємництво не може повноцінно існувати. Вдалими прикладами інноваційних екосистем на національному рівні являються інноваційна система Фінляндії, Німеччини, США, Канади, Японії; регіональному – МІТ (Массачусетський університет), Силіконова долина

(Стенфордський університет), Нью Джерсі (Університет Принстона й колишня Bell-лабораторія); корпоративному – IBM, Microsoft, GE, Google й ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження показали, що в Україні ще залишився достатній інноваційний потенціал і можливості для розвитку інноваційно-технологічного підприємництва, як основи модернізації економіки. Але це можливо за умов виваженої і послідовної державної політики, оскільки основні фактори, що мають істотне значення для створення відповідного бізнес-середовища, що сприяє появі інноваційних екосистем, ще не набули достатнього розвитку у вітчизняній економіці. Основними з них є:

- розвиток малих інноваційних підприємств й інституту інноваційного підприємництва при вищих навчальних закладах;
- розвиток інститутів інвестування й управлінського консалтингу у сфері інноваційного підприємництва;
- створення компонентів «м'якої» інфраструктури й механізмів виводу інновацій на глобальні ринки (різноманітні сервіси, спеціально орієнтовані на потреби й специфіку інноваційних компаній: послуги із захисту інтелектуальної власності, з виводу й просування інноваційної продукції на закордонні ринки, аутсорсингу «не інноваційних» аспектів діяльності тощо);
- формування стійкого попиту на високотехнологічну продукцію, на технології й на самі інноваційні компанії разом з усіма їхніми розробками й інтелектуальною власністю;
- удосконалення законодавства у сфері інноваційного підприємництва.

Для стабільної роботи екосистеми інновацій обов'язковим є не тільки наявність всіх перерахованих вище елементів, але й їх збалансований розвиток. Однак, незважаючи на те, що якісь структурні елементи інноваційної системи існують (наприклад, технопарки, венчурні компанії й ін.), у цілому, цей набір досить різноманітних елементів власне системою не являється й тому ще не відіграє визначальної ролі у просуванні інноваційних проєктів. Тому, сьогодні на рівні державної й регіональної політики необхідно ставити завдання щодо формування нових інфраструктурних компонентів системи та їх наступної інтеграції у єдину цілісну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mosey S. *Technology entrepreneurship research opportunities: insights from across Europe* / S. Mosey, M. Guerrero, A. Greenman // *The Journal of Technology Transfer*. – February 2017. – Volume 42, Issue 1. – pp. 1-9.
2. Mazzucato M. *The Entrepreneurial State: Debunking private vs Public Sector Myths* / M. Mazzucato. – London: Anthem Press, 2015. – 284 p.
3. Prodan I. *A model of technological entrepreneurship* / I. Prodan // *Handbook of Research on techno-entrepreneurship*. – Northampton, MA. – USA: Edward Elgar. – 2007. – 352 p.
4. *Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України*. – К., 2015. – 336 с.
5. Юринець З.В. *Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України: дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.03 / Юринець З.В.* – Львів, 2016. – 519 с.
6. Лазарева Є.В. *Роль і функції технологічних парків у формуванні інноваційної інфраструктурі країни / Є.В. Лазарева // Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2014. – № 3 (13). – С. 197-202.
7. Барыкин А.Н. *Белые пятна теории и практики технологического предпринимательства / А.Н. Барыкин, В.О. Икрянников // Менеджмент инноваций*. – 2010. – №3(11). – С. 204-215
8. Балашова Е.С. *Технологическое предпринимательство как конкурентоспособная модель инновационного развития / Е.С. Балашова, Е.А. Громова // Интернет-журнал «Экономические исследования»*. – декабрь 2016. – № 4 (16). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.erce.ru/internet-magazine/all_archive/48/694/
9. Рамазанова А.К. *Проблемы инновационного развития экономических систем / А.К. Рамазанова // В кн.: Финансовые механизмы стимулирования инновационных процессов*. Ульяновск: УГТУ, 2010. – С. 107-110.

10. Наукова та інноваційна діяльність України, 2015 рік : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 257 с.
11. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік / Аналітична довідка : МОН України ; УкрІНТЕІ. – Київ, 2016. – 199 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/content/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/2-3-ad-kmu-2015.pdf>
12. European Innovation Scoreboard 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
13. The Global Competitiveness Report 2016–2017. Insight Report. – Geneva : World Economic Forum, 2016. – 399 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-library>
14. Постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 р. № 182-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави» // ВВР України. – 2015. – № 16. – С.117.
15. Ayres R.U. On the life cycle metaphor: where ecology and economics diverge / R.U. Ayres // *Ecological Economics*. – 2004. – vol. 48, issue 4. – 425-438 pp.

REFERENCES

1. Mosey, S., Guerrero, M., Greenman, A. (2017, February). *Technology entrepreneurship research opportunities: insights from across Europe*. *The Journal of Technology Transfer*, 42(1), 1-9 [in English].
2. Mazzucato, M. (2015). *The Entrepreneurial State : Debunking private vs Public Sector Myths*. London: Anthem Press [in English].
3. Prodan, I. (2007). A model of technological entrepreneurship. In: F. Thèrin (Ed.). *Handbook of Research on techno-entrepreneurship*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing [in English].
4. Heyets, V.M. et.al. (Eds.) (2015). *Innovatsiyna Ukrainy 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: National report]*. Kyiv: NAS of Ukraine [in Ukrainian].
5. Yurinet, Z.V. (2016). *Innovatsiyni strategii v sistemi pidvyshchennya konkurentnospromozhnosti ekonomiki Ukrainy [Innovative strategies in the system of increasing the competitiveness of the Ukrainian economy]*. *Doctor's thesis*. Lviv. [in Ukrainian].
6. Lazareva, E.V. (2014). Rol i funktsii tehnologichnyh parkiv u formuvanni innovatsiynoi ifrastrukturi kraïny [The role and function of technology parks in shaping the innovation infrastructure of the country]. *Ekonomika: realii chasu. – Economy: reality of time*, 3(13), 197-202. [in Ukrainian].
7. Barykin, A.N., Ikryannikov, V.O. (2010). Belye pyatna teorii i praktiki predprinimatelstva [White spots theory and business practice]. *Menedzhment innovatsiy. – Management of innovations*, 3(11), 204-215 [in Russian].
8. Balashova, E.S., Gromova, E.A. (2016, December). Tehnologicheskoye predprinimatelstvo kak konkurentosposobnaya model innovatsionogo razvitiya [Technology Entrepreneurship as a Competitive Model of Innovative Development]. *Ekonomicheskie isledovaniya. – Economic research*, 4 (16). Retrieved from http://www.erce.ru/internet-magazine/all_archive/48/694 [in Russian].
9. Ramazanova, A.K. (2010). Problems of innovative development of economic systems. *Financial mechanisms to stimulate innovation processes*. Ulyanovsk, Ulyanovskiy gosudarstveniy tehnikeskii universitet. [in Russian].
10. Naukova ta innovatsiyna diyalnist Ukrainy, 2015: stat. sb. [Scientific and innovative activity in Ukraine, 2015: Statistical Yearbook]. (2016). *State Statistics Service of Ukraine*, Kyiv. [in Ukrainian].
11. Stan rozvytku nauki i tehniki, rezultaty naukovoi, naukovo-tehnichnoi, innovatsiynoi diyalnosti, transferu tehnologiy za 2015 rik: analitychna dovidka [The state of science and technology, the results of scientific, technical, innovation, technology transfer for the 2015: analytical Reference]. (2016). *MES Ukraine; (UkrISTEI)*, Kyiv. Retrieved from <http://mon.gov.ua/content/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/2-3-ad-kmu-2015.pdf> [in Ukrainian].
12. European Innovation Scoreboard 2016. Retrieved from http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en [in English].

13. The Global Competitiveness Report 2016–2017. Insight Report. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-library> [in English].
14. Parliament Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 11 February 2015 N182-VIII «On recommendations of parliamentary hearings «On the status and legislative support of science and scientific-technical sphere of state». (2015). *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 16, 117. [in Ukrainian].
15. Ayres, R.U. (2004). On the life cycle metaphor: where ecology and economics diverge. *Ecological Economics*, 48(4), 425-438 [in English].

ТИХОНОВА І.М.

доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Одеський торгово-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглєзі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: tikhonovai@i.ua

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МСФЗ

Визначено сутність облікового процесу на підприємствах в якості основи для виконання управлінської функції. Розглянуті концептуальні основи формування методичного підходу до управління розвитком промислового підприємства на основі імплементації принципів, методів і процедур Міжнародних стандартів фінансової звітності, основним з яких є принцип професійного судження і визначення сутності господарських процесів на основі кваліфікованої суб'єктивної оцінки.

Ключові слова: управління промисловим підприємством, облікові інструменти управління, МСФЗ в управлінні

TIKHONOVA I.M.

Cand. Sc. (Economics),

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: tikhonovai@i.ua

METHODICAL APPROACHES TO THE PROVISION OF INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT BASED ON IMPLEMENTATION OF IFRS

The essence of the accounting process at enterprises as the basis for the management function is determined. The conceptual bases of formation of a methodical approach to management of development of industrial enterprise on the basis of implementation of principles, methods and procedures of International financial reporting standards are considered, the main of which is the principle of professional judgment and the definition of essence of economic processes on the basis of qualified subjective assessment. The main purpose of the study is to determine the essence of the accounting process at enterprises as the basis for the management function, to determine the basis for the formation of a methodical approach to the management of the development of an industrial enterprise on the basis of the implementation of the principles, methods and procedures of the International Financial Reporting Standards, the main of which is the principle of professional judgment and Definition of the essence of economic processes on the basis of qualified subjective evaluation. The proposed methodological approach to the organization of enterprise development management with the help of accounting and analytical procedures is to adhere to the concept of the maximum possible use of professional judgment and accurate display of information on economic activity in accounting and reporting, as well as in managing the expenditure of financial and material resources in accordance with strategic and operational Plans drawn up in accordance with the provisions and requirements of the order on the accounting policies of the enterprise. All formal requirements for the handling of assets and their reflection in the accounts should be reflected and recorded in the order of the accounting policy of the enterprise, it is due to it it will be possible to apply all conceptual approaches to managing the development of an industrial enterprise on the basis of the implementation of IFRS. Specific approaches to accounting and management of economic assets that are reflected in the order on accounting policies will be implemented in business practice based on strategic and operational development plans that will have a structure characterized by a mixed type of organization, namely: the stages of implementation, production And the recognition of incomes and expenses will be made up and executed by the corresponding budgets, and in the future, based on data from such budgets, management plans will be drawn up for individual Am assets, liabilities, equity, revenues, expenses, financial results, assets, reserves and provisions.

Keywords: management of an industrial enterprise, accounting instruments of management, IFRS in management

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Обліково-аналітичний процес окрім контрольної та інформаційної функцій на підприємстві виконує також роль управління розвитком суб'єкта господарювання, однак такі функції облікового процесу використовуються вітчизняними підприємствами не в повному обсязі, що викликане низьким ступенем обізнаності з провідними світовими практиками та можливостями, які несуть в

собі Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Фіскально-орієнтоване та формальне ставлення до облікового процесу на більшості вітчизняних підприємств є застарілим стереотипом, однак положення і правила щодо визнання активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат, які зафіксовані в наказі про облікову політику підприємства можуть виконувати роль не лише інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень, але здатні справляти прямий вплив на розвиток підприємства, оскільки від обліково-аналітичних підходів залежать рішення щодо включення витрат до категорії поточних або щодо їхньої капіталізації, залежать показники фінансової звітності, які формують інвестиційну привабливість підприємства, його спроможність до укладання довгострокових угод, що прямо визначає можливість суб'єкта господарювання отримувати додаткове фінансування і розвивати бізнес.

Офіційно прийнятий в країні курс на імплементацію МСФЗ [1, 2] не гарантує з боку держави повного методичного забезпечення для провадження управління розвитком підприємств. Навпаки, активне застосування принципу професійного судження при прийнятті рішень робить актуальною розробку методичних підходів до планування і управління розвитком промислового підприємства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Основи для розв'язання проблеми імплементації МСФЗ в Україні вже визначені в багатьох публікаціях вітчизняних вчених і практиків, однак питанню використання обліково-аналітичних процедур та методично-організаційних документів облікового призначення в процесі стратегічного та оперативного менеджменту за прикладами країн Європи та США приділено недостатньо уваги. Так, в роботах Шевченко А. [3], Каменської Т. [4] визначаються інституціональні аспекти, проблеми і рішення щодо імплементації МСФЗ в Україні. Основні розбіжності між національним та міжнародним підходами в регламентації облікового процесу, інституціональні фактори, спричинені особливостями генезису національної системи обліку та звітності в умовах командно-адміністративної системи, розглядаються в роботах Циган Р. [5]. Проблемам складання консолідованої фінансової звітності з врахуванням вимог МСФЗ присвячені публікації Іщенко В. [6]. Питання облікового забезпечення із застосуванням МСФЗ в аспекті формування податкових механізмів управління відтворенням інвестиційного потенціалу підприємств, але на рівні державної або регіональної політики, розглянуті в публікаціях Лайка О. [7,8]. Однак аспект самостійної організації вітчизняних підприємств в питанні застосування МСФЗ для управління економічним розвитком залишається майже не дослідженим питанням.

Невирішеним і актуальним для вітчизняних підприємств є питання розробки методичного підходу до управління розвитком промислового підприємства на основі стратегічного та оперативного планування операцій з активами, зобов'язаннями, капіталом, доходами та витратами з використанням правил і принципів МСФЗ, які є новими і відсутні в національних стандартах бухгалтерського обліку. Визначення реальних можливостей облікового процесу в частині інформаційного та організаційного забезпечення менеджменту розвитку бізнесу, формулювання концептуального та чіткого методичного підходу до організації управлінського процесу є прикладною невирішеною проблемою для вітчизняних промислових підприємств.

Метою даної статті є визначення методичного підходу до управління розвитком промислового підприємства на основі імплементації принципів, методів і процедур Міжнародних стандартів фінансової звітності, основним з яких є принцип професійного судження і визначення сутності господарських процесів на основі кваліфікованої суб'єктивної оцінки. В такому методичному підході мають бути висвітлені питання організації управління різними типами господарських засобів, операцій та підрозділів підприємства на основі розподілу і делегування повноважень в наказі про облікову політику та в спеціалізованих додатках, що дозволятиме імплемувати методичний підхід в практичну діяльність підприємства. Для формування комплексного методичного підходу необхідним є вирішення таких завдань як визначення концепції застосування МСФЗ для управління розвитком підприємств, а також визначення переліку процедур з управління господарськими засобами та операціями стратегічного та оперативного характеру, які будуть запропоновані для виробничого підприємства, оскільки в промисловий сектор становить найбільший стратегічний інтерес з точки зору макроекономічного розвитку економіки та у виробничому секторі найбільш повно представлені різні типи господарських операцій, які підлягатимуть регулюванню.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Особливої значущості обліково-аналітичний аспект набуває в умовах приєднання України до загальноприйнятих в Європейському союзі та в світі стандартів і правил ведення обліку і складання

фінансової звітності, які відкривають нові можливості для використання всіх видів обліку для активного управління розвитком промислового підприємства. Офіційно процес переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), який офіційно запроваджено в Україні Програмою реформування системи бухгалтерського обліку [1] та Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [2]. Вступили в силу дані документи ще в 1998 та 2007 роках, відповідно, однак на шляху імплементації міжнародних стандартів до організації обліку ще забагато перепонів і складностей, які полягають в ставленні до вітчизняної системи обліку і звітності як до засобу врахування та впорядкування інформації про події та господарські засоби, які вже відбулись, як до інструменту накопичення фактів господарської діяльності, а також в державній зарегульованості та фіскальній орієнтованості облікового процесу.

Формулювання цілей дослідження. Основною метою дослідження є визначення сутності облікового процесу на підприємствах в якості основи для виконання управлінської функції, визначення основи для формування методичного підходу до управління розвитком промислового підприємства на основі імплементації принципів, методів і процедур Міжнародних стандартів фінансової звітності, основним з яких є принцип професійного судження і визначення сутності господарських процесів на основі кваліфікованої суб'єктивної оцінки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Розширення можливостей в сфері управління розвитком промислових підприємств стає можливим завдяки тип принципам, які пропонують МСФЗ в порівнянні з Національними стандартами бухгалтерського обліку, і головний принцип, в даному аспекті - це принцип використання професійного судження, який надає додаткової свободи дій при обранні підходів до обліку різних видів активів, зобов'язань і капіталу, доходів і витрат, фінансових результатів, а також до обліку різних господарських операцій. Різні правила обліку надають господарським засобам підприємства різних якостей і властивостей, незважаючи на те, що облікові процедури здійснюються постфактум. Так, наприклад, обрання варіанту накопичення і капіталізації витрат підприємства на переоснащення виробничих ліній дозволяє запобігти єдиноразовому списанню суми на витрати поточного періоду, а сформувати необоротний актив з подальшою його амортизацією. Результатом такого обліково-управлінського підходу може стати покращення показників фінансової звітності підприємства та кардинально інакший від класичного спосіб організації збору і накопичення інформації про витрати на переоснащення об'єкта. Також професійне судження може застосовуватись в питаннях формування резервів сумнівних боргів, формування справедливої вартості активів, в тому числі об'єктів основних засобів, при формуванні первинної вартості інвестицій, при обранні підходів до амортизації активів та фінансових інструментів, при встановленні межі суттєвості для різних типів активів, стосовно визнання їх необоротними або оборотними активами, зарахування їх на баланс підприємства або ж стосовно відображення їх в якості витрат поточного періоду.

Однією з головних новацій для вітчизняних підприємств, які містять в собі МСФЗ є широке використання професійного судження і суб'єктивної обґрунтованої професійної позиції при проведенні оцінки господарських засобів та різних типів господарських операцій. В цьому і полягає сутність концептуального підходу до організації управління розвитком промислового підприємства на засадах застосування підходів Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Формою реалізації методичного підходу до управління різними аспектами розвитку промислового підприємства є положення наказу про облікову політику підприємства, в якому по різних пунктах будуть визначені правила обліково-аналітичного поводження різними об'єктами обліку та відображення у фінансовій звітності інформації про їхні зміни. Наказ про облікову політику промислового підприємства, який враховуватиме вимоги національного законодавства та МСФЗ є внутрішнім інституціональним забезпеченням для обліково-аналітичного та управлінського процесів. Положення наказу затверджуються кожного фінансового року з можливими змінами і доповненнями, однак сутність правил облікового відображення різних типів господарських операцій і господарських засобів має враховувати такі основні вимоги національного законодавства та міжнародних стандартів фінансової звітності (табл. 1).

Положення щодо порядку поводження з господарськими засобами та окремими операціями в наказі про облікову політику є формальними і регулюють порядок відображення подій на підприємстві, які вже мали місце. Однак відображення в обліку результатів вимагає також і безпосереднього виконання певних регуляторних дій, що стане вже безпосереднім процесом управління. Документально управлінські заходи мають бути зафіксовані в стратегічних та оперативних планах - бюджетах діяльності підприємства по окремих підрозділах.

Сутність положень щодо обліково-аналітичного поводження та управління господарськими засобами підприємства

Господарські засоби та господарські операції	Вимоги Національних П(С)БО	Вимоги МСФЗ
Виробничі запаси	Оцінка за середньозваженою або ідентифікованою собівартістю, методами нормативних витрат або FIFO	Оцінка за середньозваженою вартістю, за методом FIFO та з використанням підходу професійного судження.
Необоротні активи	Визначення первісної вартості у відповідності до суми фактичних витрат, понесених на придбання об'єкту, за справедливою вартістю. Нарахування амортизації щомісяця за встановленим з початку строку корисного використання методом, з можливістю перегляду методу нарахування амортизації.	Визначення первісної вартості у відповідності до суми фактичних витрат, понесених на придбання об'єкту, за справедливою вартістю об'єкта з використанням підходу до оцінки за професійним судженням. Нарахування амортизації щомісяця за встановленим методом, який обирається з початку строку корисного використання і переглядається при кожному складанні річної звітності
Господарські засоби та господарські операції	Вимоги Національних П(С)БО	Вимоги МСФЗ
		фінансової звітності на основі професійних висновків бухгалтерської служби про економічну доречність зміни підходу та методу нарахування амортизації.
Незавершене виробництво	Оцінка та облік за фактичними витратами і собівартістю матеріальних, трудових та інших ресурсів, використаних у виробництві, використання планових оцінок собівартості виробництва і готової продукції, можливість використання справедливої вартості.	Оцінка та облік собівартості виробництва і готової продукції як за фактичними витратами і собівартістю матеріальних, трудових та інших ресурсів, використаних у виробництві (actual costing), так і з використанням планових оцінок (normal costing), широке використання справедливої вартості і професійного судження для достовірної оцінки вартості матеріалів, що знаходяться у виробництві.
Визначення дебіторської заборгованості	Оцінка і облік за первісною вартістю з вирахуванням резерву сумнівних боргів, оцінка і обґрунтування за регламентованими законодавством підходами	Оцінка і облік за первісною вартістю з вирахуванням резерву сумнівних боргів, оцінка і відображення в звітності величини заборгованості відповідно до потенційних змін в економічних вигодах в залежності від терміну погашення заборгованості, з використанням професійного судження

Визначення кредиторської заборгованості	Оцінка і облік за фактичною величиною з дати виникнення,	Оцінка і облік за фактичною величиною з дати виникнення з
Господарські засоби та господарські операції	Вимоги Національних П(С)БО	Вимоги МСФЗ
	можливе корегування шляхом списання на доходи при спливанні строку позовної давності	обов'язковим корегуванням на величину змін доходів і витрат внаслідок впливу операцій з обслуговування боргу. Застосування професійного судження для визначення реальної величини кредиторської заборгованості.
Визначення резервів сумнівних боргів	Оцінка і облік за методологією, визначеною законодавчо	Оцінка і облік за методологією, сформованою керівництвом самого підприємства, у відповідності до вимог МСФЗ та з використанням професійного аналізу фахівців щодо реальної ймовірності погашення боргу перед підприємством
Визнання доходів	Облік і оцінка доходу в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню в результаті здійснених господарських операцій, застосування показників справедливої вартості для визначення доходів і оцінки вартості активів, від яких отримується дохід.	Облік і оцінка доходу згідно угод, за якими проводиться господарська операція, однак відбувається корегування до реальної справедливої вартості, яка визначається із застосуванням професійної оцінки.
Визнання витрат	Облік і оцінка витрат в сумі фактично використаних, переданих активів, відповідно до даних первинної документації.	Облік і оцінка витрат в сумі фактично використаних, переданих активів, відповідно до даних первинної документації, але з обов'язковою оцінкою
Господарські засоби та господарські операції	Вимоги Національних П(С)БО	Вимоги МСФЗ
		професійними експертами з метою упередження заниження витрат і завищення економічних вигід.
Встановлення межі суттєвості	На основі вимог нормативних документів встановлюється самим підприємством. Фактично визначаються в ідентичних розмірах до тих, що встановлені законодавчими документами з метою запобігання розбіжностей між бухгалтерським та податковим обліком	Нормативно регулюються лише методологічні аспекти, розмір межі суттєвості встановлюється самим суб'єктом господарювання на основі висновків за результатами професійного оцінювання

При складанні та виконанні бюджетів відбуватиметься реалізація функції управління розвитком промислового підприємства.

В залежності від організації господарських процесів на підприємстві процес бюджетування

пропонується організувати або:

- за класичною схемою: бюджети реалізації продукції, закупівель, виробничих та інших витрат, витрат за економічними елементами, за адміністративним підрозділами, доходів, фінансових результатів, резервів, фондів та забезпечень;

- за схемою в розрізі активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат, фінансових результатів, фондів, резервів та забезпечень;

- за змішаною схемою: за етапами реалізації, виготовлення продукції та визнання доходів і витрат з додатковою деталізацією по видам активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат, фінансових результатів, фондів, резервів та забезпечень.

Роль підходу професійного судження при обліково-аналітичному забезпеченні управління розвитком промислового підприємства полягає в нерозривному поєднанні методів оцінки господарських операцій з реальними економічними подіями. Це дозволить не лише підвищити точність і достовірність облікових даних, але і забезпечити заощадження коштів та інших ресурсів для підприємства, уникнути погіршення показників фінансової звітності завдяки виваженому віднесенню витрат або на поточні періоди, або на вартість активів шляхом капіталізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонований методичний підхід до організації управління розвитком підприємством за допомогою обліково-аналітичних процедур полягає в дотриманні концепції максимально можливого використання професійного судження та достовірного відображення інформації про господарську діяльність в обліку та звітності, а також у проведенні управління витратами фінансових і матеріальних ресурсів відповідно до стратегічних та оперативних планів, складених відповідно до положень і вимог наказу про облікову політику підприємства. Всі формальні вимоги до поводження з активами і їхнього відображення в обліку мають бути відображені і зафіксовані в наказі про облікову політику підприємства, саме завдяки йому стане можливим застосування всіх концептуальних підходів до управління розвитком промислового підприємства на основі імплементації МСФЗ.

Конкретні підходи до облікового відображення і поводження з господарськими засобами, які відображені в наказі про облікову політику, реалізовуватимуться в практиці господарювання на підставі стратегічних та оперативних планів розвитку, які матимуть структуру, яка характеризується змішаним типом організації, а саме: за етапами реалізації, виготовлення продукції та визнання доходів і витрат будуть складатись і виконуватись відповідні бюджети, а в подальшому, на основі даних таких бюджетів, складатимуться плани управління по окремим видам активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат, фінансових результатів, фондів, резервів та забезпечень.

Незважаючи на повільну імплементацію правил і підходів Міжнародних стандартів фінансової звітності на державному рівні, інституціональне та організаційно-методичне забезпечення для управління розвитком власного бізнесу на засадах використання європейських принципів і процедур можуть впроваджувати самі підприємства. Визначені в даному дослідженні складові та аспекти стратегічного і оперативного управління розвитком промислового підприємства на основі імплементації МСФЗ становлять основу для більш деталізованих методичних підходів до управління окремим видами активів, капіталу, зобов'язань, доходів і витрат підприємства, які будуть визначені в подальших дослідженнях з даної науково-прикладної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, N 1706 від 28 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF>

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, № 911-р. від 24 жовтня 2007 р. [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>

3. Шевченко А. Проблеми переходу вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти фінансової звітності. [Електронний ресурс]: Відкрита Міжнародна інтернет-конференція "МСФЗ: дослідження, наука, практика, імплементація. - Режим доступу: <http://konf.amsfo.com.ua/problems-perexodu-vitchiznyanix-pidpriyemstv-na-mizhнародni-standarti-finansovo% d1% 97-zvitnosti/>

4. Каменська Т. Міжнародні стандарти фінансової звітності в Україні: сучасний стан, практика і проблеми впровадження / Т. Каменська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 12. – С. 39–43.
5. Циган Р. М. Уніфікація облікової політики для цілей бухгалтерського обліку з урахуванням вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку/ Р. М. Циган, В. О. Погрібний// Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. - № 1 (3), 2012. - С. 97-101
6. Іщенко В. Проблеми консолідації МСФЗ-звітності[Електронний ресурс]: Відкрита Міжнародна інтернет-конференція "МСФЗ: дослідження, наука, практика, імплементація. - Режим доступу: <http://konf.amsfo.com.ua/problemi-konsolidaci%d1%97-za-msfz-zvitnosti/>
7. Лайко О.І. Податкові механізми регулювання відтворення інвестиційного потенціалу [Електронний ресурс]:/ О.І. Лайко // Економічні інновації: Зб. наук. пр. — Одеса: ІПРЕД НАН України, 2010. — Вип. 40. — С. 232-243. - Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66286/16-Layko.pdf?sequence=1>
8. Лайко О. Перспективи впровадження концепції інвестиційно-орієнтованого оподаткування в Україні / О. Лайко // Економіст. - 2013. - № 4. - С. 9-12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_4_4

REFERENCES

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Prohramy reformuvannia systemy bukhgalterskoho obliku iz zastosuvanniam mizhnarodnykh standartiv" [On Approval of the Program for the Reform of the Accounting System with the Application of International Standards]. *zakon3.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF> [in Ukrainian].
2. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro skhvalennia Stratehii zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti v Ukraini" [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Strategy for the Application of International Financial Reporting Standards in Ukraine]. *zakon3.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80> [in Ukrainian].
3. Shevchenko, A. (2015) Problemy perekhodu vitchyznianskykh pidpriemstv na mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti [Problems of transition of domestic enterprises to international standards of financial reporting]. *Vidkryta Mizhnarodna internet-konferentsiia "MSFZ: doslidzhennia, nauka, praktyka, implementatsiia - Open International Internet Conference "IFRS: Research, Science, Practice, Implementation*. Retrieved from <http://konf.amsfo.com.ua/problemi-perexodu-vitchiznyanix-pidpriemstv-na-mizhnarodni-standarti-finansovo%d1%97-zvitnosti/> [in Ukrainian].
4. Kamenska, T. (2012). Mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti v Ukraini: suchasnyi stan, praktyka i problemy vprovadzhenia [International Financial Reporting Standards in Ukraine: Current State, Practice and Implementation Issues]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt - Accounting and auditing*, 12, 39–43 [in Ukrainian].
5. Tsyhan, R. M. & Pohribnyi, V. O. (2012). Unifikatsiia oblikovoi polityky dlia tsilei bukhgalterskoho obliku z urakhuvanniam vymoh Mizhnarodnykh standartiv bukhgalterskoho obliku [Unification of accounting policy for accounting purposes taking into account the requirements of International Accounting Standards]. *Chernihivskiyi naukovyi chasopys. Seriia 1, Ekonomika i upravlinnia - Chernihiv Scientific Journal. Series 1, Economics and Management*, 1 (3), 97-101 [in Ukrainian].
6. Ishchenko, V. (2016). Problemy konsolidatsii MSFZ-zvitnosti [Problems of Consolidation of IFRS-Reporting]. *Vidkryta Mizhnarodna internet-konferentsiia "MSFZ: doslidzhennia, nauka, praktyka, implementatsiia - Open International Internet Conference "IFRS: Research, Science, Practice, Implementation*. *konf.amsfo.com.ua*. Retrieved from <http://konf.amsfo.com.ua/problemi-konsolidaci%d1%97-za-msfz-zvitnosti/> [in Ukrainian].
7. Laiko, O.I. (2010). Podatkovi mekhanizmy rehuliuвання vidtvorennia investytsiinoho potentsialu [Tax mechanisms regulating investment potential reproduction]. *Ekonomichni innovatsii - Economic innovations*, Vol. 40, 232-243. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66286/16-Layko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
8. Laiko, O.I. (2013). Perspektyvy vprovadzhenia kontseptsii investytsiino-orientovanoho opodatkuvannia v Ukraini [Prospects for Implementing the Concept of Investment-Oriented Taxation in Ukraine]. *Ekonomist - Economist*, Vol. 4, 9-12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_4_4 [in Ukrainian].

ЧЕРЧИК А. О.

аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

вул. Винниченка, 28, м. Луцьк, Україна, 43021

E-mail: arturcherchuk@gmail.com

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано підходи до визначення та класифікації чинників еколого-економічної безпеки підприємства, а саме: чинники, які забезпечують стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз; чинники забезпечення стійкості до негативних впливів; чинники, які визначають здатність підприємства до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу.

Ключові слова: еколого-економічна безпека, лісогосподарське підприємство, чинники еколого-економічної безпеки, зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства.

СHERCHYK A.

postgraduate

Lesia Ukrainka East European National University

28 Vynnychenko St., Lutsk, Volyn region, 43021

E-mail: arturcherchuk@gmail.com

FACTORS AFFECTING ECOLOGICAL AND ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE

The article describes scientific approaches to the definition and classification of economic and environmental security factors, their division into internal and external ones is considered and generalized. The list of internal factors of the company's EES according to the functional approach is detailed. The approach of grouping factors based on the author's definition of the essence of the EES is proposed, namely: factors ensuring the state of protection of vital interests of the enterprise from possible threats; factors of ensuring resistance to negative influences; factors that determine the ability of the enterprise to stable development, the realization of the set goals, achieve the desired results without causing harm to the environment.

If EES considers the security of an enterprise as a condition of protecting vital interests of the enterprise from possible threats, then the main ones will be those that shape the company's ability to quickly eliminate various threats or adapt to existing conditions that may adversely affect its performance.

If EES considers the security of an enterprise as being resistant to negative influences, then the main factors that determine the ability of an enterprise to realize goals, while maintaining internal structural integrity and identity.

The main single factors of the EES on the main types of stability: environmental sustainability of the enterprise: non-exhaustion of forest use, the rate of natural and artificial reforestation, the volume of logging, the structure of forests in terms of rock composition and rigidity, rational use of forest resources, forest protection activities; economic stability of the enterprise: financial stability; profitability; production efficiency, level of use of production potential.

If EES is considered to be the security of the enterprise as an ability for stable development, realization of the set goals, achievement of desirable results without causing harm to the environment, then the above mentioned factors of the efficiency of the enterprise management system become actualized. However, one should emphasize the following: the competence of the company's management, its ability to strategic thinking, the professionalism of personnel in making managerial decisions, the possession of modern management technologies; the effectiveness of the organizational structure; the presence of a modern environmentally-oriented corporate culture.

Keywords: environmental and economic security, forestry, factors ecological and economic security, external and internal environment of the enterprise.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Будь-яке підприємство є відкритою системою, що функціонує в динамічному зовнішньому середовищі, в якому формуються як можливості, так і загрози, на які потрібно реагувати. Зміни у зовнішньому середовищі призводять до змін внутрішнього середовища підприємства, надаючи додаткові можливості для реалізації цілей розвитку, або обмежуючи ці можливості, призводячи до втрати бажаних результатів, недосягнення поставлених цілей. Під впливом зовнішнього середовища

змінюються ринкові позиції підприємства, а отже – цілі розвитку підприємства, його техніко-технологічна та виробнича база, система менеджменту, вимоги до персоналу, інноваційна та інвестиційна активність, відбуваються організаційні зміни. Тому проблема забезпечення безпеки підприємств часто розглядається як вивчення та врахування чинників, які її зумовлюють. Цей аспект має як наукову, так і практичну доцільність, оскільки урахування загроз і можливостей забезпечує стабільність розвитку підприємства, реалізацію стратегічних цілей в умовах швидкого реагування на негативні зміни як зовнішнього так і внутрішнього середовища підприємства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретико-методологічні аспекти еколого-економічної безпеки підприємства відображені у працях Л. Абалкіна, С. Бабошко, І. Воро-нецької, В. Геєця, С. Гірусова, О. Голуба, Е. Гудвіна, В. Данилова-Данильяна, К. Девіса, А. Дейнеки, М. Домашенко, Л. Добрянської, Т. Лоурі, Л. Мельника, О. Прокопенко, М. Петрушенка, Н. Реверчук, В. Припотня, Л. Хромушиної, Т. Хачатурова, Л. Хенса, М. Чепурних, О. Урсула та інших. Проте чинники еколого-економічної безпеки (ЕЕБ) підприємства розглядались в контексті певних сфер діяльності, а детально опрацьовані стосовно національної, економічної, фінансової, меншою мірою – екологічної безпеки.

Зокрема, Н. Метеленко досліджено та систематизовано фактори впливу зовнішнього середовища на економічну безпеку та встановлено взаємозв'язок внутрішніх організаційно-економічних факторів залежно від стадії життєвого циклу промислового підприємства [1].

Дестабілізуючі чинники діяльності підприємств детально досліджені в працях М. Копитко, де обґрунтовано класифікацію загроз, небезпек та ризиків. Водночас розглянуто підхід щодо визначення чинників економічної безпеки підприємства [2, с. 19-43].

І. Мойсеєнко та О. Марченко, досліджуючи сферу фінансово-економічної безпеки підприємств, використовують поняття чинник безпеки як умови, що є необхідними та визначальними для певного процесу, а також причини, що безпосередньо обумовлюють його виникнення або отриманий результат. Водночас під чинниками безпеки ці науковці пропонують розуміти будь-який елемент (сукупність елементів) внутрішнього або зовнішнього середовища підприємства, який обумовлює її рівень, виокремлюючи фактори макросередовища (зовнішні, які опосередковано діють на підприємство, формуючи загальні перспективи та тенденції розвитку, на які воно не може впливати взагалі або має незначний вплив) та мікросередовища (чинники, що безпосередньо діють на підприємство, і які піддаються його впливу) [3, с. 36].

В. Ортинський, І. Керницький, З. Живко детально розглянули та обґрунтували роль зовнішніх та внутрішніх чинників економічної безпеки підприємства [4, 5].

З. Якубович розглядають загрози економічній безпеці як сукупність факторів і умов, що створюють небезпеку для нормального функціонування суб'єкта господарювання, як потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні завдати матеріальну або моральну шкоду, поділяють їх на зовнішні та внутрішні. До загроз зовнішнього середовища відносять економічні, правові, ринкові, технологічні, технічні, географічні, соціально-культурні, міжнародні; внутрішнього – професійні, культурні, організаційні, соціально-психологічні, інформаційні, загрози користування [6].

Широку класифікацію загроз економічній безпеці подає О. Орлик, а саме, за: сферою виникнення (правові; економічні; політичні; екологічні; соціальні; науково-технічні; технологічні; демографічні); вірогідністю реалізації (реальні, потенційні); основними ознаками (зовнішні, внутрішні); відношенням до людської діяльності (об'єктивні, суб'єктивні); систематичністю прояву (систематичні, несистематичні); ступенем керованості (керовані, некеровані); можливістю нейтралізації (ті, що піддаються нейтралізації, ті, що не піддаються нейтралізації); впливом на складові економічної безпеки підприємства (ті, що впливають на усі складові, на кілька складових, на одну складову); моментом виникнення (актуальні, потенційні); об'єктивністю існування (реальні, мнимі); частотою виникнення (постійні, випадкові); ступенем очевидності (явні, приховані); впливом на об'єкт (активні, пасивні); тривалістю впливу на функціонування і розвиток підприємства (довготермінові, середньотермінові, короткотермінові); характером прояву (закономірні, випадкові) [7, с. 254-255].

Розглядаючи чинники екологічної безпеки як складової економічної (національної), виходять з того, що екологічна безпека – це відсутність значимих загроз для існування навколишнього природного середовища і, водночас, відсутність екологічних загроз життєдіяльності індивідів, їх спільностей, організацій, країни. Для економіки – це наявність, обсяги запасів і доступність до різних

видів ресурсів; рівень їх якості; асиміляційний потенціал НПС, рівень скидів, викидів, забруднень, які впливають на результати підприємницької діяльності тощо.

О. Жавнерчик поділяє фактори впливу на стан екологічної безпеки на конструктивні – стимулятори (наявність значних площ земель; різноманіття характеристик ґрунтового покриву і кліматичних умов; висока забезпеченість земельними ресурсами, яка надає можливість варіювати заходи щодо відновлення земель і їх самоочищення; високий біокліматичний потенціал; розширення заповідних територій, лісистості; високий рівень екологічної свідомості, освіти, культури; скорочення кількості потенційно небезпечних об'єктів) та деструктивні – дестимулятори (висока господарська освоєність територій; відсутність резерву земель; низька ефективність використання потенціалу земель; стала тенденція до погіршення якості ґрунтів, високий рівень їх забруднення, зниження асиміляційних можливостей; несформованість екологічної інфраструктури; недостатній рівень впровадження досягнень НТП у природоохоронну сферу; повільний розвиток екологічної свідомості населення; низький рівень екологізації податкової системи) [8].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проте, забезпечення ЕЕБ підприємства передбачає поєднання цих, часто антагоністичних складових, а отже групування чинників має здійснюватись за іншими принципами та підходами.

Формулювання цілей дослідження. Основними цілями дослідження є систематизація чинників еколого-економічної безпеки лісгосподарських підприємств на основі вивчення існуючих підходів, їх узагальнення з урахуванням специфіки функціонування лісгосподарських підприємств та їх зовнішнього та внутрішнього середовища.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Вивчення чинників еколого-економічної безпеки підприємства дозволяє розібратися у причинах змін та можливості впливу на результати діяльності підприємства. Це має практичне значення для оцінки еколого-економічної безпеки та розробки системи управління нею.

Чинники, що формують відповідний рівень еколого-економічної безпеки підприємства у кожній сфері діяльності мають свою специфіку. Ми розглядаємо лісові господарства як складні еколого-економічні системи, яким притаманна територіальна локалізація, що значною мірою визначає особливості та результативність їх діяльності. Як зазначає Н. Хумарова, більшість визначень поняття «підприємство» відображає його економічну сутність, проте природокористування є його невід'ємною специфічною функцією, оскільки «навколишнє природне середовище виступає не тільки джерелом природних ресурсів, але й забезпечує саму можливість виробничої діяльності підприємства, реалізацію його цілей. ... Підприємство впливає на навколишнє природне середовище, а останнє впливає на нього». Тому актуальним є принцип гармонізації функціонування «внутрішніх (штучних)» і «зовнішніх (природних)» підсистем підприємства, що полягає в забезпеченні балансу між рівнем негативного впливу підприємства на навколишнє середовище і «пропускної здатності» екосистем, що знаходяться в зоні екологічної відповідальності [9, с. 64-65].

Узагальнивши існуючі напрацювання, вважаємо, що в контексті управління еколого-економічною безпекою важливою ознакою є поділ на зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники, які не залежать від діяльності підприємства а на нього здійснюють вплив опосередковано, можна поділити на такі групи:

- макроекономічні (економічна ситуація в країні, рівень конкуренції, частка ринку, доступність ресурсів (фінансових, інформаційних, трудових, природних, енергетичних, техніко-технологічних тощо); податкова політика; інфляційні процеси; галузева структура економіки; зміна валютного курсу; інвестиційна, інноваційна, монетарна, фіскальна, валютна, експортно-імпортна, митна політики держави, сприянні виробництву);

- природно-географічні (кліматичні умови та наявність природних ресурсів; розміщення підприємства; доступність транспорту та зв'язку; стан екосистем; екологічна місткість навколишнього природного середовища, рівень ресурсоспоживання економіки, забруднення довкілля, природні катаклізми та техногенні аварії);

- соціальні (структура витрат і споживання, специфіка попиту, споживацьких уподобань, купівельна спроможність споживачів, культурні цінності споживання; національна свідомість);

- техніко-технологічні (рівень розвитку НТП у сфері діяльності підприємства; можливості появи нових технологій, техніки, сировини або заміни);

- політичні (стан політичної системи, лобістська активність, залежність сфери діяльності від

політичних інтересів);

- правові (стан чинного законодавства; наявність або відсутність правових бар'єрів входу/виходу у сферу діяльності, антикорупційного, антимонопольного законодавства; правові основи підприємництва; рівень несприйняття недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності конкурентів, кримінальних структур, корупції);

- міжнародні (міжнародні угоди, стандарти, інвестиції; міжнародне екологічне, торговельне право) [1-7].

Для групування внутрішніх чинників ЕЕБ підприємства найчастіше використовується функціональний підхід, згідно якого виділяють види безпеки (безпека капіталу, безпека персоналу, техніко-технологічна, інформаційна, інтелектуальна, правова, ресурсна, фінансова, соціальна, екологічна, силова) і відповідні групи внутрішніх чинників:

- фінансові (співвідношення власного та залученого капіталу, показники фінансового стану, характер фінансових потоків тощо);

- соціальні (наявність трудових ресурсів; освітньо-кваліфікаційний рівень, досвід, відповідна кваліфікація керівництва і персоналу, їх бажання навчатись; вміння працювати в колективі; лідерські якості);

- виробничі (розміщення підприємства (територія); наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; основні та оборотні засоби; організація виробничих процесів, застосовувані технології, рівень оновлення техніко-технологічної бази виробництва, інноваційна діяльність, відповідність продукції міжнародним стандартам);

- екологічні (наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність використання та якісні показники; наявність новітніх ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, сучасного виробничого обладнання та установок, досконалих очисних споруд);

- маркетингові (організація маркетингових досліджень, стратегічного і тактичного маркетингу, збуту продукції підприємства);

- менеджменту (наявність менеджменту якості, антикризового менеджменту, екологічного менеджменту, які забезпечують здатність своєчасно виявити та ідентифікувати зовнішні та внутрішні загрози, прийняти відповідні управлінські рішення; комунікації, які зумовлені організаційною структурою та інформаційними технологіями; норми та цінності, покладені в основу організаційної культури, тип організаційної структури; тип стратегії; політика взаємодії та якості комунікацій з партнерами (довготермінові контракти на реалізацію продукції, надійність постачальників) організація праці; мотивація персоналу) [1-7].

Не заперечуючи важливості функціонального підходу, вважаємо за доцільне запропонувати групування чинників, що впливає з авторського визначення ЕЕБ підприємства як стану його захищеності від негативних впливів, завдяки внутрішній стійкості, збереження самоідентичності та цілісності, гнучкості та адаптивності, що забезпечує здатність до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди оточенню, збереження природно-ресурсного та асиміляційного потенціалу довкілля [10].

На нашу думку, стійкість, захищеність, можливість реалізовувати поставлені цілі, закладені у визначенні еколого-економічної безпеки підприємства – це характеристики підприємства, які, значною мірою, залежать від дієвості його системи менеджменту, це результат ефективності управлінської діяльності в комплексі.

1. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз, то основними будуть ті, які формують здатність підприємства швидко усунути різноманітні загрози або пристосовуватись до існуючих умов, що можуть негативно позначитися на показниках діяльності.

2. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як стійкість до негативних впливів, то основними будуть чинники, які визначають здатність підприємства реалізувати цілі, зберігаючи внутрішню структурну цілісність і самоідентичність.

Розглянемо одиничні чинники ЕЕБ за основними видами стійкості:

1) екологічна стійкість підприємства: невиснажливість лісокористування, темпи природного та штучного лісовідновлення, обсяги (темпи) ведення лісозаготівель, структура лісів за породним складом та стиглістю, раціональність використання лісових ресурсів, лісоохоронної діяльності (застосування на лісосічних роботах технологічних процесів і технічних засобів, що виключають пошкодження ґрунту, які можуть привести до розвитку ерозійних та інших негативних процесів;

збереження ділянок лісу, що мають особливе природоохоронне і культурно-історичне значення та статус особливих територій; санітарних заходів у процесі заготівлі лісу і лісовідновленні, попередження лісових пожеж);

2) економічна стійкість підприємства: фінансова стійкість (поточна, абсолютна ліквідність, автономія (концентрація власного капіталу), фінансової стабільності, забезпеченість власними коштами, їх маневреність); прибутковість (загального капіталу, власного капіталу, активів, реалізованої продукції); ефективність виробництва, рівень використання виробничого потенціалу (продуктивність праці, фондоозброєність, фондовіддача, рівень фізичного та морального старіння основних засобів, матеріало- та енергомісткість виробництва, матеріаловіддача).

3. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як здатність до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, то актуалізуються вище вказані чинники ефективності системи менеджменту підприємства. Проте варто наголосити на таких: компетентність керівництва підприємства, його здатність до стратегічного мислення, професіоналізм персоналу при прийнятті управлінських рішень, володіння сучасними технологіями управління; ефективність організаційної структури; наявність сучасної екологорієнтованої корпоративної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті викладено наукові підходи до визначення та класифікації чинників економічної та екологічної безпеки, розглянуто та узагальнено їх поділ на внутрішні та зовнішні. Деталізовано перелік внутрішніх чинників ЕЕБ підприємства за функціональним підходом. Запропоновано підхід групування чинників виходячи з авторського визначення сутності еколого-економічної безпеки, а саме: чинники, які забезпечують стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз; чинники забезпечення стійкості до негативних впливів; чинники, які визначають здатність підприємства до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу. Такий підхід має практичне значення, оскільки в подальших дослідженнях буде використаний для розробки показників оцінки еколого-економічної безпеки підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Метеленко Н. Г. Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства / Н. Г. Метеленко. – Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 1.
2. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) : дис. ... доктора економ. наук : 21.04.02. – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності / М. І. Копитко. – К. : ВНЗ Університет економіки і права «Крок». – 2015. – С. 19-43. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/kopitko2015_disertatsija-tom-1.
3. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посіб.] / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 380 с.
4. Економічна безпека підприємств : [підручник] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Алерта, 2011. – 704 с.
5. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : [монографія] / З. Б. Живко. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 260 с.
6. Якубович З. Ідентифікація загроз економічній безпеці машинобудівного підприємства / З. Якубович // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3 (28). – С.107-112.
7. Орлик О. В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання [Текст] / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : ОНЕУ. – 2014. – Вип. 1(52). – С. 250-257.
8. Жавнерчик О. В. Безпека економіко-екологічної трансформації системи земельних відносин / О. В. Жавнерчик // Вісник Одеського державного екологічного університету. – 2012. – Вип. 13. – С. 62-71.

9. Хумарова Н. І. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій : монографія / Н. І. Хумарова. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 408 с.
10. Черчик А. Наукові підходи до визначення сутності еколого-економічної безпеки підприємства / А. Черчик // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – № 2 (6). – С. 79-83.

REFERENCES

1. Metelenko, N. H. (2013) Systematyzatsiya faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku promyslovoho pidpryyemstva [Systematics impacts on the economic security of industrial enterprises]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_57 [in Ukrainian].
2. Копытко, М. І. (2015) Kompleksne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva (na materialakh pidpryyemstv transportnoho mashynobuduvannya) [Integrated provision of economic security (based on enterprises of transport engineering)]. *Doktor's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
3. Мойсєєнко, І. Р. (2011) *Upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva* [Financial and economic security of the enterprise]. L'viv : L'vDUVS. [in Ukrainian].
4. Ortyns'kyy, V. L., Kernys'tkyy, I. S., Zhyvko, Z. B. (2011) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv* [Economic safety of enterprise]. Kiev. Alerta. [in Ukrainian].
5. Zhyvko, Z. B. (2012) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist', mekhanizm zabezpechennya ta upravlinnya* [Economic safety of the enterprise: the nature, mechanism and management software]. L'viv : L'vivs'kyy derzhavnyy universytet vnurishnikh sprav. [in Ukrainian].
6. Yakubovych, Z. (2010) Identyfikatsiya zahroz ekonomichniy bezpetsi mashynobudivnoho pidpryyemstva [Identifying threats to economic security engineering company]. *Halyts'kyy ekonomichnyy visnyk – Galician Economic Herald*, 3 (28), 107-112 [in Ukrainian].
7. Orlyk O. V. (2014) Systema zahroz ekonomichniy bezpetsi sub'yektiv hospodaryuvannya [The system threats to economic security entities]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' : zb. nauk. prats'.* – *Bulletin of socio-economic research: Sb. Sciences Works.* – Odessa: ONEU. Vyp. 1(52), 250-257 [in Ukrainian].
8. Zhavnerchuk, O. V. (2012) Bezpeka ekonomiko-ekolohichnoyi transformatsiyi systemy zemel'nykh vidnosyn [Safety environmental and economic transformation of the system of land relations]. *Visnyk Odes'koho derzhavnoho ekolohichnoho universytetu – Bulletin of the Odessa State Ecological University*. Vol. 13, 62-71 [in Ukrainian].
9. Khumarova, N. I. (2011) *Ekolohooriyentovane stratehichne planuvannya rozvytku terytoriy* [Ecologically strategic planning development areas]. Odesa : IPREED NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
10. Cherchuk, A. (2016) Naukovi pidkhody do vyznachennya sutnosti ekoloho-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Scientific approaches to definition of essence of ecological-economical security of the enterprise]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky – Lesya Ukrainka East European National University Economic Journal*, 2 (6), 79-83 [in Ukrainian].

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

ECONOMIC INNOVATIONS

ВИПУСК 63
ISSUE 63

Формат.
Гарнітура.
Умов. друк. арк..
Обл.-вид. арк..
Тираж прим.
Зам. № від

Адреса редакції:

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
Французький бульвар 29, м. Одеса-44, 65044, Україна
Тел.: (048) 722-29-05, 722-66-74, 725-40-25
e-mail: iprei@odessa.ukrtel.net
сайт: <http://ei.impeer.od.ua>

Editorial address:

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
Tel. (048) 722-29-05, 722-66-74, 725-40-25
E-mail: iprei@odessa.ukrtel.net
Sait: <http://ei.impeer.od.ua>

Віддруковано:

Друкарня ФОП Гуляєва В.М.
Обухів, мкрн Сосновий, 2, офіс 2, тел. (050) 497-89-01
drukaryk.com
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи серії ДК № 5056